Jodoci Lommii Burani Reipublicæ Nerviorum medico physici. Commentarii de sanitate tuenda in primum librum De re medica Aurel. Cornelii Celsi, medicorum Romanorum longè principis. : Cum indicibus necessariis.

Contributors

Lommius, Jodocus, approximately 1500-approximately 1564.
Langerak, Johan Arnold, active 1710-1750

Publication/Creation

Lugduni Batavorum : Apud Joh. Arn. Langerak, 1724.

Persistent URL

https://wellcomecollection.org/works/ev25b7zr

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
https://wellcomecollection.org

Stuss.
C II 16/l
17210/A/1.
Cat 68 -409
LB9

Celsus

HRA 20/8/52

77524

JODOCI LOMMII BURANI
Reipublicæ Nerviorum Medico Physici.

COMMENTARII DE SANITATE TUENDA

In primum librum de Re Medica

AUREL. CORNELII CELSI
Medicorum Romanorum longè Principis.

CUM INDICIBUS NECESSARIIS.

LUGDUNI BATAVORUM
Apud JOH. ARN. LANGERAK. 1724.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

ILLUSTRISSIMO
HEROI
GULIELMO A NASSAU
PRINCIPI

Aurantio, Comiti Burano, &c.
Jodocus Lommius Buranus

S. D.

Quos anno ſuperiore de Sanitate tuenda Commentarios tibi clementiſſime Princeps manu ſcriptos dicaveram, eos jam typis excuſos ſub auſpicio nominis tui emiſi. Videretur profectò ſeriùs id à me factum, quàm aut tuæ expectationis, aut meæ promiſſionis ratio ferat, niſi hoc opus ſemel remiſſum, & interjectis dein aliquot menſibus ſecundò veluti ad Momi lucernam (ut ſic dixerim) inſpectam judicaſſem parum bene maturuiſſe. In e-

jus itaque elimationis curam more æmuli lectoris pertinaciùs intento, labor mihi per ſingulas partes crevit, comperique id minimè vanum eſſe quod apud Platonem legitur, δευτέρων ἀμεινόνων. At diſſolvi me tandem hinc, idemque opus etſi non uſquequaque perpolitum, multis tamen in locis caſtigatiùs feci. Quod quidem nunc feliciter natum credam, ſi ut ſemel fortunatum, tuæ cùm placeret Celſitudini, fuit, ita eam in hac nova luce promerebitur vivacitatem, qua ſæpè caruiſſe maximorum etiam virorum monumenta fatali quadam temporum malignitate deprehenſum eſt. Idque vel noſter hic abundè docet: AUR. CORNEL. CELSUS tanta ſæculorum penè omnium exercitus injuria, ut paucis lectus, vix ullis intellectus, pleriſque omnibus ne Medicus quidem habitus ſit, vir alioqui (quod confidenter dicam) eminentiſſimus, non ſolùm in medendi ſcientia, ſed in iis etiam ſtudiis quæ nomen ſibi ab humanitate

ven-

vendicant. Cui rei fidem propoſitum facit opus, breve quidem illud, at eximiè cùm elegans tum eruditum, ſuppellectilem continens raram ac precioſam ditiſſimos artis Apollineæ theſauros, adeò ut accuratiùs id intuenti è beatiſſimo illo pectore Hippocratis fluxiſſe res, ſermo ab ipſis formatus Gratiis eredatur. Itaque major mihi alacritas ſtudiumque commentandi majus injectum eſt, quoniam id videbam tanto jure in hoc me autore licere facere, quanto in aliorum veterum ſecundum Hippocratem nemine. At enim vereor, ne, quemadmodum Alexandrum Macedonem non niſi ab unico pingi Apelle, & fingi à Lyſippo fas erat, ſic ego quoque Latinorum Medicorum primati CELSO parum doctus ſervierim interpres. Verum ignoſcent boni virium imbecillitati mearum, ſi parum pro tanti autoris dignitate præſtitiſſe videbor, favebunt autem benevolo ſtudio, quod humilioribus me rebus accommo-

tum, ac mole (quod dicitur) laborantem ſua. Quanto verò glorioſius fuerat, doctam illam priſcæque diſciplinæ æmulam CELSI brevitatem ſcriptis locupletaſſe, neque adeò obſtrictè Græcorum faviſſe ſtudiis, ut nulla ſubinde fuerit religio Romanis ingeniis oppedere? Illud à Marco Cicerone dictum ſemper probavi. Omnia Latinos inveniſſe meliùs quam Græcos aut ab illis accepta feciſſe meliora. Mitto reliqua, vel hoc certè nomine coli CELSUM oportuit, quòd poſt habitis *Diocle*, *Praxagora*, *Herophilo*, *Aſclepiade* idque genus ſuperiorum temporum Archiatris totum penè ſe ad unicum applicuerit *Hippocratem*, quem ipſe virum arte facundiaque dicit inſignem & Medicinæ omnis parentem. Simileque veri eſt, eo ipſum magiſtra edoctum, ut cætera omnia, ſic hæc iſta quoque conſervandæ ſanitatis præcepta poſteritati diligentiſſimè ſcripta reliquiſſe. Quò minus placet quod fieri hodie à multis video, fi-

diſſi-

diſſimum hunc valetudinis aſpernantibus cuſtodem, & verſiculos aliquot inconditos, ſcholamque neſcio quam ſequentibus Salernitanam, qua vix ſcio, an quicquam in literis Medicorum inelegantius ſit aut indoctius. Sed eſt hæc ſtudiorum peſtis optimis quibuſque Profeſſoribus non infrequens, ut contentione ſui laborent, ejuſdemque tanta aliquando vis fuit, ut vel ipſum obliteraſſet *Hippocratem*, tanta alioqui doctrinæ fama clarum, niſi jamjam labefienti ſuppetias tuliſſet divinitùs miſſus *Galenus*, qui ſub obſcura ejus autoris ſcripta ſubtilius excolens, ſcriptis illuſtravit ſuis, venerabiliaque hominibus ſeculorum omnium effecit. Id exemplum mihi quoque erga CELSUM uſurpare volenti ingens inceſſit cupiditas ruinoſum hunc Autorem ſublevandi, proque ſuo merito ſempiternæ poſterorum conſecrandi memoriæ. Delegi autem primum operis librum ea de cauſa, quod ad plurimos ipſum pertinere ſcirem, ſeu optima continentem

lius etiam abſtinebo claritatis tuæ præconiis ſeu infinitis, deficiamque à vulgi ſententia, qui talia vehementer ſuſpicere, pauloque adulantius uſurpare hoc loco poſſet. Illud apprimè certum puto, tuas illas nobiliſſimæque familiæ tuæ virtutes adeò jam ubique terrarum ſuis florere laudibus cæpiſſe, ut his mea celebratio nihilo plus conciliare ſplendoris poſſit, clariſſimæ meridiei lucerna. Ipſæ ſiquidem ſic ſunt optimo ſtatu, ut ſublimi oratione, qua caremus, nihil ſint accepturæ decôris, vulgari, quæ nobis magis propria, multum videantur amiſſuræ. Vale patriæ decus. Tornaci Calendis Decembribus. Anpoſt natum Chriſtum 1557.

JO-

JODOCI LOMMII
IN
CORNELIUM
CELSUM.

PRÆFATIO.

REputarem ego modis emnibus felices literas ceu veras animorum cultrices, ſtrenuaſque nominis nunquam intermorituri patronas, ſummæ voluptatis, inexhauſtæque plenas illecebræ, ſi non tam iniquos paſſim haberent in ſe judices. Siquidem ita exiſtimo: ut plures ſemper (quod ille ait) malos, ſic & indoctos eſſe, qui ea, quæ non didicerunt, non ſolum malè judicant, ſed etiam odio perſequuntur. Adhæc permultos etiam, qui ſeſe videri eruditos ſtudent, video nihil propemodum quod ipſi non fecerint, probare, aut ſi fortè quid in alio laudant, id temerario animi impetu, non conſilio facere. Et quid inter hæc quæſo peritioribus accidere moleſtius poteſt, quâm tot exhauſtis omni vita laboribus, tanto & roboris corporei, & rei familiaris impendio ingratam poſteritatem iuviſſe? Quid verò calumi-

lamitosius quàm eô rem redisse, ut in cultissimo illo agro disciplinarum infelix lolium, & steriles dominentur avenæ? Exercuit hæc studiorum pestis aliquo usque, Præcipuæ notæ Medicos Græcos pariter atque Latinos, idque haud ita multis ante nos annis cum sola coleretur Arabum prosapia, ejusque princeps (uti prædicant) Avicennas. At vicêre tandem barbariem ingenia, studioque hominum quos nuper vidimus, effectum est, ut desertis Arabiæ gravibus Lacunis, saluberrimi cæperint Græciæ Latiique fontes peti. Unicus videatur isti calamitati superesse Celsus, autor siquis alius, ut excellentissimus, ita summa contra sæculorum pene omnium depressus invidia. Nam sua ætate pauloque post desertè ipsum vixisse, hinc sciri potest, quod plerique veterum Literatorem, non Medicum censuerint. Sequuntur hos pari invidiæ studio nostri homines, quibus tuendæ valetudinis caussa magis video arridere Salernitanorum nugas, quàm tanti viri salutaria, vetustissimisque Sanitatis Professoribus agitata præcepta. Nec desunt etiam qui Barbarorum aliquem sequi curandi magistrum malunt, quàm Celsum Hippocraticæ alumnum disciplinæ. Scilicet veterum hunc clamitant ingenio fretum, non sua natura, centones undique compilasse suos, præceptionumque verarum latorem non verum, immortalitatem eloquentia, non arte quæsisse. Contendunt alii hoc ejus opus ἄτεχνον esse ex Empiricarum observationum conflatum farragine, neglectaque actionum Natura-

turalium, & causarum latentium quæstione mutilum. Nimirum hanc artis partem tam alioqui curantibus fructuosam: quia is ipse (inquint) præteriit, etiam nescisse videatur, & ob id ne Medicus quidem esse bonus potuisse. Alios videas, qui methodum reperiri aliquam in his præceptis negant, confusis inter se (ut ipsi asserunt) Medicinæ partibus. Adeò nulla virtus expers calumniarum & invidiæ est. Istis ego refractariis hac Præfatione responsum volo. Incipiam ab iis qui Celso anscitis (ut ajunt) aliunde coloribus specioso furti notam inurunt, nihil ipsum posteris reliquisse arbitrati tanta doctrinæ fama dignum, concinnatorem fuisse alienorum bonorum, nihil attulisse suorum, functum scilicet vice cotis, quæ etsi ferrum acuit, exors tamen ipsa secandi est. Atqui id ita non esse, hinc primum intelligas, licet quot tot artis quæstiones à nemine antè quod constet, expeditas ipse tam eruditè, tamque disertè verset, dein quod ab his ipsis unde mutuatus sua videri posset autoribus, tot & modis & locis dissentiat. Scilicet ubi deliberatur debeat necne acutè laborantibus Puero, Seni, aut Gravidæ mulieri sanguis per incisam venam emitti, vel ipsius castigavit Hippocratis inutilem metum, interesse referens, non quæ aetas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quae vires sint. Est, ubi nimium concisè, ne dicam diminutè ab eodem autore scripta Celsus necessariis supplevit auctariis, ut hoc lo-

co

co. Curari(inquit)oculos sanguinis detractione, balneo, vino vetustissimus autor Hippocrates memoriae prodidit. Sed eorum tempora, & caussas parum explicuit in quibus Medicinae summa est. Quid, quòd in examine dierum criticorum gravissimè contra Hippocratem perorat, idque jure faciat necne, malo ego in judicatum relinquere, quam impius esse in Parentem artis nostrae videri. Producam veteres alios quibuscum saepe acris ipsi pugna est. Incipiam ab Asclepiade, quem etsi nominat multarum rerum quas ipse quoque secutus sit, autorem bonum, in his ferè redarguit. Primum, quod vomitus atqus alvi ductionis usum tanquam inutilem sanis temerè ademerit, parum intelligens quam ista saepe & temporum, & corporum ratio faciat necessaria. Dein, quòd acutè febricitantes, gestationibus, luce, vigilia, siti afflixerit, tortoris potius vicem exhibens quàm Medici, cujus tamen esse officium ipse alias Asclepiades dixit, ut tutò, ut celeriter, jucundè curet. Idem neque cibum febricitantibus rectè dedit, quando id, inclinata quidem febre, sed adhuc tamen inhaerente fecerit, ab antiquis desciscens qui accessione diutius intermittence, rectius integerrimis corporibus alimentum offerebant. Atque haec Celsus apud Asclepiadem notavit. Ab Erasistrato dissentit in emittenda per ventrem Hydropicorum aqua. Ab Heraclide Tarentino in curanda Quartana. A veteri Cleophanto: quòd is in febricitante tempora sumen-

mendi vini malè legerit. A methodicarum communitatum repertore Themisone, quod nullius caussae notitiam ad curationem pertinere falso existimarit. Adeò verò firmis argumentis istorum opiniones omnium Celsus convellit, ut locus non sit aut defendendi quod ab ipso repraehensum, aut arguendi, quod defensum est. Quo credibilius est eum ista quidem omnia & probè scisse, & longo artis usu, sedulaque veterum lectione, non carptim, non tumultario didicisse. At enim Plinium (si diis placet) nobis obtrudunt, qui Celsum authoribus literarum, non Medicinae Professoribus accensuit. Næ ipse quod res est judicasset, si cujus notae alterum falso insimulat eam verè in se repraehendi posse intellexisset. Quis enim hodie paulò doctior nescit, quam Plinio verba supersint, desit medendi scientia? Sed fefellit hunc manticarum illa Platonicarum altera, quam ponè gestamus nostrorum plenam vitiorum, altera ante oculos collo suspensa, quae aliena continet. Rectius Fabius (me judice) Quintilianus Celsum in Philosophorum etiam habuit numero, supraque rei oratoriae, militaris, & rusticae traditionem, Medicinae quoque praecepta, literis prodidisse testatus est. Venio nunc ad eos qui nil nisi Empiricum hoc esse opus contendunt, & omissis Naturalibus, hac artis parte mutilum. Atqui (ô boni) non erat id Autoris institutum, ut Physicum his libellis institueret, sed ut Medicum, universae naturae ante prudentem. Ideoque nuda praeceptorum traditio-

ne contentus, simplicem artis ductum sequi maluit, quàm diverticulis impeditam sequens viam, aliena docere videri, non sua. Temerè enim Medici Physiologiam sibi vendicaverunt ad Professores rerum Naturae pertinentem; quam credibile est non alia de caussa veterum quoque Medicorum libris agitari caepisse, quam quod debilis medendi ars absque rerum cognitione sit. Etsi enim ejusdem est, finem ipsum, & quae finis gratia sunt, cognoscere: non idcò tamen necessariò ad unum omnia referuntur disciplinae genus. Non coit veluti pars naturalis cum scientia Medicinæ, sed præbet duntaxat necessaria, & amica ministeria. Quaelibet enim ars ex notitione finis tota constituitur, quæ finis in Medicina actionum corporis incolumitas est. Eam Celsus hoc toto volumine molitur, physicis supersedens theorematis, quæ ipsa seorsim propria compræhensa scientia sunt. Placuit Galeno utrumque hoc miscere studium, non placuit Celso. Tradit elementa literarum Grammaticus, non Orator: visum tamen est Fabio ista quoque libris oratoriis præfigere, non visum est Tullio. Ducit sua quemque præcipiendi voluntas: Utque hominis diligentis est, nihil quod ad rem quo modo facit omittere, ita vicissim rerum prudentis est, quamquè artem suis adstringere finibus ad certos relatam Professores. Nam quo minus omnia possint ab omnibus absolutè præcipi, & immensitas disciplinarum, & vitæ brevitas facit. Proin non potest nostri Autoris institutum non probari, qui, ne binis de

strin-

ctrinæ generibus unus discentem oneraret magister, sic partienda docentium officia putavit, ut corporis naturam, abditasque scrutari caussas Professoris rerum Naturæ sit, sanitatem tueri incolumem, & amissam reddere, Medicinam sectantis. Fecit hanc veluti propriam Celsus viam, idque ne arcanrum rerum versando conjecturas, Philosophi fungeretur officio, non suo. Est namque sui quisque operis artifex utilior. Quocirca ad Sapientiæ scholas relegata, elementorum, temperaturarum, caloris innati, succorum, spirituum, potentiarum atque actionum indagine, id solum hoc opere Celsus egit, quomodo Secundam Valetudinem tueri, quo modo corrigere Adversam possis. Sunt nempe hæc propria Medici officia ad unicum ambo tendentia sanitatis finem, præcipuumque horum medendi est, unde homines jam inde ab initio artem ipsam, Medicinam, & ejus Professorem, Medicum appellaverunt. Eamque inductus caussa Celsus unicum duntaxat libellum περὶ ὑγιεινῶν, plureis περὶ θεραπευτικῶν accuratissimè scriptos reliquit. Non aspernor Physiologiam tanquam curanti inutilem, sed ad alium rejicio Præceptorem. Ejus cognitio necessaria quidem Medico, at non propria professio est. Rectéque (puto) sapientissimis ante nos viris placuit, optimum aditum ex Logica, Naturalique Scientia ad Medicinam esse, ibique demum optimè inctpere Medicum posse, ubi idem antè Physicus desisset. Atque utinam hodie quoque consuetudo teneret, ut, quemadmodum

Plato ἀγεωμέτρητον καὶ ἄμουσον ab auditorio suo eliminavit, sic etiam ἀφυσιολογήτῳ omnis interdicatur accessus ad humanæ salutis præsidem artem. Didicit (fateor) utramque pariter scientiam antiquitas, tum cum Medicina sapientiæ pars haberetur; idque factum scio iisdem in scholis, iisdemque sub authoribus Pythagora, Empedocle, & Democrito, qui non contenti more Podalyrii, atque Machaonis, ulcera ac febres agitare. Naturalium quoque scientiam edocti Medicinæ annexuerunt. Attamen scidit dein se studium, magnique Hippocratis industria factum est, ut certis finibus medendi officium ab studio naturalis sapientiæ sejungeretur. Meritoque is ipse Autor, per quem autorem salutaris hæc nobis professio increvit, & colendus omnibus, & sedula lectione evolvendus est, quod compendio atque arte summa utramque tum limitarit, tum excoluerit partem. Cæterùm sicuti hujus exemplo atque testimonio idoneus esse Medicus: nisi idem protinus & Physicus sit non potest, ita in eum hodie res rediit locum, ut in alterutram partem ferè plus justo simus proelives, aliis inani circa naturalia studio setescentibus, aliis præproperè, illotisque; (ut ajunt) manibus ipsam agitantibus medendi arnem, ex quo incidit, ut ii perpetua rerum ignoratione ceu ineluctabili Tyrannide medendo præpediantur, illi cum Philosophos sese videri impense bonos student, evadant subinde Medici non boni. Divisit Celsus vices professionum harum, sic ut à Philosophorum scholæ petitis naturæ præceptis Medicina per se staret,

non

non ad ociosas illas, etsi jucundas, de rebus disputationes, sed ad ipsam actionem servandamque sanitatem comparata. Decuit severior hæc docendi lex majestatem Romani Scriptoris, qui ne fines artis suæ transiret, propriis sese continuit septis, à secundæ valetudinis orsus præceptionibus, moxque ad ipsos progressus morbos, horum curationem ratione ac via instituit, indicationes sequens, neque ab ipsa duntaxat sumptas ægritudine, ut Methodici, communia quædam morborum intuentes, neque ab ancipiti casuum observatione, ut Empirici, quibus morbi inquisitio extra artem. Medicina intra experimentum est, sed supra morbum ad ejus quoque evidentibus caussis, obscuris non à cogitatione artificis Medici, sed ab ipsa rejectis arte. Adhæc à viribus corporis (cujus idcirco cognosci actiones vult) a loci affecti natura, atque situ (quare Anatomen quoque proposuit) itemque ab ætate, sexu, consuetudine, vitæ studio, aere, anni tempore, cœli tempestatibus & id genus aliis. Cumque Medicina ars quædam sit tutandi sanitatem, & morbos depellendi non solum ratione, verum etiam usu comparata, videtur profectò nulla res ad plenam professionem Rationalium, quos vocant, Medicorum, Celso defuisse, qui post subtilem illam, & à consilio tractam Medicinam in loco aliquid etiam usui ipsisque concessit experimentis, tum curiosè huc passim inter curandum respiciens, tum palam in operis sui proœmio professus, nihil magis ad medendi rationem ipsa conferre experientia. Non possum mi-

hi temperare, quin pleraque eorum, quæ hactenus retuli, adducam ex ipso autore petita exempla. Ergo ubi de incisione venarum disputatur, ante omnia æstimari vires voluit, adeò ut si juvenis (inquit) imbecillis est, si mulier quæ gravida non est, parum valet, malè sanguis emittatur. Idem posi hæc ipsius intuens morbi speciem. atque causam, itemque curandi corporis præsentem dispositionem, & sedis affectæ positum sic loquitur. Neque solum hæc consideranda sunt, sed etiam morbii genus quod sit, utrum superans, an deficiens materia læserit, corruptum corpus sit, an integrum. Et paulò post sic. Mitti sanguis debet si totius corporis causa sit, ex brachio, si partis alicujus, ex ea ipsa parte, aut certè quam proxima, quia non ubique mitti potest, sed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Jam verò febricitantem nutriens ita scribit. Unum illud & semper & ubique servandum est, ut ægri vires subinde assidens Medicus inspiciat, & quamdiu supererunt, abstinentiæ pugnet, si imbecillitatem vereri cæperit, cibo subveniat. Et paulò ante hæc. Refert inquit qualis morbus sit, quale corpus, quale cœlum, quæ ætas, quod tempus anni. Idem alio quoque loco differre ait pro naturra regionum genera Medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia. Cæterum huic parti cum satis datum sit, transibo ad eos tandem, qui hoc opus cavillantur, ut inordinatum nullaque digestum methodo. Horum ego impudentiam eo molestius

ſtius fero, quo magis religioſè ab Autore ſervatum quod ipſi requirunt, video. Tanto enim artificio partes Medicinæ omnes diſpoſuit, interque ſe appoſitè commiſſas devinxit, ut poſt Hippocratem, atque Galenum invincibiles ſeculorum omnium ἰατρονικας, nemo ſit qui ipſi non dicam anteferri, ſed ne conferri quidem jure poſſit. Nempe primo ſtatim libro præcipiens quemadmodum ſanis hominibus agendum ſit (ὑγιεινὴν hanc partem Græci nominant) ſequentibus ipſos agitat morbos primum, quæ corpora his pateant, mox quæ tempora anni, & ætates edocens, ſic ut ex his non ægrè colligi multiplex cauſarum genus poſſit. Abſolviturque hoc loco tota (ut Græcè dicam) αἰτιολογικὴ. Nam cur Autumnus plurimos opprimat cauſam refert inæqualem caloris, frigoriſque intemperiem. Idem quod ſenectus longis morbis pateat, frigiditati tribuit, quòd juventus acutis tentetur, calori. Ver fuſione ſuccorum, lippitudines, puſtulas, hæmorrhagias, gravedines, & phlegmonas creat. Æſtas febres acutas. Autumnus quartanas facit. Hyems tuſſes, capitis dolores, & viſcerum obſtructiones inducit. Aquilonem tuſſes ſequuntur horrores urinæ retentiones. Auſter aures hebetat, ſenſus tardat, caput gravat. Sed modum facio recenſendis morborum evidentibus cauſis, quas Celſus primo ſecundi libri capite latè, diſertèque ex Hippocrate propoſuit. At videbitur forte nonnullis Celſus neque ita diſtinctè ut Galenus, cauſas primitivas ſeu evidentes deſcripſiſſe, ne-

que satis circumspectè internas seu morbum continentes expulisse, ceu inidoneas unde curationis peti consilium possit. Primum facilèe donaverim, alterum non omnino. Neque enim pro iisdem, puto, causis habendæ sunt, quas Galenus προκεκαθαρμένας. *Celsus evidentes vocat: Ille enim tales duntaxat reputat externas, hic non has modo, sed illas etiam omnes, quæ quoquo modo explorari, & certæ fieri Medico possunt. Nempè sæpe cruditatem Celsus est intuitus, sæpe succorum vitium, ex urina, dejectione, aut vomitu, animadversum, & inde curandi vias traxit. Tametsi scio quam plurimarum causarum latentium notitiam Galeno fuisse, quæ Celso defuit. At qui id minimè mirum, cùm certa res sit multos post Galenum etiam extitisse, nostramque secuturos memoriam, qui indies magis magisque cumulata abditarum causarum præstent notitia. Alias invenit Hippocrates, alias Diocles, alias Galenus, nec parum multas amicus noster Fernelius. Semper enim adjicitur aliquid inventis majorum. Præterea latentia hæc minoris facit Celsus, non rejicit, extra artem esse vult, non extra artificis cogitationem. Plus in iis statuit probabilitatis, minus* ἀποδείξεως. *Quæ sanè opinio haud usquequaque absurda Celso, cùm ejus seculi doctis fuit commmunis, qui in reconditis naturæ causis, nihil satis firmi videbant, earumque incompræhensibilem esse quæstionem ex eorum judicabant discordia, qui de his disputarunt. Nam quæ causæ intus sanitatem præstent,*

ſtent, quæ morbos excitent, quo modo cibus concoquatur, quo modo trahatur ſpiritus conjectura, ipſi non ſcientia compræhenderunt. Cujus autem rei (inquit Celſus, non eſt certa notitia, ejus opinio certum reperire remedium non poteſt. Cur enim id temporis potius crediderit aliquis Hippocrati, qui cibum dixit calore naturæ concoqui, quam aut Eraſiſtrato, qui atteri putavit, aut Pliſtonico, qui putreſcere. Cur fidem magis quis derogaverit Ariſtotelis genero Eraſiſtrato, qui febres oriri cenſuit transfuſo in arterias ſanguine, quàm Hippocrati, qui id tribuit accenſo in corde peregrino calori? Si ſequendæ rationes eſſent, ſingulorum exiſtimabant eſſe non improbabiles, ſi autoritatem, omnium videri juxta gravem, ſi curationes, permultos ægros ab aliis fuiſſe ſervatos, quos Hippocratis aſſeclæ diu tractos non expedierant. Hac re animadverſa pluris eſſe Celſus deputavit, manifeſtas tantummodo cauſas intueri, & ex his ducere curandi rationem quàm ambitioſè ea velle aſtruere rerum abditarum dogmata, quæ inter præcipuos autores erant controverſa. Sequitur nunc σημειωτικὴ ſigna continens, quorum quæ vis ſit tam in præſagiendis, quàm agnoſcendis æſtimandiſque affectibus præter naturam, id quoque curioſè adnotatum à Celſo eſt. Poſt hæc jam generalis quædam curandi oſtenditur via (θεραπευτικὴν Græci nominant) cunctis ex æquo morbis inſerviens. Ejus duo Celſus partitur capita. Alterum adjectionis deficientium, alterum detractionis

ſu-

superfluorum, secutus in hoc veterem Hippocratem, qui artem medendi nihil esse aliud affirmavit, quàm πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν. *Adjectio oblatis fit cibis. Detractionem præstant missio sanguinis, alvi ductio, vemitus, sudor, abstinentia, & hujusmodi. Atque hisce rebus tamquam idoneis quibusdam auxiliorum materiis ferè universo morborum præcipueque interiorum succurritur generi, indicatione ubique à contrariis sumpta. Talibus enim depelluntur affectus præter naturam. Estque hæc summa libri secundi, eorum quæ commemoravi vim atque usum continentis. Cæterum ut sine cognitione universalium (in quibus methodus est) usus particularium (in quibus exercitatio) habetur inanis, ita sine hoc fructum illa nullum adfert. Quamobrem ne parum sit, ea duntaxat haberi præcepta, quæ ad universum genus morborum pertinent, singulorum quoque propriam curationem tertio dehinc quartoque libro Celsus exposuit, antiquissimum secutus Hippocratem, qui medere oportere dixit, & communia, & propria intuentem. Appositè verò hîc viscera hominis atque intestina Celsus scrutatur, iis quæ antea natura clauserat per anatomen patefactis, quoniam ea cognitio necessaria videretur, & ad inventionem loci patientis, & ad remediorum usum, videretur jam tota medendi exposita facultas, nisi materiæ restarent auxiliorum, quibus morbi potissimum exteriores curantur. Etsi enim proximus ad sanitatem gradus est novisse morbum, ejusque curandi optimam*

me-

methodum, frustra tamen id fuerit, non cognita medicaminum natura. Ipse namque morbus curandi modum docet, non præstat facultatem, quæ facultas sita partim in natura, partim in suppetiis externis est. Hæ verò ipsæ, quas dico, suppetiae in iis quae assumuntur, aguntur, vacuantur, aut foris incidunt constitutae, triplicem accipiunt secundum operationes differentiam: Quatenus victu pugnatur, aut medicamentis, aut ipsa denique manu, primum διαίτην, alterum φαρμακίαν, novissimum χειρουργίαν Graeci nominant. Victus ratio (sub qua cibum, potionem, somnum, vigiliam, inanitionem, totumque vitae studium more Hippocratis compraehendo) itemque Pharmacia externis internisque malis juxta utilia sunt, Chirurgia accommodatior externis. Priora duo quatenus internis prosunt aegritudinibus, superioribus libris definita sunt, ubi generalis proponitur curandi via. Medicamenta externis incommodis opem ferentia quinto examinantur Libro: Itemque sexto, utrobique adjunctis morbis qui in conspectum Medici venire, & opere curari Medicinae foris adhibitae possunt. Sequitur liber septimus & post hunc octavus, quibus opera docetur manuaria, simulque ii affectus, quibus tali opus praesidio est, sive ossa illi occupent, (ubi σκέκετον humani corporis commodum quoque depingitur) sive quodvis aliud membrum. Estque haec coronis cùm operis hujus, tum universae artis medendi cui sine injuria, neque adjectum quicquam,

ne-

neque demptum oportuit. Quid igitur jam reliqui est, quin tueatur Celsus quae in Medico requiruntur partes? Quis verò aut ita malè doctus, ut non agnoscat, aut adeò demum vecors, quin odio persequatur eorum malevolentiam; qui tam licenter student octo hos libellos discentium manibus excutere: Opus, me hercle dignum, quod ab omnibus non legi modò, sed etiam edisci oporteat, seu opulentissimum rerum medicarum promptuarium, ex ipsissimo natum pectore Celsiano, membrisque absolutum omnibus, & optima cohaerens doctrinae via. Sunt haec eminentissima nominis immortalis insignia, quibus ita posthac, spero, florebit Cornelius, ut virtutem quis dixerit ad totam posteritatem durasse, non pervenisse invidiam.

QUEM-

QUEMADMODUM SANOS AGERE CONVENIAT.

CAPUT I.

Sanus homo, qui & bene valet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debet; ac neque Medico, neque Jatroalipta egere.

SAnitas omnis actionum corporis incolumitate, morbus illata his ſenſibili offenſa diſcernuntur. Pro in quiſquis eorum intervallo corporum includitur, quæ ſanitate utuntur quam optima, quæque evidenti actionum vitio fluctuant, is profecto & eſſe homo ſanus, & ſic appellari jure poteſt. Quoniam vero hic infinitæ ſanorum homi-

Sanitatis ac Morbi diſcrimen.

Sanus homo quis.

num latitudines seu spatia quædam quoquoversus porriguntur, visum est nobis operæ pretium omnem horum differentiam bipartito diducere, factisque classibus prima eos includere, quibus laudatissima constitutio corporis obtigit, sive partium primarum spectes temperiem, sive modulum ac normam instrumentorum, aut amborum denique unionem. Videlicet hosce καθ' ἕξιν, id est, secundum habitum sanos appellamus, seu quibus firma sunt nullisque violanda calamitatibus omnia semel corporis munia. Ac secundus quidem Ordo reliquis assignetur, qui ab eorum, de quibus retuli, perfectione multum deficiunt, ac nescio quid vitii trahunt, quod etsi functiones nondum evidenter convellit sic debilitat tamen, ut incidentibus vel minimis ærumnis protinus laborent. Et intra has quidem metas omnis Ordo sanorum est. Tametsi comprehensis differentiis sua utriusque non parva quoque valetudinis sit latitudo. Quod namque miitionis discrimina in primorum elementorum coïtione reperire est, totidem profecto in omni sanorum catalogo temperamentorum fuerint ideæ. Tum quoque non solum corpora alia aliis magis temperata intemperatave sunt, sed etiam in membrorum mutua inter se aptatione, alia concinna magis, alia magis enormia. Itaque quis-

Sanorum duplex Ordo. Primus.

Secundus.

Sanitatis ingens latitudo.

quisquis ab inculpata illa ſummaque valetudine paulum modo deflectit, non ob id tamen finibus ejus protinus excederit. Nempe ut vitioſus ſit, utrumlibet hoc ſubſit oportet, & prompta ab inſalubribus cauſis læſio, & evidens muniorum vitæ impedimentum. Rurſus ex his quos aliquod jam vitium urget, nonnullis id adeo leve eſt, ut a prioribus ſanis, quos optime valere poſui, parvo linquantur intervallo, eoque fit, ut his perinde atque illis conſervari habitus in eodem naturæ ſtatu ſeu bonus debeat. Succedunt his alii longe peïus excepti, quos nimirum vitii magnitudo functionibus imbecilles atque oportunos morbos facit. Suntque in his nonnulli quibus uſque adeo mala crevere, ut tantum non morbum creënt, cuius ordinis ſunt, decrepiti ſenes, & valetudinarii, & convaleſcentes, utique ut nondum penitus finita, ſic in meius inclinata valetudo eſt. Atque hæc, ut res poſtulabat, de ſanorum corporum diſcrimine hypotheſeos loco præfatus. CELSUM noſtrum protinus aggrediar, primumque ponam, poſſit nec ne omnibus ex æquo ſanis propoſita Authoris Sententia accommodari. Sane curioſius rem æſtimanti parum iis quadrare videatur, quos ſecundus Ordo ſupra complexus eſt. Impedit enim hos naturæ vitium quo minus integra manente

Sanitatis vitioſæ duæ notæ ſunt.

Sanitati vitioſæ preſens Autoris Sententia minime convenit.

nente valetudine quibuslibet indulgen rebus possint. Nimirum si proprii corporis incommoda gravate ferunt, qu quæso externorum malorum impetu commodè sustineant. Tum quo tandem jure rejectis Medicorum legibus arbitrio vivent suo, quibus levis interdum error magnæ calamitatis occasi est. Ex quo sciri potest, adeo hos Medicorum imperatis devinciri, ut nihil aliter atque ægros regi oporteat, illi tantum interposito discrimine, quo quæ ægris collapsa functio est, ea hi vacillet, quæque illis mala confertir avelluntur, eadem his paulatim corrigantur. Hæc ista quæ posuimus intu enti manifestum est de iis sanis Autho rem hoc loco agere, quos Ordini prim destinavimus. Quam rem cum multt alia, tum ipse quoque Orationis contex tus similem veri facit. Neque enir cuivis sano, agendi licentia hæc indul ta est, sed illi, ut patet, soli, qui & sanus est & bene valet. Ita profecto ut sub bonæ valetudinis nomine significata rei differentia firmam intelligas inculpabilemque sanitatem ac nequaquam otiosa sit, quæ ultimæ Oration jungitur appendix hominis bene valentis. Ergo quoniam CELSUS noster ho Volumine, suæ cuique valetudinis tuendæ rationem proponere constituit, recte sane proque rei dignitate ab iis incepisl

Vitiose sani ab ægris parvo discrimine distant.

Quibus Sanis conveniat illud. Sanus homo, qui & bene valet &c.

cepiſſe videtur, qui ſanitate utuntur commodiſſima, nec ullis interea negotiis dediti, alieniſve imperiis mancipati ſunt. Ac parem quidem docendi ordinem in GALENI quoque Libris, quos ille *de Sanitate Tuenda* compoſuit, invenio, nec video, quænam potior ſcribendi ratio eſſe poſſit, quam quæ ab optimis incipit. Age ergo modo exponamus, cur libera iſta vivendi ratio conducere iis cenſeatur, quibus cum vitæ libertatem fortuna, tum natura optimam valetudinem dedere. Unum illud ante omnia ſcire licet, ſuam cuique, ſi optime valet, naturam, in eodem ſemper habitu ſervari oportere. Tum idipſum quoque commodiſſimé fieri poſſe, ſi caveatur ne hanc ex facili, cauſæ externæ violent. Nimirum ſicut optima natura, omnibus ſanitatis intus inſtructa cauſis eſt, ita ejus quoque valetudo nunquam eſſe mala poteſt, niſi ſi extrinſecus incidens calamitas eam fecerit non bonam. Jam nulla Hercules expeditior ad hujus rei proviſionem via eſt, quam ut firmum robur naturæ comparetur ad ſuperandas quæ extrinſecus urgent injurias. At verò hujus rei fructum nulla re alia melius conſequimur, quàm ipſa eorum quæ corpus demutant aſſuetudine. Quippe ita fere ſequitur, ut corpora res ſolita minus afficiat, ejuſque rei cauſa, ipſa

Probe ſanis natura in eodem ſtatu ſervanda eſt.

Optima natura unde malè afficiatur.

Conſueta minus afficiunt.

etiam consuetudo vetustissimis sapientiæ Professoribus, quasi alteram quædam habita natura sit, adeo ut insuetis res, quæ per se quidem innocens sit, hinc tamen nocens fiat. Ex quo procò incidit, ut nihil majorem nobis indolentiam ingeneret, quam rerum omnium in communem vitam incidentium congruus usus, ac sic optatissimum provisionis genus sit, ab iis quæ malum minantur, remedia mali petere. Proinde cui commoda valetudo est, solidæque suo stant robore vires hunc profecto decet id memoria altaque mente semper reponere, quod *Euangelium* monet *Benè valentibus opus Medico non esse.* Tum severissima illa HIPPOCRATIS & GALENI Decreta non tanti putare quanti valetudinem cui minus curiosa istorum observatio, ut rarò prodesse, sic nocere sæpè potest. Audeat igitur quis scrupulosas illas leges abjicere, proque suo potius jure, quam alterius libidine agere, idque ne hoc subinde dicterio feriatur quo nimios illos ἰατρικοφυλάκτας excipere solemus. *Misere omnes vivere qui medicè vivunt.* Cæterum hæc ista agendi licentia, iis hominibus, ut proximè dixi, negata est, quos aut temperatura, aut conformationis vitium male habet. His enim corpus tam variarum rerum usus imbecillum facere potest, non potest robustum. Scilicet ut opti-

Consuetudo altera natura.

Bene valentibus non est opus Medico.

Vita Medicis dedita misera.

Vitiose sanis cur vivendi libertas parum data sit.

optimè ſanos ſuæ vires ſtrenuè tutantur, ſic hos fiducia ſecundæ valetudinis fallit. Nam ut exemplo res lucem accipiat, impenſe calidis ſicciſque naturis, meraca potio, prævegetus labor, pertinax vigilia, omniaque turbati animi Pathemata, tum ſibi calidi & ſicci graviter officiunt. Rurſus frigidæ potio, longa inertia, largior ſomnus, alimenta humida frigidaque pituitoſos in morboſam intemperiem præcipitant. Atque hæc incommoda totis corporibus accidunt, nihiloque his leviora ſunt, quæ particulas urgent. Qui namque cruribus eſt ſine modo obeſis, quique rurſus ultra quam par eſt gracilibus citato curſu lædit. Tum qui preſſo macroque pectore eſt, altioribus vocibus periclitatur. Tenues humeros portatum onus, marcentem dexteram jactus diſcus offendit. At verò is cui membrorum obtigit concinnitas (συμμετρίαν Græci dicunt) ſic ut ſingulorum formatio, ut ſitus, ut numerus ipſaque magnitudo ad functiones obeundas affabrè ſint comparata, quibus cæteri franguntur motionibus, his ut nunquam malè afficietur, ita interdum impenſè quoque juvabitur. Ad hæc quemadmodum intemperati ſimilibus ſuæ naturæ cauſis facilè ſuccumbunt, ita temperati contrà ad quælibet moderatè ſe gerunt, cauſisque alterantibus fæliciſſimè reſiſtunt,

Biliosis quæ contraria, quæ item Pituitosis.

Male formati quibus rebus lædantur.

Quadrati nullum non genus motionis facilè ſuſtinent.

Intemperati ſimilibus facile leduntur.

sic ut vix ulla ipsos tempestas expugnet: ac proin liberius semper his agere licitum est, *omniumque*, ut in Proverbio est, *horarum hominibus esse*, tum eo magis hanc sibi sumere vivendi licentiam, quo breviora spatia ab consummatæ sanitatis meta porriguntur, ut contrà tanto vivere cautius contractiusque quanto propius ad vitiosam naturam ventum est.

Temperati omnibus resistunt.

Etenim intercedunt quædam corpora media salubribus & insalubribus quæ HEROPHILUS *Neutra* vocavit. Ea neque alterutri victus rationi addicta esse neque ab utraque nimium ab horrere debent, sed quasi cursum inter utrum-libet medium tenere. Ostendunt hæc quæ proposui omnia, ac veluti indice monstrant, quàm non oporteat eos qui rectè valent ullis sese Legibus obligare, aut Medicorum Præceptis usquequaque parêre. In quam rem etsi sat multa dixerim, non possum tamen non illud quoque jungere. Corpus accuratè sanum (de quo protinus agitur) ipsum sibi ipsi omnia invenit proprio naturæ suæ impetu directum. Id autem sic incidere sciendum est. Naturam optimam (quia hæc in temperamenti mediocritate posita est) si quæ incidant intemperie nocitura, protinus eadem tum sentire, tum refugere, eaque de causa Doctore non egere, sed ipsam sibi abundè esse, sic ut meritò optima vitæ magistra censenda sit.

Corpora neutra inter salubria & insalubria media quo pacto regi oporteat.

Optimè sanis propria natura omnia invenit.

Optima natura vitæ magistra.

sit, Atque hæc teste GALENO loquor, qui *hac natura jam inde ab infantibus instructos tantum* ait *appetere, quantum probe concoquunt, tantumque dormire ac rursum vigilare, tantum exercitari, atque iterum quiescere, quantum corpori sat est.* Scilicet in his generibus modum finemque sibi quisque horum injussus invenit, neque antè quicquam ex his respuit, quam ejus ultra non egeat. Eam loquor naturam, cujus benignitatem, neque desidia neque luxuria vitiarunt. Nam si corpori bono animus dominatur non bonus, eaque occasione natura nuper adeò inclinare in vitium cæpit, ea profectò nulli, si GALENO credimus, ad imitationem proponenda est. Diximus de sanis sat superque multa, proximum est illud quoque de liberis hominibus jungere. Solos hos cùm quidem optimè valent, curiosis illis Præceptionibus Medicorum non devinciri, reliquos autem quibus vitæ libertas periit, multa facere ex observatione certaque lège debere, adeo ut hæc quidem interdum fugere, illa vero ex Artis Præscripto aggredi conveniat, ad profligandas noxas, quas negotiorum turbæ attulêre.

Gal. 2. san. & in Tech.

Gal. 2. sanit. Natura ante bona, post verò depravata nunquam mutanda est.

Hunc oportet varium habebere vitæ genus: modo

Ruri esse, modo in Urbe, sæpiusque in Agro: Navigare, Venari, Quiescere interdum, sed frequenter se Exercere. Si quidem ignavia corpus hebetat, labor firmat. Illa maturam Senectutem, hic longam Adolescentiam reddit.

Vita hominum tot inopinatis casibus subjecta est ut omnes declinasse non sit. Proin ne ubi insueta res molestiam adferat, varium genus vitæ ad valetudinem conducibilius est. Quod Præceptum cùm aliis in rebus tum in aëre assiduè nos ambiente multum potest. Ipse vero aër quantopere corpora demutet, peregrinantium exemplo cognoscere est, qui post longam in Patria moram repentè ad aliud cælum translati, gravissimis sæpe malis oppugnantur, sæpeque ab iis quæ ante fuerant, ex toto vindicantur. Quemadmodum clarissimo id argumento longi morbi docent, quos morbos cùm non tempus, non remedia vicerint, mutatum solum haud rarò funditus tollit. Quoniam igitur tanta aëris vis est, danda opera est, ut quàm minimum ejus nobis occursus sit insolens Nimirum, ut quod sæpe sustinen-

Aëris ingens vis ad mutanda corpora.

Patriæ mutatio longos morbos evincit.

nendum neceſſario eſt, id ubi incidit, facilè ſuſtineamus. Propterea, uti CELSUS præcipit, conſultum eſt, interpoſitis aptè vicibus cuivis cælo aſſueſcere, ac *modo Ruri eſſe, modò ad Urbem redire*, interdum æſtus, interdum frigora ventoſque ſponte experiri, denique nullas non calamitates pro exploratis habere, ne qua re nova præterque ſolitum unquam corpus moveatur. Sæpe enim in vita hominum parvis momentis magni caſus intercedunt. Quin etiam ipſum quandoque mare tentare non inutile eſt, ne horridus ejus nidor & irrequieti colluctantium undarum vortices corpus malè turbent, ſiquando navigandi inciderit neceſſitas. Jam verò miſſis quoque his quieſcere interdum opus eſt, ne cùm præter morem feriandum eſt, inſolito otio corpus torpeſcat, ut abſtineri laboribus interdum non inutile eſt: ita frequentius exerceri utiliſſimum. Habet utique quies ſua privatim haud ſpernenda commoda, ut quæ detentis intus ſanguine, calore, ac ſpiritu concoctionem adjuvat. At exercitatio longe adfert non tantum cumulatoria, ſed præſtantiora etiam bona, quæ San. Tuend. GALENUS tripartitò diſtinxit. Suntque *caloris inſiti augmentum, excrementorum expurgatio, & ſolidarum partium robur.* Ac primò quidem, quod motione calor augeſcat, externi ignis exemplo docetur, quem

Cælo cuivis aſſueſcendum eſt.

Quies quid commodi adferat.

Exercitationis triplicia commoda.

Calor motu excitatur.

quem ventilatio excitat augetque. Possum & silices & quæ his duritie pariat sunt corpora in testimonium adhibere è quibus mutuò inter se violenterque attritis ignis excutitur. Quod si iste motionis effectus in emortuis corporibus respondet, quanto magis necesse est in viventibus respondeat, seu multo antè calore affluentibus. Jam verò si omnia inter se genera compares, quibus corpus quoquomodo incalescit, deprehendes profectò motum reliquis aliis multum antecellere. Calentes balneæ, Sol, Focus, Acria medicamenta, & si quæ alia ejusmodi sunt, calefaciunt quidem & ista non instrenuè, at ab externo est omnis eorum calor nobis ascitus, neque de proprio principio, sed aliundè accensus, ideoque succos depascitur, solida tabefacit, ac vires consumit. A quibus incommodis usque adeò motus alienus est, ut etiam contraria his efficiat, tum calefactionis initium ab ipsis excitans membris, tum validum reddens attractum eorum quæ convenit in omnem partem corporis digeri, gratoque omnia madore seu salutari quodam rore imbuere, sic ut singulis uberrimo & calore & humore recreatis artubus alimentum citius cùm demutetur tum corpori coälescat. Venio ad secundum genus, quod excrementorum erat expurgatio. Ea verò fit, cum spiritus cita-

Motus reliquis calfacientibus salubritate præstat.

Utilitas motionis.

tatior ſpiracula totius corporis recludens multa vi excrementa per tot venarum receſſus ſecum abripit in habitum, eademque mox tum ſudore tum occulta tranſpiratione digerit. Cujus rei quanta vis ſit ad valetudinem tuendam, is demum norit, qui quotidiana didicit experientia præcipuam morborum partem ab immoderata luxurie excrementorum pullulaſcere. Proximum nunc eſt ſolidorum robur, articulorum & muſculorum quibus præcipuus motionis impetus incumbit. Hac re mirum quantopere corpus duretur, aptumque fiat cuilibet motus generi facile ſuſtinendo. Quemadmodum ſcripſit HIPPOCRATES: *Laborem articulis & carnibus conferre*; contracta nimirum per mutuum eorum attritum duritie. Ex quo protinus etiam incidit, (id quod eodem hoc *Authore* diſci poteſt) ut *laborem aſſueti melius ferant*. Tum ferè id etiam ſequitur, ut ſenes etſi pro naturæ ſuæ imbecillitate leviſſimis erroribus cedunt, Adoleſcentes verò pro virium ingenito robore graviſſimis reſiſtunt, hos tamen inſolitus labor frangat, quem illi, modò huc aſſuêrint, non ſolum ſunt ferundo, verum etiam lubentes ac multa cum voluptate ferunt. Hæc iſta quæ propoſui curioſius æſtimanti, qui quæſo obſcurum ſit, quod CELSUS docuit. *Ignavia corpus hebeſcere, labore firmari, illa matu-*

Motus excrementa corporis pellit.

Motus ſolida firmat.

Hipp. vi. Epid. ſ. v. §. 16.

Hipp. Aph. S. 11. Aphor. 49.

Senex eundem laborem ſolitum melius fert, quam adoleſcens inſolitum.

ram ſenectutem, hoc longam adoleſcentiam fieri. Videlicet ignavia ingenitum nobis calorem minuit, præfocat, extinguit, adeò ut ex hoc protinus & frigidum corpus & imbecillum fiat. Frigiditas excrementa adjicit. Imbecillitas nec regere hæc, nec ſuperare potis eſt, atque hinc tantorum Ilias malorum emergit, mentis ſtupor, apoplexia, ſopor, deſtillatio, membrorum cùm torpor, tum reſolutio, obſtructum hepar, renes, ac lienis, ex hisque aqua inter cutem, cachexia, atrophia, calculus, dyſuria, & quid non. Certè quantum incommodi neglectus ex toto motus deſesque illa vitæ inertia mortalibus afferat, ex eorum habitu cognoſcere eſt, quos longi carceres arctârunt. Nempe his calor omnis intermoritur, vultui color decorque perit, tum fœdiſſimo ſitu corpus tabeſcit, ac penitus, ut ſic loquar, cadaveratur, adeò ut multos conſtet hujus rei grave periculum vitæ ſuæ impendio teſtatos fuiſſe. Ergo ut ex communis vitæ præſidiis alia aliis convenientia, alia contraria ſunt, ita qualiſcunque labor omnibus ad ſanitatem juxta neceſſarius eſt. Non ætas, non corpus, non denique temperatura ulla eſt, cujus hujus rei neglectus ſit indemnis. Nam vel ipſis infantibus ſuas quoque eſſe dimotiones videmus ab ipſis, ut autor eſt GALENUS Nutri-

Ignavia quare valetudini noceat. Morbi ex deſidia orti.

Multi otio perierunt.

Labor nulli non neceſſarius eſt. Gal. 1. ſanit. cap. 20,

ricibus inventas, *in cunis scilicit, in lectu-is pendentibus, & in ipsis suarum ulnis.* Neque verò his reclamat HIPPOCRATES cum ilios perpetua quiete fovet. Etenim hoc loco non quavis motione his interdicit, sed vehementiore duntaxat, quam Medici proprie exercitationem, Græci loco sumpta denominatione γυμνάσιον appellant. Quo magis ASCLEPIADEM miror, cui exercitationes nihil ad sanitatem conducere placuit, parum utique consideranti naturæ nostræ cum motu societatem, quando nec pueros si concluseris, prohibeas, quo minus discurrant ac pullorum, ut ait GALENUS, vitulorumque ritu lasciviant. Certè id aprimè verum existimo, quod idem alias GALENUS proposuit. Nunquam quemquam ex ipsa in totum desidia adjutum fuisse. Quare nihil adeò mirandum est ignavos illos ac sedentarios ventres tot crudelibus morbis consumi, quos proximè recensui, ut optimo jure id quisque apud animum proponere debeat. Laborem ac Sobrietatem fidissimos esse Sanitatis custodes, scilicet ille vires adicit, hæc superflua circuncidit. Amborum coitus omnis valetudinis caput cardoque est. Totum istud optimus ille Medicinæ parens HIPPOCRATES hac Sententia exhausit. Ἄσκησις τῆς ὑγιείας ἀκορίη γαστρὸς ἀοκνίη πόνων, quod est, *Sanitatis tuendæ studium est, comesse ad frugalitatem, & se-*

Hipp. 6. Epid.

Exercitatio est vehementior motus.

Galenus 1. sanit.

Labor & sobrietas optimi sanitatis custodes.

Hipp. VI. Epid. s. IV. §. 41.

Sanitas omnis duabus rebus conservatur.

ſedulò laborare. Ecquid ergo ſalutarii hæc Præcepta capeſſere etiamnum dubii tamus, quid luxuria & inertia perdit: externas delitias tanto impendio tam toque opere concupiſcimus, quando im emptæ dapes abſtinentia, perennes fo cus proprius corpori calor eſt.

Prodeſt etiam interdum Ball neo, interdum Aquis frii gidis uti: modo Ungi, modl idipſum negligere:

Eodem hæc iſta ſpectant, quò ea quæ ſuprà comprehenſa ſunt, nimirum u rerum quàm maximè variarum aſſuetudine corpus duremus, aptumque vitæ uſibus reddamus. De Balneo pluribus hoc loco agere, non ſatis cauſæ putavi quòd illud ferè videam ſeculo noſtro præteriri. Multòque minus de Unctonibus dicam, quæ tantum non totæ exolevêre. Illud jure mirari poſſe videor, aut quænan adeò ſupina noſtrorum hominum fuerit inertia ut tam ſalubribus utriuſque valetudinis præſidiis ſuperſederint, aut certè quænàm Veterum iſta fuerit curioſitas, qui uſque adeò iis ſeſe addixerunt, ut ne cœnare quidem cuiquam niſi loto, unctove fas eſſe duxerint, eamque vivendi legem,

adeò

adeò religiosè observarint, ut ab ea ne Senibus quidem esse licuerit immunibus. Sic enim in Odyssea canit *Homerus*. *Ut lavit sumpsitque cibum det membra sopori.* Namque hæc justa Seni. Quod calidæ ac potabilis aquæ balneæ iis parum curæ fuerint qui in Septentriones spectant, ex eo fit quòd his ipsi minus habeant opus, tum quia pauculum colligunt acris fumidique excrementi, tum quia temperamento sunt minus sicco, propter quas duas causas calidi lavacri præcipuus vsus est, ut ne dicam etiam non leve periculum refrictionis his esse protinus è balneo egressis. Itaque ut commodorum quæ idipsum largitur non egent sic incommoda quæ affert, tantum sentiunt. Obscurior causa est cur Italis & Græcis lavationis ferè usus omnis interciderit, quum hæc ipsis olim tanto studio sit tentata, neque jam nunc cælum aut corpora alia sint quàm quæ tum fuêre. Sed quid non designat in diem crescens animorum mollities secuique nostri gravis inertia, utique quia passim & otio diffluitur ac ventri magis curando, quam vàletudini studetur. Videlicet ita naturæ omnium nostræ comparatum est, ut libenter ea negligamus præcepta quæ sedulitatem exigunt. Quanto autem præstabilius fuerit majorum studia æmulari qui sanitatis atque ὑγιείας ergô, publica etiam condidere

Cur Balneæ Populis septentrionalibus neglectæ.

Ignavia nostrorum hominum quanta sit.

didere gymnasia atque lavacra, quorum usu corpus & firmum reddebant, & superfluis omnibus repurgatum. Sed ut nihil non (Authore *Flacco*) damnosa imminuit dies, ita pristinæ hujus industriæ ne vestigium quidem ullum hodie superest. Quoniam adhunc locum perventum est, non alienum videtur vires balnearum, & post has unctionum quoque exponere. Ergo veteres calidis lavacris utebantur, ad dissipanda superva cua tertiæ concoctionis, & ad corpora tum calefacienda tum humectanda. At frigidæ natationem alias adhibebant, ut vires augescerent pulso in viscera calore, alias cutis densandæ gratia, quo communitum corpus esset contra ambientis nos aëris injurias, ac tetiò, ad ardores corporis abolendos. Illa qua re efficacissimam esse frigidæ piscinam GALENUS affirmavit, adducto de iis quos Sol exussit, exemplo. Accedimus, inquit, ad frigidam ne loqui quidem præ linguæ & faucium ariditate valentes, totumque corpus stipulæ ritu siccum habentes. At egressi è frigida illico omnia pro naturæ habitu recipimus, nec febrili amplius calore vexati, nec siccitate afflicti, promptique loquentes, ac plurima sitis parte levati. Hæc ille. Porrò in frigida lotione hæc fere antiqui observabant. Primum in qua de causa corpus esset imbecillum

Balneæ calidæ ad quæ conferant, & ad quæ frigidæ.

Gal. 10. Meth.

in quo nimirum infirmus calor frigidi elementi violentam qualitatem ſuſtinere potis non eſt, neque impedire, quo minus promptè ea in corpus irruens viſcerum aliquod violet. Secundo eos quoque á frigido lavacro removebant, quibus ætas nondum penitus adoleverat, idque ne pulſis intro ſuccis habitus tardaretur incrementum. Tutiſſimum autem frigidis undis mergi cenſebant mediis ætatibus corporibuſque ἐυσάρκοις. id eſt, juſta carnis mole præditis (Latini *quadrata* nominant, utique ſi æſtas eſſet totaque cutis frictionibus antè præcalfacta. Cæterum calida lavatio ut minore periculo, ſic majore ferè cum fructu adminiſtratur. Tenuia enim acriaque excrementa quæ ſubter cutem occuluntur, foras digerit, ad hæc quæ vehementius inaruerunt membra humectat: quæ obriguere, emollit: quæ tenſa fuêre, relaxat. Hiſque nominibus dolores graviſſimos placat, & laſſitudines diſcutit, itemque calore, diſtractionem alimenti in corpus Græcis dictam ἀνάδοσιν promovet. Humectatione ſomnum accerſit, utroque corpulentiam & ἕξιαν parit. Neque verò ignoro haſce tam eximias ſolii dotes (ſi quis ubi non expedit, lavetur) maximis incommodis obſcurari conſueſſe. Nam quoniam omnia in corpore laxat funditque ob id ingenitum calorem minuit,

Quibus frigida utilis.

Lavacrum calidum quid præſtet.

nuit, appetentiam dejicit, humores commovet, fluxosque reddit, ex quo incidit, ut si qua pars sit admodum debilis, in eam protinus superfluorum impetus fiat: Tum si cruditas aliqua primas venas visceraque obsidet, semicoctus humor sub calore liquetur, in omnemque venarum propaginem deducatur. Et de lavatione quidem satis dictum putamus, proximumque est ad unctiones transire, quibus inter sanitatis præsidia non infimus locus debetur. Siquidem iis corporibus optimè succurrunt, quæ quoquo modo consumptæ humectationis egent. Quia verò cum quadam pertractione membrorum fiunt, moderatè hoc quoque nomine calefaciunt. Perungebantur veteres potissimum á gravi labore, scilicet ut quæ nimium in corpore inaruerant, humescerent: quæque tensa aut rigida fuerant, emollirentur laxarenturque. Interdum & à calenti solio idem ipsi tentabant ne receptus in carnes humor, obstructa per pinguitudinem cute protinus digereretur: tum ut recens lotis id veluti quoddam esset munimentum ad propulsandas ambientis aëris injurias.

Lavacri calidi usus quando noxius.

Vnctiones ad quæ conferant.

Nullum cibi genus fugere, quo populus utatur: Interdum in convictu esse, interdum

dum ab eo se retrahere : Modo plus justo, modo non amplius assumere : Bis die potius quam semel cibum capere, & semper quamplurimum, dummodo hunc concoquat.

¶ Putaverit quis hoc CELSI præcepto Medicinæ partem, quæ de salubri victu agit, labefactari, nihilque ad sanitatem interesse, hoc genus cibi potionisve sumatur an aliud, nisi longo olim jam usu compertum & GALENI testimonio comprobatum esset multos eximio corporis statu homines, quos eas erat incolumes ad ultimam usque durasse senectutem, ob unicum victus errorem quotannis ferè gravi aliquo morbo jactari. Quo profectò incommodo nec ipsemet potuit carere GALENUS, qui se refert cùm adolesceret, victitasse dissolutius, ex eoque non ante laborare anniversaria febricula desiisse, quàm circiter octavum jam & vicesimum ætatis annum emendatiorem victum Parentis hortatu esset amplexus. Adeò apparet non ita sentire CELSUM, ut temerè, quibus lubitum est cibis quovis tempore sine ordine, sine delectu atque modo utamur. (Istud enim impudentis parasiti, non tanti es-

In victu commissus error, multos anniversariis morbis implicat. Galeno dissolutior vict. morbum attulit.

Qui intelligenda sit proposita Autoris sententia.

set Medici consilium). Quin potius sic ipsum præcipere, ut quisquis rectissimè valet, sese cum quadam moderatione ad cuncta genera ciborum, qui populo sunt usui, comparet, idque ea de causa, ne offendatur, si quando aliqua adactum necessitate insolitis rebus saturari oporteat, Illud Præceptum probè duntaxat valentibus CELSUS applicans plus justo arctasse videatur, quando accuratius id æstimanti appareat opinione latiùs patêre, ipsisque interdum intemperantioribus corporibus non tantùm optimè constitutis accommodari jure posse. Nam si vel temperatissimus quisque sæpe usque adeò sumpto liberalius meraco læditur, cum neque ventriculus ejus liquoris in asperitatem, neque acres fervidosque habitus caput unquam, experiri antè consueverunt, quid Arii Peripatetici casum bibita præter morem frigida miremur, qui (referente GALENO) cùm gracilis natura esset atque ore ventriculi frigidissimo, ideoque curiosè semper à frigido potu sibi per sanitatem temperasset, fortè in febrem lapsus, atque à Medicis supra consuetudinem potare gelidam aquam jussus, haud ita multò post animam efflavit. Jam verò quisquis in urbe indulgenter habitus conquisitissimis ferculis indies ventrem explevit, moxque aut fortuito aut aliqua denique necef-

Historia Arii Peripatetici frigidam præter solitum bibentis.

Gal. lib. de consuetudine.

necessitate ab deliciis avulsus, ad rusticorum olera leguminaque transit, qui quæso non ringatur, & ut inquit HORATIUS, *Solos felices viventes clames in urbe.* Adstipulatur his illud HIPPOCRATIS. *Consueta longo tempore, etiamsi deteriora sint, insuetis minus molesta esse consuêverunt*, lib. 2. Aph. 50. Adjicitur dissuetudinis hujus tædio, malæ etiam concoctionis periculum. Nam quæ quisque ferè fastidit, ea ventriculus minus alterat. Omnia ergo sanis tentanda, ut omnia commodius ferant. Nam sicuti cibus quisque demutatur secundum qualitatem, ita vicissim id quoque corpus à quo alteratur, utcunque afficit, alteratque. Ex quo incidit, ut inter corporis naturam & assumptum alimentum major indies similitudo seu quædam cognatio nascatur, inde adeò ut qui cibus initio erat vescentibus ingratus, longo tandem usu fiat suavis. At verò magna cura opus est, ne valetudo hac ista licentia fiat deterior. Quare sciendum est (ut modo præcepi) moderatione quadam hic opus esse, neque cuiquam quantumvis firmo pro sua libidine quævis apposita vorare licere. Est autem moderatio quam secutus autor, videtur aptissima, quoties neque diutius ista quam par est tentantur, & tamen aliquoties adhibita non omittuntur, sic ut non tantum cibi voluptatem,

Insolitus victus seu bonus seu malus est, naturæ molestus est.

Cibus & à corpore alteratur, & id ipsum alterat.

Quali moderatione in variando victu opus sit.

ſed ſalubritatem quoque commendet rarior uſus. Ejuſque rei cauſa conſultum eſt, non uno in victus genere diu perſiſtere, ſed aptis vicibus à lenibus cibis ad acres, ab acribus ad lenes, à vino ad aquam aut zythum, ab his ad vinum tranſire, convivari interdum, at ſæpius contractè vivere, rárius plus juſto, ſæpiſſimè non amplius aſſumere, poſtremo nihil non tentare, ne quid per neceſſitates nobis ſit nimium inſolens. Quemadmodum enim ſumma quandoque eſt in eo pernicies, quod auxilii cauſa inventum eſt, ſic contra quæ alias vehementer obſunt, ea aliter aliterque tentata, ſæpe auxilii vicem exhibent, ut in hac ipſa re, ubi victus genus modumque in pejus novare interdum permiſſum eſt, ejus ſpe commodi ut urgente neceſſitate cum omnibus quis oblectetur eduliis, tum nullis eximiè lædatur. Porrò autem quare bis die potius quam ſemel capere cibum oporteat, haud difficilis ratio eſt. Nam quoniam ventriculus per ſeveriores inedias exinanitus labefactatur, excrementaque (ut GALENO placet) totius corporis, niſi cibo ſubventum ſit, recipit, tum venæ quoque conſumptis nimium ſuccis, ſuam quoque inopiam invitæ ſentiunt, protinus fit, ut alimenti concoctio omnis intus fruſtretur, quandoquidem id & ventriculus infirmus malè alterat, & ve-

Bis die ſumptus cibus utilior eſt.

Quæ incommoda adferat inedia.

Gal. 6. ſanit.

Gal. li. de facult. naturalib.

venæ ſanguinis inopes, imperfectum antè tempus excipiunt, Scitè enim GALENUS particulas in trahendo nutrimento cum famelicis equis comparavit, qui pabulum ex ipſis etiam mandibulis unus alteri certatim eripiuut, in qua inquit pugna fortior potitur victoria, ut in hac ipſa accidit re. Nam hepar cum intus alimentum eſt, totis viribus ad trahendum inſurgens ventriculo non egrè eripit, quod hunc onere moleſtat. Ut autem utrobique tempora nimium præcipitant, ſic ambo hæc viſcera optato alterum chylo, alterum chymo fruſtrantur: Ventriculus quidem, quia alimentum non ſatis diu retinuit: Hepar vero, quia ante tempus attraxit, ſic ut imperfectum id in probos poſtea ſuccos convertere nequeat. Ergò quò & calor inſitus qui ſuccis fovetur, maneat integer, & cruditatis amoliatur periculum, ſatius eſt bis per diem eſſe. Tum illud quoque obſervatione dignum eſt, ut quoties eſtur, tantùm ſemel ponatur cibi quantum plurimum concoquendo ventriculus eſt, idque primum ne pecudum more ad inexplebilem vorandi cupiditatem aſſueſcamus, quod & illiberale & homine indignum eſt: deinde ne uno cibo intus ſubſtante, novus ſuperingeratur? Ita enim omnis concoctionis lex ordoque evertitur, ventriculo ex novæ rei appulſu recluſo, tum

Trahentes alimentum particulæ famelicis equis perſimiles.

Concoctio quare poſt longiorem famem evertatur, idque tam in hepate quam in ventriculo.

Cibus quaque comeſtionis vice quam plurimum poteſt concoqui, ſumendus eſt.

perficere id quod priùs intus erat cessante, ac sic omnia pariter corrumpente. AVICENNA scrupulosius notare studens qualia tempora cibo legerentur, *post sextam & decimam quamque horam edendum censet*, sic ut dapes duorum dierum intervallo ter ponantur. Ea res cùm parum secura, tum per quam difficilis observatu est. Primum enim quisnam his se legibus impunè obstringat, cùm tot indies nos circumveniant incommoda, quæ vetant atque impediunt quo minus liceat eundem ponendi cibi tenorem perpetuò servare. Interdum enim cùm nolis, comesse bibereque necesse est, sæpeque cùm maxime velis, abstineri. Tum quis verò sustineat sæpe de die & stertere & cibo carere, noctu verò curare negocia, eamque temporis particulam epulando consumere quam parens Natura quieti laxandisque mortalium animis dicavit. Meminisse profectò Principem oportuit, non ideo nos vivere ut edamus, sed ut vivamus, edere. Quæsitum est ab nostris hominibus, debeat nec ne Cæna frugalior Prandio, an vero esse liberalior. Estque ingens de hac re pugna suis utriusque innixa Autoribus, non his modo quorum nomen in obscuro est, sed clarissimis quibusque memoriæ nostræ viris. Ex iis plerisque omnes reperias qui oppido qnam inartificiosè id argumenti

Avicennæ ratio in ponendo cibo rejicienda est.

Avic. lib. Canticorum.

Vtrum cæna an prandium conveniat esse liberalius.

nenti versarunt, semel finientes ac veuti Edicto statuentes, plus minusve aut prandendum aut cœnandum esse nulla posita corporum differentia. Ego vero ut non eadem omnibus corpora nec vitæ institutum est, sic nec victus normam esse oportere existimo, judicoque ejus rei causa opus hac esse limitatione. Quicunque capitis imbecillitate ac destillationum vitiis sæpius urgentur, quique corpus universum ac præcipuè ventticum nacti sunt subrigidum, atque ob id plus justo excrementosum, parcius omnes ut cœnent, necesse est. Nam etsi somnus concoctioni auxilietur, impedit tamen superfluorum vacuationem, quorum vis longè maxima in comprehensis corporibus per noctem coit. Neque vero mirum sit id incommodum somni occasione incidere, ut qui detento circa ima præcordia calore atque spiritu, omnia naturæ effluvia comprimit. Neque enim cùm quis soporatur, aut alvum dejicit, aut urinas reddit, multoque minus inutilem capitis ac ventris pituitam excreat. Tum ob nocturnæ auræ frigora, & gemini caloris ad interna recessum, ipsa quoque corporis difflatio minuitur, quantumvis per hæc tempora sudores plerumque sint effusiores, quum scilicet toto corpore excrementis admodum oppleto, id duntaxat quod in subcutaneis locis est, sub crassi

Quibus parca cœna utilis sit.

Somnus effluvia naturæ sistit ac prona excrementa accumulat.

Sudores quibus per nocturnum somnum sint effusiores.

crassi madoris specie foras exundat, non valens (ut de die fit) tenuari atque insensibili transpiratione evanescere. Ist hæc quidem superflua quæ comprehensa sunt omnia dormientibus intus cunctata cum nullas non partes onere lacessunt, tum eas quæ suapte natura magis sunt excrementitiæ, plus cæteris premunt. Estque ex earum numero prima, ipse ventriculus & post hunc caput. Illius cruditatem ex larga cœna contractam denunciant postridie cùm surgitur gravitas, inflatio, ructus ac multus pituitæ screatus: Hujus oppletionem, dolor, pondus, sensuum torpor, destillatio, ac nocturnæ tusses arguunt. Quippe noctu quàm maximè cibus effumat, effervescentibus caloris accessu visceribus, crassosque halitus supra in caput instar foci ejaculantibus, qui protinus halitus loci frigiditate illic concreti, neque concoqui ab infirmo capite possunt, neque substantiæ ejus assimilari. Ex quo incidit, ut mole ac pondere laborantes suo confestim in subjecta loca deorsum versus sidant, proque varia decubitus fortuna, modo gravedines, modo raucitates, & his pejores tusses, interdum diarrhœas aut vomitus, neque rarò colli dolores creent. Tum hæc ista incommoda, tum quæ proximè narravimus, vigilantibus omnia fiunt leviora. Nam interdiu partim aëris Sole illustra-

Ventriculus & caput citissimè excrementis per somnum opplentur, & quare.

Destillatio unde & quæ pericula adferat.

Vigilia promovet corporis diffiationem.

ti

ti potentia, partim ob communis vitæ munia difflatio (ſingulare excrementoſis auxilium) vehementior eſt, id quod cum aliis ex rebus tum hoc quoque argumento diſcitur, quod vigiles citius dormientibus eſuriant. Nam ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Vigilia vorax.* Eos hactenus homines loquor qui ſummæ libertatis compotem vitam degunt. Contra enim qui exatlandis quàm maximis laboribus totos dies ſumptum exercent ſuum, ſicuti paleſtritæ, magnorum operum fabri, fullones, foſſores, meſſores, & id genus hominum robora, quibuſcunque etiam ſubjaceant valetudinis incommodis, ſemper tamen prandere frugalius, cœnare plenius debent. Maxima enim ubique concoctionis habenda ratio eſt, ne qua re, cum ea fieri cœpta eſt, interpelletur, id quod tum facilè incidit, ubi copioſum alimentum labores excipiunt. Quisquis vero jam reliquorum hominum eſt, quem neque negotioſa vita, neque ſupra poſita corporis vitia impediunt, cœnare is & copioſius & valentius alimentum tutò poteſt. Sunt namque cœnæ duo maxima ad juvandam concoctionem adminicula, quies & ſomnus, quibus tertium quaſi ἐξ ἐπιμέτρου jungitur, longius temporis intervallum quod inter cœnam poſtridianumque cibum interponitur. Atque hoc

Hipp. VI. Epid. S. VV. §. 39.

Negotioſis hominibus contractius prandium nunquam non convenit.

Detractis negotiis ac ſupra comprehenſis naturæ vitiis, ſemper in genere largius cœnandum eſt.

Cœnæ tria ſunt ad concoctionem adminicula.

Gal. 7. Meth.

hoc consilio freti Veteres cum Romani tum Græci (quorum corpora minus erant excrementitia) tenuissimé prandere, largiter vero cœnare consuêverant.

Sed ut hujus generis exercitationes cibique necessarii sunt: Sic Athletici supervacui. Nam & intermissus propter aliquas civiles necessitates ordo exercitationis corpus affligit: Et ea corpora, quæ more eorum repleta sunt, celerrimè & senescunt, & ægrotant.

Athletarum cibus.

¶ Athletæ multo olim valentissimoque cibo viscera saginabant, idque vastitatis roborisque corporei quærendi studio, ut tanto paratiores ad exactum illud exercitii genus venirent, quod ipsi κατασκεύην appellabant. Instituto hi: salubris legitimæque Gymnastices Professoribus differebant, quibus laborum finis proponebatur actionum corporis vigor, ut contra Athletis validum roboris incrementum quædamque seu pancratica valetudo, qua freti, quam plurimos adversariorum prosternerent. Eratque ipsis ad hanc rem tanto sæpe vi-

Finis laborum Athleticorum.

rium

rium connixu opus, ut omnes propemodum (referente GALENO) è paleſtra tandem redire cernerentur, claudi, diſtorti, fracti, aut aliqua ſaltem particula mutili. Jure igitur CELSUS hujusmodi labores expulit, idque non tantum quod intermiſſus horum ordo corpus affligat, ſed multo quoque magis, quod ipſi quantumvis etiam continentur, nunquam per ſeſe valetudinem non convellant. Siquidem plenos tum vaſorum diruptionibus, tum obſtructionibus: Itemque febri, apoplexiæ ac ſubitæ præfocationi opportunos reddunt. Inanes vero conſumptis ſolidis tabefaciunt ac præcipites in ſenectam recta agunt. At in his medios homines, utrolibet incommodo oppugnant, tum juſto vehementius eos ſiccando, tum venarum ruptionibus obnoxios reddendo. Nihilo his leviora ab Athleticis cibis pericula ſunt, ut qui copia ac viribus ingenitum nobis calorem extinguunt ac veluti ſtrangulant, non ſecus quam aut ellychnii flammam delet affuſum ipſi copioſius oleum, aut pyram ſuffocat aggeſta ſtipataque ſuper ipſum nimia lignorum congeries. Neque vero illud repugnat, quod perpetuo carnis ſuillæ, panis ac vini uſu grande concoctionis robur ventriculus acquirat. Quippe ſub hoc commodo multa latent incommoda. Nam alimentum etſi accurate con-

Athleticos labores Celſus jure condemnavit.

Athletarum cibus quomodo noceat.

Alimentum natura non malum, copioſius tamen ingeſtum, calorem inſitum opprimit.

confectum venter dedit, venæ tamen ejus copiam impatienter ferunt, sic ut quantumvis id εὔχυμον sit, omnique ex parte sincerum, luxu tamen non genere noceat. Autor enim GALENUS est, probatissimi succi edulia, quæque plurimum præbere alimenti possunt, si copiosius vorantur, calorem opprimere naturalem ac (quod magis mirum sit) frigidis morbis initia præbere. Documento meracum est, quod etsi succum gignit corpori (si quid aliud) maximè familiarem, augendæque caloris substantiæ convenientem, refrigerat tamen si sine modo potetur, Simileque veri est impulsum hac causa HIPPOCRATEM fuisse, quod tot modis cibos Athleticos, habitumque sit insectatus. Is enim habitus etsi speciosior & coloris decorisque plenior est, non ob id tamen satis tutus est. Nam cum hoc affecti homines, in eodem statu nequeant consistere, sed nec porro oppletis jam vasis procedere, ferè retro quasi ruina quadam revolvuntur. Jam ut hæc valetudinis detrimenta mittamus, quis non intelligit quam ipsa quoque mens Athletis ex hoc genere victus hebescat, rebusque gerendis fiat inidonea, ut quæ crassissimo sanguinis vapori tanquam putido cœno immersa, neque erigere sese neque extra sordes aciem efferre valeat. Quo magis rectè id vulgo jactari

Gal. 2. de caus. morb. Vinum immodicè sumptum, frigidos morbos parit.

Hipp. lib. 1. Aph. 3. Athletarum habitus periculosus.

Athletarum animus hebes.

ctari existimo. Perquàm difficilem esse crassi ventris & subtilis animi copulam.

Difficilis copula crassi ventris, & subtilis animi.

De Concubitu.

Concubitus vero neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus est. Rarus, corpus excitat; frequens, non numero sit, sed natura, ratione ætatis, & corporis, scire licet, eum non inutilem esse, quem corporis neque languor, neque dolor sequitur. Idem interdiu pejor, utior noctu: ita tamen, si neque illum cibus, neque hunc um vigilia labor statim sequitur.

¶ EPICURUS (quod maximè mirum ideri potest) omnem Veneris usum suliſſe legitur. DEMOCRITUS autem sque adeò habuisse hanc exosam, ut arvam esse epilepsiam dixerit. Illud ALENUS jure ut vanum repudiavit, lucu-

Epicurus & Democritus.

Venerem expulerunt. Gal. in Tech

culentiſſima oratione adſtruens, concu
bitum & utilem ſanitati, & neceſſa
rium eſſe, cauſamque ejus rei propon
exuberantiam ſeminis humani, quod æ
quo diutius intus retentum, transi
ut ipſe ait in venenum ſolet. Docen
hoc atrociſſimi caſus quibus uterque ſe
xus hinc oppugnatur, convulſio epil
ptica, inſania, ſubita præfocatio, πν
ὑστερικὴ, ſyncope cardiaca, animi del
quium, & ſi quæ his ſimilia ſunt alii
Ergò cùm tanta pericula neglecta V
nus adferat, prætium operæ facturr
videor, ſi hujus congruum uſum cuiqu
corpori accommodem, idque ab iis o
ſus hominibus, quibus hæc res eſſe p
tatur apprimè conducibilis. Eos et
& uſus & ratio docuit qui aut ex ſu
naturæ vi, aut propter intermiſſam V
nerem multo ſemine affluunt, præc
pueque ſi firmi ſunt adoleſcentes, ſi ſ
lito toro privati, ſi juvenculæ vividi
res, magiſque ſi adultior his jam ætt
acceſſit. Quòd ſi præter hæc calida
pſis humectaque natura eſt, non cit
graviſſimas & corporis & animi nox
venereis amplexibus abſtinent, ut n
injuſtè PLATO hæc corpora eſſe ſimill
ma dixerit arboribus plus æquo fruct
feris. Porrò ſiccis nocentiſſima Ven
eſt, magiſque ſi pariter etiam frige
Pauculum enim ſeminis ejuſque ſubr
gidi his ineſt, cujus crebra vacuat

Pericula ſeminis juſto diutiùs retenti.

Quibus Venus ſit utilis.

Venus quibus adverſetur Corporibus.

co

corpus reddere magis frigidum ſiccumque poteſt, non poteſt vegetum. Atque hæc de corporum naturis, Ætates mediæ præcipueque ea quæ etiamnum floret Concubitum omnes haud moleſtè ferunt. Noviſſima ſenectus omniſque pueritia aut malè fœcunda aut penitus infœcunda eſt, quare his ætatibus quia minus roboris ſubeſt, Venus inimica eſt. Ut maximas commoditates ad ſanitatem Venus adfert, ſi & moderatè & in loco admittitur, ſic rurſus perniciofiſſima eſt iis quipulcherrimas ejus dotes libidine corrumpunt. Etenim nulla res vires impenſius frangit immodico Concubitu. Profunditur namque hîc ſincerior humorum particula, caloris, ſpiritusque vitalis pleniſſima, cujus jactura tanto magis quam effuſus ſine modo ſanguis corpus afflictat, quanto ſemen illo calidius, atque elaboratius eſt. Atque hinc ſciri poteſt, quam rectè CELSUS præceperit *Concubitum nimis neque concupiſci, neque timeri à firmis hominibus oportere.* Multum cum omnibus in rebus tum in Veneris ludo mediocritas poteſt. Hæc ipſi quoque parenti rerum Naturæ fuiſſe ſtudio videtur, quòd à prima origine neque ſemen nobis pauciſſimum infudit, ut ejus excretio vix neceſſaria ſit: Neque rurſus tanta ejus mole nos oneravit, ut aſſiduo Concubitu ſit opus. Ergo is ſi rarus eſt cor-

Venerem quæ ætates benè quæ malè ferant.

Nihil æquè ut Venus vires affligit, & quare.

Natura mediocrem ſeminis quantitatem nobis largita eſt.

Venus rara Corpus excitat, frequens ſolvit.

pus excitat: Si frequens, ſolvit. Hii utili profuſa materia corpus infirmat illa dempta dumtaxat quæ copia gra vabat, erigit, vegetum id ac magis vi rile efficiens, tum ipſam quoque men tem componens, ita, triſtitia, metu aut ſimili aliqua animi ægritudine emo tam, ut hoc nomine ARISTOTELES non perperam judicarit, Melancholicis ſa lubrem uſum Veneris eſſe. Melancho licos Philoſophus vocat, quos atræ bi lis affectus exercet: Non item eos, qui bus propter temperamenti frigiditatem & ſiccitatem proximè diximus Concu bitum adverſari. Itaque his Venus ma gis ſubvenit, qui ſine probabili cauſa triſtari incipiunt atque timere, tum in latebras ſeſe abdere hominumque con ſpectum vitare, quos ideo Græci μα σανθρώπους nominaverunt. Videlicet eju generis hominem ſibi viſum GALENUS narrat aſſiduo metu excruciatum, ne Athlas cælo impar ſuſtinendo oneribus cederet, ipſeque una cum eo ruinis succumberet. Eo ut non minùs veſanum ſic longè miſeriorem ætate ſua extitiſſe CELSUS memoriæ prodidit, cui prædiviti quidem exiſtenti famem tamen oppido quàm ſtultè timenti, ut vani metus levarentur, ſubindè falſæ hæreditates nunciabantur. Verùm his fortè Melancholicis Elleboro ac vinculis potiùs quàm Venere opus ſit: Longe-

Venus Melancholicis utilis.

Hiſtoriæ Melancholicorum.

Gal. 3. de locis aff. cap. 6.

Quibus Melancholicis Venus accommodatior.

que

que hæc iis futura eſt innocentior, qui etſi etiamnum utcunque ſapiunt, ad μελαγχολίας tamen ſymptomata vehementer inclinant, qualem GALENUS 6. *locorum affect.* proponit, qui cùm uxoris obitum acerbè ferens, multo luctu ſeſe conficeret, protinuſque amiſſa cibi cupiditate, ad hæc quæ retuli ſymptomata vergeret, non antè ſeſe in ſanitatem vindicavit, quàm ad fœminæ conſuetudinem rediſſet. Ac tantus quidem fructus eſt, quem rarus ſpondet Concubitus. Huic periculi magnitudine frequens veluti ex oppoſito reſpondet. Nam Corpus effœminat, laxum id, enerve, frigidum, ſiccum, imbecilleque efficiens, ut non ſit quod magnopere quis miretur ex hoc fonte tot tantaque mala ſcaturire, apoplexias, lethargos, epilepſias, altos ſopores, cœcitates, tremores, paralyſes, ſpaſmos hiſque omnibus tædioſiores podagras, chiragras, coxendices, quæque his paria ſunt arthritidis tormenta, quorum juxta Poetas Bacchus eſt Pater, & Genitrix Venus, quemadmodum græcum habet Epigramma Αυσιμελὴς Βάκχος καὶ λυσιμελὴς Ἀφροδίτης Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα. Quoniam ad frequentem Concubitum perventum eſt, ſcire licet, hunc non eſſe numero æſtimandum, quoties ſcilicet aliquis id opus expleverit, ſed ex natura ſeu viribus hominis finien-

Quæ incommoda immodici Concubitus.

Bacchus Podagræ pater, nutrix Venus.

Frequens eſſe Concubitus quo modo intelligendus.

dum. Intereſt enim non quot Veneris exercitæ ſint vires, ſed quæ ætas, quæ vires, quæ Corpora ſint. Nam ſi firmus ſenex, juvenis imbecillus eſt, quid miri ſi idem ſubindè Concubitus caneſcentem erigat, florentem debilitet, tum huic fuiſſe frequens, illi rarus dicatur, utique ſi is rarus eſt, qui Corpus non ſolvit. Siquidem ut non omnibus Venus juxtà inimica, ita nec ſalutaris eſt. Proin frequentem Concubitum non numerus, ſed Corpora faciunt. Quemadmodum enim (Autore GALENO) nonnulli ſunt, quos protinus à juventute Venus facit imbecillos, ita alios reperias, qui niſi ſæpiſſimè coëant, capitis gravitate, inappetentia, concoctionis difficultate (hanc Græci δυσπεψίαν, illam ἀνορεξίαν vocant) præcordiorum dolore ac febribus affliguntur. Porrò certam ſtatamque Veneris menſuram cuique tum ætati tum naturæ præſcribere, haud adeò facilè factu eſt, cùm propter inexhauſtam atque omni propè dixerim numero majorem particularium multitudinem, tum quia GALENUS Autor eſt, quod nec ſcribi nec dici poteſt, id in unoquoque quantitatem eſſe. Itaque ne CELSUS hoc ſcrupulo nos impeditos relinqueret, experimentum ab ipſo ſenſu depromptum dedit, cujus indicio ductuque omnem Veneris modum in unoquoque inveniamus. Scire inquit licet

Alios neglecta Venus, alios tentata offendit.

Quibus notis Veneris modus aut nimietas deprehendatur.

cet eum Concubitum non inutilem esse, quem Corporis neque languor neque dolor sequitur. Quam observationem nec ipse præteriit silentio GALENUS, eam esse haud inidoneam, Venerem scribens, quàm nulla virium infirmitas excipit, utique si quis solito levior factus ac meliùs Spiritum trahere videatur. Et quidem Veneris modum jam explicuimus. Superest tempestivum ejus usum exponere. Ea multis de causis tutior esse noctu creditur. Primùm quòd propter intermissa negotia sufficiens tum sit quies, quæ lassatos hac contentione artus recreet, quæque utero ad tenendum conceptum præsidio sit. Secundum est, quòd ut Corpus Venereis caloribus relaxatum, circundatis ipsi per quietem tegumentis optimè contra nocturnæ auræ afflatus communitur, sic interdiu subitò aëris frigore facilè excipitur. Adde quòd de die proclive sit periculum cruditatis utique horis pomeridianis, confecto nondum quod intus est alimento. Quippe omnem cruditatem cùm quivis violentior motus, tum venerea contentio exasperat, eoque fit ut si cui de die prolificandi incesserit cupiditas, satius sit antè cibum id facere ipsum, atque interposita qualicunque quiete paulum quid comesse, quod nec concoctu difficile, nec mole ventriculo grave sit. Neque enim protinus ju-

Arte med. cap. 24.

Venus cur per noctem tutior.

Venus motusque omnis alius cruditati adversatur.

Venus diurna ante cibum exercenda.

Venus nocturna inutilis, quam vigilia aut studia excipiunt.

Quæ tempora Veneri exercendæ captanda sint.

xta venerem cibus rectè ponitur. Nam si is paulò antè datur, ab accensis membris antè tempus attrahitur: Si pòst, & tum quoque in hiantia mesenterii vasa facillimè abripitur, sicque cruditas utrinque movetur. Jam verò ne noctu quidem sat tuta Venus est, quam vigilia ac lucubrationes excipiunt. Geminatur enim sic corporis afflictio, naturaque primùm venerea contentione defessa, ac mox vigilia nocturnisque fracta studiis tot ærumnis impar est sustinendis. Cæterum ut rem omnem finiamus, ea esse tempora Veneri aptissima perhibemus, quibus alimentum in ventre atque jocinore percoctum est, quæ res in ultimam fortè incidet noctem, ipsamque si mavis Auroram. Antequam quisquis in Cypridis palestram descendet, fieri nequit, ut cruditatis periculum ullo modo effugiat. Quo minus etiam opinio probari PAULI ÆGINETÆ debet, qui nescio qua fretus autoritate quove impulsus consilio, locum Veneri tribuerit à cibo & ante somnum. PROTINUS (inquit) *à coitu somnum capienti, lassitudo solvitur.* Atqui (ô bone) hanc ego lassitudinem pusillam judico, eam quæ Venerem vel temperatissimam nunquam ferè non sequitur, parvoque disperit momento, postposita Corporis quiete, quæ horis antelucanis nobis etiamnum cubantibus durare potest. Hæc

Error Pauli Æginetæ. *Lib. 1. ca. de Venereis.*

ista

ista identidem quies, opem, roburque utero abunde sufficit, ut is quàm minimo negotio (deëst namque Corporis motus) acceptum maris semen suis tunicis undique apprehendat includatque. Quin & ÆGINETÆ opinionem una hac sententia HIPPOCRATES explosit. *Labor, cibus, potus, somnus, venus, omnia sunto mediocria.* Sic enim & unico epitheto singulorum modum, & ipso orationis ordine convenientia tempora senex expressit.

Hipp. VI. Epid. I. VI. §. 6.

Hæc firmis servanda sunt, cavendumque ne in secunda valetudine adversæ præsidia consumantur.

¶ Aurea hæc est, suoque dignissima Autore Sententia, qua docemur, ne dum rectè valemus, oppido quam ridi simus Medicarum præceptionum observatores. Quin potius varia genera rerum per secundam valetudinem sectemur, quò in adversa earundem usus, & adjumenti plus, & molestiæ minus adferat. Estque hæc oratio seu epilogus quidam eorum quæ superius scripta fuere. Neque verò ignoro, aliam quoque præter hanc dari præsentis loci interpretationem posse. Scilicet ca-

vendum esse per secundam valetudinem, ne ea præsidia consumantur, hoc est, inutiliter usurpentur, pereantque quæ adversæ valetudini dicata sunt. Scilicet minimè convenire, ut qui commodissima utitur valetudine, sanguine per venam misso vacuetur, aut epoto pharmaco perpurgetur, sed nec statam aliquam tenuantis dietæ formulam anxiè observet, aut id genus aliquid eorum peragat, quæ ad malè valentes inventa præsidia sunt. Siquidem optimo Corpori (de quo hic penitus agitur) quia omnium rerum symmetria quædam inest, nihil aut apponi debet aut adimi, quin contra potius in pristino id naturæ suæ statu conservari postulat. Jam verò si sanguis naturæ creditur thesaurus, adhæc, si sano corpore præditi Medicamentis purgati cito exolvuntur, tum si nimis constitutum atque exquisitum victum tantopere in sanis HIPP. insectatur, quis porrò dubitaverit ista omnia per firmam valetudinem, ut nulla necessitate, ita non nisi maximo cum virium detrimento usurpari unquam posse? At verò hæc ista interpretatio sit ne priori anteferenda, an minus ducenda genuina, neque posse facilè decerni neque permagni referre existimo. Proin cùm utraque æquè sit utilis, suum cuique liberum esto de hac re judicium.

Temerè in sanos sumuntur quæ ægrotis debentur remedia.

Hipp. 2. Aph. 36. §. 1.

Aph. 5.

CA-

CAPUT II.

Quæ *ſtomacho* imbecillis ſervanda ſint.

Et imbecillis ſtomacho (*quo in numero magna pars Urbanorum, omneſque penè cupidi literarum ſunt*) *obſervatio major neceſſario eſt: Ut, quod vel Corporis, vel loci, vel ſtudii ratio detrahit, cura reſtituat. Ex his igitur, qui benè concoxit, manè tutò ſurget: Qui parum, quieſcere debet; &, ſi mane ſurgendi neceſſitas fuerit, redormire. Qui non concoxit, ex toto conquieſcere, ac neque labori ſe, neque exercitationi, neque negotio credere.*

Definitis omnibus quæ pertinent ad firmæ liberæque ſanitatis curationem, CELSUS ea præcepta protinus jun-

junget, quæ vitioso seu corporis totius seu unius particulæ statui debentur, idque sumpto ab stomachi imbecillitatis initio. Stomachi appellatione id Græcis communiter significatur, quod ipsi propria aliàs voce οἰσοφάγον ac Latini *gulam* nominant, omnem illum cibi meatum, qui ori & ventriculo interjacet. At CELSUS illum καταχρηστικῶς hoc loco, ut (alias sæpissimè) pro toto ventriculo, tametsi & interdum (ut semper GALENUS) pro ejus tantùm ore usurpavit. Cæterum hujus partis tutandæ eo nobis cura major esse debet, quo ejus offensa graviori cùm tædio tum periculo universum Corpus exercet. Est namque ventriculus primum concoctionis ciborum instrumentum, & omnium compagis humanæ partium quoddam seu commune promptuarium, cui si quis error circa munus concoquendi semel accidat, ejus illico particeps fit & reliquum Corpus. Scilicet supra naturæ vires est, ut bonus in hepate ac venis sanguis instauretur, malè coctis in ventre epulis, hoc ipso, quòd unius concoctionis vitium alterius robore nunquam corrigatur. Quod verò studiosos literarum imbecillus stomachus potissimum exerceat, hæc esse causa putanda est, quoniam intempestivioribus studiis (sive hæc protinus à cibo, sive uoctu fiant) plus æquo va-

Stomachus quid.

Stomachi vitia quanti sint.

Stomachus cur studiosis imbecillus.

vacant, tum quia dulcedinis disciplinarum gratia libris continenter affixi, necessariæ ad sanitatem exercitationis usum ferè negligant: Hinc enim coïre intus pituitam: Hinc stomachum affluentium excrementorum multa saburra onerari necesse est, quandoquidem hæc ista pars (sicut GALENO visum est) ut primùm semel labefactata est, protinus recipit superfluam universi Corporis materiam. Eadem insuper calamitas complures etiam oppidanos afflictat, ut qui ob rerum omnium affluentiam dissolutiùs victitant, otioque (re omnium perniociſſima) torpescunt. Ergo id genus hominibus omnibus CELSUS edicit, ne antea manè surgant, quàm pridianam cœnam ventriculus subegerit. Rectè enim semper negotia postponuntur concoctioni, quam quies, multoque hac magis somnus promovent, scilicet dormientibus, quia motionis sensùsque instrumenta ociantur, calor spiritusque penè omnis in penitissimis occulitur præcordiis, omnia ibidem, quæ concoctionis egent, perficiens, suoque veluti numine tutelari nulla non naturæ opera collustrans. Sanè hunc caloris ad interna recessum ipse indicat spiritus, qui per somnum trahitur & frequentiùs & altiùs. Ex quo sciri potest, rectè id ab HIPPOCRATE positum fuisse, *Vigilans exteriùs calidior,*

Gal. 6. san. Stomachus debilis recipit totius superflua.

Somnus & quies adjuvant concoctionem.

Hipp. 1. Epid. IV. §. 33.

dior, intus frigidior: Dormiens contrà. Ha
ista paulò accuratiùs consideranti m
rum videri desinet, quod CELSU
præcipit, tantisper absque omni negc
tio esse quemque oportere, imò si lice
etiam dormire, donec ventriculus i
totum suo munere sit perfunctus. Na
quis unquam dubitavit laborem crudi
tati adversari quietem certissimum au
xilium esse, quatenus sub hac alimenti
concoctio, sub illo distributio magi
vigent?

Ante exactam ventriculi concoctionem, non esse negociandum.

Qui crudum sine præcordiorum dolore ructat, i ex intervallo aquam frigidam bibere debet, *& se nihilominus continere. Habitare verò ædificio lucido, perflatum æstivum, hybernum Solem habente: Cavere meridianum Solem, matutinum & vespertinum frigus; itemque auras fluminum atque stagnorum; minimeque nubilo cælo, Soli aperienti se committere, modò frigus, modò calor moveat: Quæ res ma-*

ximè

ximè gravedines deſtillationeſque concitat. Magis verò gravibus locis iſta ſervanda ſunt, in quibus etiam peſtilentiam faciunt.

§ Improbam ventriculi concoctionem ructus arguit. Hic ſi aſpero quodam acore fauces perſtringit (ὀξυρεγμιαν Græci nominant) frigidis cauſis innectitur, eſtque vaporoſus quidam ſpiritus ab invalido calore intus genitus, ſubindeque per os ſuprà explosus. Dixi invalidum calorem, ejus primùm reſpectu, qui penitus oppreſſus victuſque cùm ſit, ſummam parit cruditatem: Quoniam potis non eſt cibos extenuare, neque diſſolvere, neque conficere, nedum halituoſos indè ſpiritus excitare. Jam verò qui calor nimius eſt, adeò omnia quæ ventriculo comprehenduntur, exurit tabefacitque, ut ne tantillum quidem reliquum faciat idoneæ ad craſſi frigidique vaporis generationem materiæ. Nimirum qui hîc ructus ſupervenit turbidus quidam, ſiccus fumoſuſque flatus eſt, propter vehementem caloris intemperiem (ut GALENUS ait) & paucus, & durationis non longæ. Tametſi non ignorem hunc quandoque ructum pertinaciorem evadere, utique ſi

Ructus malæ concoctionis index.

Ructus acidus quid, & quomodo moveatur.

Ructus fumoſus. *Gal. 6. Sympt.*

si flava ab jocinore bilis in ventriculum mittitur, aut si quæ adsumuntur edulia, sunt multi nidoris, ut allium radicula, cepa: Seu facillimæ alterationis, ut lac, oleum, ovum sorbile, & similia, quæ fervidus ventriculus protinus extorret, vitiatque. Cæterùm (ut ad rem propositam veniamus) de istiusmodi ructus genere, minimè intelligenda *Authoris* hæc oratio est. Nam quam hoc loco ipse molitur retinendæ intus materiæ concoctionem, ea nidoroso ructui penitus futura est inutilis. Scilicet quæ hunc movet materia, quoniam neque ullo naturæ beneficio fieri salutaris neque in integrum restitui potest, qua via primùm licet, infra supravec exterminanda nullatenus (firmato frigida stomachus) intus cohibenda est, idque ne venas semel ingressa benignos quoque succos sua putrescentia contaminet. At verò acido ructui nulla hujusmodi opus vacuatione est, rectiùs concoctio adhibetur, quæ id quod parum exactè alteratum est, perficiat. Nempe hoc fretus consilio GALENUS materiam acidi ructus medicamine διὰ τριῶν πεπέρεων, concoquit, fumosi ἱερᾶς πικρᾶς usu expurgat. Acidum ructum eum intelligas oportet, qui ab infirmo nascitur calore, sive initium imbecillitatis cruda fecerint edulia, sive humoris qui ibi coïit natura, sive nuda etiam ejus

Quem rutum Celsus hoc loco proponat.

Gal. 1. loc. affe.

ejus partis intemperies. Loquor hæc pituitæ causa, quæ ex capite in ventrem distillavit, quæque corruptione perdita non rectè intus tenetur: Spem enim concoctionis omnem effugit. Quis igitur jam non videt sub crudi ructus appellatione eum denotari, cui GALENUS acidi nomen tribuit, quod certè crudo magis conveniens ptopriumque est? Quoniam, ut proximè dixi, calor parum validus cibos hîc quodammodo dissolvit, at non omnino conficit, ex quo flatus moveri crudos naturale est. Sic profectò ut in aëris incidit tempestatibus, qui aër si per hyemem Boreai frigore riget, aut rursus æstivis horis sub flagranti Canicula æstuat, pacatus omnino visitur, nubibus ac ventis in totum carens, idemque contrà mediis inter has constitutionibus nimbis, ac ventis turbatur. Sed hæc posuisse sufficiat de propositi symptomatis natura: quare ejus jam nunc explicandum remedium est. Ac primo quidem illud jure quis mirabitur, quo modo potui sumpta frigida, frigido ventriculo subveniat, cùm indubitatum tritumque Medicis axioma sit, contrariorum usu contrariis remedia dari. Adhæc si GALENUS in porrigenda Frigida usque adeo crudiatem horruit, ut ne iis quidem, quos ardentissima febris extorret, eam ante concoctionem indulserit, quanto

Ructus crudus idem quod acidus.

Gal. 6. Meth.

majore reverentia metuque ſanis crudi-
tate vexatis largiare, quibus talis præ-
ſidii neque tam anceps eſt occaſio, ne-
que tam urgens neceſſitas. Quid ergo
Errare potuiſſe CELSUM in tanta re
credimus? Minimè Hercule. Nam quii
unquam antiquorum virorum ſcripta tu
to condemnavit, utique cùm in his qua
in ſpeciem falſa ſunt, ea ſæpe diligem
inquiſitio rectaque ratio non ſolum
probabilia facit, ſed etiam firmiſſimo
veritatis robore ſolidet? Ergo CEL-
SUS Frigidam hoc loco potui dat, non
quidem continenter, atque ſæpius inte
cibos (ut fit) bibendi gratia, ſed pe
intervalla duntaxat. Sed qualia tem
pora huic rei legi, aut quanta hæc eſſ
ſe intervalla expediat, quoniam ipſ
Author non junxit, æquum eſt nos i
partim ex artis præceptis eruere, par
tim ex aliis hujus viri ſcriptis (ſi qua
fieri via poteſt) conteſtatum facere
Frigida, inquit AVICENNAS, inani ven
triculo perniciosa eſt. Idem & rati
oſtendet, ſi quis ejus potionis naturam
curioſius intueatur. Nam cruda cùm
ſit ac vehementi frigore aſpera, inanem
ventriculum protinus offendit ſeu ner
vaceum, ipſumque ſuaptè natura frigi
dum, nec ullo jam cibo adverſus crud
elementi vim communitum. Cujus quo
que rei periculo adjicitur præſens ven
triculi cruditas, quæ ſola prohibere u
ſun

Frigidæ potio quomodo crudo ructui ſuccurrat.

Frigida cur inani ventriculo noxia ſit.

ſum aquæ poteſt, utique ſi inter cibum potionis quotidianæ vice ſumitur. Sed ipſum fortè præſtiterit audire CELSUM, qui laxitatem ſubfrigidi ſtomachi curaturus, ſic inter cætera loquitur. *Legere clarè oportet, ambulare*, pila armiſve exerceri, non aquam, ſed vinum calidum jejunis bibere, uti poſt cibum frigidis potionibus. Adeo apparet quocunque te verteris, frigidam (ſi inquam hîc ea dabitur) non niſi proximus à cibo rectè dari poſſe, idque non tam ſedandæ ſitis (quæ hîc ferè nulla eſt) quam adſtringendi firmandique ſtomachi gratia. Verùm ne ſine validiore pondere argumentorum nova pondere dogmata, ac παραδοξοποιός, eſſe omnullis videar, non dubitabo partim probabili ratione, partim authoritate Antiquorum Medicorum uti, quibus id quod adſtruo, perſuaſum Lectori efficiam, utique cum non deeſſe ſciam, qui diverſum ſunt opinati. Sed agedum, à quonam rectius ordiamur, quam à ipſo noſtro CELSO, qui luculentiſſimis verbis (ut modo retuli) hanc rem confirmavit? Tum proximis ab hinc locis eandem repetit, ſaturis conſulens, ſiquidem meliorem optent concoctionem, ut frigidæ poculo ſumptas apes includant. Extat alius in eodem *authore* locus, ipſo meridie clarior, qui velut indice rem omnem hanc commonſtrat.

Lib. 1. Cap. 8.

Frigida urgente crudo ructu poſt cibum, porrigenda.

Lib. 1. Cap. 3. fat. de vomit.

ſtrat. Scribitur ille de ventriculi im becillitate, quæ pituitæ vomitum ſecu ta eſt. Illic cùm primùm *Author* tena cem craſſumque humorem Hyſſopi, Ra diculæ, & ſimilium uſu tenuerât deter ſeratque, protinus citato vomitu pitui taque exempta infirmitatem ventricu correcturus, tum panem heſternum, tum vinum auſterum, & meracum, item que carnes aſſas cibumque omnem ſicc ciſſimum poſuit, ac noviſſimè poſtqu omnem comeſtionem tres aquæ frigid Cyathos bibendos eſſe præcepit. A miſſa faciemus, ſi voles, hæc omnia potius (ne fortè uni errori fidem ſimi libus erroribus quæramus) HIPPOGRA TEM atque GALENUM duo Medicinæ lu mina ſuper hac re conſulturi. Erg GAL. *primo Sanitatis Tuendæ* adeò Frigid potum à cibo non reformidavit, ut i pſis etiam pueris indulſerit, utpote in exhauſta ſemper cruditate propter aſ ſiduam voracitatem gravatis. Quipp huic malo ideo data à cibo frigida me detur, quod arctatis circum epulas ſto machi villis calorem includat breviqu in ſpacio coërceat, unde is protinus ac ceptis viribus invaleſcens cruda quæ in tus ſunt omnia promptius edomat, & ad chyli perfectionem demutat. Ad eo apparet ut vix unquam quicquam ita ne hoc quidem à vulgò temerè dici A frigido potu calidum ſanguinem in ſtau

Frigidam Galenus ipſis etiam pueris à cibo conceſſit.

Frigida quomodo crudo ructui medearur.

ſtaurari. Sanè quantas vires adſtringens
hæc frigidæ vis cum ad cruditatem tum
ad crudos Ructus ſanandos obtineat, iis
non obſcurum eſt, qui id genus ſym-
ptomatis nôrunt non tam alimenti con-
coquendi imperfectionc quàm ventricu-
li ejuſque potiſſimum oris laxitate ac-
cidere conſueſſe. Scilicet humectarum
atque pinguium rerum à cibo uſus ma-
ximè (ſi quid aliud) id genus ructus
novet. Quod in hoc, quo dixi mo-
do, is præcipuè fieret, ſequeretur, in
ullius non ventriculi concoctionem
perpetuo incidere hunc oportere, qua-
tenus parvis initiis cibus omnis ad le-
gitimi chyli perfectionem accedit. At-
que haſce tam eximias frigidæ dotes ve-
uſtiſſimus Autor HIPPOCRATES duo-
bus his verbis exhauſit. *Aqua vorax.* Cæ-
terùm magna cura opus eſt, ne eo lu-
cu frigidum ventriculo cruditate vexa-
to ingeratur, ut invalidas caloris in eo
vires opprimat, quod fieri proclive eſt,
ſimilibus cauſis ſimul in unius affectus
incrementum conſpirantibus, ventricu-
li nimirum intemperie, & frigidæ qua-
litate. Neque enim hæc per ſe acido
ructui ſuccurrit, ſed (ut proxime dixi)
ex accidente compreſſis ſcilicet ventri-
culi tunicis. Hoc dempto, quis un-
quam dubitavit ad comprehenſi ſym-
ptomatis ſanationem calidis tum eduliis
tum poculis uti? Quo modo POLYBUS

Ructus crudus quomodo fiat.

vi. Ejud. Sect. iv. §. 39.

vinum meracum largius hîc esse bibendum Author est. Constat enim, inquit, ventriculum imbecillitatis frigorisque vitio cibum concoquere non posse. Ex quo etiam loco sciri potest, non nisi ultimo cibo frigidam aquam salubriter dari, tum cùm ejus est & urgentior necessitas & securitas major. Etenim intus substantibus epulis multo maxime ventriculo ad munus concoctionis viribus opus est, quæ vires (ut toties dixi) frigidæ poculo juvantur. Neque subest interea ullum refrigerationis nimiæ periculum, utpote aqua moderate sumpta, ac ventriculo calentibus tum ferculis tum potionibus egregie communito. Sed his abunde ut puto expositis, proximum est ad præcordiorum transire dolorem, quo substante inutilem frigidam CELSUS voluit. Hic dolor si ructui acido jungitur, ad ea moveri solet, quæ corrupta intus pituita est, erosis (ut GALENO placet) per hanc ventriculi tunicis. Jam qui putris hic humor nulla caloris insiti in ergia fieri bonus potest, rectius citato vomitu ejicitur, quam firmato per frigidam stomacho intus tenetur. Quod si comprehensum ventriculi pathema affectus aliquis inflammationi similis invexerit, tum quoque frigido potu (nisi erysipelas sit) supersedendum est, ut quæ ejus mali concoctionem tardari

Frigida dolentibus præcordiis cur inutilis. *Gal. 6. sanit.*

po

potest, non potest juvare. Et quidem de frigida plus satis, cujus facultatem eo latius explicuimus, ut studiosus lector intelligat, quanta sæpe rerum fœcunditate polleant brevissimæ atque in speciem simplicissimæ veterum Autorum sententiæ, quarum profecto elucidatio nescias an plus exigat judicii, quam observatio ferat utilitatis. Transeamus jam nunc ad Quietem, secundum crudi ructus auxilium. Ipsa detentis circa penetissimas vitæ sedes, sanguine, calore, spiritu, ad crudæ quæ intus est materiæ concoctionem non parvo est adjumento. Qua profecto commoditate motio substante cruditate caret, semicoctos eliquans humores, ac magna vi in extimas membrorum partes quoquoversus impellens: Unde obstructiones, febres, ulceraque pullulare necesse est, juxta illud HIPPOCRATIS. *Ulcera erumpent, si impurgatus laboraveris.* Tum ipse quoque GALENUS *complures sibi visos* narrat *cruditate humorum impeditos, qui dum quiescerent, nihil sentire se profitenterentur, ac insolatu aut lavacro accensi, multoque magis labores aggressi illico alii inhorrescere, alii rigere, multique febricula premi cernerentur.* Porro, his ita definitis, superest, Aërem domicilii addamus, ubi eum versari oporteat, qui parum accurate concoquit. Ac primo quidem quod ad ejus pertinet qualitatem hunc esse

Quies crudo ructui opitulatur.

Motus cruditati inimicus.

VI. *Epid. Sect.* V. §. 50. V. *de causomatum Sympt.*

Qualis aër cruditati sit idoneus.

esse CELSUS vult temperatum, sic ut neque frigore corpus stupefaciat, neque calore exurat. Ejusque rei causa Author cavit, ne quis sese meridiano Soli aut Matutæ Vesperique frigoribus exponat, tum ne, cùm nubilum cœlum est, Soli repentè se ostentanti objiciat. Sicuti enim quævis temperata (qualiacunque tandem ea sint) concoctionem crudorum juvant, ita quæ vehementiùs, vel calent, vel frigent, hanc pervertunt. A calido quidem cruda liquescunt, fluxaque fiunt, tum hinc per corpus omne diffusa obstructiones exilibus mesenterii vasis ac visceribus inferunt. A frigido autem eadem hæc magis incrudescunt, & concoctioni fiunt rebelliora. Sic quoniam utrinque ab extremis vitium est, rectè medium tenetur, ac domus deligitur, quæ per flatum æstivum fenestris receptat Solem hybernum. Cujus rei commoditatem neque ipse præteriit silentio GALENUS, his præcipiens quos cruditas malè habet, ut *ædificium legant, quod hyeme caleat, ac frigeat æstate.* Atque hæc de aëris qualitate. Substantiam esse convenit tenuem lucidum, atque purum, qui omnibus ex æquo naturis juxta salutaris est, utpote spiritus nostri substantiæ quam reficit simillimus. Itaque fugiendus is erit, qui ex profundo specu pestilentem auram spirat, aut qui editis un-

Ut temperata quævis cruditati, præsidio, sic intemperata nocumento sunt.

11. *Meth.*

Quis aër omnibus æquo naturis prosit.

Quis aër fugiendus.

ındique montibus cavo inclusus loco ɔutrescit, omnique afflatu ventorum :aret, tum qui stagni aut paludis tetro ıalitu iufectus, aut proximi fluminis ɔccasione nebulosus est. Quo magis :rrare vulgares constat, qui auræ salu-ɔritatem spatiosorum amnium vicinia netiuntur. Sicuti enim amæni decur-:entium aquarum adspectus oculos mul-a detinent voluptate, ita contrà u-ramque valetudinem maximis sollici-ant incommodis. Verique simile est, ıon admodum quenquam sub eo cælo valere posse, quod nebulosum, quod :rassum, quodque redditis ab humecto :lemento vaporibus impurum est. Vi-lelicet præcipua aëris dos serenitas ɔutatur, ac proin præstare creditur ru-ticus urbano, agrestis pratensi, medi-erraneus maritimo, montanus palustri, errestris fluviali, siccus pluvio, sudus ıebuloso, meridianus matutino, diur-ıus nocturno. Porrò quæ proximè omprehensa sunt auræ vitia, ut non-quam non sunt cruditati molesta, ita ıum quoque penitus fiunt pernitiosa, ùm inæquales cœlo tempestates impe-ant, sic ut illud modò caleat, modò rigeat, ac modò sudum sit, modò rur-ıus obscurum. Nempe hæc aëris varie-as concoctionem crudorum turbat, in-ue salubrioribus natura locis destilla-iones movet, in gravibus ipsam quo-

Aër propter vicinum flumen insalubris.

Aëris præcipua dos serenitas.

Aër in constans quid noceat.

Destillationes quo modo & quando maximé fiant.

qæ excitat pestem. Destillationes urgent, ubi capitis superflua vi frigoris genita concretaque, superveniente fusa calore diffluunt, aut cùm eadem hæc calore priùs tenuata ab incumbenteque mox frigore stricta in subjectas capitis sedes (seu spongiæ per manum humor) exprimuntur. Quos casus tum demum incidere compertum est, cùm Auster ac Boreas in vicem spirant. Ille cerebrum excrementis opplet, hic eadem exprimit, aut certè quæ Boreas priùs quadam quasi congelatione stupefecit, Auster fluxa reddit. Pestilentia fit, cùm propter hanc tempestatum inconstantiam tota aëris substantia vitiatur. *Ubi enim eodem die* inquit HIPPOCRATES *modò calor urget, modò frigus, autumnales morbi in proximo sunt*, in quorum profectò Catalogo Epidemiæ (nam in his & pestis est) facile primas tenent.

Pestilentia quando fiat. *Li. 3. Aph. 4.*

Scire autem licet, integrum corpus esse, quum quotidie manè urina alba, dein rufa est. Illud concoquere, hoc concoxisse significat.

Vrina super hepate ac venis significat.

Commonstratis hactenus tum notis tum remediis ejus cruditatis quæ ventriculo concoquenti accidunt, digredi-

itur jam CELSUS ad declarationem ecundæ concoctionis quæ in jecore ac enis absolvitur. Ut autem ventriculi ispositionem ructus arguit, sic hepatis c venarum urina. Quid enim fidelius oncoctionis modum ipsis annunciet excrementis, quæ in unoquoque alterationis instrumento coire consuêrunt? ipsa verò Urina aquosum hepatis ac venosi generis superfluum est, quod sic à anguinis massa sequestratur. Ejus humoris quantum corpori ad succorum anadosim inutile superfluumque est, id è cava vena renes venis emulgentibus seu manibus quibusdam attrahunt, atque hinc deinceps per ureteras in vesicæ cavum propellunt, ubi mole auctum aut alioqui mordaci qualitate affectum, recluso eo qui in vesicæ collo est transverso musculo foras eliditur. Adeò apparet Urinam nihil aliud quàm sanguinis quoddam colamentum esse, eoque haud dubia fide affectionem hepatis ac vasorum (non intervenientiqus locorum ureticorum vitiis) indicare posse. Quo magis in febribus putridis (utique si nihil abditæ contagionis subest) Urina contemplanda est, tum quia hi morbi affectiones quædam sanguinis Venarum sunt, tum quia GALENUS affirmavit, *eorum quæ in profundi Corporis occuluntur penetralibus, nullum esse nec manifestius nec evidentius signum unica uri-*

Vrina, à sanguinis massa quomodo discernatur.

Vrina sanguinis colamentum.

Vrina in putridis febribus spectanda est.

IV. Galen. de sanit.

urina. Ergo in hoc genere excrementi, quoniam hæc ferè ſpectari conſuêrunt, ſubſtantia, moles, color & contenta, viſum eſt operæ prætium ex ſingulorum animadverſione docere, quæ urinæ ſpecies integritatem concoctionis annunciet. *Laudatiſſimam* GALENUS cenſuit, *cui ſupra mediocritatem ſubſtantiæ juſtumque modum fulvus ſeu ruffus color, & hypoſtaſis alba, levis, & æqualis acceſſit*. Non meminit hæc omnia CELSUS ſolo coloris boni præſagio contentus. Ferè enim ſequitur, ut is comprehenſis indiciis jungatur. Et quis quæſo ſanus adeò curioſè iſta omnia quotidiè ſcrutari in urina ſuſtineat, cùm abundè ſit unicum attendere colorem, qui mejentibus primum datur ob oculos, quique ſi albus eſt, concoquere naturam: Si ruffus, concoxiſſe ſignificat? Priorem cave intelligas ex toto album, qualis in aqua viſitur & in eorum urina, quibus liberaliora pocula venas onerârunt. Iſte enim color ſummæ cruditatis argumentum eſt. Videlicet ubi inſitus hepati calor adducto per meſaræas chylo nondum evidens aliquod alterationis veſtigium impreſſit, vixque fieri cœptum eſt αἱματώσεως rudimentum, neceſſe eſt, ut quicquid humoris per id tempus inelaboratæ alimenti maſſæ deteritur, aquoſum id crudumque eſſe, ac ne tantulæ quidem particeps bilis, quæ ipſi ſplen-

Vrina optima quæ. IV. de ſanit. tuend.

Vrina alba cœptam concoctionem, ruffa perfectam ſignificat.

ſplendorem fulvique colòris gratiam conciliet. Eſt enim hic humor ex ſeſe nil niſi aqua ſive ad colorem ſpectes ſive ſubſtantiæ modum, quæ ambo nunquam ipſi demutantur, niſi aut bilis aut alterius humoris ſeu materiæ acceſſu. Et quidem in rectè valentibus ut plurimùm unica eam colorat bilis, ut quæ pro ſua tenuitate promptè unà cum ſero ad renes diffluit, ejuſdemque ſucci merito fit, ut in nobis urina tum fulveſcat tum acris appareat. Igitur omnis urinæ bonitas atque ἀκρόια in caſtigata conſiſtit ſuccorum ac proin flavæ quoque bilis productione, eſtque adeò quidam veluti gradus, juxta quem gradum plus accipiunt tum humores rudimenti, tum urina fulvi coloris, ſic ut quo tempore inchoäta in jecore concoctio eſt, hujus quendam ſeu characterem protinus urina monſtret, tum nonnihil quoque de ſuo albore amittat, accepta qualicumque bilis particula. Oriturque ſubindè color ex albo ruffeſcens Græcis ὠχρολευκὸς appellatus, qualem arte, puto, feceris, ſi aquæ lympidæ Sextario croci ſcriptulum miſceas. Hæc craſis colorem propoſitum oſtendet, cui apud Romanos nullum eſt inditum nomen, ideoque CELSUS ipſa re coactus, album dixit, quod etſi vehementer dilutum eſt, ruffedinis tamen principia quædam accepit. Ut primùm

Vrinam bilis coloratat.

Vrina bonitas ex proba hæmatoſi eſt.

Cujuſmodi colorem Celſus album dixit, qui cœptæ concoctionis index eſt.

mùm verò ad ulteriorem perfectionem succos alterando jecur perduxit, utique plus bilis urinæ affunditur, quatenus plus ejus in sanguinis massa inest, protinusque color exurgit exactè inter Album & Ruffum medius, Latini *Pallidum* id Græci ὠχρόν appellant. At perductam ad umbilicum concoctione, nonus in urina color efflorescit, quem GALENUS πυῤῥὸν HIPPOCRATES κιῤῥὸν, CELSUS *ruffum*, *Linacer fulvum* nominaverunt, estque hic omnium testimonio atque confessione probæ concoctionis infallibilis index. Procedit verò semper hæc ista colorum gradatio unà cum incremento concoctionis, adeò ut superexcoctis succis rursum excipiat flavus, atque hunc deinceps rubeus ob flavæ scilicet bilis affluentiam ignescens. Prior Græcis ξανθὸς, alter ἐρυθρὸς est appellatus. Sed GALENI de hac re sententiam proponere, satius est. Is sic habet *primo crisewn*. Ὅσον δὲ ἐστὶ τὸ πυῤῥὸν τοῦ ξανθοῦ λευκότερον, τοσοῦτον ἐκεῖνος τὸ ὠχρόν. Ὅσον δ' ἀνπαλιν ἧττον λευκόν ἐστὶ τὸ ξανθὸν τοῦ πυῤῥοῦ, τοσοῦτον τοῦ ξανθοῦ τὸ ἐρωθρὸν, quod est *Quantum autem ruffus color albedine superat flavum, tantum pallidus vincitur à ruffo. Rursus quanto minus albedinis sortitur flavus ruffo, tanto quoque minus flavus rubeo.* Hæc ille. Porrò ad rem pertinet novisse hunc quem CELSUS probatissimæ urinæ colorem statuit, non ita perpetuum

Color pallidus.

Color ruffus, probæ concoctionis index.

tuum esse, quin sæpe pro cibi, protionis, ætatis, temperamenti, propositi vitæ, regionis, temporis, anni & similium rerum differentia aliàs paulò albentior, alias ad flavum inclinatior appareat, qui nihilo minus optatæ concoctionis index esse certus potest.

Ubi experrectus est aliquis, paulum intermittere; deinde, nisi hyems est, fovere os multa aqua frigida debet. Longis diebus meridiari potius ante cibum; sin minus, post eum. Per hyemem potissimùm totis noctibus conquiescere. Sin lucubrandum est, non post cibum id facere, sed post concoctionem.

¶ Quisquis alimentum ventriculo exisse, jecurque suo probè fungi officio consulta urina manè comperit, protinus è lectulo surgere, paulumque intermittere seu interquiescere à vitæ negotiis debet. Quod ita præcipitur, ut cerebrum (cujus vires somno obrutæ ac quasi sepultæ jacuêre) paulatim sese ad novas actiones erigat, utque missi non im-

Manè peracta ventris concoctione surgendum est.

impetu, at lento motu ſpiritus motionis ſenſuſque inſtrumenta jam tum excrementis feriatione collectis impedita, placidius permeent, diducant, repurgent, ac ſic functionibus reddant accommodatiora. Quibus ritè peractis non inutile eſt multa Frigida Os eluere, unde mirificè cerebrum firmari deprehenſum eſt, coacto intus auctoque in capite calore, ſic ut hujus beneficio ac robore, qui per noctem ibi coîerunt, ſuperflua tenuari pellique foras contingat. Eſt tamen hoc auxilii genus ita temperandum, ne pari per quævis tempora luxu tentetur. Nam cautiùs eo utendum, imò fortè prorſus abſtinendum erit, ſi hyems eſt, ſi cerebrum impenſè frigidum, ſi fauces propter imbecillitatem recipiendis fluxionibus opportunæ ſunt, ſi denique ipſa aura aſperrimo frigore rigens, idve genus alia circumveniunt, quæ crudi elementi occurſum excipienti palato viciniſque locis periculoſum reddunt. Etſi non diffitemur id Præceptum non ita eſſe perenne, quin pereat interdum, utique ſi neque diſſuetudo reclamat, neque copioſa adhibetur aqua. Porrò Meridiari, quod eſt ſomnum meridianum capere, iis apprimè conceſſum eſt, qui huc aſſuêrunt, tum quibus bona noctis anteactæ pars ducta inſomnis eſt, magiſque æſtivis menſibus, quum dies ut pro-

Experrectis Os eluendum frigida.

Quibus tutum ſic Meridiari & quo anni tempore.

productiores, ita ad meridiandum magis idonei sunt. Nempe quoniam per hæc tempora genuinus calor sub æstuoso cælo plus justo dissolvitur, corpusque supra modum inarescit, non malè his incommodis ipso occurritur somno, cujus ope tum calor antè per habitum sparsus, intrò rediens colligitur, tum corpus compressis naturæ effluviis humectatur. Oportunius autem antè cibum meridiatur, quia tum corpori deest, quod nocentem somnum diurnum facit, ipsum scilicet alimentum, Quamquam plenioris humectationis gratia non inutile fore crediderim, si quis antè tantulum assumat idonei cibi, quantulum ventriculus sub ultimum somnum probè confectum reddat. Notum enim est, somno jejunum corpus consumi, id quod æstate adversissimum est. Quòd si fiatur aliquis de die somno se dederit, huic profectò alterutrum ferendum est, ut septenas circiter horas continenter dormire, aut còncoctionem experrectus perturbare. Primum ignavi hominis, alterum valetudinem negligentis est. Illi tempora supersunt, huic malè legunturur. Neque enim, cùm præproperè surgitur, ad umbilicum ducitur concoctionis munus, sed cibi crudi pars in caput exhalat, pars ventriculum onere et quidem inutili premit. Unde pronus capitis ac præcordiorum dolores,

Meridiandum ante cibum.

Somni pomeridiani incommoda.

ac tensiones fiunt, jungunturque his ὀ-ξυρεγμίαν & ventris sonitus & nauseæ, & corporis mentisque torpor, & si quæ his paria sunt somni pomeridiani tædia. Jam verò si ante cibum meridiandi facultatem negotia sustulerunt, & meridiari tamen animus est, haud absre videatur post ipsum id facere Meridiem, cibo priùs modicè gustato, potissimum, si corpus insuper intemperiee sicca imbecillum est. Et quidem hæc observatio æstati debetur. Per hyemem consultum est missis lucubrationibus totas noctes conquiescere, quò tanto accuratiùs cibus conficiatur, qui id temporis valentior concoctionique magii rebellis, & cumulatior est. Si qua tamen lucubrandi necessitas est, prima ie fieri noctis particula cautum est, idque ne cruditas moveatur raptis è præcordiis ad mentis arcem spiritibus vitalibus. Proin severiora studia rectiùs capessimus à somno subque ipsam auroram, cùm spiritus animales quiete instaurati, crudisque cibi vaporibus jam non ampliùs impediti, quin & copioso vitalis auræ à corde venientis afflatu recreati, ad res cognoscendas menti quàm feliciſſimè inserviunt. Quapropter studiosos literarum hoc loco monitos velim, ne saturi altioribus animi intentionibus sese dedant, quæ nihilo minus concoctionem turbare quàm vehe

Hyeme totas noctes conquiescendum est.

Qua noctis particula lucubrandum sit.

A cibo laxandus animus est.

ehemens corporis motus ſolet. Quin otiùs quædam animi quaſi laxamenta uærant, quibus natura corporis delita, longè cùm citiùs tum exactiùs onfectum dederit, quod intus eſt, aimentum.

Quem interdiu vel domeſtica, vel civilia officia tenuerunt, huic tempus aliquod ſervandum curationi corporis ſui eſt. Prima autem eius curatio, Exercitatio eſt, quæ emper antecedere cibum debet: n eo, qui minus laboravit, & enè concoxit, amplior: In eo ui fatigatus eſt & minus conoxit, remiſſior.

Perdificile eſt Authore GALENO, *eorum ueri ſanitatem, qui privatis negotiis aut cilibus ita deſtinentur, ut nullam ſui corpois gerere curam poſſint.* Quapropter hos el inſigniore intemperie (quæ tamen norbo vacet) affectos idem Autor ne raducere quidem ad meliorem naturæ ſta-

Difficilis ſanitatis tutela, quam negotia impediunt.

ſtatum dignatur, utpote qui propoſitam vivendi normulam perpetuò ſequi per occupationes nequeunt, maleque audire faciunt remedia, quæ rectè uſurpantibus non infrugifera fuêre. Hortatur eos homines CELSUS, ne ita attente vel ſua vel aliena curent negotia, ut nihil interea proprii corporis ſalutem reſpiciant. Multum cùm ad animi voluptatem, tum ad ſanitatis tuitionem exercitatio poteſt. Nam & nativum calorem facultatis omnis autorem exauget, & corpus univerſum onere excrementorum levat. Quo minùs mirum eſt, degentes ruri Agricolas, Oppidanis magis firmos ac vitales eſſe. Iſtius ſiquidem rei facultatem præſtant labores, quos ipſi opere ruſtico faciundo in dies exhauriunt. Eſtque hujus rei tanta vis, ut valetudinis incommoda, quæ multa agricolas propter victus errorem circumveniunt, ſola minuat excludatque Exercitatio. Certè immenſa Gymnaſtices utilitas effecit, quod antiquitus ad curandam ſanitatem nihil ea habitum ſit prius, quodque eam ſcripto celebrarint vetuſtiſſimi quique Medicinæ Authores HIPPOCRATES, DIOCLES, PRAXAGORAS, GALENUS, ipſeque Ariſtotelis gener ERASISTRATUS. Ergo ſua cuique amplectanda Corporis Exercitatio eſt, non tantùm ut commodiùs verum etiam longius vivat, eaque non

Exercitationis facultas. Ruſtici cur magis vivaces ac ſani Oppidanis.

non

non nisi ante cibum esse utilis potest, quemadmodum ante CELSUM parens HIPPOGRATES docuit, his verbis: Πόνοι σιτέων ἡγείσθωσαν, id est, *Labor Cibum antecedat.* Cujus quidem Præcepti ratio ex ipso motionis effectu colligitur. Nam si paulò validior motus (quem exercitationem vocamus) eorum quæ in alto sunt abdita corpore, distributionem ad extima promovet, quis dubitet hunc corpori gravem fore, si qua cruditas ventriculum, jecur, venasve ex inelaborato alimento obsidet? Neque enim semicocta liquescere, ac quoquoversus in habitum corporis ferri expedit, sed potiùs intus decet manere, viscerumque robore alterati, & in sanguinem non improbum verti. Idcirco priusquam estur, exercitandi summa opportunitas est, tum scilicet, cùm cibus bis jam secundum totam alteratus substantiam est, ac jam denuo cibandi tempus instat. Simul verò & Alvi & Vesicæ onera si quæ premunt, per hæc tempora priùs Levanda sunt, ne quid ex his motionis calorisque vi tenuatum, in venas atque corporis molem feratur. Sanè propositi temporis nota ex urina petitur: Quæ si ruffa plus minus apparet, & optatum duplicis concoctionis finem, & commodum exercitationis adesse principium commonstrat. Hunc temporis articulum quisquis laborando

Exercitatio ante cibum adeunda. v. *Epid.* s. IV. §. 53.

Alvus & Vesica, ante exercitationem levanda.

Exercitationis apta tempora ex Vrina petuntur.

non attigerit, necesse est, ut si infrà est, cruditate venas oneret: Si suprà succos solidasque partes tabefactione violet. Atque hæc dixisse de exercitationis oportunitate sufficiat. Ideoque proximum est, ut quis ejus esse per omnia debeat modus; videamus. In eo, inquit CELSUS, qui minùs laboravit, & bene concoxit, amplior ea esse debet, partim quia tutior utiliorque est, cùm quis probè concoxit, partim quia ei minùs futura molesta est, qui parum laboravit. Rursus qui minùs concoxit & fatigatus est, duplici itidem nomine prævegetum respuit exercitium, tum ne cruditatis obstructionisque occupet periculum, tum ne corpus antè fessum, ac mox valentiore motu exagitatum penitus defatigetur. Siquidem afflicto, ut dici solet, non est ingerenda afflictio.

Suus cuique exercitationis modus servandus.

Commodè verò exercent, clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio, atque hæc non utique plana, commodior est. Siquidem melius ascensus, quoque & descensus, cum quadam varietate corpus moveat; nisi tamen id per quàm imbecil-

lum

um est. Melior autem est sub Divo, quàm in porticu; melior, si caput Patitur, in Sole, quàm in Umbra; melior in Umbra, quam Parietes aut Viridaria efficiunt, quàm quæ Tecto subest, melior Recta quàm Flexuosa.

Exercitationum genera ac vires.

Enumerat jam CELSUS ea genera Exercitationum, quæ valetudini sunt accommodatiores. Ex his aliæ alias atque alias partes magis permovent, alii tota æqualiter corpora. Ac Pila quidem Palmaria cæteris exercitii generibus longè antecellit, quatenus summa cum placiditate atque optima motionis proportione, sineque omni eo periculo quod aliis exercitationibus non infrequens est, universi corporis membra permovet, indeque adeò fit, ut & Pueris & Senibus, ipsisque convalescentibus (GALENO judice) non sit inidonea. Cumque celer cursus grandis alicujus vasis diruptionem minetur, ac voces altæ confertimque emissæ pulmoni totique thoraci negotium facessant, cumque insuper meditatio armorum complures mutilet claudosque faciat, nostra profectò pila adeò est ab hisce incommodis aliena, ut si qua imminent,

Pila aliis exercitationibus prævalet.

De usu parvæ sphæræ.

etiam arceat. Licèt enim in hoc genere lusus (ut GALENUS dixit) pro cujusque arbitrio labores aliàs remittere, aliàs in summam vehementiam intendere, modò membra simul omnia, modò alia præ aliis studiosius movere. Ad quas omnes spherulæ dotes seu prærogativas accedit, quòd nulla sit alia exercitatio, quæ animum æquè vegetum æque alacrem, majoreque delinitum voluptate efficiat, Ideoque illud PLATONIS non possum non probare: *Nunquam recte Corpus exerceri sine Animo, neque Animum sine Corpore posse.* Quid multis? Hic iste pilæ lusus unus instar omnium est, omni ætati, omni fortunæ, ac negotio juxtà commodus, ejusque rei causa usque adeò fuit GALENO commendatus, ut de eo singularem composuerit Libellum, qui *de Usu parvæ Spheræ* inscribitur. Sed ad Claram Lectionem veniamus. Hæc partes omnes respirationi inservientes exercet, utique si cum ingenti fit intonatione seu quodam vocis fragore. Tum namque iteratis sæpe vicibus spiritus intrò ductus magno impetu magnoque pectoris conamine, continenter effertur, ex quo incidit, ut non solùm partes respiratoriæ incalescant, pandantur, ac repurgentur, sed illæ etiam quæ juxtà sunt, ipsæque ante omnes ventriculus, cui idcirco robur parari si imbecillus est, multa jam expe-

Pilæ prærogativa.

Clara lectio quid commodi afferat.

perientia ac CELSI testimonio credi-
tum est. Cæterùm Armorum Meditatio
corpus quidem totum, uti pila exercet,
at motus habet justo vehementiores, cur-
sus, ambulatio, permovent quidem ma-
gis corporis inferiora, at motus hæc
habet placidiores, ille planè vehemen-
tes. Cursus robustis, Ambulatio infir-
mioribus corporibus accommodatior
est. Hæc paulò reddetur vehementior
si asperis fiat locis, sic ut iteratò aliàs
superare Colliculos, aliàs per declivia
se præcipitare necesse sit. At CELSO
quidem ea magis probatur Ambulatio,
quæ sub dio fit, quàm quæ in Porticu,
quoniam illic puriore aëre corpus per-
flatur, Adhæc melior in Sole exerci-
tatio est quàm in Umbra. Sic enim
corpus solaribus radiis citiùs incalescit,
ac patefactis cutis spiraculis promptior
excrementorum fit exitus. At verò si
caput præ imbecillitate ferre vim Solis
nequeat, facileque effumationibus ten-
detur, tum utique præferenda fuerit Um-
bra ea quam viridaria aut parietes sub
dove faciunt, non item quam tectum
cælesti aura secludit: Illic namque
Aër purus atque illustris, hîc crassus,
putidus, ac quodam veluti situ immun-
dus est. Porrò quòd ambulatio dete-
rior sit flexuosa, quàm quæ recto fit tra-
mite ac processu, hæc esse causa putan-
da est, quòd ob spirituum animalium

Arma quam vim habeant, itemque cursus, & ambulatio.

Quod genus ambulationis salubrius sit.

in cerebro oberrationem ſeu quandam vertiginem caput turbetur, eoque modo exercitatis tædium motionis quam ocyſſimè ſurrepat. Finem hic de ambulatione dicendi facerem, niſi id reſtaret explicandum, cur eadem hæc ſi aſperis fit locis, corpori admodum imbecillo ſit inutilis. Qui locus ut rectiùs intelligatur, illud ante omnia ſcire convenit, ac certiſſimæ regulæ loco habere, motionem omnem viribus corporis perpetuò parem eſſe oportere. Itaque ſi hoc imbecille eſt, ut moderatis placidiſque agitationibus firmatur, ſic gravibus elangueſcit, ejuſque rei cauſa fit, ut qui robuſta Adoleſcenti ac Juveni labor eſt utilis, idem Puero, Seni, Convaleſcenti, vehementer officiat. Neque vero id tantùm de totis corporibus, ſed de ipſis etiam privatim particulis ſentiendum eſt. Nam quem ex levi cauſa. vertigo, epilepſia, lippitudo, deſtillatio, tonſillæ, angina, & id genus morbi tentant, iis profectò exercitationibus omnibus læditur, quæ caput fatigant. Tum eum qui cruribus parum valet curſus debilitat, cui preſſus thorax eſt, vociferatio periculoſa eſt, quem brachii robur deficit, jactus diſcus enervat. Id loquor genus motionis quod paulò validiùs eſt, quodque Græcis γυμνάσιον, Latinis exercitatio appellatur. Nam quod lene placidumque eſt, im-

Deambulatio aſpera, imbecillis contraria.

Generale omnis exercitationis Præceptum.

Lenis motio imbecillis idonea.

mbecillo tum corpori, tum particulæ deò non officit, ut etiam magnopere rosit. Quin etiam motionis hic pau- ummodo intendere sæpe permissum este tique si neque præsens morbus, neque n propinquo senecta est. Ægrotanti- us enim particulis & Corporibus Sene- centibus quoniam exigua vis est, aut uies integra, aut motio nonnisi levis, donea sunt. Ac proin non sine causa CELSUS hoc loco monuit perquam mbecillum esse corpus oportere, cui spera ambulatio sit nocitura. Posui- nus ea genera exercitationum, quæ sa- is ad curandam valetudinem sufficiunt. Quæ verò his violentiora sunt, non tam xercitia quàm opera vocanda sunt, ut- pote cum quis humum fodit, segetes metit, vites putat, remigat, arat, sa- it, iter facit, discum jacit, onera prægrandia gestat, luctatur, consertis cum alio manibus depugnat, aut simile quid operis aggreditur, quod vires af- atim exhaurit. Meritò autem CEL- SUS ista omnia, quoniam nimis vio- enta sunt, præteriit, ad palestritas ea rejiciens quibus maximi roboris osten- tatio prior tuta corporis valetudine est. Etsi non diffiteor pleraque operum ho- rum non penitus hominibus firmis de- trectanda esse, quin potiùs haud rarò plurimùm credam valere ad articulos musculosque firmandos. Id quod GA-

Ægris atque longævis, aut quies aut non nisi levis motus idonea sunt. Exercitationes simul & opera.

LE-

Gal. gravia interdum opera ruri exhausit. 11. de Sanit. Tuend.

LENUS optimè perspiciens, ipse sese hujusmodi laboribus nonnunquam duravit: quoties inter Agrestes (ut ipse refert) per hyemem aut ligna finderet, aut hordeum in pila contunderet, ac degluberet. Verùm meminisse convenit hanc rem firmis hominibus non nisi rarò prodesse, sempet imbecillis nocere.

Exercitationis autem plerumque finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem sit; idque ipsum, modò minus, modò magis faciendum est. Ac ne his quidem, Athletarum exemplo, vel certa esse lex, vel immodicus esse labor debet.

¶ Exercitationem omnem (ut proximè dixi) corporis viribus parem esse decet, quare ab illa protinus desistendum, ut primùm hæ laborare cœperint. Laborant vires si post effusissimos sudores contractamque lassitudinem ultrà quis exercitetur. Cæterùm novisse oportet lassitudinis nomine non idem CELSO atque GALENO significari. Hic enim fieri eam scribit per nimias exer-

Labores quando finire oporteat.

Quid lassitudo, quid fatigatio Celso Galenoque sit.

xercitationes plus justo siccatis calfa-
tisque articulis & musculis, ideoque
onfluentis eò cùm excrementi humo-
um tum partium liquamenti infartu
npeditis, dolentibus, atque ad motum
igris. Illud verò symptoma iis tan-
ùm, qui sinistrè exercentur accidere
onsuesse idem GALENUS *de San. Tuenda* *De San. Tuend.*
Author est. At totum quidem hoc
CELSO fatigatio est, habeturque las-
tudo id fessorum artuum pathema, sub
uo leniter quis dolet, quodque finitis
aboribus quàm mox ultro perit, & o-
nnibus ritè exercitatis accidit. Et hæc
is sufficiant, qui de voce controver-
am movent. Quod ad sudorem perti-
et, in ipsa etiam re proclivis error
st. Multos namque videas, vel pro-
ter aquosi humoris redundantiam, vel
aram corporis texturam ad primos
uosque labores effusissimo sudore dif-
uere, quibus ob id tamen finis exer-
endi non protinus est imponendus.
unt alii quibus contrarias ob causas
ix tandem sudor perrumpit, cujus lar-
ior effluxus corpus consumit. Ergo
liscernere inter varia sudoris genera
onvenit, scireque quem corporis na-
ura, & quem laboris nimietas magis
undat. Et quidem qui motionis initio *Quis sudor exercitio finem imponat.*
bertim effluit absque ulla corporis las-
atione aut vividi coloris detrimento,
s sanè humecto excremento corpus sca-
tere,

tere, aut perſpirabilem admodum habitum, aut utrumlibet oſtendit, neque antè laboribus finem præſcribit, quàm ejus jam in effluendo impetus deficere, guttæque frigidiores nec calido illo vapore ampliùs fumantes emanare, tum color decorque perire, corpus detumeſcere & ad motiones ſegnè fieri cœperint. Neque Hercle notas has, donec venerint, expectare convenit, ſed priùs quàm occupent, antevertere. Eo autem temporis articulo porrò ire, neque laborare deſinere prorſus alienum eſt, quoniam metus eſt ne conſumpto corpore tabes occupet. Cujus rei notam ipſe etiam HIPPOCRATES in Epidemiis propoſuit, ſic loquens. *In Exercitationibus ſignum extenuationis ſudor ſtillatim effluens veluti ex tubis canalibuſque manans, vel concidentia ab extuberatione.* Cæterùm quia ſuus cuique corpori modus in exercitando ſervandus eſt, prout habitus, ætas, natura, & conſuetudo ferunt, non ſine cauſa junxiſſe CELSUS videtur, modò minùs laborari, modò magis oportere. Neque enim omnibus omnis labor juxtà commodus eſt, ſed qui modicus bilioſo confert, idem pituitoſo adeò non prodeſt, ut difficilem ſæpe cruditatem utque obſtructionem conciliet. Ac rurſus, qui huic gravis conducit, illi perniciosus eſt, adeò ut ſub hoc & tabeſcere corpus, & febres moveri

VI. *Epid.* ſ. III. §. 13.

Non omnibus idem laboris modus convenit.

ri periculum ſit. Quemadmodum e-
m pituitoſus graviori labori eſt fe-
ndo, ita huic vix aliud genus exer-
tii convenit, quàm ambulationis, e-
s quæ adeò quoque ſit placida, ut ne
boris quidem nomen mereatur. Nem-
e calidis ſicciſque naturis ſolas com-
unis vitæ actionem abunde eſſe ad cor-
oris exercitationem GALENUS ſcribit,
t cùm quis in foro indies obſervatur,
eceſſarios, fana, ſcholas, theatra, æ-
rotos adit, aut domi ipſe ſuæ quid re-
um meditatur, quo vires corporis ne-
uicquam convellantur. Quæ vitæ of-
cia HIPPOCRATES in comprehenſis
orporibus adeò ab omni laſſatione vo-
uit, eſſe aliena, ut ne tantillum qui-
em videantur ab conſummata quiete
ifferre. Ipſe in *Epidemiis* ſic loquitur.
alidis naturis refrigeratio, potus aquæ, quies
tilia ſunt. Quæ poſthæc CELSUS de
Athletico labore ſubjungit, ea ſuo lo-
o abundè diſputata ſuperius ſunt.

Gravis labor pituitoſo, deambulatio lenis biliioſo conducibilis eſt.

v. *de Sanit. Tuend.*

v. *Epid.* ſ. IV. §. 34.

Exercitationem rectè ſequitur, modò Unctio, vel in Sole, vel ad Ignem; modò Balneum, ſed in conclavi quàm maximè & alto & lucido & ſpatioſo. Ex his verò neutrum ſæpe fieri oportet; ſed ſæpius al-

alterutrum, pro corporis natu ra. Posthæc paulùm conquie scere opus est.

Exercitationis partes tres. Prima.

¶ Tres erant antiquis partes Exerci tationis. Prima Frictiones continebat (Græci τρίψεις appellant) quibus levitec corpus eousque pertractabatur, donec floridus quidam color per cutem omnem diffunderetur, idque eo ipsi factitabant instituto, ut aptior habiliorque homo esset ad subsecuturos labores. Quippe Frictionis beneficio metus obstructionis atque diruptionis vasorum tollebatur: relaxato nimirum recluſoque habitu tum superfluis attenuatis ac fusis, ipsis denique solidis calfactis ac præmollitis. Nempe ejus rei causa frictio hæc veteribus præparatoria vocabatur, proque varia corporis affectione, modò cum oleo, modò sicca administrabatur, idque linteolis tota primùm cute, donec incalesceret duriter celeriterque perfricta, ac protinus oleo, si videbatur, nutrita. Omnis autem frictionis hanc esse vim HIPPOCRATES Author est, quòd quæ dura est, corpus cogat: Mollis solvat, multa extenuet, pauca impleat. Secunda pars exercitationis summus ille erat Motionum Vigor (Græci ακμὴν dicunt, sub quo spiritus intenditur, sudorque calido vapori mistus ubertim pro-

Secunda.

Tertia.

promanat. Noviſſima omnis exercitationis ritè factæ pars ipſa fuit, ut Author eſt GALENUS. Apotherapia, ea quam hoc loco CELSUS ab oculos ponit. Tota hæc olim intra unctiones ac balneas erat, tametſi compreſſus ſpiritus huc quòque agente inter mortales GALENO ſpectârit. Balnea excrementa membris eximunt, ſiccata humectant, tenſa remittunt, durata mollliunt, eoque modo defeſſa ſanant. Unctiones tum hæc quoque præſtant, haud ſegniter, tum adductos in habitum ſuccos oblita cute includunt. Quanquam verò Athletas, fabros, meſſores, bajulos & ſimiles grandium operum magiſtros, laſſitudo & pejus & frequentius exerceat, quàm qui ſuæ pontis cùm ſint, ſoliuſque valetudinis ergò labores adeunt, modum ſibi finemque in exercitando certum conſtituunt, non inconſultò tamen hi quoque Apotherapiæ fructum captabunt, ſi non ob metum laſſitudinis, at certè excrementa purgandi gratia. Jam verò ut hæc res quàm curioſiſſimè obſervetur, perpetuum tamen in omnibus non eſt, ſiſitis laboribus ungi pariter ac lavari. Clarenter ambo noſtris hominibus conveniunt. Appulis atque Græcis quanque etiam neutrum, ſæpiſſimè utriſque populis alterutrum, prout corpus eſt aut naturaliter affectum, aut labore

Balnearum atque unctionum Apotherapiarum vis.

Apotherapia nulli non poſt labores tentanda eſt.

ſiccatum. Inter has res probè adminiſtratas, ſecuturaque mox fercula CELSUS quietem interponit, ut ejus beneficio & aſcitus ab labore fervor paulatim in membris conſopiatur, & fatiſcentes corporis meatus conſidant. His enim ita antè cibum proviſis, efficitur ut pòſt neque cruditas neque obſtructio venis moleſta ſit.

A labore aliquantiſper conquieſcendum, antè quàm cibus ſumatur.

Ubi ad cibum ventum eſt, nunquam utilis eſt nimia ſatietas: Sæpè, inutilis nimia abſtinentia: Sæpè, ſi qua intemperantia ſubeſt, tutior eſt in potione, quàm in eſca. Cibus à ſalſamentis, oleribus, ſimilibusque rebus meliùs incipit. Tum caro aſſumenda eſt, quæ aſſa optima, aut elixa eſt Condita omnia duabus de cauſis inutilia ſunt, quoniam & plus propter dulcedinem aſſumitur, & quod modò par eſt, tamen ægriùs concoquitur. Secunda menſa bono ſtomacho nihil no-

cet,

cet, in imbecillo coacescit. Si quis itaque hoc parum valet, palmulas, pomaque & similia meliùs primo cibo assumit.

¶ En quàm concinna orationis serie omnem victus rationem CELSUS expediat. Nam animadversis omnibus quæ pertinebant tum ad arcendam cruditatem ventris atque venarum, tum cujusque exercitationis administrationem, protinus ad cibos venit, ut quibus esse convenit post illa omnia secundis. Nunquam inquit, utilis est nimia satietas, qua penitus naturæ vis consumitur, oppresso cibis calore, adjectisque corpori supra modum excrementis. Sæpè (addit) inutilis nimia abstinentia, seu quæ salutares corporis succos depascit, arescentibusque nimium solidis seniles annos ante tempus invehit. Arguunt hoc symptomata, quæ indies supervenire longiori inediæ conspicamur, cujus notæ sunt, Colliquatio solidorum, exustio succorum, vigiliæ, inquietudines, καρδιωγμοὶ, pertinaces alvi & vesicæ retentiones, hisque omnibus atrociores febres cùm ardentes tum hecticæ, atrophiæ, marasmi, spasmi comitales, & si qui his similes sunt morbi, quorum vis omnibus machina-

Satietas quid noceat, quid nimia abstinentia.

Symptomata inediæ severiori supervenientia.

mentis auxiliorum ſuperior eſt, ut non injurià quis poſſe dubitare videatur, debeat necne plenitas levior inanitione cenſeri. Sanè ita ferè in quaque re fieri ſolet, ut natura utcunque affluentiam, peſſimè egeſtatem ferat, ſicut in hac ipſa, ni ſallor, re. Nam copia alimenti incommodet licèt venarum ſuccis, inopia tamen, ut hoc ipſo quoque malo non caret, ſic membra pariter ſolida violat. Adeò apparet plurimum ſemper intereſſe, utrum ſuperans an deficiens materia læſerit. Quanto enim expeditior ratio eſt, morbos plethoricos cacochymicoſve concoctione ac vacuatione extenuandi, quam ſolidorum ariditatem genuina humectatione corrigendi, tanto profectò levior ſatietas nimia frugalitate credenda eſt. Idque apud HIPPOCRATEM quoque invenio, qui in adverſa valetudine tolerabiliorem errorem juſto plenioris dietæ, quàm nimis contractæ exiſtimavit. Videlicet in his quæ ſuperant, eſt quod morbus demat: In his quæ deſunt, non eſt quod ipſum morbum ferat. Cæterum intemperantia, ſicubi incidat, quòd durior in potione ſit quàm in eſca, cauſas non leves habet. Primùm enim certa res eſt, pocula citiùs in venas & in extimos corporis artus penetrare ipſis cibis. Quippe hi avidiùs ſumpti ſi intus concoquuntur, non niſi ſimplicem (modò boni

Natura meliùs fert copiam, quàm inopiam.

Li. 1. Aph. 5.

Error nimis tenuis dietæ gravior, quam qui nimis plenæ eſt.

Intemperantia in cibo levior, quam in potione eſt.

boni ſint) adjiciunt plethoram : Si computreſcunt, uſus docuit ſæpius hos vomitu aut cita alvo præoccupari, quàm in venas ire, quò tamen ſi fortè penetrent, ſuccos quidem qualicunque corruptela laceſſunt, quæ tamen non adeò ſit cacoëthes, ut vel malignitate par, vel ſanationis facilitate iis ſuperior vitiis ſit, quæ concitare luxus poculorum conſuevit. Nam vinum ſub quo nomine pocula ſignificamus, largius ſumptum bis eſſe noxium conſtat, tum quod ocyſſimè venas oppleat, tum quòd ſua vi ac qualitate (quæ certè violentiſſima eſt) nervoſa in nobis corpora feriat, & principum partium robur violet, ſub qua calamitate hepar ac cerebrum cæteris membris & citiùs & graviùs affliguntur. Atque hinc tantus ſubindè malorum acervus coit, febres ardentes, hydropes, cachexiæ, inſaniæ, ſpaſmi, apoplexiæ, tremores, arthritides, paralyſes iiſque ſimiles morbi, qui fidos illos patris Bacchi Myſtas interdum trahere non ceſſant donec præcipitent. Quid, quòd ferè minor in cibo ſubſit repletionis occaſio, quàm in potione. Nam dapibus expleti homines vorare ulterius naturæ ductu recuſant, at vino graves magis magiſque novis cali cibus incumbunt, ac de poculorum certant magnitudine, creſcente nimirum potandi cupiditate à vini potentia ad

Vinum juſto liberalius ſumptum, quid noceat.

Vini largius ſumpti incommoda.

Intemperantiæ minor in cibo occaſio quàm in poculis eſt.

calidum ſiccumque ventriculi ſubſtantiam alterante. Atque ſic (ut PLINII verbis utar) bibendi conſuetudo auget aviditatem. Id quod tum multo maximè incidere compertum eſt, cum pocula intus corrumpuntur. Quippe hoc ſymptoma inexhauſta quædam comitatur ſitis, qualis eos urgere aſſolet, quibus aqua cutem ſubiit. Hujus enim pars in ventriculi ſpatium rejecta, quia corrupta eſt, tam inextinguibilem ſitim accendit, ut quò plùs ſint potæ, plùs ſitiantur aquæ. Putaverit aliquis illud HIPPOGRATIS nobis adverſari, Ῥᾷον πληρῶσθαι ποῦ ἢ σιτίου. i. *facilius eſt re opleri potui quam cibo.* Sed id non ita habet. Nam hoc Aphoriſmo repletionis promptitudo, non periculum ſignificatur. Videlicet poculenta cibique humentiores, ut promptiùs & venas intrant, & cocoquuntur nutriunturque ſic meliùs aridos vacuoſque homines ſeu analeptica præſidia reficiunt: De his namque vel ipſo atteſtante GALENO, ſuum hunc Aphoriſmum HIPPOCRATES ſcripſit. Diximus de cibi ac potionis menſura, proximum eſt, quis eorum eſſe debeat ordo, proponere. Ergò ſic omnis menſæ inſtituenda ratio eſt, ut facilia concoctu duris, alvum laxantia, adſtringentibus, citò in corpus penetrantia tardè permeantibus, elixa aſſis, mollia duris pinguia macris, atque humida ſiccis ordi-

Bibendi conſuetudo auget aviditatem.

Objectio. *Lib. 2. Aph. 11.*

Solutio.

Quis ordo ciborum ſervandus in menſa ſit.

ordine priora ſint. Proin rectè CELSUS ſuam menſam à ſalſamentis auſpicatur atque oleribus: Hæc enim alvum lævigando, illa abſtergendo magis ſolvunt. Sumptis his ſolidus apponitur cibus, caro ſcilicet elixa vel aſſa, ſive ea ſit piſcium, ſive volucrium, aut terreſtrium denique animalium. Et inter hæc quidem omnis noſtri authoris menſa eſt. Nam condita ille non ſine cauſa expulit, ut quæ ægrè conficiuntur, ſuccumque ferè generant non bonum. Parentur ea hodie ex diverſorum animantium carne, alias minutim inciſa, alias integra, ac dulcibus obruta juſculus additiſque unà aromatis, & uvis paſſis, & prunis & zacharo & butyro, ejuſque generis aliis ſaporum illecebris. Coquuntur interdum ſub ſqualido furni calore cruſta piſtoria comprehenſa, interdum in olla ſuprà operculo, curioſè obſtructa: Et ſic ſuper prunam inferventé. Hoc iſtud piſtorium opus penitus vitioſum atque inſalubre eſt, utique ſi ejus generis inditur caro, quæ difficilis craſſique ſucci eſt, qualem producit omne animal quadrupes domi natum, omnis grandis fera, quales ſunt capræ, cervus, aper: Ex volucribus omnis grandis avis, quales ſunt cygnus, & anſer, & pavo, & grus: Omnis bellua marina, ut cete, bos, canis: ex fluviatilibus piſcibus, anguilla,

Condita rejicienda ſunt.

Alimenta craſſi ac valentis ſucci.

ſalmo, & ſi qui his non impares ſunt. Itaque hæc genera ex æquo omnia, cum vix unquam per ſe ſanis proſint, tum ſic apparata multo maximè nocent, partim quòd ſub præfocante ſqualidoque ignis fervore ſuperexcocta, difficulter intus ſubiguntur, partim quòd dulcedinis cauſa vorentur majore cum voluptate, adeò ut ſi vel ex propriæ ſubſtantiæ natura ſæpe non ſint mala, luxu tamen operoſoque apparatu fiant non bona. Quid enim non deſignat δέλεαρ τ πάντων κακῶν ἡ ἡδονή. Modo dixi ſumpta carne aut elixa aut aſſa, removeri menſas oportere: nam quæ ſecunda noſtris hominibus in uſu eſt, prorſus, ſi quidem valetudini conſultum velis, explodenda eſt, Γαςρίμαργοι enim iſti poſtquàm omni genere cupediarum ſeſe jam abundè expleſſent, eſſetque fames omnis exempta, irritare gulam novis artibus novaque ingluvie ſtuduerunt: Quoque honeſtiore titulo ſuam hîc intemperantiam tegerent, ſecundas menſas excogitarunt, quibus bellaria ac dulciaria ponerentur. Utique in tanta rerum varietate facilè futurum indicaverunt, ut paulùm ex ſingulis deguſtando, gulæ facerent ſatis. Perditiſſimi me Hercle epulones, quorum ſtomachus quæ reſpuit, ea ne mens quidem ceſſet concupiſcere. Adeò ineluctabilis eſt ventris ſervitus, ubi animus ſemel cupi-

Secunda menſa noſtri ſeculi explodenda eſt.

cupiditate se devinxit mala. Bellaria hoc seculo aliter aliterque parantur. Quicquid artis in Apothecariis, quicquid in coquis industriæ est, totum id hìc semel effunditur. Veniunt placentæ, ex fructibus, pingui caseo, ovis similagine, largôque butyro ac sacharo confectæ. Veniunt marcipanes, cremor lactis, amygdalatum venit, & ipsum purum sacharum, idque in alicujus fructus, animantis, alteriusve novæ rei speciem curiosê fusum, eo (opinor) instituto, ut non solùm gulam suavio deliniat, sed ipsos etiam oculos pascat. Sed hujus secundæ mensæ veteribus incognitæ inventrix inexplebilis nostrorum hominum luxuria est. Sequitur altera quam CELSUS proponit, ex fructibus constare. Sub hac nunc & luxuria & error est. Nam cùm antiquitus mos obtinuisset, ut ultimo cibo stomachus adstringente quopiam bolo firmaretur, eaque ratione fercula ad ventriculi fundum pressa subsiderent, tum ipse intus calor undique inclusus, strictisque ventriculi villis coërcitus, exactiùs quæ assumpta erant demutaret, sic ut nulla ructus aut inflationis aut fluctuationis relinqueretur occasio, nostri profectò majores id non perperam frusto adstringentis pomi factitarunt, quorum studium hujus seculi homines ut non sectarectentur modò, sed etiam (si

Bellaria.

Secunda mensa veteribus usitata.

Luxus nostrorum in secunda mensa fructibus ornanda.

Diis placet) superarent, quæsitis toto orbe fructibus adornare secundam mensam cœpere, pomis, pyris, cerasis, moris, prunis, uvis, ficubus, palmulis, castaneis, mespilis, juglandibus, & ipsis qui vix edendo sunt, fungis, multisque id genus aliis gulæ irritamentis, quibus hodie divitum mensæ splendent, non tam ad stomachum firmandum (quî enim hæc omnia promiscuè vorata firment) quàm ostentationis aut voluptatis aucupio. Ergo rectè CELSUS secundam mensam in imbecillo stomacho coacescere scripsit. Nam acoris (qui non nisi diminutæ concoctioni supervenit) hæ adferri causæ possunt, fructuum istorum intempestivus usus, luxus, varietas, succique eorum cùm frigiditas tùm ad concipiendam labem promptitudo. At bono stomacho, utpote pro suo robore noxia superanti, ut hæc rerum diversitas interdum non est gravis, sic nunquam non est inutilis. Omnes enim uno ordine fructus præcipuæque fugaces, seu temporarii (Græci ὠρόιους vocant) ultimo cibo vorati nocent, nisi si qui sint admodum adstringentes, & ii tamen oppidò quàm parcè gustati.

Secanda mensa cur intus coacescat.

Post multas potiones, quæ aliquantum sitim excesserun,

runt, nihil edendum eſt: Poſt ſatietatem nihil agendum. Ubi expletus eſt aliquis, faciliùs concoquit, ſi, quicquid aſſumpſit, potione aquæ frigidæ includit, tum pauliſper invigilat, deinde bene dormit. Si quis interdiu ſe implevit, poſt cibum neque frigori, neque æſtui, neque labori ſe debet committere. Neque enim tam facile hæc inani corpore, quàm repleto nocent. Si quibus de cauſis futura inedia eſt, labor omnis vitandus eſt.

¶ Qui fercula pluſculis potionibus condiunt, ii vix poſſunt optata amborum concoctione non fruſtrari. Siquidem innatant cibi, ſic ut eos, referente GALENO, ventriculi corpus propter interpoſitum humorem minimè contingat. Proin hæc regula ſeveris illis Bacchi cultoribus unicè obſervanda eſt, ne vino graves menſam petant. Nam ſi ſola pocula id damni naturæ dent, ut ea vix longo pòſt tempore defun-

Poſt pocula cibus noxius.
VII. Meth.

fungi ſuccorum concoctione poſſit, quanto magìs id eveniat, neceſſe eſt, ſi cibus etiam ſuperingeritur, qui & per ſe faceſſere negotium ventriculo poteſt, & jam tum crudus cruda cum potione in venas meare. Quæ profectò res inſitum calorem adeò vehementer afflictat, ut is in coctionis munere nequaquam emicet, ſed devictus poculis epuliſque cedat. Neque enim ineruditè GALENUS calorem nobis ingenitum cum ignis flamma, & cibos poculaque cum hujus fomentis comparavit. Idem enim inſito calori uſuvenit, quod igni, quem intermori ac ſæpe prorſus interire conſpicamur cùm nimia obruitur lignorum ſtrue, aut certè ea præfocatur materia, quæ tum qualitate ipſum enecet, tum flammam ægrè concipiat. Porrò quod poſt ſatietatem nihil ſit agendum, ſuperioribus locis demonſtratum eſt, ubi concoctionem quiete gaudere, ac motu turbari propoſuimus. Quo magis falluntur, qui vel pranſi vel cœnati (quoniam id temporis vires magis conſtant) curſibus, ſaltibus, venationi, luctæ pugilatui aut id genus aliis corporis ſtudiis vacant, cùm hinc concoctio ſumpti recens alimenti turbetur, initiaque graviſſimis valetudinibus præbeantur. Neque enim his patrocinatur, quòd ea res non protinus noxas inferat: Nam tandem ubi cauſæ mali magnitudine cre-

Analogia noſtri caloris cum ignis flamma, & alimenti cum ejus fomentis.

Poſt ſatietatem nihil agendum.

Error eorum qui ſe à cibo exercent.

crevêre, eo graviùs lædit, quo diutiùs ſua ſemina intus occuluit. Quemadmodum GALENUS narrat iis qui intempeſtivè exercentur, cauſas indies ſeu quædam ſeminaria gravium morborum accreſcere, tandemque magna valetudinis jactura in pernicioſos effectus erumpere. Quæ poſthæc Author de potu frigidæ jungit, ea ſuperiùs abundè diſputavimus, eſtque hic locus inſtar omnium unus, qui noſtras ibidem rationes facit non modò ſimiles veri, ſed firmiſſimo ſolidat communitque argumento. Hauſta frigida pauliſper antequam cubetur invigilandum eſt, ne aſcito mox ſomno multa fiat crudi vaporis in caput exhalatio, ipſis nimirum epulis circa ſupernam regionem ventriculi hæreſcentibus, nec dum ad imum ejus fundum demerſis. Et hæc quidem cœnatis obſervanda ſunt. Pranſis verò magna cura opus eſt, ne frigori, ne æſtui aut labori ſeſe objectent. Frigus namque juſto vehementius undequaque in corpus & tracto ſpiritu, & tranſpiratione cuticulari tranſmiſſum ingenito calori impedimento eſt, quo minùs probè quod intus eſt alimentum conficiat, & in ſalutares venarum ſuccos demutet. Scilicet frigidum nulli ex ſe functioni habetur utile, quare ne concoctionem quidem eo unquam adjuvari poſſe certum eſt niſi ex accidente, cùm

Sumptis epulis non protinus dormiendum.

Pranſis frigus, æſtus, favor, vitanda ſunt.

Frigidum ex ſe nulli functioni utile eſt.

cùm aut ſtricto in unum ventriculo (ſi intro vadit aut denſata undique cute: Si intrinſecus incidit, genuinum calorem intus coërcitum adauget. Quæ duo nec ipſum tamen ante efficere poteſt, quàm ubi moderate incidit: Nam contra ſi calorem viribus ſuperet, jam non ſolùm ſuperficiem corporis afficere, ſed intrò etiam ſeſe abdere, ac penitiſſima quæque viſcera ſua qualitate perſtringere conſuevit, idque adeò ſæpe validè, ut multos etiam frigore fuiſſe enectos conſtet. Nam & proceras arbores ita emori cernimus, omnemque exiguum ignem ſub dio expoſitum protinus extingui. Neque verò mirum videatur occurſum frigidi aëris graviorem ſemper à cibo eſſe, quo tempore præcipua caloris ac ſpiritus vitalis pars ad præcordia receſſit, quorum tum præſidio ſeu benigniſſimo numine privata extrema neque ſat validè vim gelidi elementi frangunt, neque quo minùs ea ad vitalia penetret, impediunt. Nimirum ab iſtiuſmodi refrictionis incommodo, ut eos qui frigida perluuntur GALENUS immunes redderet cutem priùs omnem, donec ea penitus caleret, multorum manibus perfricari jubebat, id ſcilicet veritus quod imparatis ad frigidam accidere ſolet, ſcilicet ne cruda ejus ſubſtantia aut certè vis per muſculos idoneo calore deſtitutos trajecta, quam mox

Multi ex frigore animam amiſerunt.

mox ad viſcera adſpiraret. Quod ſi aquæ facultas ita expeditè haud præmunita extrema penetrat, quid non aëris faciat, quæ tenuiori vehitur ſubjecto, eoque non tantùm per cuticulares meatus, ſed trachæam quoque arteriam in corpus eunte. Jam verò haud minore ſtudio ipſe quoque æſtus vitandus à cibo eſt, tum quia ventriculi robur laxando diſſolvit, tum quia inſitum calorem ex imis præcordiis in cutem evocando per halitum diſſipat, quibus de cauſis nil mirum concoctionem prohiberi. Quòd vero labor ſaturis etiam officiat, quia ſuperiùs abundè declaratum eſt, ſupervacuum ſit hoc loco repetere. Magis ad rem pertinet dubitandi cauſam multis adimere, cur tria hæc, frigus, æſtus, labor, plus inani corpori quàm repleto noceant. Putaverit aliquis locum hunc ἄντεχνον eſſe nedum CELSO dignum. Nam quis neſcit inane corpus intus foriſque caloris ac ſanguinis inopia fluctuare, ejuſque rei cauſa protinus ſub valido frigore graviſſimè lædi, tum æſtu atque labore penitus collabaſcere, & ad immedicabilem ſolidorum ariditatem perduci. Quippe hæc iſta pericula contemplatus HIPPOCRATES: *Iis quos fames præter ſolitum exhauſit, eodem die, & frigore, & æſtu, laboreque interdicendum eſſe* cenſuit. Idque apud AVICENNAM quoque (ſi qua ejus

Vtrum frigus, æſtus, labor magis inani, quam pleno noceant.

De victa aut. text. XVII. §. 1.

ejus viri apud doctos Authoritas eſt) luculentiſſimis verbis memoriæ proditnm invenio. Leviori ſemper periculo plenum corpus exerceri quam vacuum. Quo magis falluntur, qui ideo laborem, æſtumque minus nocere inani putant, quoniam omnis huic deſit contrahendæ cruditatis occaſio. Talis namque animadverſio recta non eſt. Utique temerarium eſt, gravioribus ſe malis implicare, ut vitentur leviora, ut in hac ipſa re, ubi plus ponderat diſſipati corporis periculum, quàm quæ propter cruditatis fugam ſecuritas eſt. Neque ignoro quoſdam dicere, ob id ſaturis inimicum frigus eſſe, quòd ſub hoc extrema calore privata malè afficiantur. Sed ne hoc quidem ſat probè etiam animadverſum eſt. Quid enim incommodi, ſi ſola extrema, partes planè ignobiles, algeant. Omne periculum in eo vertitur, quòd non calentibus externis, interna citius frigeſcant. Quòd ſi hæc mala ſaturis incumbunt, quid te quæſo ſperandum de vacuis eſt, quibus externa internaque omnia caloris ſanguiniſque penuria. Adeò apparet, frigora, æſtus, labores, ut ambobus corporibus nunquam prodeſſe, ita graviùs ſemper inani quàm pleno nocere. Quid ergo? Exorbitaſſe a vero CELSUM dicimus? Minimè Hercules. Quippe propoſitis duobus contrariis al-

alterius extremi nomen pro medio ipsorum is Autor usurpàvit. Etenim plenum & inane ambo sub eodem genere posita extremè à se invicem dissident, quorum medio nullum latini nomen dederunt, ideoque CELSUS pro antiqua illa dicendi brevitate periphrasi abstinuit, id corpus inane vocans, quod inter hoc & plenum intervenit medium. Scilicet hoc ipsum per æstus ac labores neque crudis infarcitur, ut saturum: Neque contabescit ut inane ac famelicum, tum nec frigore quoque æque ut hæc ambo, feritur, deductis nimirum in corpus omne jamdùdum succis, nec ipsis interim visceribus vacuis, sed de his satis. Superest nunc famis atque laboris συζυγία, quæ cur valetudini molesta sit, ipsa re patet. Utrumlibet enim ex sese corpus exhaurit, ac proin facto congressu, etiam tabe consumit, quod & antè CELSUM hoc Aphorismo nos docuit HIPPOCRATES. *Ubi fames, laborandum non est.*

Inane corpus quodnam Celsus voeet.

Inediæ ac laboris gravis copula. *Lib.* 11. *Aph.* 16.

CAPUT III.

Obſervationes quædam, prout res novæ accidunt, & prout corporum genera & ſexus, & ætates & tempora anni ſunt.

Atque hæc quidem penè perpetua ſunt. Quaſdam autem obſervationes deſiderant & novæ res, & corporum genera, & ſexus, & ætates, & tempora anni. Nam neque ex ſalubri loco in gravem, neque ex gravi in ſalubrem tranſitus ſatis tutus eſt. Ex ſalubri in gravem prima hyeme: Ex gravi in eum, qui ſalubris eſt, prima æſtate tranſire melius eſt.

Animadverſis in genere omnibus quæ circa cruditatem, cælum, exercita-

citationes, cibum, potionem ſomnum, vigiliam & id genus alia cùm ſpectare, tum obſervare quæque oporteat, poſt hac CELSUS & de his ipſis paulò ſubtiliùs magiſque particulatim diſſeret, & nova inſuper capita junget, quorum pleraque comprehenſis generibus affinia, alia aliena ſunt, perquam tamen neceſſaria ad valetudinem curandam. Quorum ſimul omnium varius uſus Autor oſtendet, prout novæ res incident aut corpora, ſexus, ætates atque tempeſtates anni ferent. Novæ res ſunt, quæ extrinſecus corpori ſupra conſuetudinem accidunt, quarum ſumma haberi ratio debet, ne temerè admiſſæ valetudinem convellant. Orſus autem CELSUS ab aëre eſt, ejus eſſe mutationem periculoſam ſcribens, etiam tum quoque cùm ex gravi tranſitus fit in ſalubrem. Cujus profectò rei cauſa cenſenda eſt innovata Conſuetudo, quæ nunquam non eſſe moleſta naturæ ſolet, quatenus ab inſuetis major paſſio corporibus ſemper ingeritur, ut contra aſſueta quia naturæ cognata ſunt, haud ita validè nos afficiunt, eoque nomine Conſuetudo priſcis illis Philoſophis quaſi altera quædam natura putata eſt. Jam verò ſi juxta HIPPOCRATEM *maximæ mutationes corporis maximè morbos pariunt*, quid non mutationes faciat aër qui perpetuò nobis circumfunditur, corpuſque uni-

Novæ res quæ dicantur.

Aëris mutatio periculoſa.

Conſuetudo ſubitò mutata, naturæ moleſta eſt

Conſuetudo altera natura.

3. *Aph.* 1.

versum indefinenter ad suæ qualitatis indolem demutat, de sanis hæc intelligas, oportet. Nam contrà in malè valentibus plerumque quod consilium negat, necessitas extorquet. Nam si longa ægrotatio ægrum conficit, utique sub qua neque sanitas in propinquo, neque exitium est, sæpe ad convalescendum, peregrinum cælum non modò non grave, sed & necessarium est. Videtur hoc usus ipse docuisse in morbo comitiali, apoplexia, tabe, hydrope, quartana & id genus longioribus malis, quorum sanationi ferè plus opis solum mutatum quam medicamenta ferunt. Atque hæc teste etiam HIPPOCRATE loquor, qui *terram in omnibus morbis longis mutari oportere* in Epidemiis docuit. Ergo ita sentiendum est. Mutatam subitò cùm aliarum rerum tum aëris consuetudinem, sanis semper difficilem ægris ubi malum postulat, utilem, sine necessitate perniciosam esse. Quòd si ipsis jam valentibus aliqua necessitate cælum mutandum est, satius fuerit ab aëre frigido humidoque ad contrarium prima hyeme, & vicissim ab hoc ad illum prima æstate transire. Sic enim omnis intemperiei excessus optimè cavebitur. Cæterùm diu multumque super hoc loco meditatus nondum conjectura assequor, quidnàm CELSUS sub gravis loci appellatione intelligat. Si pesti-

Lib. VI. *s.* V. §. 36.

Quibus temporibus ad quæ loca migrandum sit.

peſtiferum vult ut ipſe hujus libri capite partim ſecundo ubi de crudo ructu agit, partim omnium poſtremo uſurpavit tolerabilis utcumque videatur ſententia. Nam ad hunc locum commigrare (ſi ita res poſtulat, prima hyeme præſtat, eundemque rurſus prima æſtate protinus relinquere. Nimirum calores maximum ad excitandam peſtilentiam momentum habent. Certè ita *Julius Cæſar* in Comment. de Bello Civili gravis loci appellatione uſus eſt. Videturque hæc iſta locorum apud CELSUM diſtinctio ab ipſo etiam CICERONE obſervata, qui ſic lib. I. de Fato loquitur. Inter locorum naturas quantum interſit, videamus alios eſſe ſalubres, alios peſtilentes. Atqui exoritur hinc nova ſtatim difficultas de tranſitu gravis loci in ſalubrem, quæ CELSUS periculoſum eſſe decernit, quod profecto extra omnem fidem eſt, ſi quidem grave reputes qui peſti ſit oportunus. Nam hunc vitare ut nunquam periculoſum, ita perpetuò neceſſarium eſt, eò quòd in hac lue (utique cùm totius ambientis vitium ſequitur) nullum neque optatius neque expeditius remedium ipſa ſit fuga. Quin etiam ipſe ſibi repugnare CELSUS videretur qui ſic aliàs loquitur. Peſſimum ergo cælum eſt, quod ægrum fecit, adeò ut in id quoque genus quod

Peſtilentiæ optimum remedium fuga.

natura pejus eſt, in hoc ſtatu ſalubris mutatio ſit. Fortè obſcuritatem exuet oratio, ſi locum & ſalubrem & gravem æſtimemus, elementarium aëris qualitatum non totius ſubſtantiæ reſpectu, ſic ut is ſalubris habeatur, qui ſiccus in primis eſt, in calore frigoreque attemperatus: Tum gravis ſit, qui immodicè calet & in altera primarum qualitatum oppoſitione, plus juſto humectus eſt. Ac ſic quidem hactenus tutior foret ex uno loco ad alium ea tranſeundi ratio quam CELSUS proponit, niſi iterum hîc ſermo claudicaret ſi quando gravem eſſe locum contingat ratione frigidi humidique exceſſus, quem locum prima hyeme ingredi periculoſum eſt, ex hoc quòd comprehenſi climatis aër cum hyeme conſimilis in qualitatibus ſit exuperantiæ. Quid veri in hac re ſit, haud facile divinatu eſt, proin nodum hunc ſi non explicaſſe, ſaltem oſtendiſſe nobis ſat erit. Tametſi id his difficultatibus ſuperſit effugium. Si periculum mutatæ repentè ſedis per ſe intelligas, non loci in quem tranſitur reſpectu, neque comparatis inter ſe noxis quæ ab auræ vitio & ejus inſueto ſubitoque occurſu oriuntur, ſic ut qui ex gravi loco in ſalubrem tranſit, propter inſuetudinem lædatur, etſi hunc fortè graviora pericula maneant ſub eodem cælo moratum.

Ne-

Neque verò ex multa fame nimia ſatietas; neque ex nimia ſatietate fames idonea eſt. Periclitaturque &, qui ſemel, &, qui bis die cibum incontinenter, contra conſuetudinem, aſſumit, Item, neque ex nimio labore ſubitum otium, neque ex nimio otio ſubitus labor, ſine gravi noxa eſt. Ergo, cùm quis mutare aliquid volet, paulatim debebit aſſueſcere.

¶ Sanus ægroto poſitis aliis id intereſt, quòd illi vitium, ſi quod eſt: Magis paulatim, huic confertim dematur. Etenim qui morbo jam opprimitur, is moram in mutando vitio recuſat: At quibus etiamnum ſanitas morbuſque in ambiguo ſunt, eorum vitium tempus ut facit, ſic etiam ſolvit. Quod fieri oportere ſciendum eſt, ad excludendam novæ inſolitæque rei moleſtiam. Ea verò moleſtia in ægrotantibus non tanti putatur, quanti morbi depellendi neceſſitas, quæ magnitudine ſuperat eam quæ ſub lenta mutatione eſt, ſecuritatem.

Sano rectiùs ſenſim, ægroto affatim vitium adimitur.

Consuetudo repentè mutata sanis obest. 12. Meth.

tem. Ergo sanis omnis consuetudinis subita mutatio contraria est, idque non solum, ut GALENUS Autor est, quum præter naturam corpora afficiuntur, sed in ipso quoque ad naturalem statum reditu, quemadmodum in iis luculenter apparet, quibus antè vehementer refrigeratis, ac mox ad flammam properantibus, digiti manus præcipuæque circa unguium radices graviter dolent. Hanc naturæ molestiam non tantum qualitatum activarum repentinus occursus, sed aliarum quoque rerum infrequens usus adfert. Nam ut à victu ordiar, ex longo piscium esu ad carnes, & à vini potu ad aquam aut cerevisiam difficilis est insolitus transitus. Itemque ex laborioso vitæ. genere ad otium venire, aut contrà ab inertia ad negotio citò reverti naturæ grave est. Quod si istarum rerum quæ in loco usurpatæ non officiunt, subita mutatio nocens est, quanto futura nocentior aliarum, quæ nunquam valetudini prosunt, nimiam dico satietatem atque inediam ex quibus hæc necessario alimento corpus privat, illa crudo infarcit. Quanti verò hæc incommoda sint, eorum exemplo discitur, qui plenum victus genus aliqua calamitate parco commutarunt, ut qui in castris aut obsessa urbe omnibus antè defessi malis ac diutina fracti inedia, hincque protinus ad summam

Victus subitò novatus nocet.

mam affluentiam rerum omnium reducti, difficillimis interdum morbis consumuntur. Jam quoque non solùm peccatur ubi juxta inediam protinus satietas est, sed ubi rectus etiam ordo in sumendo cibo negligitur. Sunt enim stati quidam ordinatique naturæ motus circa proprias actiones, sic ut unum quodque concoctionis organum semel de die cibo refici suetum, tantum ex hoc sibi in usum nutritionis reservet, ac suos intra sinus seu pretiosum quoddam κειμήλιον recondat, quantum abunde est ad proximi solitique cibatus ventura tempora. Videlicet ita longus usus unico pastui ventriculum assuefecit, ut si sæpiùs hunc dapibus infarcias, vehementer in concoctionis munere sis offensurus, quatenus *solitus non est* (ut inquit HIPPOCRATES) *bis tumescere, aut bis cibos coquere.* Rursus quicunque prandere soliti, prandio se præter morem abstinent, naturæ vires infirmant ac corpus plus justo biliosum reddunt, quo fit ut Autore HIPPOGRATE, protinus malè habeant, ac pigri ad quodvis opus fiant, quin & urinæ subindè his virides calidæque reddantur cumulata intus per inediam bile, alvique durentur siccato, & anadoseos vi & caloribus oleto παροχολοις verò τὰ ἄνω os amarescat cardialgiæ accidant, oculi excaventur, tempora palpitent, extimaque corpo-

Vicissitudo edendi mutata naturæ gravis.

De victu acut. s. xv. §. 7.

Quæ noxæ præter morem impransis accidant. Vict. acut. s. xvi. §. 1.

ris frigeſcant. Atque his urgentibus propter omiſſum prandium ſymptomatis, ſi cœna ſuccedet, Author HIPPOCRATES eſt, ne tum quidem mala leniri conſueſſe, ſed acidum ructari præcordia gravitate, ventrem liquida dejectione exerceri. Terruit CELSUM veſcendi modus ac viciſſitudo repentè mutata. At nos non ſolùm iſta movere, ſed & cibi mutatum genus debent. Nam permagni intereſt quo quiſque cibo ſit uſus, & ad quod genus tranſeat. Nimirum, quibus eduliis longo jam olim tempore corpus alitum eſt, ea repente non abſque periculo liquuntur. Adhæc tutiùs ſemper à pravis ad meliora tranſitur, quæ tamen novatio adeò eſſe præceps poteſt, ut præſtiterit ſolita mala retinuiſſe. Ex hoc enim incidit, ut qui pauperculi oleribus, leguminibus radiculis & id genus pravæ notæ alimentis ſuam indies inopiam levant, nihil propter aſſuetudinem offendantur, iidemque rurſus ad ſplendidi viri menſam bona ſemel fortuna admiſſi, domeſticum olus ſomnient, inſolitoſque rerum bonarum uſus gravatè ferant. Atque hinc ſciri poteſt, hoc iſtud mutatæ in victu conſuetudinis præceptum latiſſimè, patêre, neque in dictis tantummodo generibus locum ſibi vendicare, verùm etiam in iis omnibus quæ corpori quoquo modo accidunt, ut ſunt

Non ſolum veſcendi modus atque ordo, ſed cibi etiam genus nocet repentè mutatum.

Pauperculi non offenduntur pravo cibo propter aſſuetudinem.

ſunt ſomnus, vigilia, repletio, inanitio, & quæ nominatim Author poſuit motus & quies. Nempe corpora laboribus inſueta, quies repentè excipiens multa eruditate aut plethora onerat. Rurſus ſi exantlare graviſſima opera protinus cæperint qui otio priùs diffluxêre, fieri planè nequit ut de vaſorum vel obſtructione vel diruptione non periclitentur. Ergò quò omnis noxa in commutato rerum comprehenſarum uſu caveretur, præceptum quoddam inſtar concluſionis ex commemoratis generibus collectæ CELSUS proponit, paulatim dicens aſſueſcere quemque debere cùm mutare aliquid volet. Id verò, Doctore HIPPOCRATE, didicit, qui in EPIDEMIIS ſic loquitur. *Contraria ſenſim adhibere oportet atque interquieſcere.* Tum *acutorum*, idem evidenter teſtatum reliquit, ubi præter ſolitum impranſos ita reficit. *Vitato* inquit *frigore, calore, labore, parciùs ſolito cænent, cibuſque ſit humentior, potus ne ſit aquoſus, neque minor quàm ingeſtorum ratio poſtulat. Poſtridie parcé prandeant, ut acceſſione paulatim creſcente ad conſuetudinem redeant.* Eandem mutandæ conſuetudinis legem GALENUS quoque in obeundis laboribus ſecutus videtur, *à leviſſimis jubens motionibus ſemper auſpicandum eſſe, ſenſimque eas adaugendas, dein diem unum & item alterum interponendum, & in otio verſandum.*

Motus & quietis ſubita mutatio periculoſa.

Lib. VI. ſ. 11. §. 47. Mutatio omnis de vict. ſ. XVI. §. 1. paulatim fienda eſt.

Præter ſolitum impranſi quomodo reficiendi. Comment. in Epi. Col. cit.

Il-

Illud fateri jure possumus, nihil penitus in proposita re aut CELSUM aut GALENUM reperisse, quod non antè à vetustissimo Autore HIPPOCRATE Aphorismo comprehensum sit. *Multum & repente vel vacuare, vel replere, vel calefacere vel refrigerare, aut alio quovis modo corpus movere periculosum est. Omne enim nimium naturæ inimicum est: Paulatim verò quod fit, id tutum est, cùm aliàs, tum maximè, ubi ab uno ad aliud facienda mutatio est.*

51. l. 11.

Omnem etiam laborem faciliùs vel puer vel senex, quam insuetus homo sustinet. Atque ideo quoque nimis otiosa vita utilis non est; quia potest incidere laboris necessitas.

¶ Multùm cùm omnibus in rebus, tum in ferendo labore consuetudo potest. Ejus rei argumentum longè efficacissimum est, quod cùm Pueri ac Senes propriæ naturæ ratione ad omnes voluntarias actiones sint ineptiores, Adolescentes autem multò aptissimi, hos ta-

Pueri & senes solitum laborem ferunt, quo insolito juvenes frangunur.

tamen insoliti labores frangant quos illi modò huc assuerint susque deque ferunt. Nimirum ita sanè fit, ut otiosis articuli musculique pigrescant atque (ut sic loquar) enerventur, laboriosis verò diutina exercitatione mutuoque attritu durentur. Ac proin *consueta motio* (Authore etiam GALENO) *non solùm minimè lassat, sed delectat quoque*, ut contrà si insolens est, protinus tum displicet, tum fatigat. Denique quid quæso consuetudo non potest, quæ non ad corporis modò curationem, verumetiam ad fingendos animos ipsius instar naturæ est. Quare hujus rei sedula observatio nescio quid salubris doctrinæ ad vitam componendam adferat, scilicet ut quisque statim à teneris annis postergatis fortunæ ludibriis, animum ad virtutis bonarumque artium studium adjungat quæ duo ut & beare suum professorem, & decorare certò possunt, ita longiore usu hexin parere, & in ipsam transire naturam solent. Ut perquàm sapienter FABIUS dixerlt, *consultum esse ab initio statim optimis assuescere.*

Inertia motionis instrumenta enervat, labor firmat. Consuetudo nihil non potest. Γνωμὴ.

Si quando tamen insuetis aliquis laboravit, aut multo plus, quàm solet, etiam is qui assuevit, huic jejuno

dor-

dormiendum est; multo magis, si etiam os amarum est, vel oculi caligant, aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejuno est, sed etiam in posterum diem ita permanendum, nisi citò id quies sustulit. Quod si factum est, surgere oportet, & lenté paululum ambulare. At si somni necessitas non fuit, quia modicè magis aliquis laboravit, tamen ingredi aliquantum eodem modo debet.

Lassitudo quid.

Lassitudini somnus medetur.

¶ Symptoma quod succedere laboribus solet, aut immodicis aut inusitatis lassitudo est (κοπόν Græci nominant) calfactis scilicet supra justum articulis & musculis, sicque nimium tum siccatis tum excremento intra hæc attracto præpeditis. Huic affectui siquid aliud somnus opitulatur, non solùm, quia fessa

fessa labore membra quiete recreat, verum etiam quia arefacta humectat, rigidula emollit, impedita excrementis liberat. Ac primum ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Ubi corpus laborare cœperit, quiete lassitudinem protinus levari.* Quòd si id quies facit, quanto magis necesse est Somnus faciat, qui sicuti cum illa ἀνάλογος est, ita ad isthæc omnia longè est efficacior. Is namque in hunc usum nobis à natura tributus est, ut spiritus animales jugi à cerebro defluxu circa motionis voluntariæ munus insumpti reficerentur. Id namque ex eo constat, quòd post gravia excercitia proclivitate quadam naturæ ultra cum ad somnum feramur tum altiùs dormiamus, sic ut præsentissimum contra pervigilia remedium in unico sæpe labore positum sit, quemadmodum HORATIUS hoc metro innuere visus est. *Trans Tyberim nanto, somno quibus est opus alto.* Atque hæc à quiete fessis artubus commoditas accedit. Neque hac levior censeri debet, quæ somni beneficio integritas concoctionis est. Dormientibus enim calor spiritusque vitalis inaugescit, atque intus circa munus concoctionis distinetur, quo fit ut omnia naturæ effluvia sistantur, meliusque subindè alteretur, quicquid in ventre ac primoribus venis crudi inest alimenti: Quas sanè causas, nil mirum

Li. 2. Aph. 48.

Somnus cur à natura tributus animantibus sit.

Somnum labor conciliat.

Somnus quo modo concoctionem juvet.

rum si totius humectatio sequatur. Jam siquid motivis organis liquamenti aut crassioris humoris insedit, id quoque per hæc tempora tenuatur, subigitur, æquatur, & ad exhalandum fit idoneum, qui fructus (ut patet) omnis ab exaucto per somnum calore procedit. Ipse calor viribus jam tum omnibus expeditus, liberè agit, seseque agendo confirmat augetque, ad nulla amplius motionis organa distractus. Videlicet ut multa actione facultates voluntariæ minuuntur, ita naturales contrà invalescunt. Rursus ut hæ dormientibus validiùs, & vigilantibus segniùs agunt, ita illæ è diverso per somnum magis feriantur, & vigilibus in assidua sunt functione. Porrò dormiendum hîc jejuno potiùs quàm saturo est, idque ne natura ad conficiendum ventriculi alimentum distracta, tardiùs resolvat, quod articulis musculisque lassitudinis affectum intulit. Neque verò hæc ipsa natura (quum in fatigatis suprà proprias vires sit afflicta) satis commodè utrique vacabit officio, & concoquendo exceptum ventriculo alimentum, & æquando discutiendoque id excrementi, quod per vehementes labores ad organa motionis tractum, ibidem impegit. Quandoquidem insitus nobis calor (quem naturæ etiam nomine dignamur) admissis in ventrem epulis paulo minus omnis ad

Lassatis non est à cibo dormiendum.

Cibo in stomachum recepto, calor intrò fertur.

ad ima penetralia corporis recedens, extrema deserit, suoque afflatu seu numine aliquo tutelari privat. In quibus tamen extremis cum lassitudinis affectus potissimum figatur, fieri ægre potest, ut à cibo dormientibus quicquam fatigatio levetur. Ut Somnus labore fessis nunquam est inutilis, ita tum demum salutaris habetur, ubi corpus natura calidum ac siccum est, ut quod tanto liberaliori eget humectatione, quanto graviùs semper labore offenditur. *Omnibus* enim *ex siccitate laborantibus Somnus* (Authore GALENO) *maximè idoneus est*, sicut Vigilia contrà apprimè inimica. Qua re adductus CELSUS existimavit majore fiducia dormire à labore jejunum posse, si os amarum est, si oculi caligant, aut venter perturbatur. Indicant enim signa hæc cumulatam in vasis bilem inque ventriculi spatium effusam præ exercitationis nimietate fuisse, qui nimietas non ægrè calidis siccisque corporibus accidere solet. Ergo os amarescit, quoniam hujusmodi sapor bili flavæ proprius est, eumque ventriculus gulæ totique intus ori communis tunicæ meritò impartit. Oculi autem caligant, cum qui ex bile resolvitur halitus è stomacho ad caput subvolat ac falsis imaginibus visivos spiritus intus ludit. At alvus fusa redditur depresso ad intestina amaro excre-

Somnus exsiccatis utilis, Vigilia inimica.

7. Meth.

Signa effusæ in ventriculum bilis.

mento, quorum vim excretricem ſua iſtud acrimonia provocat ac veluti ſtimulo ſuppungit, Sanè his apparentibus notis, neque laſſitudinis affectu ſub prima quiete diſcuſſo, non tantummodo jejunis (ait CELSUS) dormiendum eſt, ſed in poſterum quoque diem permanendum, ut omni ratione ac via corporis humectatio quæratur. Quanquam tamen ſeveritatem illam Veterum in jejunando non uſquequaque ſemper hie oporteat ſectari, quin potiùs modùm aliquem propoſitis rebus adhibere, ne corpus immodicis ſiccatum laboribus, & nutrimenti ſubindè fluctuans inopia, non ſolùm nullum ex ſomno humectationis fructum percipiat, ſed contrà potiùs indè penitus tabeſcat. Cujus rei graviſſimum Authorem habemus HIPPOCRATEM, qui ſic ait. *Somni jejunum attenuant, humidum quod ineſt vacuantes.* Siquidem hac ſola ratione corpus humectari ex ſomno contingit, quòd hoc durante ea quæ parum cocta ventri vaſisque ſuperſunt calor validiùs edomet, & in utiles ſuccos partiumque nutrimenta fœliciùs convertat. Id quod minimè futurum eſt corporibus ſupra modum inanibus: Nam tum deficiente venas ſanguine, illa per ſomnum excoqui immodiceque areſcere ſolent, ali humectarive non item. Quippe non alia via eos ſæpe in habitus ſymmetriam

Li. 2. de diæta. ſ. 37. §. 1.

Somnus jejunos extenuat.

triam vindicamus, qui nimia carnis atque adipis mole onerantur, quàm ſomno à laboribus matutinis & ante cibum imperato. Ergo ſi extenuationis periculum ex hoc genere ſomni defeſſis corporibus impendet, ſatiùs utique fuerit pauculum quid atque humidum priùs cœnare, ac tum demum ſomno ſe dare. Talis enim cœna quia concoquitur faciliùs, haud æquè diu naturæ operam diſtinet: Quia verò pleniùs humectat, meliùs quoque ariditatis per motiones contractæ vitium corrigit. Porrò ſoluta per quietem laſſitudine, ſurgere convenit ac lentè paululum ambulare, ut placida hac membrorum dimotione impacta ipſis ſuperflua ſomniſque jam ope tenuata commodiùs exhalent.

Communia deinde omnibus ſunt poſt fatigationem cibum ſumpturis, ubi paulùm ambulaverunt, ſi Balneum non eſt, calido Loco, vel in Sole, vel ad Ignem ungi, atque ſudare: Si eſt, antè omnia intepida-

pidario residere: Deindè, ubi paulum conquieverunt, intrare & descendere in solium, tum multo oleo ungi, leniterque perfricari; iterum in solium descendere: Posthæc, os aqua calida fovere, deindè frigida. Balneum his fervens idoneum non est. Ergo si nimium alicui fatigato penè febris est, huic abundè est, loco tepido demittere se inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei adjectum sit: Deinde totum quidem corpus, maximè tamen eas partes quæ in aqua fuerunt, leniter perfricare ex oleo, cui vinum & paulum contriti salis sit adjectum.

¶ O-

¶ Omnibus exercitatione defessis humectatio salubris est. Ipsa (si sub otio ac somno arefactionis vitium non conquievit) unctionibus quoque ac temperatis balneis rectè quæritur. Magnas hæc ista vires ad levandas solandasque lassitudines sortita sunt. Nam solidis plus justo siccatis salutarem madorem immittunt, durata emolliunt, tensa relaxant, ideoque ab omni dolore vindicant, tum quæcunque subcutaneis in locis coiërunt tenuia ac fuliginosa excrementa foras per cutem exigunt, & proclivitatem somni qui paulò post cibum vehementer sit profuturus, inducunt. In quibus penè omnibus plus unctione valere balneas intelligendum est. Cæterùm novisse oportet, hæc ista præsidia non nisi cibum sumpturis conducere, saturis verò cruditatis atque obstructionis causam præbere. Qua namque ratione succos permovent habitumque corporis accendunt, eadem profectò & crudum alimentum huc è primis venis ante tempus pertrahunt. Quod incommodum ut effugeret HIPPOCRATES, eos *lavatione prohibebat, qui non longo ante tempore vel ptisanæ cremorem sorpserant, vel quippiam biberant.* Sed agedum fatigatorum hominnm curationem prosequamur. Ac primùm quidem deficiente Balneo, non male conveniunt Unctio atque Sudor, illa ad ri-

Balneæ dulces & Vnctiones fatigatis utiles.

Balneæ & Vnctiones saturis officiunt.

De vus. acut. s. 32. §. 3.

rigeſcentium tenſarumque partium emollitionem, hic ad fumoſi excrementi vacuationem accommodatior. Fieri verò iſta oportet in Sole aut ad ignem, ut horum ope illorum vis atque energia juvetur. Sudores tamen non expedit eſſe effuſiſſimos, ne quid ſecum benigni humoris exigant, quod cum nulli utile, tum pernitioſum quoque defatigato eſt. Verùm ſi balneæ ſuppetunt, non alienum erit & his etiam laſſatos uti, ut quæ ad propoſitos ſcopos per omnia ferè ſint unctione potentiores. Sed harum vires atque partes exponere operæ prætium eſt, ut conſtet quæ in ſingulis generibus animadverſio neceſſaria fatigato ſit Ergo balnei partes, ſi quis curioſiùs æſtimet, quinque apud antiquos Scriptores reperire eſt. Ex his Tepidarium prima erat, ædificium concameratum omnique ex parte, ne quà pateret, occluſum, ac ſiccis ab igne redditis vaporibus calens. In hoc balneis uſuri tantiſper verſabantur, donec habitus calore aſcito rareſceret, idque ne imparati in calidum poſteà ſolium deſilirent. Hoc enim errore horror movetur denſatis ſubitaneo calore cutis ſpiraculis, actiſque violenter per muſculos acribus excrementis. Quæ incommoda facilê cavebuntur, ſi antè calentes undas æqualis per totum corpus calor diffundatur, cujus beneficio, ma-

Balnei partes quinque. Prima.

materiæ vacuandæ liquescere, cutis meatus patefieri, aspera, lævigari, tensaque laxari possint. Sequitur secunda balnei pars priore ferè per omnia similis, nisi impensiùs hæc ferveret, eoque nomine ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν Græcis ὑπόκαυστον, CELSO, CALIDARIUM, aliis LACONICUM appellata est, eratque sudoribus fusiùs evocandis dicata, GALENUS decimo Therapeutices, Tepidarii ac Laconici discrimina confudit, quoniam sola ferè caloris intensione ac remissione, non re ipsa dissident. Succedit his tertia pars, calentis ac dulcis aquæ lavacrum aliàs Solium appellatum, eratque vas aut cisterna calidis undis impleta. Ea non uno nomine juvat. Nam partibus si siccatæ sunt utilem madorem impartit, si refrigeratæ ascititio calore mediocritatem temperamenti reddit, adhæc excrementa vacuat, & somnum accersit. Proxima lavacro Piscina Frigidæ quarta balnei pars erat iis potissimùm corporibus subveniens, quorum intererat humorem balnei potiùs quærere, quàm caliditatem. Nam omnem intemperiem abigit à lavacro antè contractam, tum molem corporis densat, ac veluti communit, quô minus externis injuriis fiat opportuna. Mox verò ipsa quoque naturæ virtus ab hac densatione cutis invalescit, intrò pulsis, calore, sanguine, spiritu, efficacissimis

Secunda.

Tertia.

Quarta.

naturæ adminiculis. Quæ ſanè cauſa eſt, quare eos cernamus, qui ſeſe frigida decenter perluerunt, plus appetere, meliùs concoquere, ac minus ſitire. Reſtat ultima balnei pars, quæ tota movendis ſudoribus erat deſtinata. Sic enim ſuperflua ea meliùs exhalabant, quæ calor primo frigidæ appulſu intrò fugatus, ac mox ab imo rurſum corpore acceptis intus viribus emergens ſecum in habitum vexerat. Eliciebatur ſudor partim Quartæ balnei partis uſu, partim multa veſte univerſo corpori circumdata. Et quidem intra hæc omnis balnei adminiſtratio antiquitus erat, tametſi non idem omnium uſus ſemper erat neceſſarius, ſed ſuus cuique corporis affectioni proprius, peculiarem in ſingulis generibus obſervationem exigens: Quemadmodum in ipſis quoque fatigatis fieri ſolitum eſt. Igitur his (Authore CELSO) non inutile Tepidarium eſt, idque iis de cauſis quas proximè propoſui. Hîc ubi aliquantiſper cunctatum eſt, intrare & deſcendere in ſolium convenit, quod ſit aut temperatum aut mediocriter calens. Nam hoc & excrementa commodè vacuat, & partes labore ſiccatas humectat, & incenſas grato refrigerio demulcet, idque aquæ in habitum ingreſſæ merito, quæ depoſito ibidem adventitio calore quam mox ad naturam quæ refrigerans eſt,

Quinta.

Balneum quo modo fatigatis adminiſtrandum.

eſt, redit. Fervens verò balneum fatigatis adverſiſſimum eſt. Scilicet hos in balneas deducimus non tam vacuationis alicujus gratia, quàm ut emolliatur ac madeſcat quicquid in corpore immoderatiùs exaruit. Proin qui ſeſe ferventibus in balneis elixant, non ſolùm his commoditatibus non fruuntur, ſed nova etiam ſibi mala conſciſcunt. Nempè corpus antè laboribus accenſum extorretur, totaque undequaque denſata cute nec madeſcere partes ab humore balnei poſſunt, nec excrementi quod intus latet, quicquam emittere. Etenim nihilo ſegniùs aqua fervens, quàm frigidà adſtringit. Poſthæc jam ſolio egreſſos hos non ſine cauſa CELSUS ungit: Nam hoc modo, ſolida labore ſiccata madeſiunt, & hiantia cutis ſpiramenta pinguetudine infarta fideliùs retinent, quicquid inter lavandum receptæ fuerat in corpus aquæ. Tum autem perfricuiſſe etiam leviter corpus inter unguendum juvat, ut eò àltiùs oleum in carnes demittatur, fructuſque humectationis ſit uberior. In quem finem vel ſecundò balneum repetere CELSUS non dubitavit. Peractis his fovendum os aqua primùm calida, dein frigida eſt, illa quidem ad præmuniendas fauces, ne ſucceſſura mox frigida violentur, hac verò ad caput lavacro rarefactum contra ambientis injurias du-

Solium fervens fatigatis contrarium.

Unctio fatigatis utilis.

Fatigatis os frigida à balneo fovendum.

durandum, ambo ad levandam aridita-tis moleſtiam, quæ durante lotione in ore contracta eſt, elatis nimirum eo ferventibus ab commoto ſanguine vaporibus. Jam ſi fatigatis caloris ſiccitatiſque vitium improbi labores adeò grande fecerint, & ejus rei cauſa tantùm non febris ſit, tùm profectò aut iis id duntaxat partibus admovendum, quæ longiùs ab hepate cordeque abſiſtunt. Quippe metus eſt ne ſi ferventis aquæ vis aut ſubſtantia præcordia attingat, febrem moveat. Rectiùs ergo tales, ut CELSUS præcipit, loco tepido in calidam aquam inguinibus tenus demittuntur: Quoque is humectationis fructus largior ſit, non abs re & olei paulùm aquæ inditur: Sic enim humor & magis refrigerat, & diutiùs in membris inhæreſcit. Poſthæc corpus inungendum eſt, lenta pariter adhibita frictione, addendumque oleo ſalis momentum ut qua nimia licèt calfactionis occaſione laſſitudinis affectus quàm maturrimè ſolvatur. Conſultò autem hic frigidæ lavatio, quæ quarta balnei pars erat, præteritur, tùm quòd fatigatis, adeò naturæ vires laborent, ut frigidum non ſufferant, tum quòd balneo relaxatum corpus ac ſuccis exinanitum, ſed & plurima tenellæ carnis atque adipis portione privatum ſit, ut hinc vitæ principia crudi frigidique ele-

Frigidæ lavatio defatigatis inutilis.

lementi illapſu promptè feriantur. Sunt namque hæc iſta pericula omnibus iis communia, quorum viſcera, laboribus, inedia, vigilia, aut tabido aliquo affectu extenuata non ſat muniminis retinuere adverſus irruentis frigidi vires. Quanquam tamen GALENUS ſatis confidenter ipſos etiam hecticos frigida lavarit, præſtabilius eſſe ratus in frigidæ intemperiei diſcrimen eos conjicere quàm in maraſmum labi ſinere. Quippe ſi in eum jam res rediit locum, ut ibidem, minima, periturus, qui ſic laborat, æger videatur, niſi temeraria quoque via fuerit adjutus, deficiant verò alia quæ ſalutem ſpondeant remedia, ſatiùs eſſe GALENUS putavit anceps auxilium experiri quàm nullum, multaque in præcipiti periculo rectè fieri poſſe, alias omittenda. Ipſe dccimo Therapeutices in hunc ferè ſenſum loquitur. Quemadmodum hectica febre conſumpti, ubi ad balneum accedunt, niſi in frigidam ſint dimiſſi, nihil juvantur, ita graviſſimè iterum offenduntur, ſi frigidæ vis aut ſubſtantia omnino integra ad viſcera pertingat. Cæterùm GALENI hæc medicatio ut non optimum, ſic tamen ſecundum remedii genus adhibet, ipſaque adeò quoniâm nihil aliud eſt quàm præſenti malo aliis malis, ſed minoribus remedia dare, non uſquequaque fatigatis hominibus ſe-

Hecticos Galen. cnt in frigidam deduxerit. 10. Meth.

ſectanda eſt, ut quibus hæc deſunt, aut ſi ſunt, uno (ut alias CELSUS ait) die finiuntur. Nares acutæ, collapſa tempora, oculi concavi, frigidæ aures, cutis circa frontem intenta, reliquaque monſtrorum hecticorum ſpecies. Ac proin licitum quoque eſt cùm levioribus tum ſecurioribus auxiliis contractos ab labore ardores tollere. Jam quoque ut laſſatis frigida poſt ſolium natatio, ita & ſudor noeent. Exigitur enim per cutem, quicquid dulcium undarum lavacrum ſolidis immiſerat.

Fatigatis ſador inutilis.

Poſthæc, omnibus fatigatis aptum eſt, cibum ſumere, eoque humido uti; aqua, vel certè diluta potione eſſe contentos; maximeque ea, quæ moveat urinam. Illud quoque noſſe oportet, quòd ex labore ſudanti frigidæ potio pernitioſiſſima eſt: Atque etiam, cùm ſudor ſe remiſit, itinere fatigatis inutilis. A balneo quo-

quoque venientibus Asclepiades inutilem eam judicavit. Quod in his verum est, quibus alvus facilè, nec tutò, resolvitur, quique facilè inhorrescunt: Perpetuum in omnibus non est, cùm potiùs naturale sit, potione æstuantem stomachum refrigerari, frigentem calefieri. Quod ita præcipio, ut tamen fatear, ne ex hac quidem causa sudanti adhuc frigidam bibendam esse.

¶ Quibus succi præter modum accensi attenuatique sunt, maximum iis (inquit GALENUS remedium est, humidum nutrimentum, quare id fatigatis quoque commune est, qui quoniam plus æquo dissolvuntur, citò refici postulant: Quia verò debilitantur, cibo facilis concoctionis egent. Utrumlibet optimè humecto confit alimento, ut quod

7. Meth. Fatigatis humectum nutrimentum idoneum.

quod ad concoctionem ſui non tantum ac ſi ſolidum eſſet exigit à natura roboris, nec tantum moræ ad corporis nutritionem. Quæ cauſa eſt, cur laſſatis non modò cibus humidus, ſed & diluta potio conducant. Etenim meraca etſi plus diluta nutrit, labore tamen accenſis quia calet inimica eſt. Aqua uti intrepide poſſunt juvenes boni habitus (ἐυσάρκους Græci dicunt) idque eo ſemper confidentius, quo magis eam potare ſoliti ſunt. Cæteris diluta pocula aptiora ſunt, ex aliquo genere vim urinas moventis διυρητικόν Græci nominant. Hoc enim expeditè venas permeat, ideoque citiùs vacuatos reficit. Adde quòd minus etiam calefacit ac putria bilioſaque ſuccorum purgamenta per urinas exigit. Porrò frigida ut immodicè laſſatis perquàm rarò prodeſt, ſic nunquam non pernitioſa eſt iis, qui hanc profluentibus etiamnum ſudoribus bibunt. Patefactis enim undique in corpore meatibus, facillimè ad viſcera tranſit quicquid in ventrem crudæ potionis ingeſtum eſt, ſic ut hæc eadem ne quicquam nativi caloris robore edomita fractaque primo ſtatim impetu principia vitæ perenneſque illos naturæ fontes impetat, omnia violenter ſua qualitate percellens. Videtur hoc ipſe quoque uſus docuiſſe, quoties hepatis atque lienis hinc violati occaſione hydrops, aut

Fatigatis quæ potio conveniat.

Frigida potui data ex labore ſudantibus pernitioſa.

aut nervoſorum corporum affectu convulſio, tremor, dyſpnæa & ſimiles morbi gignuntur. Porrò itinere defeſſis etiam tum frigida nocet, cùm ſudor ſe remiſit. Nam his diutina itatio vires attrivit, ſimileque veri eſt, multum carnis mollioris, adipis ſanguinis & ipſius denique genuini caloris periſſe, quibus detractis præſidiis ventriculus, hepar, lienis, totaque precordia irruentis frigidi injuriis cædunt. At verò extra periculum ſunt, qui balneas egreſſi, frigidam aquam finitis ſudoribus hauriunt, utique ſi bona ſunt corporis habitudine præditi, neque extenuationc affecti, neque ſenio debilitati, magiſque ſi conſuetudo non uſquequaque reclamat. Horum etenim viſceribus maximi muniminis ſeu tutiſſimi præſidii loco ipſa nativi caloris abundantia eſt, quæ ſanè facit, ut non ſolùm non noceat frigida, ſed augendis naturæ viribus etiam vehementer inſerviat, idque extincto penitus ardore, quem ſolium viſceribus intulerat. Nimirum recreatæ hinc ſolidæ particulæ ipſeque antè omnes ventriculus, protinus & accuratiùs alimentum concoquunt, & promptiùs, ſi quæ putria in iis excrementa coiërunt, excludunt. Porrigere loco frigidam cùm ſit expeditiſſimum artis medicæ gnaro, tum imperito difficillimum eſt, ut in propoſi-

Itinere feſſis potus frigidæ inutilis.

Frigidam à balneo haurire non eſt alienum.

ta

ta re, ubi tantis aquæ dotibus tanta ſunt quæ ex oppoſito reſpondeant vitia, quando hæc cùm non oportet, aut ab iis quibus inutilis eſt hominibus bibitur. Nam ſi cruda putriſve materia venas habitumque obſidet, ſic ut homo vel labores aggreſſus, vel lotus, itemque Solis ardoribus objectus illico inhorreſcat, temperandum à frigidæ potione eſt, ſeu quæ obſtructiones venarum adauget, ſuccoſque malè coctos crudiores facit. Jam ſi tumor aliquis præter naturam (dempto eryſipelate) aliquod viſcerum exercet, nec tum quoque utilis eſſe frigida poteſt, quandoquidem hæc, ut HIPPOCRATES teſtatur, *frigida partiumque craſſarum eſt, ob idque & ægrè concoquitur, & tarde permeat*, ut nihil mirum ſit, ſi illapſas loco affecto materias altius implicet, & ad ferendam concoctionem faciat rebelliores, utique ſi tumore jecur aut lienis premitur, quibus præcipuè viſceribus quia exilia vaſa obtigêre, à frigida negotium fieri, eodem Authore HIPPOCRATE diſci poteſt. Addam his & tertium genus, quod jure tamen omnium eſſe primum oportuit, ſcilicet totius aut partis alicujus principis imbecillitatem. Etenim quæcunque profutura ſemel frigida eſt, naturæ noſtræ viribus inferior ſit neceſſe eſt, ex quo adeò fit, ut itinere fatigatis, gravi labore fra-

Frigidæ potui quæ reclament.

Victus acutorum. XXX. §. 11.

Frigida quibus inutilis.

fractis curis, vigilia, atque inedia confectis, diutina ægrotatione jactatis, decrepitis, infanribus, tum (si ad partes spectes) propter imbecillitatem ventriculo ad diarrhæam, hepati ad hydropem, lieni ad schirrum, intestino ad colicos dolores, ac præcordiis ad dyspnæam propensis poculum frigidæ omnibus ex æquo inimicum sit. Siquidem hæc intrò semel per os demissa, aut à natura ut superetur, aut hanc ipsa protinus superet, necesse est. Ideoque si ventriculo quæ hæc primum, intrat tenendi vis adeò sit imbecillis, ut quicquid assumptum est aliàs imperfectum, aliàs ne concoqui quidem cœptum protinus diffluere per alvum sinat, quis dubitet hoc rerum statu frigidum obesse, tum quod partis infirmitatem sua qualitate adaugeat, tum quod nutantes in fluxum materias strictis superioribus ad anum impellat, præcipitetque. Scilicet frigiditatis est, corpora quibus incumbit, pressare ac velut manu stringere. Quomodo & medicamenta frigida supra pectus foris imposita, fluxionem sanguinis per tussim rejecti incitant, compressis nimirum ab horum qualitate pulmonum vasis. Porrò ASCLEPIADES *inutilem à balneo frigidam* censuit. Quod, quamvis pleraque ejus viri præcepta secutus est CELSUS, recte tamen damnavit. Ne-

Frigida alvo fusæ inimica.

que enim bibitæ aquæ periculum in ipſo balneo, ſed in corporis loti ineptitudine vertitur. Nam detractis modò enumeratis incommodis quid præſtabilius, aut quid magis naturale eſt, quàm æſtuantem ſtomachum gelida potione refrigerari. Scilicet mutatio omnis fit à contrario atque in contrarium. Et ſunt etiam contraria remedia contrariorum. Æquè profectò ut naturale quoque fatebimur, frigentem ſtomachum calida potione juvari.

Solet etiam prodeſſe, poſt varium cibum, frequenteſque dilutas potiones, vomitus, & poſtero die longa quies, deinde modica exercitatio.

Alimentum tribus de cauſis intus conputreſcit.

¶ Corruptionis ciborum tres ſunt primæ ſeu generales differentiæ. Una fit per proprios ventriculi morbos. Altera à vitioſis, qui intus coïerunt, humoribus. Tertia alimenti ſequitur vitium, quoties in ejus quantitate qualitate aut veſcendi modo delinquitur.

Cibi copia modica.

Exuperantem quantitatem, ventriculi calor ſuperando non eſt, quare protinus ab ea is ſuperatur, æquè profectò ut ab immoderata lignorum copia flamma ignis

gnis tum obruitur tum etiam tota deletur. Inepta qualitas in excedente potissimum caliditate aut frigiditate, tum universæ substantiæ pravitate spectatur, quæ omnia ingenitum nobis calorem impediunt, quò minùs cibos possit suo robore edomare & in utiles succos alterando convertere: At in modo vescendi peccatur, si aut præpostero ordine aut nimia varietate alimenta assumuntur. Quippe non potest concoctio non vitiari, quum facilia concoctu duris, pinguia macris, ac laxantia adstringentibus postponuntur. Tum quæ nimium varia sunt fercula contrariisque inter se qualitatibus pugnantia, ventriculus neque arctè suis tunicis apprehendit neque pari concoctionis proportione alterat. Alia enim aliis citiùs, alia tardiùs conficiuntur, quæ promiscuè omnia inter se coëuntia mistaque, facilè computrescunt atque omnem concoctionis legem subvertunt. Ergo tribus hisce ventriculi noxis maximum promptissimumque remedium vomitus est, quo id quòd naturæ incommodat, extra corpus elidunt. Nam si quod intus alimentum est, copia sui malè habet aut alioqui computruit, nullo certè modo melius succurritur. Nunquam enim prava malè pelluntur, sæpe bona haud tutò retinentur, quoniam periclitari hæc non expedit, ne nimio luxu ven-

Cibi inepta qualitas.

Cibi sumendi ordo præpostetus, aut nimia varietas.

Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utilissimus.

ventriculi vim laceſſant, ueve caloris noſtri deſtituta afflatu, vitientur, ac ſic tandem venarum excepta oſculis, benignos etiam ſuccos contaminent. Quæ de cibo diximus, eadem de ſimili quoque potione intelligenda ſunt, ut
Lib. 1. c. 33. rectè *Æginetam* ſcripſiſſe arbitrer, maturum *vomitum ſaluberrimum eſſe temulentiæ remedium.* Porrò quoniam propoſitis ventriculis affectibus cruditas neceſſariò copulatur, conandum omnibus erit ut concoctio fiat, ad cujus facultatem multis abundè eſt longiuſcula quies, & poſt hanc modica corporis exercitatio. Illa calorem intus coërcitum in concoctionis officio tenet, hæc eundem excitat abſque crudorum tum liquatione, tum in habitum raptu.

Si aſſidua Fatigatio urget, in vicem modò aqua, modò vinum bibendum eſt, raroque balneo utendum. Levatque laſſitudinem etiam laboris mutatio; eumque quem novum genus cujuſdam laboris preſſit, id, quod in conſuetudine eſt, reficit.

cit. Fatigato quotidianum cubile tutissimum est: Insolitum contrà, lassat. Quod enim contrà consuetudinem est, nocet, seu molle, seu durum est.

¶ Fatigatio (quæ quidem exercitiis supervenit, quæque excedens quædam ac pertinacior esse lassitudo creditur) nihil aliud est, quam tristis quidam sensus corporis immodicè exerciti, accensis nimirum articulis atque musculis, idque nervaceis horum fibris aliàs vehementer tensis atque siccatis, aliàs excremento sibi circumfuso præpeditis, adeò ut motis particulis molestus indè sensus alicujus seu ulcerationis, tensionis vel contusionis quasi phlegmones oriatur. Tensio nudam ferè siccitatem labore contractam, ulceratio excrementi membris infixi qualitatem: Contusio, copiam magis sequuntur. Jam id excrementi quod influxit si tenuè est, facilè discutitur, tum balneis, tum sudationibus. Si verò crudum, crassum, plurimumque est, resolvere id non usque adeò proclive est, ex quo lassitudo in vetustatem incidit, ideoque assidua CELSO nominatur, altiùs scilicet par-

Assidua fatigatio quando fiat.

ticulis immerso excremento. Urgetque hoc pathema ea potissimum corpora, quibus aut plethora aut succorum cruditas subest. Quemadmodum rectè dixit HIPPOCRATES, *nequaquam à cibi parsimonia lassitudinem fieri.* Itaque propositum symptoma, quia cruditatis soboles est, frustrà aut balneo, aut alio quopiam calfaciente remedio oppugnabitur, ut quod particulas priore labore accensas gravius etiam inflammat & materias ipsis impactas (quia concoctione nondum tenuatæ, æquatæ atque subactæ sunt) minimè elicit, sed permovet duntaxat, quò fit ut hinc lassitudinis sensus quàm maximè adaugeatur. Jam si per hæc tempora intus quoque latet (ut ferè fit) succorum vel crudorum vel putrium illuvies, quis hîc non sibi temperet à balneis, quarum vi noxia hæc ad ægrotas particulas trahuntur. Cavit religiosè GALENUS, ne cùm pariter & lassitudo urget, & venæ crudis succis refertæ sunt, ea quæ extra sunt, intrò vocemus: Neu quæ intus sunt, foras. Ergo omnis diutinæ lassitudinis remedium unica in concoctione positum est, quam concoctionem non parum ipsum adjuvat vinum, utpote ingenito nobis calori similitudine substantiæ accommodatissimum, ut ne dicam interim, perquàm idoneum id esse ad corrigendam siccitatem, quæ solidis

6. Epip. s. 3. §. 47.

4. sanit.

Concoctio lassitudinis assiduæ remedium.

Vinum lassatis aliquot nominibus utile, aliquot inutile.

lidis particulis propter ſuperfluos labores contracta eſt. Sed ut nihil penè omni ex parte beatum eſt, ita & hîc quoque inter tot vini commoditates, unicum hoc intervenit incommodum, quòd (quia diureticum id eſſe convenit) crudos putreſve humores ad motionis organa ſecum abducat, ac ſic fatigationis propoſitæ ſymptoma exaſperet. Videlicet hac permoti cauſa iis quoque vinum omne ac præcipuè diureticum circuncidimus, quos jam nunc podagræ, chiragræ, coxendices aut id genus alterius arthritidis dolores tenent. Nihilo vino melior aqua ſic fatigato corpori eſt, utpote cruda planè exiſtens atque omni naturæ functioni ex ſeſe inutilis, cumque diu circa præcordia cunctetur neque in corpus eat, reliquum eſt, ut eos qui hîc abduntur malè cocti humores, adaucta cruditate reddat pejores. Quòd ſi vel celerrimè ad articulos penetraret, ne ob id tamen eorum ſanare affectum quiverit, quin potiùs debuerit in venis hærere, omniaque cruda ſua qualitate pertinaciter adſtringere. Quid igitur inquies factu opus eſt? Dicam: Si viciſſim modò aquam, modò vinum potui des, ſic ut hujus vim atque impetum illa tardet, ſimulque vinum inter tot venarum ductus ſeu in via moratum ſuccos nequaquaquam concitet, ſed potiùs iis qui-

Aquæ incommoda.

bus diſtinetur locis opem ad concoquendum impartiat, planè rem feceris, ac voti fueris compos. Neque verò perinde erit, ſi in vicem alternationis hujus aquam vino miſtam præbeas. Iſta enim amborum per tota craſis efficit, ut quæ priùs ſimplices eſſent à vino meraco noxæ, per lymphati uſum protinus geminentur. Hoc enim non ſolùm crudos humores ſecum ad extima vehit, verum etiam materias organis impactas motivis validiore frigore, quàm aqua pura adſtringit. Nam hæc etſi plus vino diluto refrigerat, lentè tamen fertur in corpus, totaque priùs devicta noſtro calori eſt, quàm eò pertingat: At contrà vini ſubſtantiæ toti immiſta tanquam acceptis ab hoc alis frigida crudaque ocyſſimè ad extrema penetrat. Atque hinc vel ipſius vulgi experimento deprehenſum eſt, ſitim quæ corporis totius ariditatem ſequitur, citiùs vino lymphato, quàm ſyncero fonte levari. Et multis vehementi ardore afflictis hydropiſis initium attulit aqua vino miſta, quos eas aliàs ſola non læſit. Sed miſſis his, ad ſequentia fatigationis auxilia veniamus. Hanc itaque CELSUS levari mutatione laboris ſcribit, id quod minimè obſcurum eſt, functiones intuenti muſculorum, qui cuique motus differentiæ privatim inſerviunt. Siquidem alii membrum

Sitis citiùs vino diluto quàm pura aqua ſedatur. Fatigatio uſu novi laboris levatur.

brum extendunt, alii reflectunt, alii obliquè intorquent, alii aliis motionibus cient. Itaque planè fit, ut qui diu fuere exerciti, tum optimè ferientur, cùm contrarii laborant. Proin lassitudinis haud sola perpetuò quies, sed & nova interdum lassitudo medela est. Quemadmodum qui ab extentis diu brachiis dolent, ab iisdem contractis protinus solamen remediumque mali sentiunt. Æquè profcto, ut POLYBUS eos quoque jussit, qui ex cursu laborant, luctari, & vicissim currere, quos lucta fatigavit. Id autem lassationis lenimen efficacius erit, si prior labor insolens, secundus in consuetudine fuit. Consueta enim sicuti naturæ sunt magis affinia, ita melius citiusque nos reficiunt. Ac proin fatigato ne molle quidem cubile idoneum est, si duro insuevit.

Fatigatitio una alteri medela est.

De victu Idiotarum.

Proprie quædam ad eum pertinent, qui ambulando fatigatur. Hunc refi:it in ipso quoque itinere frequens frictio: Post iter, primum sedile, deinde unctio; tum calida a-

qua aut balneo magìs interiores partes, quam ſuperiores foveat. Si quis verò exuſtus in ſole eſt, huic in balneum protinus eundum eſt, perfundemdumque oleo corpus & caput: Deinde in ſolium bene calidum deſcendendum eſt, tum multa aqua per caput infundenda, priùs calida, deinde frigida. At ei, qui perfrixit, opus eſt in laconico primùm involuto ſedere, donec inſudet; tum ungi; deinde lavari: Cibum modicum, potiones meracas aſſumere.

Fatigatis itinere quæ conveniant.

¶ Qui iter facit, huic inferiora corporis magis laborant, ut quæ onus totius corporeæ molis ſuſtentant, ac porrò

rò transferunt. Itaque si hic lassitudo incidit, curandum est, ut quæ partes nimia itatione inaruerunt, emolescant: Itemque resolvatur, si quid acrioris excrementi iis inhærescit. Utrumque hoc crebra frictione confiet, in ipso etiam, si opus est, itinere administrata. Tametsi hoc auxilio efficaciora sint unctio atque balneum, quæ non nisi post absolutum iter commodè tentantur. Antè tamen arrepto sedili conquiescendum est, ut defessa membra utcunque hac feriatione recreentur, utque contractus in his per itinera ardor placetur sopiaturque ante calentis tum balnei, tum unctionis usum. Cæterùm hæc ista lavatio quantum siccatis articulis humectatione confert, tantum rursum laxatione incommodat, quæ laxatio ipsorum firmitudini contraria est. Ergo (ut CELSUS monet) satius erit superiora corporis magis quàm inferiora calidis undis fovere. Facientibus iter, ut non alias observanda, ita duo hæc imprimis vitanda sunt, ardor solis, & immodicum frigus. Sol namque si justo vehementiùs æstuat, sudore corpus exhaurit, crescenteque ejus virtute, tandem etiam densat, & instar corii squalens aridumque reddit. Simul vero & acrium pariter excrementorum transpiratus impeditur, ex quo febris aut diariæ aut putridæ metus est. His abolen-

Facientibus iter, ardor solis, & frigus nocent.

lendis incommodis nihil æquè conducibile, ut temperatum balneum eſt: Humectat enim areſcentes particulas, & adſtrictas relaxat. Quò verò idem balneum humectando diutiùs ſufficiat, perfuſio quoque olei per totum corpus adhibetur, quæ ſupra propriæ humectationis beneficium, id inſuper commodi adfert, quòd obſtructis pinguetudide cutis ſpiraculis carnes fideliùs retineant quicquid à balneo benigni madoris acceperunt. Omnis per itinera ſole exuſtornm noxa periculumque in immodica corporis ſiccitate vertitur, cujus profligatio tanti habetur, ut non dubitarit CELSUS prioris balnei, atque unctionis madorem vel calentiſſimis balneis intra habitum includere, longè fatius eſſe ratus, qualemcunque ardorem fatigato corpori conſciſcere, quàm remediis parum efficacibus fructum humectationis ſinere perire. Etenim propoſiti corporis refectio in àppoſitione ejus conſiſtit, quod defluxit, quæ profectò evenire nequit cute nimiopere laxa. Adſtringi igitur denuo hæc poſt temperati balnei atque olei uſum, ferventiore ſolio debebit, cùm præſentiſſimo tum unico ad hanc rem præſidio. Nam ipſa re patet adſtrictionem omnem longo itinere debilitatis periculoſam eſſe quæ frigidis materiis quæſita eſt, multoquə maxime frigida

aqua,

aqua, quæ vehementia ſuæ qualitatis ex terna internaque corporis omnia facilè violat, multo nimirum ſqualore ac vacuitate imbecilla. His itaque proviſis, capitis quoque habenda ratio eſt, ut cui radii ſolares præ cæteris partibus negocium faceſſunt. Id enim quia carne utcumque nudatum eſt, & in alto corpore poſitum, facilè ſuccorum halitus jam Sole inflammatum tum admittit tum attrahit. Ergò ſtudioſe lavare id poſt ſolium expedit, primùm quidem calida, dein frigida aqua. Illa qnidem tum ad humectandum, quod in ipſo nimis exaruit: Tum ad diſſipandum, quod ab imis præcordiis eò ſublatum acris vaporis eſt: Ac tertio, ut cerebrum calore quopiam præmuniatur adverſus illapſuræ mox frigidæ impetum: Hæc autem frigida infunditum partim ad comparandum cerebro robur compulſo ſcilicet intrò calore ejus nativo, partim abolendi ardoris gratia, qui ardor à Sole, à lavacro, calidæque aquæ perfuſione erat aſcitus. Quo etiam inſtituto ÆGINETA ad hunc modum Sole aduſtis inter cætera ſuaſit, *ut vultum, manus, & crura gelidis undis irrigarent.* Porrò vehemens in itinere frigus corpus longa motionis perſeverantia & laxum & invalidum ut facilè ita & periculoſè penetrat. Ideoque hunc protinus qui ſic refrixit moderatè calfa-

Capiti Sole exuſto quomodo proſpiciendum.

Lib. 1. C. 4.

Curatio ejus qui perfrixit in itinere.

facere donec insudet, properandum est, præterea ungere, cutis meatus frigore ad strictos calentibus undis patefacere, ac sic tandem modico quidem cibo, at sæpiùs oblato, meracisque potionibus nativum calorem ambientis qualitate afflictum refocillare.

Is verò, qui navigavit, & nausea pressus est, si multam bilem evomuit, vel abstinere cibo debet, vel paulum aliquid assumere. Si pituitam acidam effudit, utique sumere cibum, sed assueto leviorem: Si sine vomitu nauseavit, vel abstinere, vel post cibum vomere.

S. IV. Aph. 14. Vomitus navigantibus perutilis.

¶ Quòd navigantibus turbetur corpus HIPPOCRATES in Aphorismis Author est. At quòd hujus turbationis occasione vomitus fiat, ipsa re patet. Neque enim his tranquillo, sed turbulento duntaxat mari cietur, quum crebris fluctuum ictibus navis succussatur.

Ma-

Magno autem valetudinis commodo hic vomitus si moderatus est, erumpit: Nam ventriculum & post hunc veluti consecutione quadam reliquum corpus superfluorum onere levat. A vomitu parum alimenti gustandum est, quò faciliùs id ab labefacto inter vomendum ventriculo superetur, quoque minor sit ad vomitus iterationem proclivitas. Quippe notum est, sàtura semper ventre promptiùs quàm famelico vomi. Itaque si quis hîc multam bilem extudit, cibo abstinendus est, aut certè minimum quid ejus assumet. Nam ut iste humor stomachum magis quàm acida pituita laxat, sic vomitioni opportuniorem facit: Unde fit, quòd effuso hoc frigido excremento, etsi solito levius, omnino tamen edendum quid esse CELSUS præcipiat, contraque fit post ejectam bilem, ubi cibus etsi minus quàm illic requiritur, negligitur, quia majore periculo præbetur. Quippe studiosè cavendum est, ne per longam vomitionis perseverantiam stomachi vis collabascat, ac benigni quoque succi non tantum excrementa vacuentur. Jam si irritus navigantibus ad vomendum sit conatus, quod pathema nauseam inanem dicimus, non perperam cibo caretur, idque ne ventriculus excrementis imbutus, probæ nutritionis commoda corruptis epulis frustre-

Vomitus pleno quàm vacuo promptior.

ſtretur. Quanquam non penitus alienum ſit, plenius quid eſſe, ac mox deinceps evomere, ut qui ventriculo putris inſedit humor, unà cum cibo extundatur.

Qui verò toto die, vel in vehiculo, vel in ſpectaculis ſedit, huic nihil currendum, ſed Lentè ambulandum eſt. Lenta quoque in balneo mora, dein cœna exigua prodeſſe conſueverunt.

Seſſione fatigatis quomodo ſubveniendum.

¶ Qui diutina ſeſſione laſſantur, iis muſculi qui crus movent, otio obrigeſcunt, quare paulàtim inflecti calfierique Lenta ambulatione debent, ut ad priſtinum habitum redeant: Nam hos ſi violento motu cieas, periculum eſt ſolidarum partium quampiam ruptum aut convulſum iri. Ergo pluſcula in balneo trahenda mora eſt, ut eò magis quæ obtorpeſcunt, emolliantur. Opus verò tenui cœna eſt, tum quia corpus ſedentibus minùs diſſipatum eſt, tum quia naturæ calor longiore otio utcunque elanguit.

Si

Si quis in balneo æstuat, reficit hunc ore exceptum, & in eo retentum acetum. Si id non est, eodem modo frigida aqua assumpta.

¶ Acetum quoniam facultate frigidum est, ardoris à lavacro contracti molestiam solatur, ore diutiùs contentum? Nam etsi multas partes acres calidasque obtinet, frigidæ tamen in eo excellunt: Unde præsentius id remedium calidis affectibus quàm frigidis est. Ac notatu dignum est, quòd ore id oporteat contineri. Quippe hæc pars præcipuis visceribus consentit, cerebro quidem per foramen colatorium, ac latentes substantiæ corporis meatus. Ventriculo autem communis tunicæ meritò quæ simul huic interiorem substantiam condit, simul omne intus os vestit. Jam verò sic refrigerato ventriculo proclive est, ea quoque quæ juxta sunt viscera in suæ consensum affectionis pertrahere. At pulmonibus, cordi, septoque transverso os consentit, ducti intrò spiritus occasione, ipsoque in itinere aceti facultate obiter refrigerati. Neque isti liquori par esse

Aceti vis.

Os omnibus penè visceribus consentit.

virtute frigida cenſenda eſt : Nam hujus qualitas craſſiore ſubjecto, illius contrà longè tenuiſſimo includitur, quò fit, ut quàm ocyſſimè ſuprà infraque ad commemoratas particulas adſpiret. Equidem rectè à GALENO ſcriptum arbitror, omnium quæ novimus poteſtate refrigerantium acetum longè eſſe tenuiſſimum, Atque ad hunc uſque locum CELSUS res novas, aëtem, exercitia, cibos, & quæ his paria ſunt, latiore ſermone tractavit : Poſthac autem eorum omnium obſervationem ac varium uſum, pro differentia naturarum ſeu corporum ætatis, temporum anni, affectarumque ſeorſim particularum ad calcem uſque libri proſecuturus.

10. Meth. Acetum omnium tenuiſſimnm eſt.

Ante omnia autem ſcire convenit naturam corporis: Quia alii graciles, alii obeſi ſunt; alii calidi, alii frigidiores; alii humidi, alii ſicciores; alios adſtricta, alios reſoluta alvus exercet. Rarò quiſquam non aliquam partem corporis imbecillam habet.

¶ Sa-

¶ Sapienter à SOCRATE præceptum eſt γνῶθι σεαυτόν quæ ſententia corporis quoque naturæ accommodari non tantum animo poteſt. Nam quid illiberalius, quàm quid hæc cujuſmodique ſit corporeæ molis fabrica quam circumferimus, neſcire. Cumque nonnulli propenſiſſimis animis in res incumbant quam plurimas atque maximas cognoſcendas, eoque ſtudio omnem ætatis partem conſumant, qui quæſo hos non pudeat, omnia ſcire cum velint, ſui ipſorum oblitos eſſe, propriæque naturæ cognitionem ignorare, eam ſine qua valetudo neque proſpera tueri, neque profligari adverſa commodè poteſt. Equidem hanc Medicinæ partem quæ de humani corporis natura tractat, omnibus literarum cupidis atque ingenio non malo natis ſcitu neceſſariam arbitror, utpote cujus contemplatio & multæ utilitatis & inexhauſtæ cujuſdam dulcedinis eſt. Qua re impulſi vetuſtiſſimi quique Philoſophi paucis ante HIPPOCRATEM ſeculis hanc quoque ſcientiam agitarunt, ex quibus clariſſimos, PYTHAGORAM & EMPEDOCLEM, & DEMOCRITUM fuiſſe accepimus, ſic ut & ſapientiæ ſtudium, & rerum naturæ contemplatio ſub iiſdem Autoribus nata ſint. Ergo quoniam de corporis natura dicere propoſitum eſt, ſcire licet ſub ejus appellatione multa

jucunda naturæ.

vulgò significari, quorum pleraque hoc loco veluti πάρεργα sciens prætereo, ac Grammaticæ Professoribus disputandæ relinquo, ea tantùm daturus significata, quæ sunt ex nostræ artis usu. Primùm itaque omnis memoriæ clarissimi Medici eorumque facilè Princeps HIPPOCRATES, naturam vocarunt universam illam substantiam atque crasim calidi, frigidi, humidi, sicci, quæ ex omnibus Mundi Elementis justa inter se lege coëuntibus consurgit: Estque hæc corpori humano cum cæteris animantibus ac plantis communis. Quippe sua cuique rei genitæ natura est, ideoque à Græcis φύσις est appellata ἀπὸ τ̃ φύειν, quod est nasci. Confit autem ex dicta elementorum crasi communis illa hominum natura inter certos fines seu gradus primarum qualitatum humanæ speciei proprios inclusa, quæ nunquam non est calida & humida. Talia nempe omnia esse animantia GALENUS dixit, quæ plusculo sanguine affluunt. Jam quoque in ipsa hominum specie propositæ crasewς non idem perpetuò est modus: Nam in mistione modò hoc, modò aliud elementum alia superat, aut ab iisdem superatur, sic ut pro qualitatum primarum temperatura alii calidi, alii frigidiores, alii humidi, alii sicci, aliique εὔκρατοι, id est, probè attemperati sint. Porrò ex legitima hac elementorum mi-

Natura quid.

Communis Hominom Natura.

miſcella, quidam veluti genius conſurgit ſingulorum temperiem atque indolem nactus, ſuffultuſque naturali ſolidarum partium humido tanquam vinculo ac baſi totius corporeæ compagis, quæ & ipſa quoque ex elementis conflata eſt. Eſt autem hic genius Autor omnis naturalis functionis, quatenus principiorum naturæ vires habet. Vocaturque cùm à ſapientiæ Profeſſoribus, tum à Medicis alias calor naturalis, alias ipſa quoque natura. Quemadmodum GALENUS memoriæ prodidit, naturam animantium nihil aliud eſſe quàm calidum innatum, quod ſemini inexiſtens corpus ab initio efformavit, auxit, & ad finem uſque vitæ enutrivit. Hoc integro calido, ſanitas, afflicto morbus dominantur, ejuſque rei cauſa pro ipſa ſæpe facultate id quoque uſurpatur. Sicuti verò duplex habetur caloris naturalis acceptio (alter enim Inſitus eſt, quem jam nunc propoſuimus, alter Influens in corde genitus atqne hinc in omne corpus ſparſus) ita & uterque pariter naturæ nomen pro loquentium uſu accepit. Siquidem ad corporis loca aliquo doloris morſu percita naturam accelerare dictitamus, calorem intelligentes vitalem copioſo ſanguine ſtipatum, ut id quod nocet, depellat. Eſt enim nihil aliud hæc natura quàm vitalis ille calor continenter à cor-

Calor naturalis Natura appellatur.

Calor naturalis duplex.

Calor vitalis quid.

corde ſeu perenni fonte ſcaturiens, ac puriſſimo vectus ſpiritu in totum corpus quoquoverſus dimanans cæleſtique inſtructus facultate vigorem incolumitatemque omnium operationum conſervans. Itaque hujus quoque caloris opus eſſe perhibemus quod corpus in aëre quantumvis temperato actu calens ſentientibus occurrat, quodque epulis intrò in corpus receptis, tum ſomno oppreſſis metu perculſis febriculæ acceſſione rigentibus, frigidaque aſperſis interna magis caleant, externa minùs. Et contrà lætitia exultantibus, ira accenſis, pudore ſuffuſis, ſolio egreſſis, tota cutis vivido calore efflorescat. Ac tot quidem ſunt apud Medicos vocis naturæ acceptiones, quibus ea quoque non perperam jungetur ſub cujus nomenclatura paſſim occulta ſeu Arcana Proprietas ſignificatur, quæque extra omnem mentis humanæ captum poſita, ſola noſci experientia poteſt. Cuilibet (inquit GALENUS) corpori proprietas quædam temperamenti ineſt, quæ huic quidem naturæ ſit conſentiens, ab alia autem diſſentiens, unde fieri arbitror, quod ut vulgò dicitur, tot ferê ſint Palata, quot Homines. Alii namque caſeum, alii butyrum, plerique bubulam, plures ſuillam, alii aliud cibi genus aut appetunt magis aut faſtidiunt, ac (quod magis mireris) nonnulli

Proprietas arcana, etiam natura dicta.

3. Temper.

Palatorum diverſitas.

nulli etiam deleteriis innoxiè vescuntur, ut anus illa quam GALENUS refert Athenienſis, cui ſoli quæ omnibus exitio Cicuta eſt, ne per aliquot quidem annos eſitata nocuit. Hanc reconditæ naturæ in victu proprietatem GALENUS ſexto Sanit. Tuend. luculenter expreſſit. Duplex eſt inquit victus genus, unum quod ſecundum ſimplices qualitates, aliud quod ſecundum totam ſubſtantiam conveniens eſt. Illo utimur quando intemperiem mutare conſilium eſt, hoc ſola experientia diſcernitur. Hæc ille. Sanè tanta vis latentis hujus naturæ eſt, ut etiam rationis expertes animantes, ad ea quærenda pabula incitet, quæ ſibi ſunt magis idonea, jumenta nimirum ad herbas, leones luposque ad carnem, & id genus pecudum unumquodque ad familiares ſibi eſcas: Atque hinc tanta ſubindè exoritur naturarum contrarietas, ut quod uni animanti erat non ingratum, id ipſum alteri non bruto ſolùm, ſed etiam homini interdum lethale ſit. Cicuta namque homini venenum, Sturno nutrimentum eſt: Ferrum Struthiocamelum reficit, cæteris animantibus inutile eſt: Elleborus homini pharmacum, coturnici conveniens eſca eſt. Atque abdita hæc incomprehenſibiliſque naturæ vis in uſu aliarum penè rerum omnium non tantùm in victus differen-

Duplex victus genus, unum ſecundum ſimplices quaiitates, alterum ſecundum Occultam Proprietatem conveniens.

Naturarum in veſcendo diverſitas.

tia ſpectatur. Pertinetque ad Medicum omnium hominum proprietates noſſe, aut certè ſi id perdifficile eſt, ut quam plurimorum nôrit. Sunt enim qui omnem Medicinam horrent, nonnulliss contra gravis ejus nidor etiam voluptati eſt. Sunt quibus per inciſam venam vel primus quiſque exiliens cruor leipothymiam adfert, ſunt quos ne vicenæ quidem ejus effuſæ unciæ exaniment. Hanc certè naturæ appellationem GALENUS I. ad Glauc. uſurpavit, docens non ſolùm communem omnium hominnm naturam, ſed & cujuſque propriam noſſe Medicum oportere. Habes jam omnia rerum genera, quæ naturæ vocabulo continentur. Itaque his cognitis, promptius poſthac erit conſtituere, quid cuique homini adhiberi, quid detrahi, quid immutari aut conſervari expediat.

Medico noſcendæ ſunt hominum proprietates.

Tenuis verò homo implere ſe debet, plenus extenuare, calidus refrigerare, frigidus calefacere, madens ſiccare, ſiccus madefacere. Itemque alvum firmare is, cui fuſa; ſolvere

vere is, cui adstricta est. Succurrendumque semper parti maximè laboranti est.

¶ Irrefragabile tritumque Medicorum axioma est: *Omnia similibus conservari, contrariis aboleri.* Ex quo colligere est, hæc corporibus vitiosis, illa valentibus admovenda esse, Quæ tamen lex ut in morbis perpetua, ita per sanitatem egens limitationis est. Multos enim in sanorum numero reperias, quibus similium usus morbosam intemperiem consciscit, tantum abest, ut pristinum naturæ statum conservet. Sed ut istarum rerum discrimina omnibus nota sint, sciendum est, primam propositi axiomatis particulam in iis tantùm observari oportere, qui aut absolutè temperati, aut saltèm non admodum calido humidove intemperati sunt. Nusquam enim rectè frigiditas (ut proxime docebitur) aut siccitas servantur, quòd hæ qualitates nostris principiis ex toto repugnent, interitusque mortalium causæ sint. At calidis humidisve hominibus, si suà cuique intemperies secundum naturam est, cur talis non merito conservetur? Cur verò nutritio (quæ assimulatio quædam est nutrientis,

Conservatio similibus, curatio contrariis perficitur.

Frigiditas, siccitasve temperamenti nusquam rectè servantur.

Nutritio quid.

in id quod nutritur) non fiat ab iis, quæ & qualitate & tota ſubſtantia ſimilia ſunt, quum talis ſemper materia corpori debeat apponi qualis defluxit? Quippe hac nos impulſi ratione pueris lac, vinum dilutum, calidaſque lotiones: Adultis verò panem atque carnem, at ſenibus meracum præbemus. Ac ferè hiſce omnibus uſuvenit, ut appetitus non impar ſit cibi potioniſque qualitati. Semel diximus de iis nos hactenus agere, quibus naturalis imperies non eſt admodum inſignis. Nam contrà ſi qualitatum luxus adeò crevit, ut ſanitati vehementer incommòdet, tum utique contrariis (abſente quuntumvis morbo) intrepidè pugnandum eſt, idque ne ſimilium uſu exceſſus temperamenti exeat in immenſum, ac morbo corpus exerceat. Cadit autem idem hic exceſſus potiſſimum in eas primi ordinis qualitates quæ cæteris efficaciùs agunt, ſuntque hæ (teſte ARISTOTELE) caliditas & frigiditas. Earum ergo alterutra ut primùm ſine modo invaluit, neceſſaria protinus contràriorum erit uſurpatio. Facilis enim hic eſt ad morboſam intemperantiam lapſus. Atque hæc iſta HIPPOCRATE atque GALENO Authoribus loquor, quorum hìc 6. *Sanit Tuendæ* eadem hæc ſub iiſdem penè verbis ſcripſit, ille *Libro de victu acut.* luculenta oratione docuit ſic eſſe inſtituendam dietam,

Vehemens qualitatum exceſſus contrarium victum exigit.

Victus contrarius ſit calori & frigori, idque corporis ætatis temporis anni.

tam, ut calori ac frigori contraria ſit ratione habitus, ætatis, & temporum anni. Nec unquam defuit qui huic animadverſioni reſpondeat, ſucceſſus. Nam hyeme calidum, æſtate frigidum victum majore valetudinis commodo amplectimur, tum Senibus meraco potio, Juvenibus diluta accommodatior eſt, corpora bilioſa frigidis, pituitoſa calidis feliciùs nutriuntur, Senes æſtate, Juvenes hyeme tutiores ſunt. Et inimicior adoleſcentibus æſtas, hyems longævis eſt. Vix dignum admonitione putamus, quòd hoc loco cùm calidos contrariò victu alimus, non id nos calidum notare quod ſecundum naturam eſt, ſed quod aſcititium naturæque repugnans eſt, hoc namque (quod aboleri debet) juvenes magis pollent, illo (quod ſervandum eſt) pueri ac proin his moderatè calida, illis frigida convenientiora ſunt. Duplex hoc calidum HIPPOCRATES quoque ſcriptum nobis reliquit. Nam cùm *Aphoriſmorum volumine* ſic ait. *Qui creſcunt, plurimum habent calidi innati:* Id calidum expreſſit, quod à ſemine ortum prorſus benignum naturale, omniumque operationum efficiens cauſa eſt. At in EPIDEMIIS aliud calidum notavit, ita loquens, Θερμοκοίλιοι, id eſt, *ventre calidi, frigidæ carnis & graciles, hi conſpicuis venis & iracundiores ſunt.* Et idem eodem libro: *In*

Calidum duplex.

Lib. 1. Aph 14.

VI. Epid. ſ. IV. §. 45.

§. 34.

ca-

calida natura, refrigeratio, potus aquæ, quies. Hoc ſanè calidum igneum prorſus eſt ſqualidum, febrile, ac naturæ ex toto contrarium, maximeque in nobis viget, ubi æſtas, ubi temperatura bilioſa atque ætas virilis eſt. Atque hîc (ut proximè dixi) contraria victus ratione pugnandum eſt, ne ſimilium alimentorum uſus temperamenti vitium in immenſum efferat. Quæ res (ut modò retuli) non minore cura in frigidis quoque obſervanda eſt. Nam hæc nobis cæleſti illo calore afflatis ex toto contraria ſunt, ejuſque rei cauſa nulli functioni (ut GALENUS ait) prodeſſe, nulliſque rebus genitis (ut ARISTOTELES) unquam miſceri niſi ex accidente conſuêrunt. Porrò in intemperantiam labi humiditati non adeò proclive eſt, ut quæ qualitas ſuperioribus ignavior eſt atque ad patiendum magis quàm agendum comparata, indeque protinus fit, quòd pueris humida conveniant, ſeu nullum intemperiei diſcrimen minantia, quatenus humiditas ipſis omnis ſecundum naturam eſt: Adde quod optime quoque talia inſerviunt, tum corporis humecti nutritioni, tum incremento. Quam rem ſagax natura perſentiens lac matris in uſum humentis alimenti ipſis præparavit. Hæc ipſa nimirum humiditas genituræ atque ſanguini primis noſtræ vitæ initiis maximè

Frigiditas temperamenti ſemper abolenda.

6. Sympt.

Frigiditas ex ſe nobis inutilis.

Humiditas ſimilem feré victum poſcit.

mè affinis familiarisque est, tantoque impensius ejus fruitione pueri juvantur, quanto generationis suæ primordiis sunt propiores. Porrò etsi constat præhumidos natura homines magis esse longævos: Ac sanitate, ubi ætate jam processerunt, inconcussa plus cæteris frui, usus tamen venire interdum potest, ut hisce quoque humoris nimietas utcunque extenuari postulet, utique si corpus fluxionum, putredinis ac redundantiæ vitiis facit opportunum. Tum enim non veritus GALENUS est, usu plusculæ exercitationis, frequentis antè cibum balnei, medicaminum purgantium, diureticorum atque errhinorum temperamenti luxuriem reprimere. Idipsum & in quibusdam fieri mulieribus plus justo pituitiosis oportet, ut quibus humida intemperies facilè in morbum excrescit, unde fieri arbitror, quod POLYBUS victum his omnibus ac potissimùm cum utero gerunt, simpliciter siccum instituerit, utique si non ultima sunt imprægnationis tempora, cùm in una muliere duo grandia simul corpora continentur. Itaque conceptionis initio tenuans siccansque victus ratio satis commoda est, eò quòd tum corpus excrementis non uno nomine gravetur, quando & menses præter solitum deficiunt, & pauculum nutrimenti in novelli fœtus alimoniam insumitur. ¶Jam ve-

Humidi magis vitales.

Humiditas quandoque corrigenda.

6. Sanit.

De victu Idiotarum.

Mulieribus gravidis quando humidus victus inutilis.

verò quod ad temperamenti ſiccitatem attinet, vix ſcio an uſquam ea debeat ſervari. Eſt enim per ſe naturæ prorſus adverſa, primaque ſecum mortalitatis noſtræ ſeminaria trahit, ac proinde quæ occupat corpora in præcocem ſenectam præcipitat. Quò magis GALENUM miror, cùm is *ſexto volumine Sanitatis Tuendæ* qualitates proponeret, quæ victum ſemper contrarium exigunt, calidi & frigiditati non protinus adnexuiſſe & ſiccitatem, quæ nihilo illis eſt innocentior, nec in ullo corpore aut ætate rectè ſervatur. Quippe nullo rerum caſu ſicca ſiccis rectè foventur, ſive hominis temperamentum ſive ætatem, ſeu anni denique tempora ſpectes. Quis enim unquam per æſtatem juvenis bilioſus, quis ſenex melancholicus per Autumnum ſiccis tutò eſt uſus, ſive horum unumquodque per ſe ſubeſt, ſive omnia pariter coëunt, tum ſive ingens intemperantia ſive levior eſt? In calida (inquit idem ille) frigidaque intemperie, contraria ſemper dare expedit. At ſi ſiccius quodvis membrum efficias, nihil manifeſtè læſeris. Probat vero hanc rem per modum nutritionis, quam eſſe ſcribit ejus quod nutrit in id quod nutritur aſſimilationem, idque ut perquàm rectè diſerteque protulit, ſic quod ſicca (ut ipſe colligit) citiùs ſiccis uniantur quàm humida, neque conſentaneum rationi

Siccitas ſemper inutilis.

Galeni incuria.

tioni neque fide aut GALENO dignum eſt. Nam cùm nihil antè nobis queat aſſimulari, quàm per concoctionem aptum nutriendo corpori redditum ſit, ſequitur, ut quo quæque materia minùs facilè concoquitur, eo tardiùs quoque aſſimiletur. Concoquuntur autem longè faciliùs humida ſiccis, quòd his natura ad recipiendam alterationem rebellior, illis promptior ſit. Ideoque ſenes, & hecticos, & longa invaletudine exhauſtos, & aliqua animi ægritudine tabeſcentes, humido alimento cum optimè tum celèrrimè reficimus. Scio equidem talem corpori debere ſubſtantiam apponi, qualis defluxit, ut priſtinus naturæ ſtatus ſervetur. At hîc non ſervare habitum, ſed in meliùs mutare ſtudendum eſt, id quod ſimiliùm uſu adeo non conſequaris, ut priorem etiam ſiccitatis intemperantiam auxeris. Neque his etiam repugnat vulgatum hoc Medicorum placitum. Similium uſu ſanitatem omnem conſervari. Id enim ita in temperatis corporibus fieri certum in intemperanter ſiccis aut frigidis, quantumvis leviter ſic affectis non uſquequaque tutum eſt. Nam ut vel maximè detur idipſum licere primo qualitatum ordine intemperatis ſeu qui minus facilè in exceſſum intemperantiæ labuntur, non video ſanè, qua via quis duo hæc incommoda effugiat. Primo,

quo-

quoniam corporum & causarum salubrium par esse excessus gradus debet: quis ita amussim singulorum inter se modum comparet, quando vis rerum necessario corpus alterantium sæpè temerè nobis etiam imprudentibus, etiam invitis exeat in immodicum, cujus rei occasionem cùm in cibo ac potu corrupti seculi hujus mores, tum in aëre infinita tempestatum varietas præbent. Alterum incommodum est, quod non vulgares modò, verum etiam ipsos sæpe rei medicæ artifices sui fugiat temperamenti modus, ut absurdum sit ita anxiè ubique similia studere metiri, patente latissimo contrariorum campo, quibus non subest error tam aut facilis aut periculosus. Quid enim gravioris noxæ siccis hominibus paulò quid crebriores attulerint potabilium aquarum balneæ, quid liberaliora vini diluti pocula? Quid effusior animi Lætitia? quum his contrà salsa lavacra, vinum meracum ac potens, solicitudines etsi leviter incidant, tædii tamen periculique plenissima sint? Adeo apparet parum roboris in iis intemperantiæ servandæ Præceptis inesse, quæ GALENUS partim *sexto Sanit. Tuendæ*, partim *tertio Technæ* proponit, eaque magis otiosa disputatione agitari, quàm consistere usu posse. Ergo sicci rectiùs semper humidis insistent, quorum usu caveatur,

ne

ne quod indies in corpore indeſinenterque ſicceſcit, minùs properè ſiccetur. Eſtque hoc præceptum ubique perpetuum, ſeu vehemens corpora ſiccitas, ſeu levis occupet. Quid enim: Si humiditatem (quæ quidem naturalis ſit) ſemper tueri ſeu præcioſiſſimum naturæ theſaurum jubemur, quo tandem rerum ſtatu oppoſitam ipſi ſiccitatem non corrigere fas erit. Neque Hercle video quidnam hîc GALENO noſtro prætexam, quoniam is *Libro de Sanitate Tuenda* varius eſſe ipſeque à ſe diſſidere videtur tot modis ſiccitatem corporis inſectans, eamque eſſe referens, cujus culpa omne genitum corpus mortale ſit. Jam ipſos quoque natura ſiccos peſſimè ſemper excipi ſolere eodem volumine propoſuit, ſcilicet quod temporis ſpatio ſeneſcentibus accidit, id his ſtatim ab initio contingere. Sed miſſa in præſens hæc fortè aliis temporibus reſervabimus. Siccitatem longè reddit formidabiliorem juncta frigiditas. Amborum enim coitus rectiſſima ad præcox ſenium via eſt. Proin quum hæ qualitates junctis viribus corpus oppugnant, tum profectò ſi unquam alias, contrariis confidenter inſiſtendum eſt. Infelicem hanc copulam luculenter in ſenibus videre eſt, quos idcirco calidis humidiſque indeſinenter fovemus. Etſi enim iis per ſanguinis vaſa multum indies fluctuat a-

Senes calidis & humidis reficiendi.

quosi excrementi, adeò ut hoc per urinas, per nares oculos ac palatum effuso corpus in speciem humectum sit, solidæ tamen partes grandi siccitatis vitio jactantur. Superflua igitur hæc (ut GALENUS docet) educere oportet, solidas autem ipsas calefacere atque humectare, id quod rectè quis vino præstiterit, & meraco simul & diuretico. Sanè excrementis modò narratis intentum fuisse POLYBUM credibile est, cùm victum senibus institueret sicciorem quod ejus scriptum fide careret, nisi ejus respectu rei quam diximus legatur. Quamquam enim senes ob immodicam vim pituitæ ea sæpius cogantur assumere quæ siccent & incidant, revertendum tamen his Authore GALENO sine mora ad humectantem victum est. Atque his ita definitis, remanet illa quam initio posuimus incolumis stata, nec ullis disputantium machinis violanda regula: Sanorum probam temperaturam similibus servari, intemperiem verò calidam aut humidam, quæ non valde efficax sit, & his quoque iisdem quæ vehemens, eaque omnis contrariis extenuari semper oportere. Dico, quid cuique factu sit opus, non ignarus tamen idipsum haud perpetuò propter externa impedimenta fieri posse. Siquidem ita GALENUS sentit, ut omnis sanorum intemperies aut per otium aufe-

5. Sanit.

Quale vinum senibus utile.

De vict. Idiot.

5. Sanit. Generalis totius victus regula.

5. Sanit.

feratur, aut ſervetur propter negotia. Proïn qui ſic occupationibus diſtringuntur, ut in mutando temperamento ſingula ſuo peragere tempore nequeant, iis priſtina retinenda intemperies eſt, atque omni ejus demutatione ſuperſedendum. Ergo plenus, ſi à negotiis vacat, ſeſe extenuabit, tenuis implebit, calidus refrigerabit, frigidus calefaciet, madens ſiccabit, ſiccus madefaciet. Porrò non ſine cauſa CELSUS maximè laboranti ſeu imbecillæ ſollicitus eſt, utpote quæ cæteris citiùs ac pejus ſemper afficitur, idque tam ab internis quam externis ærumnis. Facilè enim recipit quicquid natura ſuperflui humoris ſeu inutile ſibi onus in eam excuſſerit. Quinetiam GALENUS Author eſt ſæpe abſque omni ſuccorum noxa ſolam partis imbecillitatem gravis inflammationis cauſam extitiſſe. Atque hactenus CELSUS in genere docuit, id eſſe immutandum quod naturæ modum excedit. Poſthæc verò exponet, quibus præſidiis unumquodque eorum corrigere genus oporteat.

Temperamentum per occupationes non mutandum.

Particulæ imbecillæ maximè proſpiciendum.

De causis quæ implent corpus.

Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, &, si post prandium est, balneum, contracta alvus, modicum frigus hyeme; somnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi securitas, assumpta per cibos & potiones maximè dulcia & pinguia, cibus frequentior, &, quantum plenissimè potest digerere.

Gracilitas quid & unde contrahatur.

¶ Gracilitas (quæ deficiens quædam nutritio est) contrahitur aliàs ab intemperie sicca, cui modò frigiditas sociatur, aliàs ab imbecillitate facultatis tum distributivæ, tum nutricis. Proin iis illa remediis probè curabitur, quæ

&

& humectant & alimenti in corpus distractionem (ἀνάδοσιν Græci dicunt) vimque partium nutricem juvant. Ad quorum omnium facultatem apprimè confert modica corporis exercitatio ut quæ sanguinem ex penitissimis visceribus in extimas venas ac summam corporis molem quoquoversus effert sine valida ejus dissipatione, unde efficitur ut habitus faciliùs capax ex oblato cibo novæ materiæ sit. Id siquidem modico labori proprium, immodico negatum est, quoniam hic quantum adjuta anadosi prodest, tantùm vicissim nimia nocet dissipatione, quæ gracilibus ex toto contraria est. Nempe his implere habitum, non extenuare propositum est, idque sanguinem bonum (ex cujus abundantia omnis confit corpulentia) in corporis molem trahendo, tum vim firmando nutricem, simulque ut quàm minimum ejus quod attractum est, exhalet prospiciendo. Quæ omnia ut consequeretur GALENUS non solùm modicam exercitationem, sed & frictiones, perfusiones, verberationes, picationes, gracilibus particulis adhibebat, fœlicique eas eventu in symmetriam ac naturalem habitum vindicabat. Ad easdem res & moderata quies confert, qua durante, ut succorum instauratio melior, ita minor quoque corporis difflatio est. At moderata

Quæ corpus impleant.

Exercitatio modica.

Corpulentia ex multo fit sanguine.

12. Meth. Modica quies.

quies esto, ne non distracto in venas alimento, ejus fruitione corpus frustretur. Nam hac ratione multos opinione citiùs emacruisse & experimenta & GALENUS testantur. Efficacissima gracilibus ex unctione medela est. Namque hæc cum molli adhibita frictione multam sanguinis vim in carnes attrahit, pinguetudineque sua cutis obstruit: spiramenta iterque claudit, quo id quod eò succi pertractum est, promptè alioqui diffletur. Ad quam rem picatione quoque non tantùm unctione GALENUS utebatur, eoque se rèfert præsidio multos ἀτροφῶντος paucorum spacio dierum carnibus implesse. Tanto namque picatio cæteris maciei remediis præstat, quanto fideliùs intra habitum id quod affluxit sanguiuis, includit. Sequitur posthæc balneum à cibo adhibitum, in quo maximum extenuatis repositum adjumentum est. Primùm enim membra quæ siccitate rigescunt, id emollit: Et quæ connivent, recludit, adhæc calorem toto habitu movet, cujus ope celer nutrimenti pridem elaborati nec dum tamen in nutritionem interiorum insumpti, attractio, promptaque assimilatio fiunt: Postremo omnibus grato perfusis humore incrementum siccitatis tardat. At magna cura opus est ne longiore in balneo mora corpus consumatur. Sed neque hoc silentio quoque

6. Epid. Gomment. Unctio.

Picatio.

5. Sanit.

que prætereundum, non esse tempestivam lavationem, quæ cibum protinus excipit. Nam metus est ne hæc ista nimia maturatio cruditatem obstructionemque visceribus ac vasis conciliet. Permotus est hoc incommodo Princeps AVICENNAS, ideoque non antè in balneum deduci macros jubet, quàm epulis ad unguem à ventriculo confectis. Sed nec ipsum præteribo GALENUM, qui etsi ad maciei depulsionem tantopere balneas à cibo commendat, periculi tamen nos etiam atque etiam commonefecit, quod exilibus mesenterii ac jecoris vasis ab obstructione impendet. Succedit balneo dura alvus, ideo macilentis non leve præsidium, quòd sic totus penè oleti mador in venas abeat, vix tantilla ejus portione cum arida ventris saburra ad alvum demissa. Medetur insuper gracilibus modicum hyemis frigus, ut quod dissipationem corporis cohibet absque valida succorum ad interna pulsione. Quod quidem beneficium immodico frigori negatum est, quoniam gracilibus habitum penitus minuit, constrictis intrò in corpus succis, ut ne dicam etiam vehementi hujus qualitatis potentia facilimè hîc interna violari. Sequitur implentium ordine somnus, is qui plenus sit, ac neque nimium longus neque brevis Pleno namque corpus affatim humectatur, crudis omni-

Non statim à cibo gracilibus lavandum.

Dura alvus

Modicum hyemis frigus.

Somnus plenus.

omnibus vi concoctionis in probum sanguine conversis. At longo calor insitus emoritur, cruda accumulantur, impeditaque succorum anadosi corpus nutritione frustratur. Perbrevi concoctico probè fieri cœpta interrumpitur, sicque humores instaurantur ad felicem nutritionem inidonei. Adeò apparet nullum gracilibus conducere somnum posse, nisi plenum. Porrò molle cubile his quoque subvenit, emollito ac relaxato inde habitu, ideoque ad multam vim sanguinis recipiendam adparato. Sicuti contra durum cubile cutem adstringit, & succos quo minùs facilè ad carnes ferantur, impedit. Ita enim omnium nostrum comparatum naturæ est, ut sese ad res jucundas ea explicet, quoquoversus circa ipsas extensa, rursusque refugiat omnia, quæ aliqua contristatione molesta sunt. Quæ profectò causa est, quòd ex asperarum rerum contractu corpora densescant: molliantur verò fundaturque ab iis, quarum voluptuosus gratusque occursus est. Adnumeratur gracilitatis auxiliis & animi securitas, quatenus in omne corpus naturam longè lateque diducit explicatque. Naturam voco, sanguinem, calorem, atque spiritum, quæ per inamœnas illas sollicitudines in profundum corporis demersa squalido ibidem calore marescunt, totumque subindè corpus

Molle Cubile.

Animi securitas.

pus in ſuæ affectionis conſenſum pertrahunt, ut optimè dictum hoc à *Sapiente* ſit. *Animus gaudens ætatem floridam facit. Spiritus triſtis exſiccat oſſa.* Sequuntur ordine dulcia & pinguia, quæ quoniam ſubſtantia nobis ſunt perquam ſimilia, ocyſſimè pleniſſimeque nutriunt, ac corpus in tumorem attollunt. Quippe omnium eorum quæ nutriunt communis Autore GALENO dulcedo eſt, ſuntque ob id dulcia naturæ ſemper acceptiſſima, ut contra guſtui inſuavia ac naturæ ingrata, amara, acria, acida atque auſtera. Atque hinc adeò fit, ut dulcia reliquis citiùs viſcera obſtruant, & venenis miſta ſumentis exitium accelerent. Siquidem avidè hæc à natura propter ſubſtantiæ quandam veluti cognationem expetita, celerrimè in venas abripiuntur. Quid, quòd humidum id naturale radicitus nobis inhæreſcens, quo ſolidæ partes corporis ſeu baſi ſtabiliuntcr, prorſus dulce pingueque apparet, ita profectò ut oleaceæ eorum dejectiones atque urinæ teſtantur, quibus ob hecticas ſeu ardentes febres ſolida liquantur. Cæterum quòd cibus & plenus & frequens vehementer nutriat, ex iis eſt, quæ ipſa re patent. Rectè tamen CELSUS adjecit, quantus pleniſſimus poteſt concoqui. Nam ſi alioqui copia ſuperat ventriculi vires jam non implere corpus, ſed ſæpe etiam ex-

Proverb. 17. v. 22.

Dulcia & pinguia.

4. Symp.

Dulcia citò obſtruunt.

Cibus plenus & frequens.

tenuare assolet, dejecta antè concoctionem per alvum esca, aut si hæc fortè intus retinetur, generato inde sanguine ad probam nutricationem inidoneo.

De his, quæ extenuant corpus.

Extenuat corpus aqua calida, si quis in eam descendit, magisque si salsa est: In jejuno balneum, inurens sol, & omnis calor, cura, vigilia, somnus nimium vel brevis vel longus: Lectus, per æstatem, terra; hyeme, durum cubile; cursus, multa ambulatio, omnisque vehemens exercitatio, vomitus, dejectio, acidæ res & austeræ, & semel in die assumptæ epulæ,

&

& vini non perfrigidi potio jejuno in consuetudinem adducta.

¶ Aquæ calidæ contraria inter se sunt officia, & implendi corpus & extenuandi. At non eodem utrumque fit tempore, nec in subjecto similiter utrobique affecto. Nam initio corpus implet, pellectis in habitum succis tum profectò, cùm his intima viscera etiamnum affluunt. At multo post eadem lotio corpus quoque extenuat, quatenus plus dissipat succorum, quàm trahit. Neque enim viscera plus sanguinis à se divelli sinunt, utpote prioris balnei tractu vacuata, ac proin ipsa quoque succorum egentia suam inopiam strenuissimè tutantur, quo fit, ut cum nihil ex his venit, & lavatione tamen non abstinetur, habitus certè universus concidat, exinaniaturque: Cujus rei gravissimum testem habemus HIPPOCRATEM, qui sic in Epidemiis loquitur. *Quæ pars calidis undis fovetur, primùm tumet, post gracilescit.* Ergo ubi corpus extenuare consilium est, id continenter lavandum tantisper erit, donec quod priùs intumuit, subsidat, longeque expeditior hæc fuerit vacuatio, si aqua fit salsa, ut quæ in siccando est mul-

Aqua calida aliàs implet corpus, alias extenuat.

VI. Epid. §. 3. §. 48.

1. ad Glauc. multo potentissima, adeò ut GALENUS quendam sibi visum adfirmet, qui falso innixus judicio hujusmodi lavationis usu ita habitum sui corporis siccârat, ut tandem difficillima consumptus tabe perierit. Posthæc extenuat & balneum jejunis administratum, eodem modo, quo superiùs demonstravimus inanibus visceribus per calidas lotiones corpus consumi. Jam quod inurens sol habitum minuat, siccetqne documento sunt ii quibus in eo diutiùs apricatis tota cutis subjectaque huic proxima caro arescit, instatque lori dura ac strigosa redditur, tametsi id sit non tam caloris quàm siccitatis illi annexæ opus. Atque hic immodici duntaxat Solis effectus est: Nam contrà qui mediocriter calet, fundit humores, cutem lenit, ac subjectam ipsi carnem solito reddit molliorem. Ventum est ad curas, sub quarum appellatione omnia perturbati animi pathemata complecti plenioris doctrinæ causa non alienum est. Singula enim horum ita ut curæ, hominem conficiunt. Ejus generis sunt, tristitia, timor, ira, ipsaquc quavis Erynnide pejor invidia. Nam rectè habet Epigramma. *Livor tabificum malis venenum. Intactis vorat ossibus medullas. Et totum bibit artubus cruorem.* Et *Julius Cæsar malè natos, invidos* notans, *cavendum* dixit *à macilentis*, qualis Brutus erat, qui ipsi tan-

Balneum jejunos emaciat.

Inurens Sol extenuat.

Cura corpus conficit.

tandem lethali vulnere latus hausit. Sed agedum harum rerum causas exponamus. Omnes animi affectus unà cum animo ipso in corde residere apud Philosophos in confesso est. Animo autem ad affectus commodè exserendos depromendosque spiritus vitalis ut idoneum instrumentum inservit, calore uberrimo sanguineque purissimo tamquam præsidiario milite semper instructus, estque hujus spiritus officium præcipuum animo seu potentissimo corporis Monarchæ continenter assistere, ac modò foras confertim erumpens, modò iutrò in suam veluti arcem sese recipiens omnibus ejusdem animi passionibus famulari. In mœrote, tristitia, metu, idem spiritus ad cor vadit, ubi imbellis animus velut cavea clausus terrentis rei occursum effugit, eoque fit, ut timentibus ac mœstis extrema frigeant. Contrà verò in ira spiritus cor petens collectis ibidem viribus confertim sese foras ad summa corporis effundit, idque eo, ut ait GALENUS, motionis modò, quo calor revocatur iis, qui frigida loti sunt. Duplex enim cùm his, tùm iratis motus est. Primo enim spiritus ad sedem animi revocatur, aversati rei bilem moventis indignam præsentiam, eodemque temporis articulo extrema pallescunt. At paulò post impellente animum judicio, spiritus penè omnis ebul-

Animus ejusque affectus in corde consistunt.

Spiritus vitalis officium in affectibus animi.

5. Symp.

ebullienti ſanguine fervidoque calore tanquam auxiliariis copiis ſtipatus, aſſatim foras ad cutem emergit, ut id ſcilicet perſequatur quod mens ultione dignum exiſtimat. Jam verò quid de invidia dicam, qua ne Siculis quidem Tyrannis inventum majus tormentum eſt. Hæc alterius virtute ac læto rerum ſucceſſu excitata ſpiritum ad cordis ſpecum adſciſcit, ubi malis incurſibus furiatus animus ſuos ſecum dolores noctes dieſque evolvit, multum in hoc ſpiritus inſumens, neque quicquam ejus in extimum ferri corpus ſinens. Ideoque fit ut ſicut invidorum animus infernali caligine horridus eſt: Ita vultus quoque totuſque habitus cadaveroſo pallore fœdetur. Omnibus hiſce animi emotionibus commune eſt, quod interpoſito ſpatio corpus extenuent, tametſi omnes eodem id non faciant modo, nec efficacia pari. In timore enim ac mœſtitia (quæ nullo alio inter ſe differunt, quàm quod hic lentus, illic celer ſit motus) ſpiritus vitales ad ſuam ſcatebram refluunt, ubi compreſſi marcidoque calore incenſi tabeſcunt, ex quo corpus frigidius tandem ſicciuſque reddi neceſſe eſt, depaſcente nimirum ſqualido febrilique calore (nativus enim tum indies intermoritur) inſitam cordis humiditatem, quod deinceps viſcus ſuæ affectionis conſenſu reliquum corpus

Per invidiam quid ſpiritus patiatur.

Animi turbati pathemata corpus omnia extenuant.

Triſtitia ac metus quomodo hominem conſumant.

pus afficit. Siquidem mœstis, Authore GALENO acrimonia potius caloris, quàm abundantia inest. At verò, ira (si quidem ea perseverantior est) corpora extenuat diversa penitus ratione. Nam cum hæc fit juxta PLATONEM seu ebullitio quædam sanguinis circa cor, vehementius corpus inflammando dissipat. Nempe in hoc pathemate calor neque intus, ut in timore fit, occulitur neque ibidem emarcet: Sed contrà potius juxta fontem caloris primum exardescens quàm mox ex imis precordiis foras ubertim erumpit, seseque quoquoversus in omne corpus diffundit. Ideoque rectè GALENUS dixit irascentibus caloris abundantiam inesse, & ob id nunquam quemquam ex hoc pathemate animam amisisse. Cæterum invidia medullitus cor exedit, ubi malus animus rerum se augentium imagines assiduè versat, per quas actiones spiritus squalido incensus calore, ipsum quoque cor & posthoc universum corpus marcidum reddit, sic ut tandem omnis ipsi color decorque pereat. Qui verò curis altioribusque mentis cogitationibus conficiuntur in iis spiritus è vitæ principio ad mentis arcè correpti multaque ibidem functione accensi, primò quidem cerebri substantiam, mox verò cor, ac tandem ipsum quoque corpus reliquum per mutuæ sympathiæ legem hectico squa-

1. Ad Glauc.

Ira quid & quo modo extenuet.

1. Ad Glauc.

Invidia cur aliquis macrescat.

Curæ quomodo corpus tabefaciant.

ſqualore obterunt, actioneſque naturæ omnes evertunt. Rectè enim GALENUS ſcripſit συμπάσχειν ἀλλήλοις ἁπάσας τᾶσ διηκούσας τὸ ζῶον δυνάμεις. Poſiet his jure addi res ſoliciti plena timoris amor, quo vix ſcio, an quicquam magis hominem conficiat. Nam ſpiritus vitales variis modis oppugnat exercetque, modò iras excitans, modò vanos timores fingens, interdum invidia, ſæpe odiis immortalibus animum excrucians. Quin etiam ipſam impetens mentem, inſaniæ, dementiæque cauſam præbet. Quid multis? Omnia ſurſum deorſum in corpore agitat, ut nil mirum ſit, tantopere hinc aliquem contabeſcere. Atque hæc de animi emotionibus dixiſſe ſufficiat. Sequuntur in extenuantium ordine, vigiliæ, nec ſine cauſa. Nam vigiles ſenſus quia nunquam eſſe poſſunt otioſi, quieſcente quantumvis corpore, ſpiritus primùm animales, atque hinc conſequutione quadam vitales etiam multo uſu obterunt, tabefaciuntque. Adhæc vitalibus ſpiritibus jugiter in cerebrum aſcitis perfectio, tum chyli in ventriculo, tum chymi in hepate ac vaſis labefactatur. Suprà namque demonſtratum eſt hunc vitæ ſpiritum ad concoctionis integritatem perquam neceſſarium eſſe. At verò imperfectam concoctionem, nulla ſequitur proba nutritio, ut quæ tota in aſſumpti alimenti aſſi-

Amor Venereus extenuat.

Vigiliæ hominem emaciant.

assimilatione posita est, cumque nihil coalescere corporis substantiæ possit, nisi plurima subactum victumque alteratione, corpori alendo factum sit idoneum, quid miri, si frustratam concoctionem extenuatio membrorum sequatur. Neque alia ratione, somnus quoque, si vel nimium brevis est vel longus, corpus emaciat, quàm quòd concoctioni incommodet, juxta illud HIPPOCRATIS. *Gravis vigilia, potus cibosque tum crudos tum incoctiores reddit: At ea quæ in contrarium fit transmutatio, corpus dissolvit* &c. De duro cubili suo loco dictum est. Eademque ratio habetur de lecto per æstatem terra, tametsi id cubationis genus tutius fuerit Græcis atque ultimis Italis, quam nostræ regionis incolis. Quòd autem vehemens exercitatio corporis molem atterat, & suprà abundè monstratum est, & ab HIPPOCRATE in Epidemiis, his verbis approbatum. *Extenuario, cursu, luctatione, multis celeribusque obambulationibus efficicur.* Adhæc cur vomitus & dejectio idem possint, ipsa re notum est. Ambo enim hæc ex genere sunt maximarum corporis vacuationum. Adde quòd necessum planè sit, digestioni alimenti in corpus assidua ventris dejectione minui, assuefacientibus nobis nutritionis instrumenta, quæcunque continent ea statim pessum impellere.

Somnus nimium brevis aut longus extenuat.

De vict. acut. t. 24. §. 27.

Vehemens exercitatio, corporis molem atterit.

VI. s. 3. §. 7.

Sic enim neque urina commodè fieri, neque ali corpus cibo poteſt. Porrò acidæ res atque auſteræ ob id extenuant, quod ut jam pridem dixi, ad nutriendum ſint ineptæ. Idem poſſunt & rariùs aſſumptæ epulæ, ex quibus ſcilicet parcior eſt ſuccorum proventus. Noviſſimum hoc ordine locum habet, vini neque energia, neque facultate per frigidi potio jejuno in conſuetudinem adducta: Hæc enim corpus cùm per halitum, tum per urinas digerit.

Cum verò inter extenuantia poſuerim vomitum & dejectionem, de his quoque propria quædam dicenda ſunt. Rejectum eſſe ab Aſclepiade vomitum in eo volumine, quod de Tuenda Sanitate compoſuit, video: Neque reprehendo, ſi offenſus eorum eſt conſuetudine, qui qnotidie ejiciendo vorandi facultatem moliuntur. Paulò

etiam

etiam longiùs processit. Idem purgationes quoque eodem volumine expulit. Et sunt hæ perniciosæ, si nimis valentibus Medicamentis fiunt. Sed hæc tamen submovenda esse, non est perpetuum: Quia corporum temporumque ratio potest, ea facere necessaria, dum & modo, & non nisi cum opus est, adhibeantur. Ergo ille quoque ipse, si quid jam corruptum esset, expelli debere confessus est. Ita non ex toto res condemnanda est. Sed esse ejus etiam plures causæ possunt: Estque in ea quædam paulò subtilior observatio adhibenda.

¶ Optimo jure CELSUS errorem notat ASCLEPIADIS qui vomitionis atque dejectionis usum sanis ademerat, non alia fortè permotus causa, quàm quod nonnullis hæc ista usurpantibus, gravis quandoque orta noxa sit. Istud verò quam sit iniquum judicium, nemo non videt, qui venæ quoque sectionem, exercitium, balneas, unctiones, & id genus salutaria utriusque valetudinis præsidia fuisse sæpe perniciosa reputat, non quidem suapte ipsorum natura, sed utentium errore. Sanè id pro lege putare, quod rarò evenit, hominis parum circumspecti est, quæ verò rerum abusus vitia profert ea ipsis tribuere rebus, etiam imperiti est. Neque verò obtinere ASCLEPIADES si viveret, unquam posset, quod nulla sanis incidat, vomendi purgandive corpus necessitas, cùm tanta sit temperamentorum vis, tanta eduliorum varietas, tot ab aëre, motu, quiete, somno, vigilia cæterisque id genus rebus alterationes nos indies circumveniant, afficiantque, ut fieri planè non possit, quin sæpe ex assidua horum omnium consuetudine, vitium aliquod in ventre, aut in ipsis venarum succis vel imprudentibus nobis succrescat, quo si quid jam semel imbutum facessere negocium naturæ cœpit, cur non liceat infrà suprave excludere? Quasi verò hanc vacuandi

Vomitus temerè ab Asclepiade rejectus.

cuandi licentiam non ſolum Medicinæ lex rectaque ratio nobis permiſerit, ſed ipſa etiam non monſtravit natura, quæ ſæpiùs in ipſis quoque ſanis abſque pharmaco noxios humores modò per os, modo per alvum ſuapte ſponte ejicit. Neque verò illud HIPPOCRATIS ASCLEPIADI ulla in re patrocinabitur. Qui integra ſunt corporis valetudine medicationes ægrè moleſteque ferunt. Sed neque illud quicquam arguerit. *Elleborus ſanas habentibus carnes periculoſus.* Iſte enim Aphoriſmus de iis ſcriptus ſanis eſt, quos nullum urget cacochymiæ vitium: His enim vomitum, aut purgationem commodam eſſe nemo qui ſapit, putat. Quanquam ſi vel maximè vitium valentibus aliquod ſubeſt, ne ob id quidem convenire elleborum cenſemus longè ſynceriore materia medicaminum reperta catharcticorum quæ partim energiæ placiditate, partim compoſitionis fœlicitate ut majore fructu, ita periculo minore, quod corpori ſupereſt, demunt. Ideoque Barbarorum ſcholis Benedicta ſunt appellata. Ergo ob id vomitus ſanis prodeſt, quòd ventriculo ſordes, tum pituitoſas, tùm bilioſas eximat. Cujus vacuationis quantus ſit fructus, ipſum ventriculi munus oſtendit: Quod ſi in aliquo ſit diminutum, totius illico corporis nutritionem fruſtrabitur. Scilicet nec hepati nec ſo-

Li. 4. Aph. 16.

Vomitus quare utilis. Suam quæque particula concoctionem tantùm perficere, non alterius emendare potis eſt.

ſolidis membris proclive eſt χυλῶσιως vitium corrigere, quatenus unaquæque particula concoctionem expedire duntaxat ſuam, non item alterius emendare nata eſt. Jam vero & tota ſæpe corpora non unicum ſemper ventriculum vomitus expurgat, cùm aut potentibus emeticis cietur, aut fortuito ab ipſa provocatur natura, ſanguinis totius colluviem (ut per febrium criſes fit) in ventriculi cavum effundente.

Vomitus totum etiam corpus vacuat.

De Vomitu.

Vomitus utilior eſt hyeme, quam æſtate: nam tum & pituitæ plus, & capitis gravitas major ſubeſt. Inutilis eſt gracilibus, & imbecillum ſtomachum habentibus, Utilis verò plenis & biliosis omnibus, ſi vel nimium ſe replerunt, vel parum concoxerunt. Nam, ſive plus eſt, quàm quod conco-

qui

qui possit, periclitari, ne corrumpatur, non oportet: Sive jam corruptum est, nihil commodius est, quàm id, qua via primum expelli potest, ejicere. Itaque ubi amari ructus cum dolore & gravitate præcordiorum sunt, ad hunc protinus confugiendum est. Idem prodest ei, cui pectus æstuat, & frequens saliva, vel nausea est; aut sonant aures, aut madent oculi, aut os amarum est. Similiterque ei, qui vel cœlum, vel locum mutat; hisque, quibus, si per plures dies non vomuerunt, dolor præcordia infestat. Neque ignoro, inter hæc præcipi quietem, quæ non

ſemper contingere poteſt agendi neceſſitatem habentibus : Nec in omnibus idem facit. Itaque iſtud luxuriæ cauſa fieri non oportere confiteor : Interdum valetudinis cauſa rectè fieri experimentis credo. Commoneo tamen, ne quis, qui valere & ſeneſcere volet, hoc quotidianum habeat.

Vomitus unde & quæ vacuet. 6. Sympt. Ventriculi proprium excrementum cur pituitoſum.

¶ Vomitus educit (Authore GALENO pituitoſa, biliosa ac ſeroſa excrementa quæ tum in ventriculo genita, tum aliunde in ipſum ſunt derivata. Primo itaque ventriculum, ſecundariò ac quadam veluti conſecutione univerſum etiam corpus exinanit. Proprium ventriculi excrementum pituita eſt, partim quia nervacea ſrigidaque ejus partis ſubſtantia eſt, partim quia omnium prima ſuſtinet rudimenta ciborum, ubi veriſimile eſt crudas frigidaſque ſordes magis coire quàm in reliquis concoctionum officinis. Ergo ut vomitus nunquam non ſublevat ventriculum pituita

tuita gravem, ita tum præcipuè juvat, cum tempus hybernum superantis materiæ luxuriem fovet. Tum enim & cælum frigore, & cibus luxu magnam ventriculo ad cruditates fenestram patefaciunt. Atque hac re (ut Author est GALENUS 5. de usu part.) permoti veteres vomitum à cibo alii bis, alii semel duntaxat in singulos menses per hyemem cieri jubebant, quo pituita videlicet omnis ex ventre pelleretur. Ea enim paulò longiùs intus morata computrescit, ventriculi tunicas erodit, & caput vitiatis halitibus tentat. Neque verò his repugnat HIPPOCRATES, *æstate suprà, hyeme infra purgandum* docens. Hoc enim Aphorismo eum humorem notavit, qui ex omni undequaque corpore in aliquam ventris regionem defluit, qui verò ibidem genitus insedit, non item. Quippe hujus derivatio pro communi vacuationis lege per os seu proximiorem locum molienda est. Græci istud παροχέτευσιν appellant. Ejusque rei testis HIPPOCRATES sic loquitur: *Supra septum transversum dolores purgationis egentes per superna purgandum esse significant, qui verò intra sunt per inferna.* Hæc ille: At verò influentis in ventrem humoris impetus, quacunque ultro pro more suo effertur, eò sequendus est juxta illud HIPPOCRATIS. *Quò natura inclinat, eò ducere convenit.* Ergo ut æstate bilis & hye-

Cur hyeme vomendum.

Frequens antiquis per hyemem vomitus. Li. 4. Aph. 4.

Li. 4. Aph. 18.

Humoris fluentis impetus sequendus.

Lib. 1. Aph. 3.

hyeme pituita magis toto corpore luxuriant, ita hîc dejectio, illic vomitus (si quidem humor ad ventrem è venis aut ultro repat, aut medicina ducatur) promptiora sunt. Bilis enim pro sua levitate facilè sursum evolat, ut pituita contrà pondere laborans suo adima fidit. Tametsi hæc ista motionis lex sæpe fallat, ac neque semper bilis sursum vergat, neque deorsum pituita. Nam Eudemo Philosopho (ut refert GALENUS) suprà pituita, infrà bilis. Paulo Rhetori contraria via exuberabant. Propterea ne qua restet erroris in purgando occasio, præstare arbitror humoris vacuandi impetum non tam ratione investigasse, quàm ipso didicisse experimento. Atque hæc quidem temporibus atque humoribus in vomendo observatio debetur. Corporum vero non parva quoque habenda ratio est. Neque enim omnibus juxta aut utilis est aut proclivis vomitus. Conducibilem CELSUS ait plenis ac biliosis, quod ut probe intelligatur, paulo latiorem exigit explicationem. Plenos itaque AUTOR intelligit carnosos, ut alias significat sic inquiens, *Tenuioribus magis sanguis, plenioribus magis caro abundat.* Nimirum corpulentia carnosa (est enim & altera adiposa) à calido humidoque contrahitur. Ideoque in primo ortu calor thoracem dilatavit, humor multa

Quibus vomitus utilis.

Lib. 2. cap. 10.

Corpulentia duplex.

ta carne intexuit, ut hoc nomine commodus facilisque vomitus fiat. Siquidem id plenis natura inest, quod HIPPOCRATES alias in difficulter vomentitibus arte quærebat pluscula, *eos quiete et copiosiore cibo ante vomitum humectans.* At vero hujus præsidii necessitas tum multo maxima est, cùm quid stomachum gravet, seu pravus aliquis humor, seu corruptum aut corruptioni proximum alimentum hanc partem obsederit. Proin rectè CELSUS tum demum his esse vomendum dixit, cùm sese nimium replerunt aut parum concoxerunt, simul indicans & facilitatem vomitionis & opportunitatem. Videtur his refragari HIPPOCRATES sic inquiens. *Ægre vomentes, & modicè carnosos infernè purgato, devitans æstatem:* Cujus Aphorismi interpretationi, neque GALENUS neque ejus commentatores fecerunt satis. Ille cur æstas hîc observari debeat, duntaxat exposuit, cur mediocriter carnosis vomitus noceat, dissimulavit. Hi vilissimorum mancipiorum instar ab domini vestigiis ne latum quidem (ut ajunt) culmum discedere ausi transeunter ejus scripta tanquam canis Nilum delibant, neque ponere quod ab eo Authore præteritum, neque amplificare, quod nimis contractum est sustinent. Ergo μέσως ὀξυάρκης (sic enim HIPPOCRATES loquitur)

Li. 4. Aph. 13.

Quando convenientior vomitus.

Li. 4. Aph. 7. Hipp.

Locus difficilis ejusque explicatio.

καὶ

καὶ δωσκμέας, id est, utcunque carnosos unaque difficulter vomentes intelligemus ipsos apprimè pituitosos, ac deinde aliqua ex parte melancholicos. Pituitosi enim propter humiditatem temperamenti carnis quoque bonam portionem non tantùm adipis habent, tametsi ea caro neque adeò firma, neque adeò multa ut simpliciter carnosis sit, ac proin his facilis, illis vomitus difficilis jure censetur. Pituitosos intelligo non φλεγματιάς τὰ ἄνω, seu stomacho tantummodo tales, sed toto corpore. Nam prioribus quoniam pituita circa stomachum multa redundat, per os seu locum viciniorem rectiùs purgatio quæritur. Nempe eo nomine hyeme quoque utiliter vomi suprà demonstravimus. Aliis verò καθόλον pituitosis, cùm propter stomachi firmitudinem thoracisque angustiam, tum quia nulla humoris supernè vacuandi necessitas est (totius enim corporis inutilis pituita rectius infrà purgatur) vomitus omnis inidoneus est. Jam verò melancholicorum nonnullis (naturæ frigiditate efficacia siccitatem superante) habitus utcunque attollitur, sic ut in speciem carnosi viderentur, nisi lividus eos color, nigrumque capillitium ac tenues venæ proderent. Et ii quoque reliquorum melancholicorum exemplo difficulter vomunt, tum quod humoris acidi occa-

Frigidis pariter & humidis vomitus inutilis.

Melancholici ægrè vomunt.

occasione firmus his stomachus sit, eoque minus ad vomendum pronus, tum quod melancholia omnis suapte impetu ad inferna potiùs sidat, ut ne dicam etiam cunctos uno ordine melancholicos pressiore pectore esse, ideoque de ruptione alicujus in eo vasis ubi vomunt periclitari. Supersunt modò biliosi, qui cur non ægrè vomant, proximè dicetur ubi de gracilibus agemus. Biliosos intelligas oportet, non solùm toto corpore, sed etiam τὰ ἄνω duntaxat πικροχόλους, qualem Paulum Rhetorem fuisse suprà retulimus, ob pravam scilicet meatus biliarii in ventriculum implantationem plurimum indies bilis suprà per os effundentem, cætera tamen pituitosum. Hic nisi vomitu amarum excrementum antè extudisset quam cibum caperet, nullum concoctionis fructum sentiebat. Cùm horum πικροχολῶν, tum reliquorum omnium symptomata, seu notas quasdam quibus ii noscantur, CELSUS in præsentia proponit. Ac primum quidem ructus amari, unà cùm præcordiorum dolore (καρδιωγμὸς Græcè dicitur, gravitateque excrementi biliosi ibidem redundantis acrimoniam sequuntur. Iisdem de causis pectus æstuat, & frequens tenuisque saliva & nausea est, quæ duo jam jam in foribus esse vomitum denuntiant, præsertim oborta jam capitis do-

Signa picrocholorum.

Signa vomitionis mox futuræ præsaga.

dolore ac vertigine agitatoque labro inferiore. Cæterùm ut ſemper qualiſcunque nauſea vomitum antecedit, ita non uſque ſequitur vomitus nauſeam. Quoties enim præ tenuitate altiùs immerſi ac veluti imbibiti humores ventriculi tunicis ſunt, aut alioqui propter lentorem tenacius affixi, nauſea inanis, irrita, ſeu quæ abſque vomitione fit, movetur, & ipſa quoque ſub hac Autoris comprehenſa regula. Aurium verò ſonitus & obortæ oculis lachrymæ fiunt, ſubvolante è ſtomacho ſurſum verſus bilioſo halitu, qui acris admodum mordaxque cùm ſit, haud aliter quam fumus ab igne redditus aut acris vapor ab inſpecta cæpa reſiliens oculos pungit, roditque ut hinc exprimi lachrymas nihil adeò mirum ſit. Idem quem diximus halitus per aures ſubinde foras elapſus auditus organon obiter verberat, tinnitumque facit non diſſimilem ei quem ædunr pulſata templorum æra. At os amareſcit ob continuitatem ſubſtantiæ faucibus cum ventriculi interna tunica communis, ejuſque rei cauſa haud raro compertum eſt, contenta in ventriculo multa bile vel dulciſſima quæque maximè amara eſſe videri. Atque hactenus de bilioſorum ſymptomatis, ſatis ſuperque quorum præcipuam partem HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo complexus eſt: *Non febrili tanti*

Nauſea inanis unde fiat.

Aurium ſonitus.

Lachrymæ.

Oris amaritudo.

Li. 4. Aph. 17.

tanti cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa, & oris amaritudo, purgatione per ſuperna opus eſſe ſignificant. Sequitur mutatus aër, qui tum demum vomitionem non inutilem facit, quum ad contrariæ temperaturæ loca fit tranſitus. Aliud enim hîc cælum, alius cibus aliaque ſæpe vivendi norma, omnes corporis actiones innovat, ex eaque re orta in venis turbatio ac neſcio quid inſoliti tumultus, interveniente naturæ opera, inutiles, ſi qui ſunt humores à bonis ſequeſtrat, quos humores ſubinde vomitus (tum quia ſubſunt hi, tum quia permoti fluxui auſcultant) ſummo cum valetudinis commodo exhaurit. Juvat vomitus & hos inſuper, quibus is pluſculis diebus præter morem intermiſſus eſt. Tum enim præcordia dolor exercere conſuevit, ſuperfluis in ventriculo retentis eumque tum qualitate ſeu ſtimulo, tum copia ſeu gravi pondere moleſtantibus. Huc enim vaſorum illuviem natura pro conſuetudine pellit, aut certè ventriculus intra ſe cumulatius gignit purgari vomitione ſuetus. Hactenus quibus corporibus vomitus idoneus ſit propoſuimus, proximum eſt quibus incommodet, id quoque jungere. Exiſtit hoc loco quæſtio ſubdifficilis, manifeſtaque inter HIPPOCRATEM atque CELSUM pugna, quæ ut incolumi utriuſque viri authoritate

Vomitus cœlum mutanti utilis.

Vomitus ſalutaris iis qui hunc præter morem neglexerunt.

Vomitus quibus noxius.

ritate dirimatur, non inutile fuerit paulò altius rem omnem inspicere. Vomitus omnis depravata ventriculi expulsio est ingentique fit fibrarum ejus transversarum connixu, ut quæ stringendo sursum versus materiam per os extundunt, ideoque hic expulsionis modus quia naturæ repugnat nunquam fieri nisi ventriculo malè affecto potest. Quomodo enemata (teferente GALENO) aliquando per os rejecta sunt ac per lethales volvulos ipsum etiam oletum. Ut enim ventriculi tunica interna rectis fibris toti gulæ atque ori contiguis cibos trahit, sic externa transversis contexta fibris, quemadmodum deglutioni quoque inservit, ita vomitum sola perficit, nullis substantibus quæ in os trahant fibris. Ideoque faciliùs est devorare aliquid quam revomere. Quæ omnia si ita habent, quis dubitet vomitum non posse citari absque valida non ventriculi solum, sed & pectoris sedimque quæ juxtà sunt concussione, eaque de causa stomacho invalidis ac pectore gracilibus summopere (ut CELSO visum est) adversari, seu his alicujus vasis diruptionem, illis imbecillitatis incrementum minitantem. Non reclamat his HIPPOCRATES, sic inquiens. *Graciles & ad vomendum faciles superne purgare convenit.* Nam is Autor *biliosos* hoc loco inaudit, non item eos qui

Vomitus quid, & quomodo fiat.

Enemata per os reddita, itemque alvi fex.

Lib. 4. Aph. 6.

qui vel aliqua occasione extabuêre, vel à prima origine temperamentum frigidum siccumque sortiti sunt. Ambobus enim his pectus macrum pressumque est, ut periculum sit non modò difficilem vomitum fore, sed etiam aliquod sanguineorum vasorum diruptum iri. Eos enim ut hoc Aphorismo excluderet HIPPOCRATES illam adjecit ad graciles appendicem. Et facile vomentes. Tales verò sunt ante omnes biliosi, præcipueque quos πικροχόλους τοὺς ἄνω appellamus, consumpti verò ac melancholici, minimè. Ideoque HIPPOCRATES duos alios Aphorismos eodem pene orationis contextu rectè junxit. Ex his alter sic habet: *Obnoxios pthisi suprà ne purgato.* Alter iste est: *Melancholicus infrà vehementius purgabis.* Nemo his materia ad inferna magis sidit, quare eo etiam arte ducenda est. Adhæc temperamenti vitio gracile pectus frigidum arctumque natura ab initio finxit, adeò ut hos vomere cogere planè absurdum sit. At verò bilis propter tenuitatem minimo negotio per os exundit, unde fit, ut perquam eruditè alibi CELSUS ita scripserit. *Vomitus ut in secunda quoque valetudine sæpe necessarius biliosis est, sic etiam in his morbis, quos bilis concitavit,* Ineptiunt hîc clerique Neotericorum, cùm inter natura graciles & eos qui vi morbi sunt

Li. 4. Aph. 8. 9.

Li. 2. cap. 13.

tales discernunt, illis vomitum utilem, his inutilem decernentes. Næ isti me Hercle parum intelligunt, quam nihil intersit ad vomitus difficultatem naturave quis gracilis factus sit, an morbo; modò semel gracilis sit. Eadem est inquit GALENUS providentia acquisiti affectus, & naturalis intemperiei. Itaque si propter ingeniti frigoris siccitatisque exuperantiam thorax ab ipso ortu naturæ emacruit, aut tum quoque bonus, post tamen tabido affectu consumptus est, quæ (te quæso) res vomitum hic inidoneum, illic idoneum fecerit, substantibus utrobique causis quæ vomitioni adversantur, iisdem. Sed hoc est istorum acumen qui hodie inter scriptores palmam affectant, quique nulla necessitate ambages secuti e mendicatis hinc illinc absque studio atque arte scriptis magno conatu magnas nugas dicunt. Sed his valere jussis, ad rem redeamus. Peracta vomitione recètè quies imperatur, cujus beneficio componantur turbati in corpore succi afflicteque inter ejiciendum particulæ ab egestisque oblæsæ materiis refocillentur. Neque verò luxuriæ causa vomere cotidianum habere convenit. Honamque robur ventriculi solvit corpusque plus justo exinanit ut nil mirum sit eum qui sic continuat neque valere neque senescere admodum posse.

Post vomitum quid agendum.

Q

Qui vomere post cibum volet, si ex facili facit, aquam tantum tepidam antè debet assumere; si difficilius, aquæ vel salis, vel mellis paulum adjicere. At, qui manè vomiturus est, antè bibere mulsum, vel hyssopum esse, aut radiculam debet, deinde aquam tepidam, ut suprà scriptum est, bibere. Cætera, quæ antiqui Medici præceperunt, stomachum omnia infestant.

¶ Medicamenta ἐμετικὰ, id est, vomitum cientia pro actionis robore atque infirmitate in triplici sunt differentia. Quædam enim adeò blandè leviterque solvunt ut ventriculum ac loca quæ juxta sunt, quàm minimum lacessant, cujus generis aqua tepida est, per se potui data, aut si quis ob vacuandæ materiæ lentorem ægrius vomat, quæ par-

Triplex vomitivorum differentia.

Blanda emetica.

particeps ſit modici ſalis ſeu mèllis ut tanto nimirum efficacius affixas ventriculo ſordes detergat. Ad hunc ordinem ſpectant hordei decoctum, ficus recentes, oleum crudum extremis digitis aut penna in gulæ caput demiſſum, ipſumque hauſtum hydræleum. At ſecundæ claſſis emetica aliquanto his ſunt potentiora, quapropter junioribus mediocria nominantur, ut quæ modum quendam in ſolvendo obtinent, neque ita ſunt invalida, ut ſuperius comprehenſa, neque rurſus ita violenta, ut quæ poſtremò mox ordine ſequentur. Ejus generis habentur radicula, atriplex, ſive ſemina horum ſumes ſive radices. Semen anethi, naſturtii, erucæ, melonum, radix betonicæ, & cucumeris ſativi. Tertio ordini adſcribuntur uterque elleborus, nux vomica, ſuccus corticis ſambucini, radix cucumeris agreſtis, & hujuſmodi, quæ ſimul omnia actionis ſuæ vehementia ſtomachum ſubvertunt. Proinde rectiùs CELSUS emeticorum quæ ſanis uſui eſſe poſſunt, duplicem ordinem proponit: Primoque ea collocat, quæ & mitia ſunt, & facilè vomentibus præbentur, qualis aqua tepida eſt tum ſyncera, tum mellis ſaliſve pauxilli particeps. Secundum autem ordinem ea tenent quæ potius manè vomituris conceduntur, ut radicula ex oxymelite ſumpta, mulſum, decoctum

Mediocria.

Violenta.

Emeticorum juxta Celſum duplex ordo.

Primus.

Secundus.

ctum hyſſopi, & id genus alia permulta quorum facultate humores tenacius ventriculo affixi diſſecantur abſtergunturque, ut epota paulò pòſt tepida, minore negotio exigantur. Id ſe comperiſſe in quodam ÆGINETA narrat, qui cum indies inappetentia ac nauſea laboraret ructumque inſuper acido atque præcordiorum inflatione (quia pituita in ventre coierat) aſſiduè torqueretur, *ſumpta* (inquit) *ex aceto mulſo radicula incredibilem vim ejus humoris evomuit, atque ita protinus ſanitatem recuperavit.* Porrò quoquot præter hæc ſunt emetica priſcis illis Medicinæ Autoribus uſurpata (in quorum claſſe primas ferè tenebat Helleborus) omnia ſanis fugienda, ægris non niſi per morborum maximas neceſſitates & in aliorum defectu remediorum præbenda ſunt. Etſi enim magnas ea ſæpe vires oſtendant in morbis longis ac febre carentibus (ſicut in Epilepſia atque Inſania Helleborus) ſuſpectus tamen uſus iſtorum omnium eſſe debet. Quemadmodum optimè alias CELSUS dixit. *Iſta non ſemper ægrotis prodeſſe, ſemper ſanis nocere.*

Lib. 1. c. 41: Hiſtoria cujuſdam vomentis pituitam.

Violenta antiquorum emetica ſanis fugienda, ægris rarò ſumenda ſunt.

Lib. 2. cap. 13.

Poſt vomitum, ſi ſtomachus infirmus eſt, paulùm ci-

bi, ſed hujus idonei, guſtandum; & aquæ frigidæ cyathi tres bìbendi ſunt, ſiquidem vomitus fauces exaſperavit. Qui vomuit, ſi manè id fecit, ambulare debet, tum ungi, deinde cœnare: ſi poſt cœnam, poſtero die lavari, & in balneo ſudare. Hinc proximus cibus mediocris utilior eſt: iſque eſſe debet cum pane heſterno, vino auſtero meraco, & carne aſſa: cibiſque omnibus quam ſicciſſimis. Qui vomere bis in menſe vult, meliùs conſulet, ſi biduo continuârit, quam ſi poſt quintum decimum diem vomuerit; niſi hæc mora pectori gravitatem faciet.

¶ Vo-

¶ Vomitus omnis ſive îs ſumpto pharmaco moveatur, ſive ſponte naturæ erumpat ſtomachum ſemper plus minus convellit. Quare hoc finito ſtudendum roborando ventriculo eſt. Itaque ſumpto priùs modico cibo (multus enim imbecillam facultatem ſuperat) haurire gelidum fontem ad tres uſque Cyathos expedit. Unde laxatum ventriculi os roboretur. Cyathus juxta PALÆMONEM duodecima Sextarii pars eſt. Ipſe ſic ſcribit *Sextarii Cyathus pars eſt, quæ eſt uncia libræ.* Sextarius autem qui octodecim unciarum capax eſt (etſi Romanis Authore GALENO, viginti contineat) duas Cotylas ſeu Heminas facit, quemadmodum idem innuit PALÆMON hoc metro. *At Cotyle Cyathos bis ternos una receptat.* Ex quo ſequitur, ut tres Cyathi quia non niſi dimidiam implent Cotylen, in totum pendeant uncias menſurales quatuor & ſemis quod eſt Acetabuli duplum. Sed definitis his, agendum de aſperitate faucium eſt. Ea inter vomendum contrahitur ab acore pituitoſi excrementi fauces atque omnem gulam ſuprà infraque in ipſo tranſitu percellentis ulcerantiſque, quæ quidem affectio etſi à bilioſo quoque vomitu poteſt excitari nequaquam tamen hujus occaſione in præſens fieri putanda eſt. Nam CELSUS de vomitu hîc agit, qui ventriculo propius eſt, quique

Vomitus ſtomacho moleſtus.

Li. de pond. & menſ. Cyath.

Sextarius.

Cotyle.

Fauces cur vomendo exaſperentur.

genitam in eo pituitam (naturale sibi excrementum) non bilem ex alto corpore huc confluentem extundit. Huic sententiæ medicamenta subscribunt, quæ initio hujus de vomitu sermonis ad expeditiorem materiæ purgationem Author proposuit, ut sunt hyssopus, radicula, mulsum & id genus calida remedia alia, tum incidentia tum abstergentia. Sed & jam nunc finito vomitu meracum, carnem assam, cibosque omnes quam siccissimos imperat, quæ tamen omnia post flavæ bilis effusionem maximè fuerint aliena. Agedum igitur causam scrutemur, cur post hujusmodi vomitionem præscripta remedia conferant. Pituita omnis quæ quidem cocta subdulcisque est, nequaquam exasperare loca quæ contingit, solet, sed contrà potiùs quæ ulcerata sunt, linire, lævigare, ac lento gratoque humore imbuere. Quum verò eadem hæc parum probè cocta acida salsave reddita est, tum certè Gulam transiens facilè exasperat. Ergo quæ hanc vomitio induxit asperitatem, quoniam cruditatis soboles est, quid novi si ea postulet auxilia quæ concoctionem adjuvant, qualia sunt tum ambulatio, tum ante cœnam (si quis manè vomuit) unctio, aut si vespere id à cæna fecit, postridiana lavatio sudorque in balneo. Duo hæc postrema cautius semper administranda sunt,

Pituita dulcis lenit: Acida aut salsa exasperat.

Gula per acidum vomitum exasperata quid agendum.

ſunt, ne hinc quæ primis venis cruda inhæreſcunt, liquentur, priuſque in omnem corporis habitum ferantur, quàm facta ſint per maturam concoctionem utilia. Itaque longè majore fiducia calentibus undis corpus perluetur evictis vaſorum cruditatibus: Id quod manè iis eveniſſe credibile eſt, qui heſternæ cænæ vomitu ſublevati tota pòſt nocte probè dormierunt. Minus periculi per cruditates in ambulatione aut unctione eſt. Nam hæc calorem inſitum moderatius excitant abſque vehementi ſuccorum turbatione & in habitum raptu, quæ profectò cauſa eſt, cur hæc vel non interveniente ſomni beneficio veſperi ante cænam ab eo rectè tententur, qui manè vomuit. Ut enim in hoc fortè homine imperfectior etiamnum fuerit concoctio, quam in alio qui per noctem dormivit, ita rurſus rapiendorum in corpus crudotum minor ſubeſt occaſio. Nimirum certa res & calentiore balneo validius ſuccos permoveri, quàm aut ambulatione aut unctione. Jam verò quod ad cibum à vomitu porrigendum attinet, ſcire licet mediocrem illum eſſe oportere, nam multo langueſcens cruditate calor opprimitur, perpauco deficit. At heſternus cibus, caro aſſa, vinum auſterum & meracum ejuſque ordinis alia conducunt, quoniam ventriculi robur firmant (ἀτρομαχία hæc Græ-

Cibus à vomitu quis utilis.

ci dicunt) frigiditatem minuunt, & excrementitium ejus humorem absumunt, his enim ille incommodis per crudas vomitiones urgetur. Sequitur posthæc de menstrui vomitus iteratione integer HIPPOCRATIS Aphorismus, cujus interpretationem siquis requirit, ex GALENI in hunc locum commentario, si volet, petat. Illiberale enim esse arbitramur commentarios scribere more complurinm Neotericorum, quos non pudet veterum monumenta bona tot inconditis paginis ad nauseam usque malè retexere, adeoque miserè se studere alieno potius fuco, quàm propriis dotibus speciosos videri.

De sal. decer. text. VII. §. 13.

De Dejectionibus.

Dejectio autem à Medicamento quoquè petenda est, ubi venter suppressus parum reddit, ex eoque inflationes, caligines, capitis, dolores, aliaque superioris partis mala increscunt. Quid enim in-

inter hæc adjuvare possunt quies & inedia, per quæ illa maximè eveniunt. Qui dejicere volet, primum cibis vinisque utatur his, quæ hoc præstant. Dehinc, si parum illa proficiunt, aloën sumat. Sed purgationes quoque, ut interdum necessariæ sunt, sic, ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus; & ob hoc infirmum erit: Cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit.

¶ Compressa diutius alvo dejectio nunquam non necessaria est at non semper utilis, quæ sumpto pharmaco quæritur. Hæc enim tum demum permissa est, cùm aut præsentis aut imminentis symptomatis exigit necessitas. Tantaque sæpè hujus vacuationis vis est, ut non sanitas tueri, non curari morbus abs-

Dejectio pharmaco petita quando utilis.

Maxima fusi ventris commoditas.

absque ejus præsidio commodè possit. Ostendit hoc naturæ in condendis intestinis scopus, quando hæc seu canales quosdam sentinaque ejus ipsa fecit colluviei, quæ à visceribus totoque venoso genere huc indies derivatur. Quod quidem facilè in ipsis perspicere sanis est, in quibus bilis utriusque superflua propriis meatibus tanquam ductibus hac via foras una cum fecibus effluunt. Longeque idem apparet luculentiùs in ægris, quoties per singulas febrium accessiones, multoque magis per acutorum morborum criseis natura antecedentis materiæ spurcitiem venis exterminat, inque ventris cavum affatim effundit unde ea mox vomitu dejectioneve exigitur. Et quam igitur præclaro beneficio ASCLEPIADES cùm hæc ista præsidia sustulit sanos privavit, quorum neglectus excrementa intus fovet, & spatio interposito gravissimis valetudinibus initia præbet. Jam verò si vel absque succorum labe venter obriguit, ne tùm quidem etiam absurdum fuerit commodo vel cibo vel medicamine dejectionem moliri. Quippe concoctionis primæ superflua æquo diutius intus morata penitus arescunt, instarque lapidis durantur transeunte paulo minus omni in mesareias chylo. Adde quod ab iis ad hunc modum inclusis putrique calore accensis acres effumationes ad cerebrum aspi-

Alvo diutius compressæ quæ superveniant noxæ.

aſpirant, unde protinus & capitis dolores & oculorum caligines, idque genus ſuperioris partis mala poſſunt & fieri & increſcere. Cumque hæc alvi tarditas ἀναδόσεως robur, idque aut ob ineptam inteſtinorum formationem, aut calidam intemperiem hepatis renum ac ſedium quæ juxta ſunt ut plurimum ſequatur, planè incidit, ut & ſic affecta viſcera, & durata alvus mutuas inter ſe operas præbeant ad malum, viſcerum quidem intemperie madorem ventris partim attrahente partim depaſcente. Ipſis autem alvi fecibus memorata loca altiore inteſtinorum tumore prementibus ſuoque veluti fotu magis magiſque extorrentibus, ut nil mirum ſit quod CELSUS ſcripſit, ſuppreſſa alvo inflammationes increſcere. Sive autem Inflammationes ita ut nos intelligas hepatis ſeu renum ardores (φλογόσεις Græci dicunt) ſeu propriè dictas φλεγμονὰς, id eſt, inflammationes, equidem non magni referre arbitror, nam pari ratione utrumlibet affectum adſtricta alvus exaſperat. Quid, inquit CELSUS, notans ASCLEPIADIS opinionem, adjuvare inter hæc poſſunt quies & inedia, quibus nimirum priſca illa ſimplicitas quoslibet extenuare ſe poſſe morbos vanè ſperabat, commodeque in hunc uſum inventum à ſe eſſe Diatriton illam gloriabatur. Erat autem ejus dogmatis præcipuus Autor ASCLEPIADES qui ini-

initio morborum tortoris vicem exhibebat, inedia, luce, vigilia, siti, cubantis vires convellens. Quasi verò hæc ista propositos affectus haud dicam juvent, sed non exasperent quoque: Quando deficiente venas nutrimento, totus ab his chylus ad unguem exugitur, siccataque excrementa, & propter inediam pauca intus cunctantur, sanguis omnis qui vasis supereſt, afflictaque intemperie viscera exuruntur, cæphalalgiæ ac caligines subeunte in caput bile invalescunt, in summa, robur naturæ consumitur, quò nil priùs nil antiquius cùm aliàs semper, tum in viscerum internorum phlegmonis haberi unquam debet. Sed ASCLEPIADE valere jusso agedum auxilia scrutemur, quis tutò per secundam valetudinem alvus ducitur.

Quibus auxiliis alvus sanis ducenda.

Primùm inquit CELSUS cibis vinisque utendum est his quæ hoc præstent, ἐκκοπροτικὰ intelligit, ac ventrem mollientia, ea quæ nullum peculiarem humorem venis eximere nata sunt, eaque duntaxat possunt quæ intestina ac vias quas vocant communes obsident, educere. Id verò præceptum utinam, hodie tam religiosè ab omnibus observetur, quam est humano generi apprimè salutare.

Error vulgarium Medicorum.

Quid enim non designat perdita impostorum medicastrorum audacia, quid non & nobilium quorundam (si Diis placet) Medicorum cæca confiden-

fidentia tot tantiſque purgationum machinamentis, non ſine gravi cubantium clade, ſummaque artis medicæ infamia, adeò ut vulgò jam olim dici cœperit. Summam eſſe Medicinam non uti Medicina, & beatum eſſe ventrem quem illa nunquam intrârit. De ſanis loquor, quibus citra vitiati humoris redundantiam alvus comprimitur. Hæc namque ſi ſupra modùm ſemel inaruit, quid commodius aut denique præſtabilius, quàm humidis lubricantibuſque cibis ac poculis, ſqualoris hujus vitium auferre, ac ſic fuſam alvum facere. Nimirum ut facultati inteſtinorum retentrici, ſiccitas, vigorem addit, ita expultrici humiditas. Nempe hoc inſtituto, inteſtina quæ feces tot impeditas aufractibus tardatura videbantur, ſagax natura mucco pituitoſo intus illevit, ut ejus lævitate fluxum oletum promptius ad anum properaret. At Empiricis, quorum omnes ſpes opeſque repoſitæ in lucro medicinæ purgantis ſunt, ſupervacanea eſſe hæc videtur obſervatio, ut qui tum demum mirum quàm ſuperbè gloriantur, ſi quam plurimum tum hujus muccoſæ pituitæ, tum tenuis è venis ſaniei detraxerint. Nec verò intelligunt effrenatis illis catharcticis ut alvum quidem egregiè ſolvi, ita benigno quoque venarum ſuccos detrahi con ſueſſe. Quippe medicamen iis deſtitutum

Siccitas vim retentricem firmat, humiditas expultricem.

Noxæ vehementium catharcticorum.

tum humoribus, quos ad se trahere natum est, ipsa etiam sana (ut ait GALENUS) invadit, sanguinem atque carnes eliquans; Jam ab huc præclara scilicet dejectione, omnia tum in corpore magis siccantur, tum solito pertinacior, ventris astrictio succedit. Et ne hoc parum sit, hanc iidem boni viri secundò ducere validioribus medicamentis parant, quasi per priora parum profectum sit, sicque ex simplici malo geminum faciunt, & ut ait FLACCUS. *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.* At fortuna tamen nonnunquam bona, imò ingenita naturæ vis tyrannidem hanc omnem edomat, sic ut subinde secundæ valetudinis initium, beneficio corporis, non Medicinæ fiat. Qua re protinus evenit ut illi tortores servasse homines, cum non occiderint, videantur. Flagitiosi me hercle, impostores, quam nequitia perditi cum non suis rebus frugi esse, non alienis didicerint, præstare in animum inducunt, per facinora incognitas artes agitare, quam inglorios aut inopes se vivere: Tum dira potius crudelitate experimenta per mortes agere quam salutis humanæ præsidem artem per misericordiam didicisse, Invalidæ ad hæc sanguinaria capita sugillanda literæ: Invalidæ (proh dolor) ad punienda leges, quorum sceleribus jacentem hodie videmus Medicinam,

Lib. Quos purg. oport.

De testanda Empiricorum nequitia.

cinam, tot nobis ſudoribus, tot pulcherrimi temporis jacturis: Tanto vigoris corporei, tanto rei hæreditariæ detrimento quæſitam. Beat illos multorum nece obſirmata temeritas, noſtros dolores, & juſtitia querelæ & vindicis impia manſuetudo acerbiores facit. At valeant iſta nequiſſimorum hominum portenta, quorum error (ſi quidem non potius nefas quam error dicendus eſt) ex cauſæ pendet ignoratione, unde ſiſti ventrem contingit: Eſtque hæc inconſiderantia pleriſque etiam celebrium Medicorum frequens, quam ſanos pariter atque ægros ſæpe cum opus non eſt purgationibus excarnificant, quique eò pervenerunt ſtoliditatis, ut non animadvertant quo magis ſic perpurgare corpus ſtudent, eo minus pro ſententia rem ſibi omnem cedere. Nonnulli inquit GALENUS ſumpto pharmaco in præſens gaudent ſi copioſius deſederint: Verum quanto magis ſunt vacuati, tanto his venter ſequentibus diebus magis adſtringitur. Nempe id incommodi ut idem Autor in iis effugeret quibus ſiccitatis occaſione alvus nihil reddit, non validis catharcticis, ſed ſolo per inferiora infuſo oleo alvum ciabat. Eo enim (inquit) ſiccum excrementum madeſcit, & tranſitus efficitur lubricus & inteſtinorum tunicæ emolliuntur. Ergo ut CELSI quoque

5. Sanit.

Alvum ſiccatam quo modo Gal. ſolverit.

que consilium non tantum GALENI se-
quamur contractam alvum rectè laxabi-
mus primum cibis ac poculis ad hoc
idoneis, his quæ simul & alant & ven-
trem molliant, cujus generis habentur
pinguia juscula, atque olera, decoctum
cicerum rubrorum, jus carnis, præser-
tim gallinaceæ aut vervecinæ, quæ alias
salsa esse alias recens potest, ac modo
quidem mellis, modo zaccharis partici-
ceps. His accedunt, lac cùm integrum
tum secreto caseo serosum, percolatum
ptisanæ cremor cum oleo & melle, pri-
mum brassicæ decoctum adjecto oleo vel
butyro vinumque dulce & crassum, ii
summa omnia (ut CELSUS alibi do-
cet) *tepida, dulcia, pinguia, elixa, jurul-*
lenta, salsa, diluta. GALENUS præstan-
tissimum ἐκκοπρωτικόν parabat, ex beta
lente cum sale & garo. Ista verò co-
mnia ut ventrem permoveant, paulò li-
beralius sumenda sunt, futura alioqui
inefficacia, sic ut pleraque ad libram
unam, alia ad sesquilibram, multa bi-
nis etiam libris sumere oporteat. Quo
si per hæc parum perficitur, tum utique
(judice CELSO) veniendum ad Aloë
est, quæ ut vires suprà hepar non exe-
rit, ita inter cætera purgantia sola e
innocentissima. Quum enim alia ca-
tharctica stomachum semper plus minu
labefactent Aloë adeò id non facit u
hunc etiam (Authore GALENO) corro-
bore

Lib. 2. cap. 29.

Aloës eximias dotes.

Lib. 2. cap. 12.

boret. Ejusque rei causa CELSUS alibi præcepit *purgantibus omnibus Aloën perpetuè miscendam esse.* Jam verò si hîc nihil quidem ex toto trahere corpore propositum est at ventrem duntaxat aliqua ex causa tardiusculum provocare, quid optatius quam iis id compleri catharcticis, quorum vis non nisi ventrem attingit, aut siquid porrò tendit vasa tantum mesenterio intexta vellicat. Cæterum novisse hoc loco commodum est, pro vario ventris affectu Aloë utendum esse aliàs lota, aliàs illota. Hæc namque purgat magis, sed roborat ventriculum minus, illa contrà. Quin etiam majore sæpe cum fructu sumetur medicamen Dialoës, id est, ex aloë compositum, Græci ἱερὸν πικρὰν vocant, cujus Author ipse sit GALENUS. Iterum moneo hanc in sanis dejectionem non ita statam esse oportere, quin sæpe ea quoque fiat utilis quæ asperioribus Medicamentis tentatur. Nam ut CELSUS proximè scripsit, & corporum & temporum ratio eam facere necessariam potest. Etenim si cacochymia succos venarum contaminavit, quæ non victu curari, non exercitatione, non balneis, nedum inedia commode potest, quis quæso adeò præfractus, aut denique ita stultè meticulosus, ut id non audeat purgante medicamento tentare, quod aliis fieri posse remediis negatum est.

Aloë purgantibus omnibus miscenda.

Aloë lota plus roborat, sed purgat minus, illota contra.

Medicamen Dialoës.

6. Sanit. Alvi ductio pharmaco petita, non nunquam sanis necessaria.

Neque enim vehementi malo succurre re nisi æquè vehemens auxilium potest Quid sanguinisve redundantis luxuriem extenuare incisa vena licebit: Ejus vero HIPPOCRATES, ejusque fidus interpres GALENUS vernalibus horis sanco quoque non modo sanguinis onere incisa vena levare, sed perpurgare etiam dubitarint, quos propter multitudinem fusorum humorum anniversarii catharri, arthritides, hæmorrhoides aut id genus similes morbi exercebant. Atque hæc cum ad præsentis loci illustrationem, tum ASCLEPIADIS causa loquor, cui nihil ad sanitatem conducere purgationem placuit. Porrò quoque posthæc CELSUS de nimia dejectionis iteratione docet, quia ejus ipse rationem abundè explicat, altius hic repetere non satis causæ putamus.

De his, quæ calefaciunt & refrigerant corpus.

Calefaciunt unctio, aqua salsa, magisque si calida est; omnia salsa, vinum austerum. Contra refrigerant, in je-

jejuno, amara, carnosa, si post cibum est balneum, & somnus, nisi nimis longus est, & omnia acida; aqua quam frigidissima; oleum, si aquæ miscetur & lotus.

¶ Prosequitur jam CELSUS quem prius instituerat ordinem cum doceret suam cuique naturam cognitam esse oportere, ut hanc vel calefacere, si nimium friget, vel si immodice calet refrigerare tentaret. Itaque calefaciendum tractationem jam nunc aggressus, primo loco unctionem ponit, quæ duobus ferè nominibus hanc vim adepta est, partim quoniam calente cum oleo quadamque corporis pertractione administratur, partim quia oblita pinguetudine cute, calorem intus includit, quoque minus succi exhalet impedit, Succedit aqua salsa, quæ communi omnium salsorum lege calefacit, id quod & amaris & acribus juxtà commune est. Sequuntur carnosa, quæ profectò non alio nomine calefaciunt, quam quòd præ cæteris eduliis potentissimè nutriant. Quid enim novum habeatur, ca-

Calefaciendum.

Unctio.

Aqua salsa.

Carnosa.

Calor accessu alimenti augetur.

lorem nobis insitum accessu nutrimenti augescere, quum & ignem magis ardere aggestis in eum lignis minimè miremur. Nempe recens succus ex plenum cibo, eoque temperato vel paulò quid calidiore genitus substantiam nativi caloris instaurat affuso solidis partibus, in quibus ille totus in existit novo sanguine, ac spiritibus subinde vitalibus ejusdem sinceriore particula recuperatis, ut rectè creditum veteribus sit. Sanguinem esse naturæ thesaurum. Nequ verò hæc ita accipias licet quasi ex quo vis cibo incrementum accedere calor putandum sit. Nam is contrà à succ lactucæ qui tamen nutriens est, manifestè minuitur. Proin alimentum egregiè calfacturum ejus generis esse debere perhibemus, quod suapte natur calidum est unaque multum sanguinem producit, qualis est animantium carn copioso sanguine præditorum, hæc enim (teste GALENO) omnia sunt calida. Ac tanta profectò carnium in calfaciendo corpore vis est, ut ipsum quoque animum in evidentissimam pertrahat sympathiam. Si namque (ut GALENUS Author est) animi mores temperaturam corporis imitantur, quid adeo mirum sit homines à crebro carnium esu, ut corpore magis calidos sic animo ferociores reddi. Ostendit hoc Anthropophagorum ac gentium Lybiæ effer

Sanguis naturæ thesaurus.

Quodnam alimentum calorem augeat.

Lib. quod animi mores ex.

Carnis usus corpus calidum, animum ferocem efficit.

ſevities, quorum venter crudis hominum artubus & obſcænis onagrorum leonumque viſceribus ſaginatur. Sanè impulſum hac eſſe cauſa PYTHAGORAM exiſtimo, quòd tantopere carnes horruerit. Nimirum facilè is tanta fretus ſapientia perſpexit, ex hoc genere victus mortalium animos efferari, ac neſcio quid pecuinæ atrocitatis induere. Itaque ut rude vulgus ab pecudum eſu abſterreret, haud inſcitè puto, finxit hominum in beſtias Metamorphoſim, poſt fata cujuſque fieri, ejuſque rei cauſa intactas ac veluti ſacras animantium carnes eſſe volens, ſic apud NASONEM exclamat. *Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi.* Sequitur nunc adhibitum à cibo balneum, quod cur calfaciat diſputatum ſuperius abundè eſt. Succedit vinum auſterum, quod tamen accipiendum non eſt, pro eo quod recentiores eſſe aſtringens, & Græci ſυπλικὸν dicunt, hoc enim inter cætera vini genera minus calet. Fortè rectiùs hîc auſterum intellexeris id vini, quod potentes habet vires ab HIPPOCRATEque οἰνῶδες, i. vinoſum appellatur, & ὀλιγοφόρῳ opponitur, natumque eſt & caput halitibus ferire, & corpus univerſum incendere. Quemadmodum ſanè auſteri nomine vulgò id ſignificatur, quod rigidum, immite, atque aſperum eſt. Hujuſmodi vina potiſſimum colore rubra,

Pythagoras non temeré carnes rejecit.

7. Meta.

Lib. de vict. acut. text. xxv.

bra, ſubſtantia craſſiuſcula ſunt, quall è Gaſconum patria ad nos importatum quod Rhenano albo minus urinam citt & corpus totum magis inflammat. Et calefacientium quidem ratio expoſita eſt. Nunc de his dicam quæ corpus refrigerant. Incipiam à balneo, quod in jejunio ſit adhibitum. Id præterquàm quod propter inanitatem venarum nullo nutritionis fructu ſolida afficit, ita ad inſuper ſucci diſſipat quodd ſubter cutem carnibus inhæreſcens, nondum his ſat probè coaluerat, ſicque humoribus undique conſumptis æquè frigus corpori dominatur, ac ſi quis inciſa vena factus exanguis ſit. Refrigeratt præterea jejunos & ſomnus, quatenuss alimento probè jampridem confecto atque partibus unito, calor per quietem intus coërcitus omniaque ibidem vacua offendens naturalem ſolidorum madorem, non tantum venarum reſiduum ſanguinem atterit conſumitque, ſed & idem hinc ſubinde calor intermoritur privatus ſcilicet idoneo tum fomite, tum ſubjecto. Sanguis enim hunc reficit, ſolida continent. Optarim hîc aliquanto fuiſſe oculatiores σχολιογράφους atque excudendorum voluminum caſtigatores, quos mendum orationis propoſitæ ſubterfugit. Scilicet in omnibus quæ videre licuit exemplaribus pro eo quod ſcribi de ſomno oportuit, ſi nimis longus

Quæ corpus refrigerent.

Balneum jejunis adhibitum.

Somnus poſt inediam.

Locus mendoſus.

gus eſt, ſupponitur, converſa in diſjunctivam, conditionali. Quis enim neſcit abs quovis immoderato ſomno ſive is famelicum ſive ſaturum tenet, corpus ſemper refrigeſcere. Confirmat eam rem HIPPOCRATES ſic inquiens. *Gravis vigilia alimenta cruda reddit, ut ea quæ in contrarium fit mutatio corpus diſſolvit.* Idemque *Author* ibidem ſic ait. Somni *jejunum extenuant, humidum quod ineſt vacuantes.* Paria poteſt in jejunio & brevis ſomnus, ſed minus quam longus efficaciter, proin ille à CELSO præteritus, hic evidentioris energiæ cauſa notatus fuit. Ut ne dicam etiam rarò jejunis ita vacuum corpus eſſe quin lateat in vaſis neſcio quid nondum percocti humoris, quem perficere brevis ſomnus, ſuper excoquere atque conſumere longus ſolet. Quæ poſthæc jam CELSUS refrigerantia recenſet, pars eorum per ſe clara, pars ſuperioribus in locis enarrata eſt. Unica ſupereſt aqua, quæ ſic, ut CELSUS loquitur, quàm frigidiſſima. Hæc talis eſſe reſpectivè dicitur ad caloris noſtri vires, quas ſi illa robore ſuperat & frigidiſſima eſſe, & corpus refrigerare haud perperam dicetur. De aquæ perfuſione ac piſcina loquor, quæ etſi friget, non ſemper tamen nos totos refrigerat, quin ſæpe etiam ex accidente calefacit, facto caloris propter ejus augmentum ad

Lib. de vict. ac tenr. XXIV. §. 16.

Lib. de Diæta 2. renr. XXXVII. §. 1.

Aqua quàm frigidiſſima.

extrema recursu, qui fieri recursus, non nisi copioso calore intus dominante potest. Ergo senibus, convalescentibus ac longa ægrotatione exhaustis, idque brumalibus potissimum horis, invalidum calorem, occurrens frigida extinguit; tantùm abest ut intro compressum redire iterum in habitum cum auctarico faciat. Ideoque in his non catharros ea levare, non tetanos, non podagram potest, sicque hæc subinde ut non usque refrigerat, sic istorum respectu corporum, quia nunquam calefacit meritò esse quàm frigidissima dicetur.

De his, quæ humidant, & siccant.

Humidum autem corpus efficit. Labor minor quam ex consuetudine, frequens balneum; cibus plenior, multa potio; posthæc, ambulatio & protinus cibus adjectus; ea genera escæ, quæ ex locis veniunt

fri-

frigidis, & pluviis, & irriguis. Contrà ſiccant immodica exercitatio, fames, vigilia, unctio, ſine aqua calor. Sol immodicus, frigida aqua, cibus exercitationi ſtatim ſubjectus, & is ipſe ex ſiccis & æſtuoſis locis veniens.

¶ Hujus orationis ſeries in exemplaribus ad unum omnibus ita depravata eſt, ut hanc ne ipſe quidem Autor ſi viveret eſſet agniturus. Sic enim aliorum habent codices. Locus vitiatus.

Humidum autem corpus efficit labor major quàm ex conſuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio, poſthæc ambulatio, & vigilia, per ſe quoque ambulatio

latio multa & vehemens, & matutina exercitatio, & non protinus cibus adjectus, ea genera escæ, quæ veniunt ex locis frigidis, & pluviis, & irriguis. Contrà siccat modica exercitatio, fames, unctio sine aqua, calor. Sol modicus, frigida aqua, cibus exercitationi statim subjectus, & is ipse ex siccis & æstuosis locis veniens.

¶ Sed quam iste orationis contextus sit insulsus & à sensu Medico alienus, nemo adeo rudis est, quin intelligat. Quo minus Neotericorum incurram reprehensionem quòd loeum hunc ita pro lubito digesserim meo. Nempe hoc duntaxat ordine Medicus est, ac CELSO dignus, POLYBIque verbis unde mutuatus videtur conformis. Porrò de eorum quæ humectant aut siccant natura, pluribus agere non satis causæ puta-

Li. de vict. Idiot.

tamus, quatenus iisdem ferè rebus aliquis humectatur quibus impletur, ac siccescit, quibus extenuatur. De his tamen nonnulla dicenda sunt. Matutina exercitatio, ubi vehementior est, ob id siccare creditur, quod corpus (modò id jejunio vacuum sit) plus justo dissipet. Nam cum fructum nutritionis, attractis per motionem in habitum succis, membra sentire debeant, non solum eo ipsa frustrantur, sed proprium etiam humorem unà cum affluente sanguine amittunt. Posthæc siccat & cibus longiore post exercitationem tempore sumptus. Etenim hac interposita mora, concidunt oscula venarum propter motionis vim antè hiantia, ideoque nec ita properè nec æquè ubertim, ut alias, escam trahunt. Nempe hoc instituto PAULUS quoque ÆGINETA, iis quos extenuare studet *balneo jam egressis non protinus cibos offert, sed aliquanto post tempore.* Cæterùm quod unctio sine aqua exsiccet, comparativè scriptum est, ad eam quæ cum ea fit. Sicut enim nulla non unctio quæ communi cum oleo administratur humectat, ita ea id demum facit efficacissimè, quæ adhibitam priùs aquam intra habitum includit. Siccantibus adnumeratur, & frigidæ lavatio, quia astringendo madorem carnis exprimit, tum quia cutem densando calorem, spiritum, succos, necessaria na-

Exercitatio matutina siccat.

Li. 1. cap. 57.

Frigidæ lavatio cutis siccet.

naturæ nutrientis adminicula, ab extremis intrò violenter in profundum corporis contrudit, ex quo nil mirum est habitum emacrescere.

De his, quæ alvum adstringunt & solvunt.

Alvum astringit, labor, sedile, creta figularis corpori illita, cibus imminutus, & is ipse semel die assumptus ab eo, qui bis solet: Exigua potio, neque adhibita, nisi cum cibi quis quantum assumpturus est, cœpit: Post cibum quies. Contrà solvit aucta ambulatio atque esca, motus qui post cibum est, subinde potiones cibo immixtæ.

VI. Epid. sext. 6. §. 2. Corpus undique transpirabile est.

¶ Ut corpus (teste HIPPOCRATE) intus forisque transpirabile perviumque est,

eſt, ita mutuus quoque liquorum eſt ex una corporis regione in aliam per omnia confluxus. Hujus occaſione, omnium ſæpiſſimè, alvus ſiſti in rectè valentibus ſolet, translato ſcilicet in venas excrementorum ventris humido. Nempe inter naturales Potentias Retentrix & Attractrix ſemper (Authore GALENO) robuſtiores ſunt in aridioribus calidioribuſque inſtrumentis ſive naturali qualitate, ſive aſcititia ſint talia. De perfectè ſanis loquor, ac nullo in viſceribus inſignis intemperiei, aut formationis vitio afflictis. Etenim quis neſcit alvos quoque poſſe contrahi aliàs à vehementi jecinoris aut renum ardore, aliàs ab inteſtinorum quoque vitio cum naturaliter ea admodum aut ſicca, aut hebetis ſenſus, aut in nimios intorta gyros ſunt, qnin etiam idem ſæpe poterit ab ipſius accidere biliarii meatus obſtructione, aut prava in ventriculum inſitione, nec rarò etiam ab infirma muſculorum qui in ſepto transverſo & abdomine ſunt, actione (nam ii quoque ad celeritatem dejectionis adjuvant) multiſque aliis id genus cauſis, quæ vitioſos corporum ſtatus ſequuntur. At verò rectè valentibus ab iis ferè cauſis alvus adſtringitur quæ ventris humiditatem partim conſumere partim digerere in venas natæ ſunt. In his principem locum tenet exercitatio per quam ac-

6. Sympt.

Alvus unde comprimatur.

Labor.

accensis motionis organis chylus in habitum corripitur, & undequaque accenso corpore absumitur. Cæterum cum sedile ventrem retineat superioribus locis demonstratum est. Idem facit creta figularis seu terra Lemnia, adeò in astringendo potens ut sanguinem undecumque promanantem retineat, & quamvis aliam fluxionem compescat, sive foris illitum sive intrò in corpus sumptum. Ejusque facultatis merito alvum comprimit. Jam quod à cibo imminuto tardus venter pigrescat, ipsa re patet. Vix enim hic ullo pondere excrementum intestina premit, quò fit ut hæc ipsa gravi saburra seu stimulo carentia, suique veluti muneris oblita, lentè ad dejectionem levis oneris insurgant. Quod si ita est, quid miri, si simile quoque eveniat à cibo semel per diem assumpto ab eo qui bis solet. Sic enim præter solitum, ut HIPPOCRATES loquitur, detumescit subsiditque ventriculus, tum etiam κρεμᾶσθαι δοκεῖ τὰ σπλάγχνα, id est, viscera pendula esse videntur correpto scilicet in venas omni chylo ipsisque subinde fecibus minima mole residuis ac lapidis instar siccatis. Quare rectè GALENUM monere arbitror, tum demum pauciora quàm ex proportione multitudinis ciborum excrementa dejici, ubi plus ex ipsis transit in anadosim. Sequitur exigua potio, quæ quia non

Sedile.

Creta figularis.

Cibus imminutus.

Cibus non nisi semel per diem sumptus.

2. de vict. acu. text. XVI. §. 5.

6. Sympt.

Potio exigua.

non ſat madoris ferculis adjicit, dejectionem tardat, idque multo faciet efficacius, ſi non ſæpius (ut moris eſt) inter edendum iteretur, ſed tota ſemel à cibo ſumatur: Sic enim oſculo ventriculi innatans nequaquam epulis tota totis miſcetur, ideoque eas humectare quidem potis eſt. Noviſſimum eorum quæ alvum ſiſtunt, quies à cibo eſt, qua fit ut aſſumpta edulia nequaquam concuſſa ſupremo ventri inhæreſcant, minuſque properè ad imum ſidant. Proximus nunc eſt eorum ordo quæ alvum citant, in quibus eſt motus poſt cibum, adeò in hac re potens, ut graves interdum diarrhæas moveat. Porrò aucta pariter ambulatio atque cibus, potiones cibo immixtæ, & id genus alia cur alvum ſubducant, ex eorum patet conſideratione, quæ hanc cogunt. Contrariorum enim ut ſunt cauſæ contrariæ, ita doctrinæ ratio eadem eſt.

Quies à cibo.

Alvum ſolventia.

Illud quoque ſcire oportet, quòd ventrem vomitus ſolutum comprimit, compreſſum ſolvit. Itemque comprimit is vomitus, qui ſtatim poſt cibum

 eſt:

est: Solvit is, qui tarde supervenit.

Vomitus cur compressum ventrem solvat.

¶ Vomitus ob id ventrem solutum comprimit, quòd materias ad alvum inclinantes infernè sursum avertit. Nempe hujus ἀντισπάσεως causa vomitus alb HIPPOCRATE GALENOque in iis probatur morbis, qui inguina, renes, coxas cæteraque ventris inferioris loc exercent. Optimè enim materia quæque revellitur ubi alia parte prorum pens, alia emittitur. Quod præceptum HIPPOCRATES hoc Aphorismo stabilivit. *Longo alvi perfluvio laboranti, spont vomitus superveniens morbum solvit.* Jam verò quod vicissim compressum ventrem vomitus moveat ex concussione fit intestinorum quorum facultas expultrix a proprium munus hoc modo excitatu Ea tamen hæc omnia lege fiunt, quò qui ventrem compressurus vomitus est protinus à cibo cieri debeat, qui ver laxaturus longo pòst tempore. Hic e nim excrementa ad imum ventris ja antè demersa agitatis vomitione intesti nis per sedem seu proximum locum e rumpunt, illic verò alimenta priusqua pyloro exciderint, aut intestina majo re pondere ad expulsionem sollicitave rint, suprà per os egeruntur.

Hip. li. 6. Aph. 15.

De Ætatum varietate.

Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè sustinent mediæ ætates, minus juvenes, minimè pueri, & senectute confecti. Quo minus fert facile quisque, eo sæpius debet cibum assumere; maximeque eo eget, qui increscit. Calida lavatio, & pueris & senibus apta est. Vinum dilutius pueris, senibus meracius, neutri ætati, quæ inflationes movent. Juvenum minus, quæ assumant, & quomodo curentur, interest.

¶ Fames sic oritur. Quum triplex nostri corporis substantia assidua nativi caloris actione dissipetur, sagax, pro- Fames quomodo excitetur.

vidaque rerum natura ſingulis particu-
lis facultatem protinus ab inito contu-
lit, qua defectum alimenti percipere:
aliudque ex proximis unaquæque locis
attrahere valeant. Ea verò facultas
penuriæ ſenſu (modò is ſenſus dicendus
ſit) oritur, atque naturalis appetentia
vocatur, omnibus animantibus atque
plantis juxta communis. Jam quia in-
ſenſibilis hæc corporis difflatio (Græci
ἀδηλον διαπνοὴν appellant) extremas par-
tes primò exhaurit, (propiores enim
cuti per quam exhalatio fit, remotio-
resque à ſuccorum officinis ſunt) planè
accidit ut hæ quoque primæ egeſtatis
ſenſu perſtringantur, quare alimentum
è proximis locis trahere properant, ac
mox illæ rurſus ex ſibi vicinis, hæque
deinceps ex aliis atque aliis, ſicque dum
undequaque rapto vivitur, ſit ut hoc ce-
leri tractu vaſa ad ventriculum perti-
nentia tandem exinaniantur, quæ & i-
pſa tum quoque ejus viſceris tunicas vel-
licare atque exugere incipiunt. Atque
moleſtus hic ſuctionis tractioniſque ſen-
ſus ut primum os ventriculi, partem
ſupra omnia ſenſibilem, percelluerit,
ipſa ſtatim oritur animalis appetentia,
quam inediam ſeu famem appellamus.
Declarant hæc longè evidentiſſimè quòd
præcipua omnis appetentiæ cauſa ipſa
ſit corporis difflatio, quòdque hæc à
calore fiat innato, tum quod primariæ
cau-

Appetentia animalis.

Inediæ primaria cauſa.

causæ energiam promoveat corporis ad diffiationem aptitudo. Ergo quicumque & multo naturæ calore affluunt, & rara sunt mollique corporis textura, ocyssimè inedia urgentur pariterque hanc egerrimè ferunt. Tales apprimè sunt pueri, juxta illud HIPPOCRATIS. *Qui crescunt plurimum habent calidi innati, itaque plurimo egent alimento, alioqui corpus consumitur.* Porrò discernere inter eòs homines oportet, quam citius esuriunt, & quam ab inedia pejus afficiuntur. Etenim perinde non est neque iisdem semper innectitur causis citò à fame lædi. Pituitosi enim celerrimè cibum concupiscunt, quos tamen inedia adeò non offendit, ut magnopere etiam juvet corpore (ut ait GALENUS) ex crudis quos continet succis alto. Rursus tum stomacho tum reliquo corpore biliosi, haud ta promptè quidem fament, cibo tamen non sine noxa diu carent. Adhæc enes tardius quidem esuriunt, inediæ amen impatienter ferunt, quatenus his ui pauculus superest calor emoritur nisi ugi modicaque alimonia seu fomento sustentetur. Juxta illud HIPPOCRATIS *Senibus parum calidi innati inest, & ob d paucis egent fomentis*: Ubi tamen subntelligas, sæpius quoque repetitis. Siquidem ipsorum calor ἀνάλογον est cum mbecilla lampadis flamma, quæ proinus interit, oleo aut justo parcius, aut ub-

Lib. 1. Aph. 14.

Discernendum inter eos quos fames citius urget & quibus pejus nocet.

Inedia pituitosis prompta & utilis.

Biliosis fames & tarda & gravis est itidem & senibus.

Loc. cit.

Inedia quibus maximè infesta sit.

uberius idque confertim affuso. In summa hos inedia maximè debilitat, qui ob corporeæ texturæ raritatem facilè dissolvuntur, ut pueri, quique temperamenti calidi occasione promptè inflammantur, ut juvenes, & quam propter naturæ imbecillitatem celeriter deficiunt, ut senes. Hæc intuenti omnia quo quæso obscurum sit inediam, ut CELSUS docet, facillimè à mediis sustineri ætatibus. Sub mediis ætatibus ipsos comprehendimus adolescentes qui jam annum quintum & vicesimum nondum tricesimum sextum excesserunt. Nempe hi præterquàm quod increscere jampridem desierunt, inter reliquarum ætatum homines planè sunt medii. Itaque longiore abstinentia non ita dissipantur, ut pueri neque tantopere incenduntur siccanturque quantopere juvenes, neque tam facilè elanguescunt quam senes. Iterum moneo, hæc ista de inediæ noxa non promptitudine intelligenda esse. Quod quidem senum ac juvenum causa loquor, quos inedia ut pessimè excipit, sic tardè premit. Tum quoque ne pugnare CELSUS cum HIPPOCRATE videretur, qui sic ait. Senes facillimè jejunium ferunt, secundo loco qui ætatem consistentem habent, minus adolescentes, omniumque minimè pueri. Enimverò sic sit, ut quo quis duriore minusque diffiabili corpori com

Quinam omnium facillimè jejunant.

Lib. 1. Aph. 13.

Hippo. in speciem Celso contrarius quoad inediæ tolerantiam.

compage eſt, eo tardius cibum appetat, ideoque juxta præſentem HIPPOCATIS Aphoriſmum *pueri citiſſimè eſuriunt, atque his minus cito adoleſcentes, poſt quos multo quoque minus juvenes omniumque minimè ſenes.* Maximè tamen ſecundum hunc CELSI locum inedia offenduntur (cum pueris) ſenes, atque his minus juvenes, minimeque omnium adoleſcentes. Sed obſtrepent, nobis, ſat ſcio, Neoterici, illos dico qui devotis animis quocunque jure, quæcunque injuria in verba GALENI jurarunt novam hanc eſſe interpretationem clamitantes, & à GALENI commentatione alienam. At hos primum rogo, æqui judices in re controverſa uti ſint, quod ſi non impetro utique nihilo minore audacia illorum ego protervis oppedero vocibus, quam ipſi cognitam oppugnant veritatem. Ergo cur GALENI interpretatio in hunc quem proximè retuli Aphoriſmum minus arrideat, operæ precium eſt, compendio oſtendere. Quoque id fiat commodius, præſtiterit ætatum diſcrimina ſeu alicujus hypotheſeos loco prius exponere ut quid de quaque earum parte ſenſerit cum CELSUS tum HIPPOCRATES, manifeſtum ſit. Ut mundi annique totius ætates quatuor, ſic & hominum ſunt. Prima eſt Pueritia ab ipſo ortu ad quintum ferè & decimum annum porrecta, ſub qua multo cali-

Humanæ vitæ ætates quatuor. Pueritia. Adoleſcentia.

do humidoque corpus affluit. Hanc excipit Adolescentia, ubi jam pubes vestire inguina, & decorare faciem barba incipit, quam vitæ particulam Græci ἥβην & ἡλικιαν μειρακέων CELSUS mediam nominaverunt, estque GALENO judice, omnium temperatissima. Tertia ætas Juventus est, latissimè hac illac patens, diciturque Latinis constans, Græcis καθεστηκυία esse quoniam sub ea omnes incrementum corporis sistitur. Dixi hujus ætatis spacia latè porrigi, nam quæ prima ejus pars intra quintum vigesimum annum, & trigesimum quintum includitur, viribus florentissima est, ac Martis Venerisque Palestræ aptissima, suntque in ea quos Græci νεανίσκους vocant. Plus hi quàm adolescentes caloris: Minus humiditatis habent. Secunda pars, quæ ferè intra compræhensum terminum prioris, & quadragesimum secundum annum est, Viros profert, maturis consiliis, prudentiaque pollentes, Græci ἀνδρίαν, nos ætatem virilem dicimus, estque oxuperanter calens & ficca. Finis juventutis omnis παρακμὴ, id est, declinantem ætatem habet, ad quadragesimum nonum annum extensam. In hac bilis atra dominatur, ea quam exuperans calor ex flava retorridam fecit, acciditque hic, tabescente propter defectum humoris calore, corpus refrigescere, siccumque

Juventus.

ac

ac penitus ſenile fieri. Peſſimo exemplo, omnes propè dixerim. Neoterici juventutem in complures diverſi inter ſe generis partes diſtraxerunt, parum memores ejus ARISTOTELICI, τὰ τῷ μειζόντε καὶ ἥττον διαφέροντα ἀλλήλων, εἰδῶ ὄκ μεταβάλελειν. Nempe ſciſſe hos oportuit ætatum diſcrimina pro totius temperamenti demutatione non ſpaciis annorum circumſcribi oportere. Quis enim neſcit omnem juventutem calere ſiccamque eſſe, tametſi prima ejus pars plus nativi caloris minusque ſiccitatis, noviſſima hujus plus minus illius quam media poſſidet. Quod ſi primam temperatam dices, adoleſcentia ea erit non juventus ſi poſtremam frigidam ſiccamque cenſebis, ipſa erit malorum plena Senectus. Eſto aunorum curricula ætates, non temperamenta corporum faciant, at cur ipſi quæſo ſenectam itidem in ſua non diſtraxerunt membra, cur non alteri cuivis liceat longè plures quàm ſex vitæ partes ſtatuere, rerumque multitudine diſcentem obruere. Quippe eſt & pueritiæ ſua infantia, eſt & adoleſcentiæ ſua pubertas ſeu ephebia. Juventa primum νεανίσκους mox viros, poſtremò declinantes profert. Quin ſenectus & ipſa quoque in totidem (ut mox audies) diducta partes, ætatum differentias in totum decem efficiet. Hæc vitæ ſpatiorum circumſcriptio, non ſolum

Neotericorum error in diſtinguendis ætatibus.

lum inartificiosa, sed in ipsum quoque peccans HIPPOCRATEM est. Nam ipse sic ea distraxit. Γέροντες ἐωφορώτατα νηστείην φέρουσι, δευτέρον οἱ καθεστηκότες, ἥκιστα μειράκια πάντων δὲ μάγιστα παιδία. Hunc virum seu Præceptorem haud pœnitendum cùm alias ferè semper tum hic quoque rectissimè secutus CELSUS, quatuor ætates, hominum non plures numeravit. Superest ultimus vitæ terminus Senectus, recta ad interitum via, propterque intemperiem corporis frigidam ac siccam, nec non ingravescentem naturæ imbecillitatem multis referta amaritudinibus. Ejus pars quæ circiter annum 50. ultimæ copulatur juventuti virens esse dicitur, obeundis etiamnum vitæ muniis par. Græci in hac constitutos ὠμογέροντες appellant, duratque hæc ipsis ferè vix ad annum sexagesimum, cum jam deficere homines incipiunt, & corporis pariter atque animi officia concidere vitæ omnis catastrophe, decrepitos senioque confectos continet, Græci hos πεμπέλους vocant. Incipit ab anno septuagesimo, duratque usque ultimum vitæ diem. Et sic quidem positis ætatum discriminibus, proximus est ad rem propositam redire. Primum itaque non video cur HIPPOCRATES, ut GALENUS vult sub appellatione τῶν γερόντων magis ὠμογέροντες, id est, virentes senes, quam ἐσχατογήρους seu

Lib. 1. Aph. 13.

Senectus.

Parum firma Galeni in libri 1. Aph. 13. interpretatio.

ſeu decrepitos inaudierit. Neque enim ſimile veri eſt tanti nominis Autorem, vel tam malè fuiſſe ſedulum, ut diſcrimina, ita neceſſaria præterierit, vel adeò denique ſui oblitum moris ut particulam orationis, aliquam adjecerit, qua ſenectutis pars certa notaretur, quod quidem cùm alias toties, tum evidentiſſimè eo Aphoriſmo obſervavit, qui ſic habet, Βράγχοι καὶ κόρυζαι τοῖσι σφόδρα πρεσβύτησιν οὐ πεπαίνονται, id eſt, Raucitates & deſtillationes in valde ſenibus ad maturationem non perveniunt. Jam verò fac intellexerit HIPPOCRATES primos duntaxat ſenes, at quid porrò cauſæ GALENUS juvenibus prætexat cur hos clariſſima voce HIPPOCRATES declarârit facilus adoleſcentibus jejunium ferre. Quo errore vix ſcio an quicquicquam in Medicina magis pudendum, aut indignius HIPPOCRATE ſit. Etenim certa res eſt, conſiſtentes ſeu juvenes, ut ſunt immodicè calidi ſiccique, tardiſſimè quidem famere: famem verò difficillimè, hoc eſt, maxima cum offenſa pati. Et quis verò jam non videt quàm parum circumſpectè ne dicam verè in hunc Aphoriſmum illud dixerit GALENUS. Spectatur ejuſmodi ferendæ inediæ facilitas in non appetendo, nihilque inde noxæ ſentiendo. Ex contrariis æſtimatur difficultas. Perſtat igitur inconcuſſa cum CELSI tum HIPPO-

Lib. 2. Aph. 40.

POCRATIS quam nos primi de fame dedimus interpretatio. Neque verò superflua est hæc ista HIPPOCRATIS tolerandæ inediæ observatio, quæ ob id ab eodem Autore mandata literis est, ut constet cibandi tempora pro corporis necessitate, non semper famis promptitudine legi oportere. Quemadmodum enim cibo indigentibus, nunquam non cibus est utilis, sic aliis hunc non aventibus dari, appetentibus negari sæpe expedit. Nam si ex cruditate adolescenti pituitoso morbus est, etsi desideratus, inutilis tamen datus cibus est. Si bilioso juveni ex labore ac vigilia febris est, ut certa ἀνορεξία, sic certum per ἀσιτίαν periculum est. Hæc eum accuratè & scire & discernere oportet, quisquis eruditè de fame disserere volet. Porrò generale omnibus præceptum CELSUS proponit, ut inediam quo minus innoxiè fert quisque, eo sæpius cibum assumat. Id verò sanis pariter atque ægris juxtà commune est. Nam tanta hujus rei vis est, ut interdum etiam in medio febris impetu, etiam intempesta nocte cibum extorqueat, idque exitii metu, quod in propinquo esset, ni protinus ægrotis alimento subventum sit, videlicet duobus ex malis, quod magis urget, ad id dirigi curantis consilium debet. Tum quoniam cubantis vires servare, nihil aliud quam ipsam ser-

Maximi usus est Hippocratis Aphorismus 13. Libri 1.

Exhibendi cibi generale præceptum.

ſervare vitam eſt, ſequitur ut nullo non tempore is qui deficit, ſit ſuſtinendus. Cæterum ætate increſcentibus liberalior cibus apprimè utilis eſt, quia copioſo hi calore affluunt, rariore corporis ſunt textura, & non ſolum nutritionis ut cæteræ ætates, ſed & auctionis egent. Quibus nominibus calidæ quoque lotiones his ſunt conducibiles, ut quæ humectato affatim corpore, præproperæ ſiccitatis periculum arcent. Nec inutilis quoque hæ ſenibus creduntur, tametſi alia ratione iis conferant quam increſcentibus. Senes enim quoniam exuperanter ſicci frigidique ſunt, calida lotio ſeu analepticum ac correctorium præſidium exigunt. Contrariis namque omnis cum alteratio tum ſanatio perficitur. At increſcentibus eadem hæc ut conſervativa temperamenti convenit. Conſervatio namque ſimilibus qualitate ac tota ſubſtantia auxiliis completur. Unicam hîc demas poſtremam ſenectam, cui lavacra minus ſint idonea. Decrepitorum nempe corpora non ſolum parum colligunt humidi excrementi (cui exigendo dulces unde potiſſimum inſerviunt) ſed vires etiam poſſident infirmiores, quàm ut balnei laxantis vim ſint ferundo. Quapropter TELEPHUS ille Grammaticus ingraveſcente jam ad centeſimum uſque annum ætate, non niſi bis hyeme, quater

Increſcentes liberalius nutriendi.

Calida lotio cur pueris & longævis utilis.

Gal. 5. ſanit.

ter æstate, ac ter vere. Autumnoque in menses singulos lavabat, cæteris mortalibus ea tempestate indies lavare suetis. Atque his ita definitis, ad vinum accedamus, quod CELSUS nutile esse pueris scribit, nisi sufficienti dilutum aqua sit. Græci ὑδαρῶδες appellant. Ea opinio maximis innixa rationibus est. Ut enim meracum immodicè tum consumit tum inflammat tenellum puerorum corpus, ita dilutum contrà hujus omnis expers incommodi efficaciter humectat.

Vinum dilutum pueris aprius est.

Sanè constat PLATONEM adeo in pueris vinum horruisse, ut ejus usum ex toto ipsis circumciderit. Nempe si potens hic Bacchi liquor ipsi etiam virili animo seu improbus quidam Tyrannus imperat, quid non de pueris futurum speres, quorum tenella mens fragili illigata corpusculo rebus quàm minimis violatur. Idque sanè Grammatici illius Romani puer evidenti testatus exemplo est, quem puerum GALENUS narrat, solus domi absente præceptore cum esset, vehementius sitisse, cumque deficiente aqua vinum pervetus à Grammatico repositum liberalius hausisset, vigilem illico permansisse ac dein febricitasse, moxque oborto delirio periisse.

Plato vino pueros ex toto abstinendos censuit.

2. Locorum aff.

Ut vinum dilutum pueris ita meracum utilius longævis est. Esse vero hoc ipsum oportet colore fulvum substantiaque tenue, ex quo triplex hic fructus seni-

Meracum senibus accommodum est.

ſenibus obvenit, felicior nutritio, membrorum omnium calfactio, ac ſeroſi excrementi per urinas expurgatio. Jam quod aſtringens vinum eſt, quodque vehementer craſſum, tum quod nigrum pariter ac dulce eſt, jocinori, lieni, & renibus obſtructionem inferunt, eaque de cauſa ſi liberalius ſumuntur hydropem atque calculum generant, ut hoc nomine ſenibus quoque futura perniciosa ſint, quos ſenes nullum juvare aliud vinum poteſt, quam quod ſupra meracitatem ſit etiam diureticum. Neque verò his ipſis tantum, ſed & pueris vina nocent, quæ craſſa ſunt dulcia, nec per ætatem ſat defæcata, Nimirum & flatus iſta movent, & exiles vaſorum meatus facilè obſtruunt. Quod jam omnium poſtremò CELSUS docet, minus juvenum intereſſe, quæ aſſumant, & quo modo curentur, ii facile concedent, quibus obſcurum non eſt naturam multo robore fultam nihil propemodum non poſſe, imbecillam parvis etiam ærumnis ſuccumbere. Illa pollent magis adoleſcentes, ac juvenes, hac fluctuant ipſi ſenes. Pueris etſi natura per ſe non eſt invalida, quia tamen raro fluxoque comprehenſa ſubjecto eſt, nihilo magis quam ea quæ ſenes regit, erroribus par eſt ſuſtinendis.

Quale vinum jecur lienem, & renes obſtruat.

Senibus nullum vinum confert, quod non ſit diureticum.

Natura potens magnos caſus ſuperat, invalida parvis ſuccumbit.

Qui-

Quibus juvenibus fluxit, alvus, plerumque in senectute contrahitur. Quibus in adolescentia fuit astricta, sæpe in senectute solvitur. Melior est autem in juvene fusior, in sene astrictior.

20. Libri 2.

¶ Integer hic est HIPPOCRATIS Aphorismus quem quia prolixo doctoque commentario GALENUS illustravit, nom satis causæ putamus secundò exponere, ac multorum exemplo nulla necessitate ambages sequi. Quare ad ea quæ sequuntur, transeundum.

De varietate temporum.

Tempus quoque anni considerare oportet. Hyeme plus esse convenit; minus, sed meracius bibere; multo pane uti, carne potius elixa, modicè

dicè oleribus ; ſemel die cibum capere, niſi ſi nimis venter aſtrictus eſt. Si prandet aliquis, utilius eſt exiguum aliquid, & ipſum ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere. Eo tempore anni calidis omnibus potius utendum eſt, vel calorem moventibus. Venus tum non æquè perniciosa eſt.

¶ Spatia omnis temporis pro ſyderum exortu & occaſu Græci metiuntur. Veri enim initium Sol Arietem attingens, finem ortæ Vergiliæ faciunt. Æſtas hic incipiens apparente Arcturo finitur. Sequiturque ordine Autumnus, & poſt hunc anni ſenectus hyems, ille Vergiliarum occaſu, hæc inde orſa Æquinoctio verno terminantur. Atque hæc temporum anni apud HIPPOCRATEM, DIOCLEM, atque GALENUM circumſcriptio eſt. At verò ARABS AVICENNAS in definiendis temporibus non aſtra, ſed præſentem intuetur aëris tempe-

Anni tempora quomodo Græci diſtinguant.

Avicennas aliter atque Græci anni tempora notavit.

peſtatem, idque tempus Æſtatem reputat quod exuperanter calidum ſiccumque eſt, id Hyemem, in quo his contraria dominantur, id Autumnum quoque ſiccum & in altera qualitatum oppoſitione inconſtans eſt, id denique Ver, quoque inter cætera maximè attemperatum eſt. Sanè hæc iſta AVICENNÆ computatio etſi parum eſt Aſtronomica, non videtur tamen uſquequaque rejicienda eſſe: nam omnibus ex æquo Gentibus inſervit, cùm illa contrà quæ apud HIPPOCRATEM atque DIOCLEM eſt, non niſi Græcis atque eorum ſynæcis eſſe uſui poſſit. Etenim frigidis regionibus hyemes productiores, æſtates contractiores ſunt, calidis contrà. Quin etiam ipſe GALENUS profitetur anni tempora aëris notari tempeſtatibus, non item vocum nomenclatura. Juxtaque hanc rationem, non hyemem nobis occidentes facient. Vergiliæ, ſed cælum perſeveranti humiditate ac frigore aſperum. Tum igitur ut CELSUS præcipit plurimum eſſe convenit, quoniam innatus calor, ab ambientis qualitate in viſcera fugatus, ibique multa ſanguinis ac ſpirituum copia ſtipatus augeſcit. Comprobavit enim id HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo. *Ventres hyeme ac vere naturâ calidiſſimi ſomnique longiſſimi ſunt, quare per hæc tempora cibi copioſius ſumendi.* Nequaquam verò ſolius caloris ergò plus edendum hye-

Anni tempora non voces, ſed cœli tempeſtas facit.

Hyeme plurimum eſſe confert.

Lib. 1. Aph. 15.

hyeme eſt, ſed etiam muniendorum viſcerum cauſa adverſus ſævientis brumæ injurias. Calidis enim multiſque epulis intus incluſis, ventriculus hepar lienis cæteraque corporis penetralia in tuto ſunt. Quod nec HIPOCRATES in EPIDEMIIS ſilentio præteriit, ſic inquiens. *Cibus ac ſomnus viſceribus conferunt.* Sed & POLYBUS hyeme utendum ſuadet copioſo ſiccoque alimento. Sic enim inquit, *præfigido hoc tempore optima valetudine uteris minuſque rigebis.* Quæ profectò cauſa eſt, quòd non ſolum plus eſſe, ſed & meracius bibere conveniat. Id enim nihilo ſegnius atque cibus ab externo frigore viſcera tutatur. Jam quia corpus id temporis partim ambientis, vi, partim voracitate hominum multa pituita oneratur, pocula parciora ac multus panis utiliora ſunt, illa enim minus adjiciunt humoris, hic potenter ſiccat & valentis nutrimenti eſt. Quoniam ad hunc locum perventum eſt, non abs re fuerit panis omnes differentias enumerare, ut conſtet, qui maximè ſalubris, quî noxius ſit. Ergo is paratur ex his frumentis quæ panificia vocant, triticum dico, milium, hordeum, ſiliginem & hujuſmodi. Siliginem voco non puriſſimam illam farinæ particulam, quæ demptis furfuribus ſupereſt, ſed id frumenti genus quòd vulgò Robus, Gallicè du Seigle nominatur.

VI. Epid. ſect. 5. §. 16. de vict. Idiotarum.

Hyeme meracius ac parcius bibendum.

Panis multus per hyemem utilis.

Ex quibus conficiatur panis.

Panis ex quo frumenti genere probatissimus.

Panis primum genus.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Optimus panis ex tritico est, post hunc ex siligine, uterque alias ex tota farina, quanta est pinsitur, estque omnibus penè familiis maximè frequens. Græcis αὐτὸ, πύρος & συγκόμις appellatus. Post hunc sequitur alius, cui bona furfuris pars non omnis detracta est, vulgò similaceus ac semidalis dicitur. Accedit tertium genus, quod ex sola siligine conficitur secreto per cribrum furfure, unde & siligineus, & vulgò candidus appellatur. Novissimum locum is panis tenet, qui ex puro propemodum furfure pinsitur, detracta farinæ paulo minus omni siligine, estque omnium vilissimus, dictusque ob id furfuraceus ac cibarius. Atque hæc genera panum apud nos hodie omnia sunt in usu, quibus GALENUS quintum genus adjicit: quod ejus ætate ex polline frumenti tenuissimo ad molæ parietem adhærescente indeque multis cum sordibus detersso confiebat. His omnibus ita definitis, saluberrimum panem esse perhibemus, qui ex optimi tritici tota farina confectus, justamque fermenti ac salis portionem adeptus, ac probè subactus moderato clibani aut furni calore percoquitur. Hic enim, non ita imbecilliter nutrire ut furfuraceus neque ita ægrè ad alvum sidere, ut similaceus, neque adeò vehementer obstruere ut candidus solet. Postremum hunc non solum

Panis saluberrimus quis.

Panis candidus vitiosus.

lum propria ſubſtantia, verum etiam àpparatus obſtruentem facit. Nempe piſtores ἄζυμον inflatum ac guſtui (ſi Diis placet) ſuaviorem reddere ſtudentes loco fermenti, ac ſalis peſſimo exemplo plurimum cereviſiariæ fæcis maſſæ affundunt. Adde quod idem panis parum probè ſit piſtus, ex quo vis ejus obſtruens augetur. Quicunque enim panis (ut ait GALENUS) neque fermenti neque ſalis juſtam portionem accepit atque minus accuratè coctus eſt craſſum efficit & glutinoſum ſuccum. qui obſtructiones in jocinore, liene, ac renibus parere ſolet. Atque hæc de panum differentia ac viribus dixiſſe abundè ſit. Quod autem poſthæc CELSUS de carnis elixæ per hyemem uſu præcipit, id eo loco diſputabitur ubi de æſtate agetur. Ventum eſt ad olera, quæ ſi ex frigidis, mollientibuſque herbis ut violis, ſpinachia, mercuriale, atriplice & ſimilibus confiunt, parcius hyeme guſtanda ſunt. At verò non inidonea primo cibo cenſentur, quæcunque in horto naſcentia boni odoris veſcaque ſunt, quale eſt, cherefolium, hyſſopus, betonica, apium, eufraſia, menta, petroſelinum, & ſi quæ his alia non imparia ſunt, utique ſi ſatis quoque acceſſerit momentum. Tum enim non ſolum ſeroſos humores per urinas pellunt, ſed & lentam ventris pituitam,

Olera qualia hyeme ſalubria ſint.

quæ id temporis maximè cumulatur, diſſecant, detergentque. Porrò quòd ſemel duntaxat hyeme cibari expediat, & difflationis facit exiguitas, & caloris nativi integritas. Rectè tamen CELSUS addit, niſi ſi minus aſtrictus venter eſt. Præſtat enim cibo ſæpius dato viribus ſubvenire crebra dejectione periclitantibus. Cæterum qui verſus Septentriones incolunt & Orientem Solem fortè hanc per hyemem veſcendi normam haud temerè reſpuerint, tum quia pro ingeniti caloris copia voraciores aliis nationibus ſunt, tum quia exinanita ſemel eorum viſcera frigentis auræ intemperie facilè violantur. Prandendum igitur his quoque erit, idque ſiccum planè, ut CELSUS præcipit, ac ſine multa potione, ad minuendum ſcilicet pituitæ proventum. Qua itidem de cauſa, tum quoque uti conveniet omnibus calidis, ut vino meraco, thermis, exercitatione, acribus Medicamentis. & hujuſmodi generibus aliis quorum vis calfaciens partim propria in ſubſtantia vehitur, ut meraci, partim tota perpeſſo aliquid ab iis corpori debetur, ut exercitationis, frictionis, quæ ob id CELSUS calorem moventia nominavit. Venus id eo per hyemen ſatis commoda eſt, quod corpus ſiccet, calfaciatque, idque poſtremum non vacuati ſeminis facit occaſione

Hyeme rarius edendum.

Hyeme celidis cibis ac poculis utendum.

Venus per hyemem non omnino inutilis.

ſione (ſic enim refrigeraret) ſed proprer contentionem illam quam Venus ciet omnium corporis artuum : Quod quidem & effuſi per id tempus ſudores & invaleſcens ſpiritus teſtantur. Ut rectè dixerit in EPIDEMIIS HIPPOCRATES. Venerem affectibus omnibus pituitoſis opitulari. Tametſi ſæviente ſupra modum bruma aut natura ex morbo plus juſto debili rectè GALENUS Venerem damnet, ut quæ tum corpus facere magis frigidum atque imbecille poſſit, non poſſit vegetum.

VI. Epid. v. §. 39. Venus affectibus pituitoſis utilis.

At vere paulum cibo demendum, adjiciendumque potioni, ſed dilutius tamen bibendum eſt: Magis carne utendum, magis oleribus, transeundum paulatim ad aſſa ab elixis. Venus eo tempore anni tutiſſima eſt.

¶ Ver quoniam inter cætera anni tempora optimè attemperatum eſt, rerum omnium in victu mediocritatem quantum in ſe eſt, poſtulat, proin ci-

Ver totius victus poſtulat mediocritatem.

bo hyberno qui plenus admodum erat demendum, ac potioni quæ pauca, adjiciendum est. Dixi, quantum in is est, corporum quorundam causa, quibus id temporis frugalior victus ratio conducibilis est, ad arcendum plethoræ discrimen, quod fusio humorum quæ per hyemen uberius cumulati quasi corn creverant, minatur. Ejusque rei causa nonnulli non solum parcius esse, sed etiam Medicamento perpurgari, aut incisa vena sanguinis plenitate levari. Primo vere debent, ne scilicet cum hoc præcipitat, aut certe æstas viget, febrium hæmorragia, pustulæ, catharrus, pleuritis, angina peripneumonia, aut alterius momentaneæ partis alia inflammatio valetudinem turbet. Tum enim (ut ab libi CELSUS testatur) quæcunque humoris motu novantur maxime in metu esse consuêrunt. Quæ profectò res fidem facit, non piè solum, ut semper. Verum etiam medicè vernali tempore institutum ab Ecclesiæ Rectoribus jejunium fuisse, quo tempore (si unquam aliàs) moderata abstinentia plærisque omnibus conducit. Venturarum enim id sæpe remedium ægritudinum esse. Tametsi non deesse scio, quibus ea victus ratio visa sit inutilis. Atque HIPPOCRATEM (si Diis placet) testem adducunt, qui ventres dixit hyeme ac vere magis calere, ideoque plenius esitandum

Vere nonnullis parcius victitandum est. Vere sæpe utiliter sanguis mittitur aut purgatur.

Li. 2. cap. 1. Jejunium vernum medicè quo que non tantum piè institutum.

Error Fuschii, in præscriptione cibi Vernalis.

dum id temporis esse. Quasi verò parum, probè, id quoque nos intelligamus, nec ita, ut res est, putemus. Tale veri convenire jejunium, quale neque nimietate calorem afflictet, neque paucitate superfluis impar sit tollendis, ac proin suum quemque naturæ æquum censorem hîc esse oportere, ne hac scilicet periclitante unquam quicquam jejunetur. Id namque non modò corpori inimicum, sed ipsi etiam ingratum Deo est. Jam verò si corpus per æstatem tot modis diffluens inedia pessimè tum accenditur, tum dissipatur: Si per Autumnum succorum corruptelæ, ac pestilentibus morbis sit oportunum, si denique hyeme rigentis brumæ intemperantia intus forisque citò violatur. Horumque malorum auctarium inanitio imbecillitasque naturæ est, quod tandem tempore jejunare fas erit, si non verno, quum suprà comprehensa desunt incommoda, ac tanta ab hac evacuatione expectantur commoda. *Adventante* (inquit ÆGINETA) *vere, hic quidem vomitionibus alius alvi ductionibus, alius sanguine misso vacuetur.* Quid, tantane admittemus etiam sani remedia, inediam verò reformidabimus, quæ his omnibus, ut minus vehemens ita magis tutum auxilium est. Nec verò illud nos movet sub inedia, ut nullum periculum, ita levius præsidium esse, nec posse ve-

Lib. 1. cap. 53.

hementi malo, nisi æquè vehemens auxilium succurrere. Quasi verò iis qui etiamnum valent tam repentina, tamque effusa vacuatione semper adeò sit opus, ac non sæpius jejunio, exercitiis, balneis, & hujusmodi, quæ paulatim ac placidè, quod naturæ superest demant. Ipsum verò jejunium, aut quia non æquè omnibus propter vitæ intemperantiam acceptum est, aut propter summam plethoræ syndromen parum efficax, nonnunquam misso per venam sanguine, pharmacove dato GALENUS pensavit sæpissimè (ubi copia humorum præcipiti vacabat discrimine) solum imperavit. Non attinebit ulteriore disputatione hujus loci probationem scrutari, si ipsum semel GALENUM luculentissimis verbis ita differentem audierimus. *Medio autem adhuc Vere, magisque si Æstatis initium in propinquo est, & pauca esse, & ex magno intervallo convenit. Siquidem videntur homines hac tempestate non longe à plethorica affectione abesse propter fusionem humorum, qui proxima hyeme collecti ac densati fuerant.* Hæc ille. At hos tandem refractarios mittamus, quorum voces inscitiæ comes error extuderit an invidia, incertum rst. Porrò quod CELSUS adjiciendum esse potioni docet id hyemis respectu intelligas oportet. At dilutius bibendum rectè præcipit. Nam tum ut corpus attempera-

Comment. in li. 1. Aph. 17.

Vere dilutius bibendum.

tius

tius eſt, ita omni qualitatum exuperantia offenditur. Quemadmodum enim reliqua anni tempora, propter eminentem intemperiem contrarium victum exigunt, ita Ver contrà ſuæ temperiei ſimilem, proin tum neque aquam bibere, ut æſtate, neque meracum, ut hyeme, ſed vinum dilutum oportet. Caro autem aſſumenda eſt, propter nativi caloris, quod tum viget robur, & ſucci qui ex hac provenit bonitatem. Illud jure aliquis mirabitur, ecquid CELSUS carnem, in qua plus valentis alimenti, quam in ullo alio eſt. Veri potius accommodârit, quàm hyemi. Neque enim piſcium (ut quidam autumant reſpectu, ſed hyemis loquitur: Nam ſi non hyemis, cujus tandem rei intuitu, magis oleribus, magis potione, magisque ea diluta utendum ſcriberet. Ergo hîc aut aliquis latet error aut carnem animalium cicurum & recentium quæ natura humidior eſt, CELSUS cogitavit. Nempe quæ ferarum eſt, quæque ſalibus durata quoniam potenter ſiccat, & concoctioni rebellior eſt, hyemi profectò convenientior cenſetur. Ventum eſt ad Venerem, quæ ſi unquam alias certè vernantibus naturæ rebus, longè eſt ſaluberrima. Tum namque uberior ſeminis proventus eſt, & corpus multo nativi calòre robore pollet, & ipſum denique tem-

Spinoſus locus de eſu carnis per horas vernales.

Venus durante vere ſaluberrima eſt.

Bruta tempore Veris coitum magis appetunt, & magis fœta sunt.

tempus moderatum, placidumque est sicc ut corpus venereis caloribus relaxatum neque subito frigore excipiat, ut hyemss neque plus justo dissipet, ut æstas, neque verò debilitet, ut Autumnus. Sane hujus temporis commoditatem natura quoque brutorum ostendit, quæ verno tempore, magis tum coitum appetere, tum fœta esse consueverunt.

De diæta ciborum potionumque.

Æstate verò & potione, & cibo corpus sæpius eget; ideo prandere quoque commodum est. Eo tempore aptissima sunt & caro & olus: potio quam dilutissima, ut & situm tollat, nec corpus incen- incendat: frigida lavatio, caro assa, frigidi cibi, vel qui refrigerent. Ut sæpius autem cibo utendum, sic exiguo est.

¶ Æ-

¶ Æstatis temperatura calida admodum est & sicca, quare hac tempestate ab ambiente & corpus validè resolvitur, & innatus calor foras dispersus labefactatur. Quoniam autem multæ difflationis causa copioso quidem nutrimento corpus eget. Infirmus verò calor, non nisi pauca conficit, necessum est, ut cibus & sæpe & exiguis portionibus assumatur. Quæ causa est, quare non solum prandere ut CELSUS monet, sed forte etiam jentare conveniat. Haud enim aliter quam biliosam naturam inedia pessimè afficit. Ita eadem ipsa quoque id anni tempus maximè respuit quod humorem adjicit biliosum. Ac sic de æstivi cibi quantitatem sentiendum est. Qualitas autem ad frigidum & humidum inclinare debet, quo corporis retundat ab aëre contractam intemperiem. Cujus rei causa potio quàm dilutissima, tum quoque commodior est, ut quæ sitim pellit, & corporis ardores mitigat. Durum videatur quod de carnis multo esu scribitur, nam superioribus locis demonstratum est carnosa ante omnia penè ciborum genera, ut plus alere, ita magis quoque calfacere. Fortè offerenda, caro est amplioris nutritionis gratia, cujus maxima per æstatem necessitas est, ac si quod sit nimiæ calfactionis à carne periculum id frigidis oleribus id dilutissi-

Æstate corpus calorque dissolvitur.

Æstate sæpius, at parcius edendum.

Qualitas cibi per æstatem frigida & humida.

Potio dilutissima.

Locus subdifficilis.

tissima potione minuatur. Aut hoc sensu locus hic intelligendus, aut mendo obnoxius est, quod quidem ita esse, non levis ex eo conjectura est, quod uno loco bis carnis Author meminerit. Olerum per æstatem maxima vis est, sive ea ex frigidis mollientibus sive ex acribus diureticis parabuntur: Hæc enim superfluam bilem per urinas exigunt; illa hujus acrimoniam refrigerio minuunt, alvum movent, & corpus humectant. Per hoc tempus frigidæ quoque lavatio multis nominibus confert, nam infracto calore extraneo, nativi integritatem tutatur, adhæc corporis difflationem, quæ tum effusissima est cohibet, pulsis intro succis, cuteque foris densata, ut ne dicam quoque nullam corpori vim à frigidis undis inferri carnibus, undequaque omnibus per ambientem calfactis ac sic crudam, frigidam, ne interna violet prius edomantibus. Ventum est ad carnem assam, quæ an per æstatem præstet elixæ in controversiam venisse apud multos video, habetque suos utraque opinio haud spernendos Authores. Ex his multi sic sentiunt, ut similia semper similibus conservantur, ita corpora quæ rebus incoquuntur humidis fidelius nativam custodire humiditatem, ac proin assas carnes, dum æstas est, elixis seu humentioribus posthabendas esse. Nituntur hi

Olera per æstatem convenientissima.

Caro assa debeat necne elixæ per Æstatem præferri.

hi authoritate duorum Medicinæ columinum HIPPOCRATIS atque GALENI, quorum uterque uno ore assa hyemi, elixa æstati obsonia dicavit. Refragantur istis ARISTOTELES ac CELSUS hic Romanorum Medicorum, ille Græciæ Philosophorum facile princeps. Eorum hæc fuit sententia. Quoniam assatarum carnium superficies omnis ab objectis prunis densatur factaque per ustionem eschara clauditur, ob id naturalem, his succum intus includi, neque per duratos violentiore igne musculos transmitti posse, eoque protinus fieri, ut multo elixis sint humidiores, quibus omnis penè humor in aqua perit, asciturque novus, qui ignavus planè nec coctæ substantiæ proprius est. Utrius verò partis sententia probabilior sit, nec facile, nec tutum dicere est. Cui enim unquam dubia fuit istorum virorum authoritas, cui rursus non perspecta tot hodie rabularum prona ad cavillandum malevolentia. Libuerit tamen vel candidi lectoris gratia meam hic opinionem interponere, idque juris mihi poscere, quod omnibus dari æquum est. Scrutandæ sine ambitione veritatis studio, recta dicenti fidem, erranti veniam deberi. Ergo totus & mente & animo in majestatem CELSI atque ARISTOTELIS intentus, non video neque cur hos danem, neque quid roboris

De sal. duæ text. 1. §. 5. 17.

boris opinioni adferam HIPPOCRATIS, atque GALENI, quibus argumentorum penuria undique laborantibus unica hæc superest, ad evadendum via, ut si fortè carnes elixas, ac jurulentas pro eodem habuerint. Jurulentas nostri passim nominant, quæ pingui obrutæ jure supra prunas, diu multumque inferventur. Elixas verò, quæ sumuntur sine jure, sine pinguedine penitus ut coctæ in aqua sunt sinceræ, decocto in ossas primam mensa iusumpto. Jurulentæ humidiores, elixæ sicciores sunt, illæ plus, hæ minus alunt. Ista autem carnium discrimina apud CELSUM quoque invenio in hunc modum scripta. Tum res eadem magis alit jurulenta, quàm assa, magis assa quàm elixa. Et quidem potest istorum virorum ætate, carnis jurulentæ Græcis, elixæ. Romanis usus fuisse. Sed hic prætextus fortè non omnibus fecerit satis, qui de hac re controversiam movent. Itaque contra CELSI adversarios prima hæc constituatur machina, cujus vel ipse fabricator GALENUS est. Nullum eorum corporum quæ elixantur proprium humorem retinere posse. Quòd si verum est, sequitur imbecillas humectandi vires elixis carnibus naturaliter inesse. Ista verò omnia sic accidunt. Quoniam aqua subjectis ignibus fervens in omnem sese carnis partem transmittit, protinus

Lib. 2. Cap. 18.

nus rarefacit, resolvitque nativam ejus humiditatem. Subit verò in vacuata carnis spatia novus mador ab ipsa qua cum decoquitur aqua ascitus, qui quidem diluere utcunque solida potest, at vera implere humiditate non potest. Cæterum assæ carnes nequaquam his subjacent incommodis: Nam arctè fideliterque propriæ substantiæ madorem, servant astricta per ustulationem superficie, quo fit cum intro sumuntur ab his plenius quam elixis corpus madescat. Quid enim efficacius, quid fœlicius, siccitate attrita solida humectet, quàm quod nutriendo id facit. Niuirum si humiditas illa naturalis solidis partibus seu ros quidam circumfusus admodum æstate perit, hanc verò corpori iterum inserere sine nutrimento non est, quis dubitet per hæc tempora, iis potissimum opus esse cibis qui absque vehemente calore vehementes ad solida genuino hnmore reficienda vires possident. Humectat corpus frigidæ poculum, humectat unctio, humectant & potabilium aquarum balneæ, at non perinde fœliciter, ut ova aut gallinaceorum testiculi. Illa ignavum partibus humorem affundunt, quo utcunque cavent, ne properè corpus siccescat, hæc cùm id præstent quoque, tum ejus insuper quod siccitate obtritum est, substantiam exinde resarciunt. Hanc opem æstivis

menſibus maximè requirimus, quum corpus non tantum areſcit, ſed immodicè etiam diſſipatur. Jam verò quanto præſtabilius eſt ſiccitatem tardari reſtituto humido, quam hoc vix adauctam ne nimium ejus in poſterum pereat, dumtaxat caveri, tanto utique optabiliorem carnium aſſarum humiditatem, ea quæ ab elixis venit, credendum eſt. Quippe ſuus elixis penè omnis humor periit in coctam unà cum ipſis aquam depoſitus. Cujus pars ſuperficiei aquæ ſuperinnatat, offis & oleribus parandis dicata, pars in totam decoctæ aquæ ſubſtantiam extenſa eſt, cujus occaſione jus carnis elixæ tantopere nutriens eſt. At hic iſte humor in aſſis ſervatur. Ideoque medici ex eo analepticum auxilium convaleſcentibus parare volentes, carnem ab igne etiamnum calentem cultello profundis ictibus inſecant, ac mox latè circumdatis, ſi opus eſt ferramentis preſſant, inter quæ protinus roſcidus ille liquor ubertim emanat ſalutiferum extenuatis futurum remedium. Neque verò his repugnat quod in Anaſarca, aſſatis, in febribus acutis magis elixis utamur. Non enim in his tam nutritionem quàm morboſam qualitatis alterationem ſpectamus, adeoque ſine aliquo naturæ rictu ſub uſu alimenti maximam Medicamenti potentiam experimur. Non ita obnixe pu

Analepticon ex aſſis carnibus remedium.

Objectio.

Solutio.

pugnandum contrariis in homine ſano eſt, cui ut æſtas functiones nondum vehementer debilitavit, ita calfactionis ſiccationiſque, ſi quod initium aſſa dederint, id frigidæ aquæ potu, id frigidis oleribus adimitur. Ipſa verò in anaſarca aſſis utimur ſeu minus quàm elixa ignavi âquoſique humoris adeptis, qui humor in hoc genere morbi affluentiſſimus eſt. Repetam id quod antè argumentis & ratione & ſenſu ſtabilitis oſtendi, cum ad hujus rei faciendam fidem, tum ad totius diſputationis concluſionem. Elixas carnes aſcititio humore plus humectare, aſſas ingenito, his majores vires ad nutritionem, illis ad alterationem obtigiſſe.

Autumnalis diæta.

Per Autumnum verò, propter cœli varietatem, periculum maximum eſt. Itaque neque ſine veſte, neque ſine calceamentis prodire oportet, præcipuæque diebus frigidioribus,

bus, neque ſub divo noctu dormire, aut certè benè operiri. Cibo verò jam paulò pleniore uti licet; minus, ſed meraciuss bibere. Poma nocere quidam putant, quæ immodicè toto die plerumque ſic aſſumuntur, ut ne quid ex denſiore cibo remittatur. Ita non hæc, ſed conſummatio omnium nocet. Ex quibus in nullo tamen minus, quam in his noxæ eſt. Sed his uti non ſæpius, quam alio cibo convenit. Denique aliquid denſiori cibo, cum hic accedit, neceſſarium eſt demi.

Autumni temperatura.

¶ Autumnus natura ſiccus eſt, at in caliditate, & frigiditate varius. Nempè unus ſæpe dies calet, alter friget, interdum eadem quoque die meridies æſtuo-

ſtuoſus, aurora, nox, Veſpera frigore aſperrima ſunt. Inordinata hæc tempeſtatum varietas Autumnum maximè formidabilem facit. Nam modò calorem perpeſſi humores modò frigus parvo ſubinde momento vitiantur, ex quo Epidimiæ graſſari in populum ſolent. Omnibus enim id periculi juxtà commune eſt, quatenus uno omnes cœlo regimur. Proin rectè obſervavit HIPPOCRATES. *Ubi eodem die modò calor, modò frigus urget Autumnales morbos in propinquo eſſe.* Aliud per hæc tempora incommodum eſt, quod CELSUS ſecundo libro adnotavit, cùm corpus & præterita æſtate, & ſubinde meridianis Autumni caloribus relaxatum, ſubito frigore excipitur, eaque de cauſa cum HIPPOCRATES noſtroque hoc Authore Autumnum perhibemus periculoſum ac morbis exitioſis obnoxium Is enim ferè diutinis malis fatigatos interimit, alioſque novis morbis ac diuturnis implicat, ſic ut tracta ſæpe univerſa hyeme vix ultimo tandem vere ſaneſcant, quod cùm aliis in morbis fortuitum, tum ferè perpetuum Antumnali quartanæ eſt. Ergo ut inæqualis hæc aëris noxia levior fiat. CELSUS cavet, ne quis ſine veſte, ſine calciamentis prodeat, aut noctu ſub Jove quieſcat. Adjicitur Autumnalis auræ periculo multus pomorum uſus, quæ Græci ὀπῶρας &

Autumnum quid reddat periculoſum.

Li. 3. Aph. 4

Autumnus periculoſus.

Fructus fugaces, seu temporarii.

καρπὸς ὡραίους, nos fructus fugaces seu temperarios appellamus. Hos intemperantius edisse, gravis interdum valetudinis initium facit. Id quod in se ipse comperisse GALENUS scribit: Qui cum nondum puberem ætatem egressus horeis fructibus inter suos æquales præter modum vesceretur, & quotannis ferè ob id febricula aliqua conflictaretur, non ante se rectius valuisse refert, quam defuncto patre jam tum per ætatem plus sapiens solitam victus rationem mutasset. Illud tamen imprimis novisse oportet, non ita poma (ut ÆGINETA existimat) perpetuo nocere, quin sæpius sint quoque extra noxiam. Sunt enim ex his permulta saporis gustusque nomine naturæ gratissima, facillimeque horum succus (sustantia enim tota ferè alvo subtus exit) à ventriculo ac venis concoquitur. Unicum id incommodum est, quod eorum qui per se sæpe innoxius succus est, interdum vel propter nimium luxum, vel ei cui non expedit ventriculo ingestus, nocens reddatur. Sanguinem enim aquosum, tenuemque, ut ipse est, facit, qui sanguis quia citò alteratur, citæ quoque corruptioni opportunus est, ideoque ardentiori exceptus ventriculo bilescit, frigido coäcescit. Æquè profectò, ut lac in calido siccoque ventre biliosum, in pituitoso acidum redditur, non quia tale

Poma ex se se non semper nocent. Lib. 1. cap. 53.

Poma unde fiant noxia vescentibus.

tale ante ſumptionem fuit, ſed quia abs quavis vehementiore qualitate promptiſſimè demutatur, adeò ut hac de cauſa GALENUS omnes uno ordine fructus Antumnales habuerit, ſucci pravitatem ipſis tribuens. Tametſi quæ poma impenſè ſunt acida ut frigidos oblædere ſemper, ita nunquam calidis nocere depræhenſum eſt. Hic enim ſapor caloris vires ferè ſpernit, imò ſuperat quoque, & ob id ſole aut febri exæſtuantibus ardores minuit, ac ſitim levat. Quæ verò poma ἄποια quæque mitia, aut inter hæc media ſunt, omnia narratis incommodis ſubjacent. Nam quod ab his nutrimenti corpori accedit, cùm ſit humectum, atque ſubtile, promtè in calido ventriculo vitiatur, concurrentibus ambabus corruptelæ omnis cauſis calore ſcilicet, & humiditate unaque etiam ἐξ ἐπιμέτρου accedente totius ſubſtantiæ ad patiendum proclivitate. Sic enim humida calore incenſa celerius putreſcunt. Ideoque rectè GALENUS dixit horæos fructus, ſi in ventre corrumpuntur, ſimiles fieri lethalibus venenis. Poma igitur nocentia, non ſua natura, ſed hominum abuſus facit, qui hæc reclamante corporis natura ingerunt, aut ea etiam aſſentiente, toto die ſic aſſumunt, ut nil ex denſiore cibo remittatur. Vix enim omnibus his ſuperandis abundè eſſe natura poteſt. Sed

Poma acida frigido corpori noxia, calido ſemper utilia.

Pomorum ſuccus facile corrumpitur.

Poma nocentia abuſus facit.

& ſolidus cibus quia tardè vincitur; pomorum autem ſuccus hoc longè promptius, protinus fit, ut vel immoderatius, vel præpoſtero quoque ordine ſumpta, ex facili ambo ſimul corrumpantur, nihilo ſanè minùs, quam ſi quis intemperantius lac cum ſuilla, aut piſces (ut Germanorum mos eſt) cum bubula eadem ſumere menſa ſuſtineat. Ergo ſic victitantibus poma non per ſe, ſed (ut diſertè CELSUS ſcripſit) conſummatio omnium nocet, ferculorum ſcilicet ac fructuum. Hæc iſta intuenti, manifeſtum eſt, ſic veſci pomis quemque oportere, ne ad hæc ſæpius quam ad alium cibum feratur, tum nedum iis veſci in animo eſt ſolitam alterius cibi portionem retineat. Huc addas, quod proximo ante hoc capite CELSUS admonuit, poma melius ſemper primo cibo aſſumi: Nam poſt ſumpta coaceſcunt, flatus movent & cibos corrumpunt. Tametſi non ignoramus, ſi quæ valdè aſtringentia ſunt, ea modicè guſtata remotis menſis utilia eſſe ad cogendum roborandumque ventriculi oſculum. Atque hæc de pomis ſufficiant. Reliquum eſt, quæ cibi menſura Autumno conveniat proponere. Hæc duabus ferè de cauſis plenior eſſe debet, primò quod calor proxima æſtate affatim diſperſus, remittente ſe jam aëris fervore, paulatim ad

Pomis quomodo veſcendum.

Autumno cibus plenior convenit, & quibus de cauſis.

ad interna repere, atque ibidem sumere vires incipit, ideoque cibum magis tum exigit, tum coquit. Secunda causa eaque præcipua est, incipiens quædam humorum corruptela ab tempestatum inæqualitate genita, quæ nisi novo sæpius chymo contemperetur, protinus in evidentissimum putredinis vitium excrescit. Rectè namque GALENUS sic affectis humoribus alternatim modò labem purgatione demit, modò novum ac probum nutrimentum affundit, estque hæc ab eo curandi ratio ἐπίκρασις appellata. Nec pugnat illud HIPPOCRATIS. *Impura corpora, quò magis nutries, eo magis lædes.* Nam istud proditum est, de exacta cacochymia, quæ purgationem, non attemperationem postulat. Minus hic sed meracius bibendum est, comparatione æstatis, qua minus Autumnus corpora tum calefacit, tum siccat.

πικρασις. Li. 2. Aph. 10.

Autumno & minus & meracius bibendum est.

Neque æstate vero, neque Autumno utilis Venus est. Tolerabilior tamen per autumnum: æstate verò in totum, si fieri potest, abstinendum est.

Venus quando potissimè utilis.

¶ Venus id temporis, & salubris & tuta maximè censetur, quum propter caloris integritatem vires optimè constant, ac semen abundat, eaque cœli temperies est, quæ laxatis hac contentione corporibus nullum vel dissipationis, aut refrictionis periculum minetur. Ergo per æstatem tribus de causis Venus nocet, nam tum & imbecillus calor est, & vehementius corpora diffluunt, ac tertio parcissimus genituræ proventus est. Et quis jam igitur dubitet, concubitu cum æstas est in totum si fieri potest, abstinendum. Idem concubitus Autumno, etsi non perinde gravis, semper tamen inutilis est, tum quia aër corpus arefecit, tum quia calorem ingenitum nubium inconstantia debilitavit.

Venus per Æstatem nocentissima est.

Venus Autumno, non usquequaque conveniens.

CAPUT IV.

De his qui aliqua parte corporis laborant.

Ac primum de his quibus caput infirmum est.

Proximum est, ut de his dicam, qui partes aliquas cor-

corporis imbecillas habent. Cui caput infirmum est, is si bene concoxit, leviter perfricare id manè manibus suis debet; nunquam id, si fieri potest, veste velare, aut ad cutem tondere: Utileque lunam vitare, maximèque ante ipsum Lunæ, Solisque concursum: Sed nusquam post cibum progredi. Si cui capilli sunt, eos quotidie pectere, multum ambulare; sed, si licet, sub tecto, neque in Sole; ubique autem vitare Solis ardorem, maximèque post cibum & vinum; potius ungi, quàm lavari; nunquam ad flammam ungi, interdum ad prunam. Si in balneum venit,

nit, sub veste primum paulum in tepidario insudare, ibi ungi, tum transire in calidarium, ubi sudarit, in solium non descendere, sed multa calida aqua per caput se totum perfundere, tum tepida, deinde frigida; diutiusque ea caput quam cæteras partes perfundere; deinde id aliquandiu perfricare; novissimè detergere & ungere.

¶ Hactenus CELSUS eas affectiones posuit, quæ in totis consistere videntur corporibus, seu illæ intemperies seu indecentis habitus vitia essent. Nunc verò prophylaxin aggreditur, quæ cuique privatim membro, si id imbecillum est, debetur. Ex membris alias unicum, alias plura simul imbecilla sunt. Difficilis noxa est, ubi partes alicuius trium vitæ principiorum famulantes intemperatæ sunt. Difficilior, ubi ipsa principia contrario inter se temperamento dissident, veluti cum caput friget, hæpar calet. Nihilo hoc levius ma-

Partium imbecillarum prophylaxis.

Pugnantia inter se principum partium temperamenta valetudini incommoda.

malum eſt, ſi non bene ventriculo cum hepate ac renibus convenit. Poſtrema hæc ad calores, ille ad contraria proclivis eſt. Aliorum frigidus Venter bile affligitur; aliorum calidus pituita. Qui ſic afficiuntur homines, maximè, Authore GALENO, valetudinarii ſunt, adeò ut ſi vel ipſum his præfeceris ÆSCULAPIUM, noxam tamen vix ulla arte ſtudioque effugiant, neque admodum eſſe vitales poſſint, aut certè, ſi fortè ſenectam attingant, perpetua invalitudine fluctuent Nimirum ſic ferè accidit, ut quæ uni parti conveniens medela eſt, ea protinus alteri pernicies ſit, ut neſcias alterutri ſuccurrere, niſi alteram lædas. Nam quæ jecinoris ardores abolent, ea frigidum ventrem in ipſo tranſitu violant quæque rurſus huic medenter ea jecinoris intemperantiam, exaugent. Eadem incommoda ſunt, ſi acris ex calido capite ſanies in ventrem defluat, aut ex hoc rurſum craſſus cruduſque halitus in illud tendat. Inde enim in capite ſuperflua coëunt, in ventriculo concoctio ſubvertitur, utrobique pars vehementer debilitatur. Nempe hepate (ſi voles) immodicè calido, ventriculo autem frigente, neutrobique fieri optata concoctio poteſt. Ventriculo enim ante tempus alimentum eripitur. Hepar imperfectum id ac probo faciundo ſauguini ineptum attrahit.

6. Sanit. Quinam maximè valetudinarii, ac minimè vitales ſint.

Excrementorum ex una parte in aliam defluxus periculoſus.

In-

Inde adeò longo jam usu compertum est, per hepatis ac renum ardores assidua cruditate ventrem urgeri. Ita prorsus fectò ut mutua in his visceribus pernicies sit, quæ esse inter se oportuit beneficio mutuo devincta. Ergo sic afflictarum particularum procurationem CELSUS aggressus, à capite incepit, cujus male affecti curatio periculorum ac tædii plena numerari inter difficillimas potest. Capiti enim imbecilla vis obtigit, cùm ad cavendum excrementorum proventum, tum ad proprios affectus discutiendos, quatenus per se suffriggendum, ac longius ab caloris insiti fonte remotum est. Quippe ejus rei incommodum præsentiens parens Natura, plurimos maximosque canales cerebro contulit, quibus id indies expurgaretur: nares dico, palatum, aures, calvæ commissuras, ipsosque aliqua ex parte oculos. Adjicitur affectionum periculo ipse capitis situs. Nam id quia in alto corpore positum est, subjecta loca, superfluorum, quæ multa naturaliter colligit, defluxu promptè afflictat. Inde adeò, ut ARISTOTELES hominem esse quasi subversam arborem dixerit, partem corporis omnium humectissima supra cervices imposita, ideoque hominem præ cæteris animantibus maximè destillationibus urgeri. Scilicet ipse Deus cum prona (ut ait NASO) spectant animi

Capitis affectus, cur difficiles.

Homo quasi arbor subversa.

nimantia cætera terram. *Os homini sublime dedit.* Sanè hujusce destillationis tanta vis est, ut nunquam non difficiles, sæpe exitiosos quoque morbos inferat. Levissimum malum est, ubi in narium ac palati spatia fluxio decumbens emunctione spuitioneve extunditur. Hoc minus leve, si oculos, si aureis, aut dentes tentat. Grave admodum est, ubi gulam ac ventriculum impetit. Gravissimum, si larinx hanc asperaque arteria ac pulmones excipiunt. Tum enim si ignavum est, quod influit, vocem violat, si acre, præter hoc exulcerat quoque non tantum has partes, verum ipsos etiam pulmones, adeò ut hinc sæpe gravis oriatur tabes, ea quæ hominem spacio consumit. Si verò in ventrem destillans humor illabitur, appetentiam alias diminuit, alias depravat, ac semper quæcumque assumpta sunt alimenta corrumpit, sæpeque si acris est, ventriculi tunicas erodit, ac diarrhæas movet. Quinetiam longè inferius sidens, jejunium Intestinum, atque colon afflictat, ipsasque interdum mesareias convellit. Hæc mala omnia nemo rectius caverit, quam qui caput seu fontem unde ista scaturiunt, ita communit, firmatque, ut excrementa neque gignat, neque jam genita in commemoratas sedes exoneret. Ergo capitis imbecillitas hæc, ut à multis cau-

Metamorph. Destillationis pericula.

Capitis imbecillitas unica est propinqua causa.

causis, etiam contrariis pendet, ita u nam veluti proximam nunquam no consequitur, quæ est proprii caloris im becillitas. Quippe calor innatus vit tutum functionumque Author est, qu impediri abs quavis intemperie possun Itaque solius imbecillitatis CELSU meminit sine causæ alicujus adjection Nam ea qualiscunque demum fuerit contrariis abolenda est, quemadmo dum ipsemet Author superius satis im sinuavit, quando calidos dixit refrige rari, calfieri frigidos oportere. Tum quarto post hoc volumine luculente docet, permagni referre, quæ causa do lorem moverit, neque perinde esse, ini tium morbi calor attulerit, an frigus aliaque auxilia urgente calore, alia fri gore dominante necessaria esse, videli cet præsentes morbos sanare nemo po test, qui unde hi sint, ignoret. Proi idem Author alias monuit, ubi causa quoque mali incognita est videre opor tere, refrigerantia magis, an calefa cientia leniant, & his uti quæ experimentum approbârit. At verò hîc qua CELSUS proponit auxilia cujus imbecillo capiti æquè convenientia sunt, quia ingenitum ipsi calorem concoctionis Authorem tutantur. Quemadmodum paulò post à nostro CELSO docebitur. Concoctionem omnibus vitiis succurrere, aliis autem calorem, aliis fri-

frigus. Sed illud quoque ante omnia ſcire convenit, non de iis hominibus Authorem hoc loco agere, quos jam nunc capitis mala premunt (horum enim curatio ad Therapeuticen attinet ſanitatis tuendæ profeſſionem excedens) ſed quibus abſque morbo caput imbecillitate vel fortuita, vel naturali urgetur, ſic ut hinc facillimè id ægrotet. Ergò ejus incommodi præcautio ipſius roboratio capitis eſt. Ac robotatur quidem id iis cauſarum ſalubrium generibus, quæ quoquo modo calori ejus, tum tutando, tum augendo inſerviunt. Ille verò hoc deinceps ordine ſequuntur. Ac primum quidem perfricari leviter caput non inutile eſt, ex quo inſitus ipſi calor excitatur, rarefactaque cute, ſi quæ ſubtus hac latent ſuperflua tranſpirant. At verò id fieri non niſi perfecta concoctione oportet, ne cruditas moveatur, quæ caput emiſſis ſurſum vaporibus affligat. Adhæc caput quoque ſi fieri poteſt, nunquam veſte velandum eſt. Nam ſic cuivis aſſuefactum aëri, contra omnes ejus injurias duratur. Etſi id tentare ſæviente bruma parùm tutum eſt, ac perniciosum quoque, ſi aliquo jam morbo caput ægrum eſt. Tum enim undecunque laboratur imbecillitate, morbo, frigore. Atque hæc animadverſio per graviores etiam æitus neceſſaria eſt.

Quæ caput firment.

Frictio lenis.

Caput imbecillum per hyemem minimè detegendum.

Per velationem intelligas oportet, cu
riosam capitis custodiam multis operi
mentis indulgentius quæsitam. Nam
pileolo id leviter integere non alienum
est. Jam verò neque ad cutim tonden
caput expedit, ne capillitii munimim
destitutum ad propulsandas cœli inju
rias, fiat invalidum, tametsi æquè prc
pemodum inutile est, idipsum ingenu
pilorum sylva fovere, unde superfluc
rum intercipiatur exhalatio. Utile per
petuò est Lunam vitare, ut quæ vir
nacta est humores commovendi, atqu
his loca quæ irradiat, implendi. Quip
pe hæc antè cæteros planetas humid
potissimum elemento dominatur. Nam
interpositis temporibus mare modò in
flat, modò contrahit, tum menses i
mulieribus commovet, ossium medull
quibusdam in bestiis adauget, cruentc
que madore aspergit, nonnullis turbat
cerebro insanias affert, quos ob id Lu
naticos appellamus. Adeò apparet re
ctè id cecinisse *Lucanum*. *Luna suis v*
cibus Thetin, terrenaque miscet. Ergo
hæc præ cæteris mundi elementis aqua
magis permovet, ita in hoc nostro co
pusculo seu quodam μικροκόσμῳ eam pa
tem gravius infestat, quæ reliquis h
midior simul & frigidior est, ipsum v
delicet cerebrum, quod si per se inf
per imbecillum est, protinus per asp
rantem Lunam multo humido eoq
tu

Caput debile nunquam ad cutem radendum, ut nec onerandum nimia coma.

Luna capiti infirmo vitanda.

Luna humido elemento dominatur.

turgente oppletur, id quod eorum quoque exempla docent, quibus sub hac quiescentibus caput gravatur, & interdum cruor è naribus manat. Porrò nusquam post cibum progredi, sed quiescere oportet, ne quis inutilis vapor ex permoto ventriculo sursum aspiret. Jam capillos etiam non alia de causa indies pexos esse convenit, quam qua caput perfricandum proposuimus. Præter hæc confert multa quoque ambulatio, tum quia id exercitii genus succos minus turbat, tum quia superfluorum corporis impetum ad inferiora magis avertit, ne quicquam mentis arcem sollicitans. Supra enim ex GALENO demonstravimus, supernæ partis affectus, inferiorum exercitatione juvari. Fieri verò ista ambulatio sub tecto debet, ubi aër & quietior & temperatior est, moderatius æstate calens, atque hyeme frigens. Sol quoniam caput tum incendit, tum excipiendis succorum halitibus exponit, curiosè vitandus est. Ἐγκαυσις enim omnis imbecillo capiti siquid aliud nocentissima est, idque post cibum præcipuè ac vinum, quæ promtissimè id temporis eò subvolant. Modò ostensum est, succorum corporis commotionem infirmo capiti adversari, ex quo conficitur, unctionem potiorem balneo hîc esse oportere, ut quæ hoc minus succos exagitat, nec perinde caput

Dormientibus sub Luna caput grave fit, & sanguis è naribus stillat.

Sol infirmo capiti inimicus.

Capite imbecillo unctio balneis anteferenda est.

put vaporibus laceſſit. Eadem cauſa eſt, quare nunquam ad flammam ungi rarò ad prunam expediat. Tepeſcens enim aër ad hæc omnia commodior eſt quia minus inflammat. Nec verò alio ſpectat, quod corpus ubi ad balnea ventum eſt, uequaquam ſolio committere tutum ſit, ſed totum poſt modicos ſudores poſtque unctionem per caput expediat multa calida aqua duntaxat perfundi, ut ſic excrementa tranſpirent turbatis quam minimum ſuccis. Poſſ calidæ affuſæ uſum CELSUS primum tepida, mox frigida aqua per totum corpus irrigat, quo recluſa ſpiracula de ferveſcente capitis ardore paulatim co eant, idque ne ſubſequens frigida violenter intrò ruens cerebrum violet. Al hac caput diutius cæteris partibus di luendum eſt, ut inſitus ipſi calor ab ex traneo frigore intrò fugatus vires exſti patione colligat, multoque tandem co pioſor ad cutim ex alto recurrat, quo ut quidem citius eveniat, caput po affuſam frigidam aliquandiu perfrica bitur His ita adminiſtratis, caput de tergitur, ne qui toti undique comæ in hæreſcit mador cerebrum frigore tan dem afflictet. Novîſſimè autem eaden pars inungitur, quo fidelius caloris pe frigidam aucti ſubſtantia intra habitum incluſa teneatur.

Solum infirmo capiti noxium.

Caput debile primum repida, dein frigida aqua lavandum.

Capiti nihil æquè prodest atque aqua frigida. Itaque is, cui hoc infirmum est, per Æstatem id bene largo canali quotidie debet aliquandiu subjicere. Semper autem, etiamsi sine balneo unctus est, neque totum corpus refrigerari sustinet, caput tamen aqua frigida perfundere. Sed cùm cæteras partes attingi nolit, demittere id, ne ad cervices aqua descendat; eamque, ne quid oculis, aliisve partibus noceat, defluentem subinde manibus ad os regerere. Huic modicus cibus necessarius est, quem facilè concoquat; isque si jejuno caput læditur, assumendus etiam

medio die est; si non læditur, semel potius. Bibere huic assiduè vinum dilutum lene, quam aquam magis expedit; ut, cum caput gravius esse cœperit, sit, quò confugiat: eique ex toto, neque vinum, neque aqua semper utilia sunt: Medicamentum utrumque est, cum invicem assumitur. Scribere, legere, voce contendere, huic opus non est, utique post cœnam: post quam nec cogitatio quidem ei satis tuta est; maximè tamen vomitus alienus est.

Frigida infusa cur infirmo capiti utilis.

¶ Aqua frigida ob id capiti imbecillo prodest, quòd nativi caloris, quem prius intrò pepulit, reverberationem incrementumque efficiat. Inde enim solidis ejus particulis, quibus idem ipse calor inexistit, operationum robur ac-

acquiritur. Cæterùm (uti ſuperius admonui) ſtudioſè cavendqm eſt, ne frigida partis virtutem ſua vi ſuperet. Sic enim longè hæc fit debilior ad ſummam frigiditatis intemperiem redacta. Itaque hoc incommodo ut careatur, præſtiterit non niſi æſtate caput infirmum frigida lavari. Id enim aëris calore ita præmunitum, facilius elementi gelidi vim refrænat: Confertque hæc iſta perfuſio (nequis hunc locum aliqua ex parte claudicare exiſtimet) tam frigido quàm calido capitis affectui. Siquidem huic aſcitium calorem extinguit, illi naturalem cogendo adauget, in utroque partem infirmam roborat, & adverſus cœli intemperiem omnem communit. Nuſquam igitut hoc negligendum auxilium eſt, adeò ut ſiquis unctus duntaxat balneo abſtinet, etſi corpus nolit, caput tamen frigidis undis irrigare debeat. Jam quod ad cibum attinet, modicè is raròque (ſi res patitur) guſtandus eſt, ita enim concoquitur exactius, & caput minus effumatione laceſſit. Dixi ſi res ita patitur, affecti ventriculi cauſa, qui ſi fortè nimio jejunio bileſcat, protinus cibus ipſo etiam meridie ſumendus eſt. Levius enim hic conceſſi alimenti quàm negati periculum eſt. Nempe Authore GALENO conſtat ventriculum quavis ex cauſa debilem totius venoſi generis

Frigida tam frigido quàm calido, capitis vitio opitulatur.

Capite infirmo cibus parcè raroque offerendus.

6. Sanit.

Ventriculus imbecillus totius corporis superflua recipit.

exciperc immundiciem, quæ si hinc facilè in caput evaporat, non adeo mirum est, maxima inter has partes intercedente sympatheia. Potus vinum dilutum esto ac tenue (Græci ὑδατῶδες id appellant) ne scilicet caput halitu feriat. Aptissimum puto, fuerit, quod GALENUS 5. loc. affect. proponit, tenuem album, & modicè astringens, quale nostrum fortè Rhenanum est, utique si non excoctum ardentiore Sole est. Id enim ventriculum firmat, & caput minimè lædit. Nihilo hoc incommodiorem imò longè forsan præstantior sincera esset aqua, nisi hæc melius in ea reservaretur tempora, quibus caput jam ægrotare manifestè cœpit: Nimirum ut sit quo afflictis in rebus confugiatur. Siquidem frigidæ vires infrequens usus auget, propterea quod insueta omnia, ut vehementius naturam afficiunt, ita quas ea contraxit noxas magis efficaciter tollant. Porro vinum meracum ac potens, quod HIPPOCRATES οἰνῶδες HOMERUS αἴθοπα οἶνον vocat, prorsus inutile est, nam capiti, hoc, si quod aliud, apprimè grave molestumque est. Quod scriptio, lectio, cogitatio, & si quæ similis est negotiosa animi, aut corporis actio post cibum noceant, ex spirituum concoctioni destinatorum ad mentis arcem raptu contingit, cui incommodo, tum quoque non ægrè congreditur

Quale vinum capiti imbecillo idoneum.

Aquæ potus capiti infirmo utilis.

Vinum potens languido cerebro inimicum.

Omnis negotiosa actio capiti infirmo inutilis, idque à cibo potissimum.

ditur crudi alimenti evaporatio. Cur item vociferatio à cibo officiat in promptu causa est. Nam agitatis præcordiis concoctio ventriculi, quæ summam optat quietem labefactatur, unde statim ipsum caput vaporibus lacessitur. At vomitus nocet, tum propter capitis agitationem, tum sympatheiæ causa quæ huic cum ventriculo grandium nervorum interventu, longè maxima est.

Vomitus debile caput offendit.

CAPUT V.

De his, qui lippitudine, gravedine, destillatione; tonsillisque laborant.

Neque verò his solis, quos capitis imbecillitas torquet, usus aquæ frigidæ prodest; sed iis etiam, quos assiduæ lippitudines, gravedines, destillationes, tonsillæque male habent. His autem non ca-

put tantum quotidie perfundendum; sed os quoque multa frigida aqua fovendum est; præcipueque omnibus, quibus hoc utile auxilium est, eo utendum est, ut gravius, cœlum Austri reddiderunt. Cumque omnibus inutilis sit post cibum aut contentio, aut fatigatio animi, tum his præcipuè, qui vel capitis, vel arteriæ dolores habere consueverunt, vel quoslibet alios oris affectus. Vitari etiam gravedines, destillationesque possunt, si quàm minimè is, qui his opportunus est, aërem vel loca aquasque mutat; si caput in sole protegit, ne incendatur, neve subitum ex repen-

tino

tino nubilo frigus dimoveas: Si post concoctionem jejunus caput radit; si post cibum neque legit, neque scribit.

Lippitudo Græcis ὀφθαλμία dicta, inflammatio est tunicæ oculorum adnatæ, ab influxu multi sanguinis vel humorum acrium, flatulentorumve excitata. Destillatio Græcè καταῤῥοῦς seu κατάσαγμος appellata, fit, ubi humor fauces ac palatum impetit. Tametsi vulgò cuivis rheumati commune sit catharri nomen, ubi si extima membra, si asperam arteriam ac pulmones invadat, ex illo enim motionis torpor ac paralysis, ex hoc & raucitas (Græce βραγχὸς) & tussis exulceratoque subinde pulmone tabes fiunt. Tonsillæ autem tumores παρισθμία ἀντιάδες vocantur, suntque inflammationes glandium, quæ in fine oris utrinque linguæ adjacent, factæ ab alicujus à cerebro materiæ defluentis incursu. At gravedo (non multum distans à destillatione malum) Græcè κόρυζα appellata, fit, quando crudus humor in nares destillat. Qui ad hæc fluxionum vitia proclives sunt, omnes ex æquo (ut CELSUS Author est, effusa in caput frigida juvantur, idque nulla alia

Lippitudo.

Destillatio. Καταῤῥοῦς

Ὀφθαλμία.

Raucitas. Βραγχὸς

Tonsillæ.

Gravedo κόρυζα.

Capiti destillationibus ob noxio infusa frigida utilis.

alia de causa, quam quod hanc partem ut supra comprehensum est) ea robo ret, communiatque quò minus excrr menti vel in sese gignat, vel aliunc recipiat. Nempe ejus imbecillitas unc ca omnium horum ansa malorum est.

Per capitis imbecillitatem fovendum os aqua frigida.

taque intus quoque in ore non tantum extrinsecus id tentandum auxilium est fovendumque multa frigida palatum ut supra roborationis beneficium astrr ctis undique meatibus, neque caput ad mittendum excrementum, neque com præhensa loca ad excipiendum prom sint, eritque illud majore cura faciun dum. Ubi grave cœlum Austri reddi derunt. Tum enim ambientis qualitat te caput excrementis maxime conflicta

Li. 3. Aph. 5.

tur, juxta illud HIPPOCRATIS. *Austr auditum hebetat, caliginem oculis obducr caput gravat.*

Romani cathartis obnoxii.

Quo modo GALENUS quo que Romanos catharris opportunos es se scripsit, propter aëris qui ibide spirat mistam caloribus humiditatem

Omnis animi aut corporis actio catharrosis à cibo inutilis.

Porrò quod omnis meditatio animi corporis catharrosis protinus à cibo ac versetur, supra compræhensum est. Jam non hos modo frigida affusa juvat, sed eos etiam quibus dolere vel caput v arteriæ solent. Siquidem hæc ista' ma la si adsunt, exasperant, si conquieverr denuo suscitant emissi in caput vapore Utique si crassi hi crudique sunt, qua les venter tum ubertim ejaculatur, cùm

qu

quis ejus concoctionem intempestivo vel animi cogitatu, vel corporis motu interturbat. Per capitis & arteriæ dolores intelligas oportet, Cæphalæam & Hemicraniam, qui affectus ægrè admodum solvuntur, sæpè assiduè cruciant, interdum intermittunt quoque, sed protinus strepitu, vini, potu splendore luminis, motu, odoramentis aliisve rebus caput opplentibus recrudescunt, quæ omnia Cephaleæ, cum promptiora tum graviora sunt. Porrò catharros declinandi ratio, ex tertio hujus libri capite discenda est. Nam cum hos calida causa nonnunquam moveat, excrementa capitis solvens, fundensque, nemo dubitet quin caput expediat à Sole, ne accendatur, protegere, cumque eadem mala frigus quoque invehat, humores stringens, ac veluti manibus exprimens, res ipsa vetat, ne corpus post repentinum nubilum frigoribus objectetur. Ubi enim sic tempestates variant, periculum capiti infirmo maximum est, ac proin nec loca quidem aut aquas mutare tutum est, utique si contraria inter se qualitate atque indole dissident. Etenim cavendum, ne aut id quod frigore obstupuit, calore fundatur, aut quod hoc fluxum est, illo exprimatur. Jam quod nec saturo caput radi, imò nec seria legere, aut scribere, tutum sit, supra demonstratum est.

Cephalææ frigida subvenit.

Quæ causæ catharros moveant, & quomodo hi arceantur.

Capite catharroso nequaquam aut aquæ aut loca mutanda sunt.

CA-

CAPUT VI.

Ad ſolutam alvum remedia.

Quem verò frequenter citt alvus exercet, huic oo pus eſt pila, ſimilibusque ſupe riores partes exercere; dum je junus eſt, ambulare; vitare Sol lis nimium ardorem, continua balnea, uugi citra ſudorem non uti cibis variis, minime que jurulentis aut leguminibus, oleribusve his, quæ celeriter de- ſcendunt; omnia denique fuge- re quæ tardè conquoquuntur. Venatio, durique piſces, & ex domeſticis animalibus aſſa ca- ro maximè juvant. Nunquam vinum ſalſum bibere expedit, ne te-

tenuè quidem, aut dulce, ſed auſterum, & plenius, neque idipſum pervetus. Si mulſo uti volet, id ex decocto melle faciendum eſt. Si frigidæ potiones ventrem ejus non turbant, his utendum potiſſimum eſt. Si quid offenſæ in cœna ſenſit, vomere debet; idque poſtero quoque die facere: Tertio, modici ponderis panem ex vino eſſe; adjecta vua vel olea, vel ex defruto ſimilibusque aliis: Deinde ad conſuetudinem redire. Semper autem poſt cibum conquieſcere, ac neque intendere animum, ntque ambulatione, quamvis levi dimoveri.

¶ Sunt

Remedia lubrici ventris.

¶ Sunt hæc, quæ CELSUS propo nit lubrici ventris remedia. Ac pr

Pilæ lusus.

mum quidem pilæ lusus est, omnequ id exercitii genus, quod superiores pa tes magis cæteris movet. Per hæc eni humoris ad fluxum proni impetus i contrariam regionem avertitur, ipsu

Matutina ambulatio.

scilicet corporis habitum. Idemqu præstat ambulatio, sed quæ jejuno fi stomacho. Nam si cibum hæc excipi non modò non comprimit alvum, se etiam præcipitat. Scilicet per motic nem pessum impulsæ epulæ pyloro prom ptius elabuntur. Nemo existimet du hæc quæ retulimus auxilia, profluen jam nunc ventri conducere. Nam qui materias fluentes magis concitant, o

Li. 4. cap. 19.

id etiam obsunt. Neque enim CEL SUS hoc loco præcipit, quo mod mederi malo, sed qno modo occurrer oporteat. Eodemque Authore disci po test, in hoc affectu corporis jam ur gente, neque ambulatione, neque fri ctione opus esse, vehiculo sedisse, au

Sol ardens.

equo, præstare. Porrò vitandus vehe mens omnis insolatus est, quoniam den sato habitu materias liquidas in visce ra ventremque compellit. Modicus au tem Sol non astringit, sed potius laxa habitum, succosque ab imis præcordii ad carnes sine vi evocat. Nocent in

Continua balnea fusæ alvo inimica.

super continua balnea, non alio sa nomine, quam quòd corpus copios

hu

humore imbuant, nutantesque in fluorem materias calore fundant permoveantque. Scilicet ejus rei causa in quovis morbi genere, quem fluxio excitat, rectè balneis abstinetur. Verumtamen quoties fluxio non est, sed timetur, rarius tentata hæc profuisse deprehensum est, quoties absque momentanea corporis madefactione, atque turbatione (rarentur cum adhibeantur) humores versus extremas partes quadam ἀντισπάσεως via, ex imo corpore alliciunt. Sic ut hujus remedii salubritatem commendet rarior usus. Jam quod unctio lenis seu quæ fit citra sudorem, non inutilis sit, respectu ejus scribitur unctionis, quæ ad sudoris eruptionem usque administratur, hæc enim, quia succos turbat nocentissima, illa quia placida est, tuta censetur. Quod autem ciborum varietas vomitum & dejectionem tum requirat, tum facilem efficiat supra eo loco retulimus quo ciborum ratio exposita est. Tum etiam quod idem efficiant, & jurulenta, & ea olera quæ celeriter descendunt. Omnia enim hæc molliendo, alvum citant. At quæ tardè concoquuntur idcirco aliena sunt, quod ventriculus hæc nequaquam vincere potis, pro superfluis habeat, protinusque seu pondus inutile in alvum excutiat. Venationem seu carnem ferinam siccitas u-

Unctio lenis lubrico ventri utilior est.

Cibus varius aut duræ concoctionis adhæc jurulenta & olera alvo fluidæ inimica.

Caro ferarum ventri fluenti utilis, itemque pisces duri.

tilem facit. Hac enim qualitate tener
di vis omnis firmatur, ut contrà hum
ditate solvitur. Si piscibus quoque v
sci animus est, duri sint oportet, ic
que tum apparatu, ut assi, tum pr
pria natura, qualis anguilla est, qu
lis salmo & hujusmodi. Neque alia
causa, assata quoque domesticorum
nimalium caro accommodatior est, qua
quia siccior est. Domestica CELSU
rectè dixit, nam quæ ferarum caro e
satis superque per se sicca est, neq
assationis admodum egens. Vinum b
bere convenit neque salsum, neque du
ce: Hoc namque humectando lubric
tandoque ventrem provocat, illud r
dendo. Fugiendum etiam id quod t
nue est, nam protinus diffluit, parva
que siccandi vires habet. Utilius pr
pter astrictionem austerum est, quod
plenius aliquanto bibere convenit,
totis undequaque ferculis immistum nu
lam non partem intestinorum attinga
Idipsum austerum nequaquam pervet
esse debet, nam id jam tum planè du
cescit. Si postulante re aliqua, mul
utendum est (nam mulsum omne, ve
trem movet) paratum id esto ex d
cocto melle. Istud enim (Authore G
LENO) ut magis nutrit, sic & min
alvum subducit. Frigidæ potiones qu
niam astringunt, juvant. Plerisque t
men alvum magis impellunt, quos h
m

Assa caro cicurum animalium nimiis dejectionibus idonea.

Vinum quale fugiendum.

Quale expetendum.

Mulsum.

Frigida potio alvo ad fluorem proclivi, utilis.

mines, tertio capite libri hujus notavimus. Siquid cœna ventriculum lacessivit, protinus vomendum est, idque ne malè gratas epulas ventriculus in alvum ejectet, ideoque hujus rei principia maturo vomitu præoccupare, non alienum est. Post vomitum etiam postridie repetitum reficiendus roborandusque ventriculus est, quod cibis exequemur, partim moderatè astringentibus, partim temperatis, unaque concoctu facilibus. Confert igitur modicum panem ex vino aut defruto esse, quæ ut non gravant ventriculum, sic probè reficiunt, tum his adjicere, vel uvam vel oleam oportet, quæ stomachum vomitione laxatum firment. His enim fructibus præsertim immaturioribus haud parva astringendi vis obtigit. Porrò altioribus animi à cibo intentionibus multus spirituum vitalium ad cerebrum accessus, huic rei ventriculi, cruditas, cruditati: Gravamen, gravamini, celeris assumptorum omnium dejectio succedunt. A cibo item quies necessaria est, adeo ut ne levissima quidem ambulatio tuta sit. Nam alimentum alioqui ventri fluenti grave dimoto corpore non potest non ad alvum subsidere. Quies verò in consuetudinem ferendi oneris intestina deducit.

Vomitus à cœna conducibilis.

A vomitu firmandus cibo ventriculus.

Quies à cibo fuso ventri utilis.

CAPUT VII.

Remedia ad Coli dolorem.

At si laxius intestinum dolere consuevit, quod κόλον nominant, cum id nihil nisi genus inflationis sit, id agendum est, ut concoquat aliquis; ut lectione, & aliis generibus exerceatur; utatur balneo calido, cibis quoque & potionibus calidis; denique omnimodo frigus evitet, item dulcia omnia, leguminaque, & quicquid inflare consuevit.

De quo doloris colici genere Celsus agat.

¶ Non de eo colici doloris genere CELSUS hic agit, quem laxioris intestini inflammatio, aut facta ab acribus excrementis erosio movet, sed qui causam sequitur frigidam, sive crudus ali-

aliquis vapor inteſtini membranas diſtenderit, ſive etiam præfrigidus humor, qualis ante omnia, vitrea pituita eſt, ſua qualitate violentius perſtrinxerit. Scilicet inæqualis intemperies noviſſimam hanc doloris ſpeciem Authore GALENO efficit, quem idem in ſe ipſe acutiſſimum expertum narrat, Colo vitrea pituita obſeſſo. Neque verò eſt quod magnopere quis miretur tam atroces dolores inteſtinis accidere poſſe: Nam horum tunicæ quia ex villis nervaceis conſtant, exactiſſimum tactus fortitæ ſunt ſenſum, qui ſenſus ſub hoc morbo adeò ſæpe graviter afficitur, ut multos coëgerit doloris immanitate victos, vitæ ſuæ durius conſulere. Coli dolorem hunc ferè invehunt, frigida tum flatulenta, ipſaque ſubinde Coli inteſtini naturalis, aut fortuita frigiditas. Ad hujus ergo ſymptomatis προφύλαξιν quidnam conducibilius ſit, quam per claram lectionem aliasque exercitationes tum ventriculi tum reliqui corporis totius concoctionem moliri. Quod denique optatius, quam Coli intemperiem calidis, & balneis & eduliis potionibusque infringere, ipſumque corpus, frigidi aëris inclementiæ ſubtrahere, tum ea fugere genera ciborum, quæ dolorem, ſi is non eſt, excitare, ſi eſt, intendere conſuerunt, cujus ordinis omnia habentur dulcia, eo quod ſua na-

De inæquali intemperie. 2. Loc. aff.

Inteſtinis quare dolor adeò gravis accidat.

Quæ cauſæ doloris colici.

Auxilia, quibus Coli doloribus occurritur.

Dulcia Coli doloribus inimica.

natura cum ſunt multum aërea ac ſpirituoſa inflationes movent. Pariaque his ſunt inflandum omnia penè legumina, in quibus facile princeps eſt faba. Cætera quibus inflandi vis ineſt, uſum obſervanda ſunt, utpote omnia jurulenta, omnia pinguia, muſtum, & id vinum cui nihil ætatis acceſſit, tum recens craſſaque cereviſia, ficus virides, uvæ recentes, omnisque caſeus, lac rapæ, bulbi, & ejus farinæ ſexcenta alia.

Inflantia Colo dolenti inimica.

CAPUT VIII.

Quæ agenda ſint ſtomacho laborantibus.

Si quis verò ſtomacho laborat, legere clarè debet; poſt lectionem ambulare; tum pila; vel armis, aliove quo genere, quo ſuperior pars movetur, exerceri. Non aquam, ſed vinum calidum bibere jejunus. Cibum

bis

bis die assumere; sic tamen, ut facilè concoquat. Uti vino tenui & austero, & post cibum frigidis potionibus potius.

¶ Stomachus (sub quo nomine CELSUS nusquam ferè non ventriculum significat) aut propriæ intemperiei, aut materiæ in se confluentis vitio imbecillus est. Intemperies, si naturalis est, difficulter eruitur. Quis enim facile mutet naturam, si verò ascititia est, minimo sæpe negotio tolli potest. Molestius est, ubi alienorum humorum appulsu stomachus vitiosus est, longeque pessimum, si in calidum ventrem tenuis pituita irruit, vel in frigidum bilis. Ac superest adhuc aliud stomachi malum alias à CELSO descriptum, quo id viscus resolvitur, cibique, ut idem Author ait, tenax non est, soletque sub hoc desinere ali corpus ac sic tabe consumi. Ferè verò hic incidit, ut alimenta minus accuratè concoquantur, quin stomacho potius innatent, nausæamque, vomitum, ructus, inflationes ventris, aut sonitus moveant, tum alvus quoque ut plurimum sistatur propter superioris partis laxitatem ne quicquam compressis ad alvum epulis. Hoc af-

Stomachi imbecillitas unde contrahatur.

Stomachi resolutio.

Li. 4. Cap. 5.

affectus genus nunc CELSUS explicat: aliorum προφυλαξιν, quæ evidentem nudamque ferè intemperiem sequuntur: proxima abhinc sententia expositurus. Itaque ejus qui nunc præ manibus habetur affectus periculum omne in stomachi laxitate vertitur, cui ferè humiditas comes jungitur, mirificè ad quævis laxanda membra potens qualitas. Hanc præter nulla fermè hîc alia intemperies eximiè dominatur. Tametsi promptius hic sit frigiditatis quàm caloris periculum. Quo minus putandum est CELSUM de laborante bilioso stomacho hic agere, cui nimirum alta lectio, pila, multoque magis arma & vinum aliena sunt. Ergo duorum generum hoc capite remedia proponuntur, quorum usu compræhensis malis subvenitur. Primum quod stomachum quoquo modo firmat, sive ingenitum ejus calorem excitando, seu tunicas ejus comprimendo. Secundum genus est, quod excrementitios ventriculi humores consumit. Clara igitur lectio utilis habetur, quod motis thoracis septique transversi musculis, loci proximitate ventriculum quoque permoveat, ex quo insitus ipsi calor augescit, superfluæque humiditatis vitium corrigitur. Post lectionem ordine effectuque secunda ambulatio est, cujus rei causa eo loco enarrata est, quo proposuimus supe-

Stomacho imbecillo idonea auxilia.

Clara lectio.

periorum partium affectus, infernorum exercitatione juvari. Post hæc non male conveniunt, & pila & validorum armorum meditatio, aliudve. Quod genus exercitationis, qua superior corporis regio magis dimoveatur, id enim (ut alibi CELSUS Author est) in omnibus stomachi vitiis aptissimum est. Jam verò quoniam semper ferè aliqua hîc urget cruditas, fugere convenit ea omnia quæ concoctionem tardant. Idcoque frigidæ potio jejunis prorsus inutilis est, ut quæ stomachum crudo frigore plus offendat, quàm astrictione juvet. Ex quo colligi potest, manè potui vinum & facultate & energia calidum rectius dari, quod stomachum suo calore partim ascititio comprimit, partim naturali refocillat, & utrolibet intemperiem ejus, cum frigidam tum humidam delet. Cæterum bis cibum capere expedit eò quod infirma ventriculi vis jugi sustentatione indigeat. Tum nec eo luxu ponendus cibus est, ut onere huic visceri molestus sit. Potui vinum tenue præstandum & austerum. Illud enim infirmum ventriculum minimum lacessit, hoc astrictione roborat. Cujus rei fructus ut sit cumulatior non dubitavit CELSUS post ultimum cibum, frigidum quoque poculum præbere.

Pila & armorum meditatio.

Lib. 4. Cap. 5.

Frigida potio jejuno imbecilloque stomacho inutilis.

Ventriculus imbecillus sæpius reficiendus.

Stomachum autem infirmum indicant, pallor, macies, præcordioram dolor, nausea, & nolentium vomitus, in jejuno dolor capitis. Quæ in quo non sunt, is firmo stomachi est. Neque credendum utique nostris est, qui cum in adversa valetudine vinum aut frigidam aquam concupierunt, delitiorum patrocinium in accusationem non merentis stomachii habent. At, qui tardè concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quive propter ardorem aliquem noctu sitire consueverunt, autequam conquiescant, duos trèsve cyathos per tenuem fistulam bibant. Prodest

deſt etiam adverſus tardam concoctionem clarè legere, deinde ambulare, tum vel ungi, vel lavari; aſſiduè vinum frigidum bibere, & poſt cibum, magnam potionem, ſed, ut ſupra dixi, per ſiphonem: deinde omnes potiones aqua frigida includere. Cui verò cibus aceſcit, is ante eum bibere aquam egelidam debet; & vomere. At ſi cui ex hoc frequens dejectio incidit, quotiens alvus ei conſtiterit, frigida potione potiſſimum utatur.

¶ Exequitur CELSVS ea nunc Stomachi vitia, quæ evidens aliqua caloris aut frigoris intemperies invexit. Orſusque à notis eſt, quibus cognoſci utrumlibet genus poſſit. Hæ verò quas retuli notæ, quia ſeorſim unaquæque per ſe poſitæ, pleriſque aliis quoque mor-

morbis nonnullis communes ſunt, copulatim accipi omnes debent, æqui profectò, ut neque ſola tuſſis pleuritidem facit, neque pungens lateris dolor, neque febris continua, neque ſpiritus difficilis, ſed omnia hæc ſimul coeuntia. Et quis igitur non ſuſpiciat ſummum noſtri Authoris in docendo artificium, quis non pulcherrimis fæcundam rebus brevitatem exoſculetur, qua is nobis ſimul bilioſi pituitoſique ventriculi notas expreſſit. Scilicet iſtemos cum priſcis viris omuibus, tum noſtro CELSO ſervatus ſemper fuit. Omnia breviſſimis ſententiis, ſeu quibuſdam aphoriſmis memoriæ prodere, quæ ſedula pòſt animadverſione limitari, ac veluti ſubtilius excoli à viris Medicinæ gnaris poſſint. Igitur pallorem (ut ab hoc primo ordiar) improba fecit αἱμάτωσις, quæ à chylo parum rectè coctoo cæpiſſe initium poteſt. Sæpe enim antè propoſitum eſt, unius viſceris in concoquendo vitium, alterius integritate non caſtigari. Eædem cauſæ & maciem poterunt conciliare, quoniam fruſtrata concoctione, nulla fit bona nutritio, ad hujus enim integritatem illa viam ſternit, quatenus nihil aſſimilari ſolidis poteſt, niſi antè probè alteratum confectumque ſit, ſic ut tota nutritio nihil aliud quàm ipſa ſit aſſimilatio. Præcordiorum dolor contenta intus

Stomachi infirmi notæ Pallor.

Macies.

Præcordiorum dolor.

tus excrementa ſequi poteſt. Nec diſſimilibus cauſis nauſæa ſuccedit vomituſque nolentium, ſeu ſponte naturæ erumpens. Capitis in jejunio dolor, bilioſos potiſſimum exercet, evaporante ad cerebrum bilioſa ſanie, quæ per inediam ad ventrem confluxit. Poteſt idem dolor & pituitoſis accidere, qui tamen non ita ut prior pungens eſt, ſed gravans potius, ac plerunque etiam diſtendens. Atque his ſignis infirmi ventriculi, veluti in conſpectum quendam adductis CELSUS prophylactica ejus auxilia nunc exequitur, ſtatuitque duplicem infirmatis differentiam. Prima intemperiem calidam, altera frigidam ſequitur. In hac præcordia (nequid ſpinoſior orationis contextus improvidum fallat) inflantur. In illa autem propter ventriculi ardorem multa per noctem fit ſitis. In ambobus vitiis (ut curioſè locum inſpicienti patet) ſumptas dapes recenti fonte includere permiſſum eſt. In frigido quidem, quoniam compreſſis ventriculi tunicis, ſimul cibus ab his arctius comprehenditur, ſimul nativus viſceris calor inter coërcitus vires ad concoquendum aſſumit. At verò bilioſo ſtomacho, ut omnia hæc eveniunt bona, ſic illud quoque velut ἐξεπιμέτρον accedit, quòd ſqualidus ille calor quî velut ignis quidam ventriculum extorret, frigidæ potentia

Nauſea. Vomitus ſpontaneus. Capitis in jejunio dolor.

Quomodo ſtomachi infirmitas caſtiganda.

Bilioso stomacho quid utile.

tia extinguatur. Proinde sic affecto st macho utile est, tum ungi, tum assi lavari, simul vinum actu frigidum potestate imbecillum bibere, atque à bo magnam potionem per syphon haurire, protinusqne tum epulas, mnesque potiones aqua frigida int cludere. Scilicet omnia hæc bilio

Stomachi frigidi præsidia.

ventriculo eximiè subveniunt. At si gido idoneum est alta voce legere, mu tumque ambulare, ungi verò parum tile est, lavari noxium. Quis enim n scit cruditati balneas adversari. In trisque, ut proximè dixi, convenie est ultimo cibo, aquæ frigidæ poculu

Stomacho infirmo quid frigidæ haustum impediat.

Huic unicum impedimentum est vent cum facilè, tum periculosè profluer qui si jam nunc urget, aut denique i turus timetur, utique frigido omni p tu supersedendum à cibo est, quod c ita præcipiatur, eo loco cap. 3. doc mus, quo frigidæ bibendæ ratio exp sita est. Eo fluore venter immodicè c lens rarò tentatur, utpote omnibus ejus fervore exustis epulis, ac sic m nus ad fluendum propensis. Sæpissi is fluor urget, ubi cibus intus coäcui qui promptè aut vomitu, aut dejecti ne elabitur, tum quia humectus eti mnum est, crudusque ac nequicqua calore adæquatus, tum quia & pond re ventriculo gravis est, & imbecill ter ab eodem continetur. Ejusque n

ca

causa CELSUS tum præcipuè vomitum citat, cum cibus contracto acore vitiosus est. Ex qua concoctionis imperfectione, si frequens dejectio est, abstinendum frigida à cibo est, ut quæ ventrem magis fluidum reddere potest, non potest firmum. Ergo hoc constante nusquam perperam frigidum à cibo bibitur. Adeò apparet hoc CELSI præceptnm calido frigidoque stomacho juxta commune esse. Siquis nostra ætate diversum sentiet, equidem non mirabor, cum ejus notæ refractarios complures extitisse, vivente etiam CELSO constet, qui aquam in adversa valetudine toties potui dari putabant deliciarum causa, non eam merentis exigentisque stomachi. Scilicet quisnam istorum vulgarium Medicorum factum non ilico calumnietur, si sanior aliquis ac doctrinæ CELSIANÆ studiosior, homini ex stomachi cruditate febricitanti, sumptis idoneis epulis tres frigidæ Cyathos propinet. Quis inquam non protinus deliciarum ægroti patrocinium in accusationem habeat, atque condemnet, non autem stomachum excuset aquam rectè salubrirerque postulantem. Perstringit hac Author sententia eorum Medicorum perversa judicia, qui & aquam & vinum ab ægrotis ferè expeti arbitrabantur, dictitante sic potius luxuria, quam exigente sto-

ſtomacho. Etenim vinum ardentib febribus, aquam cruditatibus adverſaa vulgatum tritumque eſt. At verò qu rerum ſtatu fieri hæc iſtis affectibus po ſint innoxia, id Hercle ſciſſe non om nibus juxtà proclive eſt. Nempe vi num nonnullis acutè etiam fabricitanti bus HIPPOCATES indulſit. Tum aqu quibus ea judicabatur adverſa, ſæpe im opinatam attulit ſalutem.

Hippocrates acutè febricitantibus vinum quandoque indulſit. Lib. 2. de morb. ſ. 61. §. 17.

CAPUT IX.

Quid obſervandum dolore nervorum laborantibus.

Si cui verò dolere nervi ſolent, quod in podagra chiragrave eſſe conſuevit, huic, quantum fieri poeeſt; exercendum, id eſt, quod affectum eſt, objiciendumque labori & frigori: niſi cum dolor increvit. Subdio quies optima eſt. Venus

ſem-

ſemper inimica eſt. Concoctio, ſicut in omnibus corporis affectibus, neceſſaria eſt. Cruditas enim id maximè lædit, & quoties offenſum corpus eſt, vitioſa pars maximè ſentit.

¶ Arthritis prout varias obſidet corporis partes, alia aliaque ſortitur nomina. Ac Podagra quidem eſt, ſi pedum articuli. Chiragra, ſi manuum, quemadmodum & Iſchias, ſi coxarum laborant. Arthritis dicitur ubi tota æqualiter corpora enervantur. Oritur hoc malum ab articulorum imbecillitate, ſive ea ſit naturalis, ſive aſcititia. Illa à parentum ſemine, hæc victus errore contrahitur. Eſtque hæc imbecillitas autecedens quædam morbi cauſa, quæ articulis dolore etiamnum vacantibus perpetuò manet. Ergo hanc correcturus, infirma membra exercere debet, ſic ut mutuo articulorum attritu inſitus ipſis calor excitetur, ſimul ut durities quædam his contrahatur, ad ſuſtinendas rerum foris occurſantium inurias. Exercitatio pro viribus corporis convenit cuique ſua. Ita profectò ut

Arthritis quid, & quæ ejus ſpecies.

Quæ cauſæ morbi articularis, & quæ prophylaxis.

Exercitatio imbecillis articulis utilis.

ut CELSUS præcepit, exercendum membrum esse, quantum fieri potest. Nimirum senibus quia parum virium superest, non nisi levissimæ dimotiones conveniunt. Juvenes contra utpote majore robore naturæ fulti partem sic affectam laboribus tutò durant. Recte enim à GALENO scriptum est. Exercitari imbecillis partibus unico seni non licere, reliquos homines eo id confidentius posse facere, quo longius ab hujus absunt ætate. Porrò frigus ob id utile censetur quod calorem articularum naturalem intrò compellens, adaugeat quodque hoc modo membra communiat adversus cœli injurias. At nihil horum tentare convenit, ubi dolor increvit. Tum enim pars antè debilitata jamque insuper humorum influxu & dolore exercita ad extremum imbecillitatis pervenit, sic ut per ea tempora labor ac frigus magis imbecillam hanc facere possint, non possint robustam. Sub dio quies idonea est quod noctum ni aëris algore ad eum quem retuli modum, firmentur. Tametsi id fortè præceptum Græcis atque Romanis, idque per æstatem accommodatius videatur quam populis versus Septentriones incolentibus. Venus (immoderatior scilicet) ante omnia fugienda est, nam optimam sanguinis particulam PYTHAGORAS ἀφρὸν τοῦ χρηστοτάτου αἵματος vocat

Gal. 5. Sanit.

Frigus Arthriticis conducibile.

Venus podagræs & chiragræ inutilis.

bat) detrahit corpusque jam ante imbecillum inducta frigiditate, longè facit imbecillissimum. Quæ profectò causa est quod *articulorum vitia*, ut Author est HIPPOCRATES *nequaquam vel castratos, vel pueros antè fœminæ consuetudinem tentent.* Imminenti autem huic malo nulla via melius quam concoctione occurritur, cujus ope fit, ut omnibus in utiles corpori succos conversis quam minimum excrementi in articulis coëat. Ad hos enim utpote natura debiliores non ægrè demittitur quicquid collecti in vasis superflui est. Subestque huic rei gemina difficultas, tum quod influentes materias articuli promptè admittant, tum quod admissas tardissimè maximoque negocio, rursus excludant. At verò iis corporibus quæ nullis urgentur superfluis, imbecillæ partes semper in tuto sunt. Quam rem ita esse hinc maximè sciri potest, quod non nisi statis quibusdam temporum intervallis, laborent. Nempe si sola (ut inquit GALENUS) infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret imbecilla pars, seu cui egrotationis causa nunquam deesset. Ergo quibus id malum Vere aut Autumno, temporibus ad hoc maxime propensis, revertitur, hos antè curioso victu cavere oportet, ne inutilis materia corpori superfit. *Quidam* (inquit CELSUS) *cum toto anno à vino, mulso, ac*

lib. VI. aph. 28. 29, 30.

Auxilia adversus imminentem podagram.

Concoctio.

6. Sanit.

Lib. 4. cap. 24.

Venere ſibi temperaſſent, ſecuritatem totius vitæ conſecuti ſunt. Quo minus audire delicatulos iſtos oportet, qui libidine perditi, tum vino, indies dapibusque graves, doloris remedium à nobis (ſi Diis placet) expoſcunt. Quaſi verò expeditum ſit, malum tollere perſeverante quæ id moveat, foveatque cauſa. Nii mirum ſi hos ſemel juvare coneris, nii hilo plus profeceris quam ſi des operam ut non obſtructis fontibus flumen exhaur rias, ipſis ſcilicet epulonibus antiquum obtinentibus, nec ſolitæ Veneris amp plexus, nec patris Bacchi calices pco ſtergare valentibus. Quid non, inqui GALENUS turpe ſit propter articularem morbum, hominem ab aliis geſtari, & ſuis ipſius manibus uti non valenter alienis egere, quibus ori cibos admco veat. At hos ventres non ſolum re turpitudo non movet, ſed nec etiam flectunt immaniſſimi cruciatus, quibu dies noctesque velut ab improbis tor toribus excarnificati contabeſcunt.

5. Sanit.

UT concoctio autem omnibu vitiis occurrit, ſic rurſu aliis frigus, aliis calor. Qu ſequi qaiſque pro habitu corpo

r

ris ſui debet. Frigus inimicum eſt, ſeni, tenui, vulneri, præcordiis, inteſtinis, veſicæ auribus, coxis, ſcapulis, naturalibus, oſſibus, dentibus, nervis, vulvæ, cerebro. Idem ſummam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram. Ex hoc horrores, tremoreſque naſcuntur. At prodeſt iuvenibus & omnibus plenis. Erectiorque mens eſt, & melius concoquitur, ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Aqua verò frigida infuſa, præterquam capiti, etiam ſtomacho prodeſt. Item articulis doloribuſque, qui ſunt ſine ulceribus. Item rubicundis nimis hominibus, ſi dolore vacant.

¶ Functionis omnis corporeæ Au-

Calor omnis functionis author.

thor, ingenitus calor eſt. Hunc ſumma cura tueri ſemper oportet, ut valetudo tum proſpera ſervetur, tum adverſa pellatur, qualiſcunque hanc demum cauſa crearit. Non ſic calor adventitius aut frigus quibuslibet naturii ac morbis utilia ſunt. Per ſe enim calor non niſi frigidis vitiis, frigus non niſi calidis ſubvenit. Itaque rectè Celſus docuit calorem aliis vitiis ſuccurrere aliis frigus. Hoc (inquit) inimicum eſt ſeni homini nimirum per ſe impenſè frigido. Item tenui, utpote non ſat multa carne adipeque adverſus ejus qualitatis vim communito. Obeſtque præterea vulneri, quoniam id nudatam muſculorum ſubſtantiam, tum alterando tum valida ſtrictione dividendo vehementius afficit, nihil alioqui tale effecturum integra exiſtente ſuper muſculos cute. Præterea inimicum eſt inteſtiniis utero, veſicæ, reliquisque ejus ordinis partibus exanguibus ob ingenitam ipſi frigiditatem, quæ ſimili qualitate citò creſcit in immodicum. Omnia enim paribus ſuæ intemperici cauſſis celerrimè afficiuntur. Adhæc frigus, cutem facit pallidam & nigram ſeu lividam compulſis ab ejus occurſu in viſcera ſanguine, ſpiritu atque calore, quæ ſimul omnia extimo corpori εὐχρόιαν atque efflorescentiam impartiunt. Quemadmodum enim Sol res omnes quas irradiat multi ſplendoris gratia ſpecioſiores fi

Frigus quibus inimicum.

Frigoris incommoda.

cit, ſic vitalis in nobis calor una cum ſanguine ſpiritùque puriſſimo ad exteriora vectus, floridiſſimo colore cutim commendat, ut contrà abſentibus his, univerſum corpus pallore quodam veluti cadaveratum, decorem omnem amittit, cujuſmodi faciem in iis conſpicari eſt, quos aut brumalis aura aſperrimo frigore exuſſit, aut longior invaſetudo exhauſit. Jam verò non lividam tantum, ſed & aridam cutem frigus efficit, idque partim impedita ſanguinis in habitum commeatione, partim expreſſis, qui ſubtus cutem erant, madoribus. Stringit enim frigus densàtque corpora tanta vi, (ut teſte *Hippocrate*) & *venas rumpere*, *& tuſſes excitare* ſolitum ſit. Ariditati cutis jungitur durities, idque fit, duobus ferè modis, aliàs univerſa ubique cute aſperata, aliàs duris in ea ortis tuberculis, quæ à frigore quoque excitari poſſe, *Hippocrates* in Epidemiis author eſt: quando nimirum craſſi lentive humores ſubter cutem externo frigore aſtrictam uberius collecti vix tranſpirant, ſed intus coacti in ſcirrhoſa quædam tubera concreſcunt. Proxima nunc eſt de rigore, & poſt hunc de tremore diſputatio. Rigor ſymptoma eſt depravatæ motionis, fitque ab inæquali intemperie calida ſeu frigida, cum materiæ alicujus affluxu, aut ſine hac, violentius

Frigoris violenta potentia. lib. 5. Aph. 24. & VI. Epid. ſ. 3. §. 22.

Frigore cutis dureſcit.

Loc. cit.

Rigor quid & unde fiat.

partes ſenſibiles percellente. Luculenter autem hoc ipſum in intermittentibus tertianis apparet, tranſeunte per muſculos bile, tum etiam in ocioſis quibuſdam mulieribus, quæ vim pituitæ vitreæ nimia deſidia cumularunt. Idemque ſymptoma eos præhendit, quibus confertim fervens aqua aut præfrigida ſuperinfunditur, adhæc, quibus collectos in habitu putres humores balneæ, Sol, Venus, aut quid his non diſſimile commovit. Atque hæ cauſſæ ſi leniores ſunt, horrorem movent, affectum ſola remiſſione à rigore non alio diſſidentem. Tremor ipſe quoque voluntarii motus ſymptoma, ex hujus naſcitur imbecilla virtute, ſic ut ſatis validè neque attollere ea membrum poſſit, neque extentum ſervare. Eſtque hic motus compoſitus ex facultate membrum ſuſtentante & innata ipſi gravitate deorſum id agente. Imbecillitatem hanc (authore *Galeno*) tria inferunt. Intemperies, quam hic propoſuit author, frigida animi pathos, & grave onus. Intemperies, alias una cum materia obſtruens, alias ſine hac conſtringens claudensque occultos muſculorum receſſus, impedit, quo minus expeditè animalis facultas ſpiritu motivo vecta in hos penetret, decentemque motionem cieat. Jam ut intemperies vehemens omnis, ſic frigida quoque nullam non virtutem debili-

Horror. Tremor quid, & quibus ex cauſſis naſcatur.

Gal. 5. de cauſ. ſympt.

bilitat, ut nihil mirum ſit ex ea corpus intremiſcere, quod ſymptoma ſenibus ob id familiare eſt, nec non iuvenibus vehementer refrigeratis, aut crudi-tate ex vino, multo cibo, aut deſidia vexatis. Iſta enim omnia virtutem obterunt, At pathos animi præcipuè tremorem movet, grandi metu debilem animum exterrente, ut cum quis Imperatorem aut gravem majeſtate Senatum oratione compellaturus, neque mentis officium, neque corporis ſentit. Idemque ſymptoma iis etiam frequens eſt, qui per loca eunt altiſſima viarum crepidine ac præcipiti deſpectu terribilia. Reſtat grave onus, quod non ante inducere rigorem ſolet, quam bajulantis ſuperet robur. Atque hæc quidem de motus voluntarii ſymptomatis dixiſſe ſufficiat. Nunc ad eos tranſibo, quibus frigus præſidio eſt. Hos eſſe *Celſus* invenes affirmat, ſi pleni ſunt ſeu carnoſi, quibus calorem ingenitum frigus ex accidente ſuſcitat, contruſum ſcilicet ad viſcera, copiaque illic ac viribus actum ſuis. Cujus rei cauſſa & erectior (ut Celſus ait) mens eſt, & melius concoquitur, æque profecto ut per hyemem fieri ſolitum eſt. Scitè autem diſerteque admodum *Celſus* dixit: ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Indicans videlicet id quidem iuvenibus eſſe non inutile, at cavendam tamen eſſe

Frigus quibus conducat.

ejus nimietatem. Quod enim frigus semel profuturum corpori est, viribus ejus superius fit, oportet, alioquin calorem extinguit potius quam auget. Quod præceptum omnibus particulis fuerit commune, quæ frigido juvantur. Ex quo incidit ut stomacho jejuno crudum ructanti, itemque corpori senili, tenui, idque seviente bruma potui data, aut infusa frigida, tum ipsum quoque cœlum inimicum sit. Quinetiam non capiti solum, sed etiam ventriculo infusa frigida conducit modò genuinus horum calor gelidi elementi potentia non violetur. Neque verò facilè in adolescente carnoso æstivis horis violabitur, cujus ventriculo præter has commoditates, dextrà hepar, sinistrà lienis supra cor, ac diaphrama, antè abdomen adsistunt, fidissimi insiti in eo caloris custodes. Cæterum magna cura opus est, ne frigida sua qualitate ventriculum aut præcordia afflictet, quod fieri admodum proclive est, quoties ea asperrima, ac veluti tota glacialis est, quod incommodum diligenter notavit *Hippocrates*, sic inquiens. *Frigida veluti nix, & glacies pectori inimica, tusses movent, venarum ruptiones & destillationes efficiunt.* Jam quod frigidæ infusio articulos jnvet, & id quoque ante Celsum prodidit *Hippocrates* in hunc modum. *Articulorum tumores & dolores sine*

li. 5. Aph. 24.

Loc. cit. Aph. 25.

ſine ulcere, atque etiam podagricos & convulſiones magna ex parte largè effuſa levat, & extenuat, ſolvitque dolorem, quæ res quo modo accidat, ſupra paſſim à nobis demonſtratum abundè eſt. Quod de doloris levamine author ſcribit, id non de arthritide tantum, ſed etiam de quavis alia recenti phlegmone intellexeris. Affluentes enim materias frigida repellit, eoque modo dolorem placat. Poteſt idem & de Eryſipelate dictum putari, itemque de quibusdam deflagrationibus, quæ particulas diffuſo circum circa ſplendenti fervidoque ſanguine exurunt. Batavi á colore Roſam (ni fallor) id malum. *Hippocrates* ἐπιφλόγισμα appellat. Sic enim in Aphorismis loquitur. *Frigido verò in his utendum in quibus ſanguis profluit* etc. & paulo poſt hæc, καὶ ὁκόσαι φλεγμονὰι ἢ ἐπιφλογίσματα ἐστὸ ἰρυθρὸν καὶ ὕφαιμον ῥοντα νεαρῷ αἵματι. Quippe hoc orto affectu infuſa frigida ardorem afflictæ partis abolet, pariaque in Eryſipelate præſtat, niſi id tamen ſit ulceratum. *Frigidum* enim ut *Parens Medicinæ* docuit, *ulceribus mordax eſt.*

Loc. cit. Aph. 23.

Loc. cit. Aph. 20.

CAlor autem adjuvat omnia frigus infeſtat: item lippientes ſi nec dolor nec lachrymæ ſunt: nervos quoque qui con-

contrahuntur, præcipueque ea ulcera, quæ ex frigore ſunt. Idem corporis colorem bonum facit: urinam movet. Si nimius eſt, corpus effœminat; nervos emollit, ſtomachum ſolvit. Minimè verò, aut frigus, aut calor tuta ſunt, ubi ſubita inſuetis ſunt. Nam frigus, lateris dolores, aliaque vitia: frigida aqua ſtrumas excitat. Calor concoctionem prohibet, ſomnum aufert, ſudorem digerit, obnoxium morbis peſtilentibus corpus efficit.

¶ Contrariarum cauſſarum contrarii (quantum in ipſis eſt) effectus ſunt, Proin quibus frigus inimicum, iis gratus calor eſt. Dixi quantum in ipſis eſt. Nam multis vitiis frigus ſubvenit, quibus calor non obeſt. Propria

pria verò officia caloris ſunt denſa, rarefacere, craſſa attenuare, dura emollire, aſtricta laxare, impactaque tum coquere tum digerere. Quo minus mirum ſit ea omnia facere ipſum poſſe, quæ *Celſus* hoc ordine commemorat. Ergò lippientes, hoc eſt Ophthalmia vexatos calor adjuvat, ſi neque dolor neque lachrymæ ſunt inclinata, nimirum inflammatione ac diſcuſſa, quæ loco affecto coacta inſedit materia. Per dolorem ac lachrymas, morbi cruditas notatur. Ille enim vigorem nondum expiraſſe ac fortè fluxionem quoque ceſſaſſe, hæ nihil coctionis in loco factum denunciant. Quippe ſub hoc lachrymarum nomine tenuem illam ſaniem, quæ ab impreſſis ſedi humoribus exudat, author ſignificavit. A quoſum enim tenueque facilè exprimitur, craſſum verò fixius inhæreſcit. Per hæc tempora ſi quis calidum inflammatis oculis admoverit, hoc nomine peccabit, quod non tantum inſidentis loco materiæ ſit exempturus, quantum novæ eodem attractaturus, utique ſi nondum miſſus ſanguis, aut ducta alvus eſt. Proin fracta nondum Phlegmones vi, ſed & perſeverante etiamnum fluxione reprimentia aptiora ſunt, neque antè calidum ſive fomentum ſive balneum eſſe utile poteſt, quam inutilis nulla corpori ſuperſit materia, tota-

Caloris quæ opera.

Calor lippientibus quando præſidio ſit.

que

que maturuerit inflammatio. Cujus rei nota ut crassior promanans pituita, sic deficiens dolor lachrymæque sunt. Quippe simile quid hic accidit, quod in coryza ipsaque etiam pleuritide animadvertere est, per quorum morborum initia tenuis humor exit, crudus planè instarque lachrymæ tenuis, post verò adæquata per concoctionem materia, lævis, albus crassusque vacuatur, certissimus & concoctionis & futuræ salutis index. Cocta hæc in oculis sordes. *Celso* pituita vocatur, lachryma non item. Nam alias inter utrunque evidentia discrimina posuit. Jam verò ut calidorum usurpatio vigenti oculorum inflammationi nunquam prodest, ita tum demum perniciosa est, cum acris tenuisque pituitæ cursus in oculos fertur, sub quo casu lachryma fervens multaque profluit, caput calet, à temporibus ad oculos dolor pervenit, nocturna vigilia urget. Tum igitur admotis calidis potius concitatur eò pituita, quàm minuitur, quin & oculus ex hoc plerunque extra intrave rumpitur, ac votum est, ut tantum exulceretur. Non potui mihi temperare, quin locum hunc paulò subtilius excusserim, cum non deesse sciam quibus is visus est, admodum nodosus ac tantum non inexplicabilis. Nunc ad ea quæ ordine sequuntur, veniam. Calor quoniam discutit, relax-

Col. li. 6. cap. 6.

Calor quibus utilis.

relaxatque, diſtentione nervorum σπασμον Græcè dictam juvat, itemque ea ulcera quæ ex frigore ſunt. Idem iis qui colorem decoremque amiſerunt εὐχροΐαν conciliat. Urinam cit, non quidem foris incidens (nam tum magis ſudorem digerit) ſed intus potius luxurians, quoniam humores tenuat, fluxos mobilesque reddit. Idem ſi nimius eſt, corpus efficeminat, quia triplicem corporis noſtri ſubſtantiam diſſolvit, idque adeò ſæpe validè, ut hinc anima deficiat, vires-que ex toto corruant, &, ut ait *Hippocrates*, ταῦτα ἐστι θάνατος. Stomachum ſolvit, quoniam laxat, nervos emollit, quia fundit. Frigora & calores nihil æquè ut ſubita variatio facit perniciosa. Sic enim frigus pleuritides creat, quum humores calore antè fuſos in latus exprimit. Pariterque ſtrumas excitat, quoties liquata caloribus excrementa & in cutem evocata, adſtringit intusque cohibet. Exprimitur enim frigore, quod tenue eſt, indureſcit, in ſchirrumque degenerat, quod craſſum ac diſſipationi rebelle eſt. At calor concoctionem prohibet, quia laxat, id quod de aëre magis, quam eduliis intelligendum eſt, hæc enim niſi immenſè ſint calida, concoctionem etiam juvant, ille nunquam ferè non impedit. Adhæc calor ſomnum aufert, quia conſumpto humori ſuccedere ſiccitatem facit; ſudorem

Caloris nimii commoda.

li. 5. Aph. 16. Caloris & frigoris ſubita alternatio quæ mala inferat.

dorem digerit, quoniam humores tenuat, permovetque, & habitum rarefacit. Obnoxium corpus peſtilentibus morbis efficit, quia putredinem in humoribus ex facili creat.

CAPUT X.

Obſervatio in peſtilentia.

Eſt etiam obſervatio neceſſaria, qua quis in peſtilentia utatur adhuc integer, cum tamen ſecurus eſſe non poſſit. Tum igitur oportet peregrinari, navigare. Ubi id non licet, geſtari. ambulare ſub divo, ante æſtum, leniter; eodemque modo ungi; &, ut ſupra comprehenſum eſt, vitare fatigationem, cruditatem, frigus, calorem, libidinem; multoque magis

magis se continere siqua gravitas in corpore est: tum neque mane surgendum, neque pedibus nudis ambulandum est, minimeque post cibum aut balneum: neque jejuno, neque cœnato, vomendum est: neque movenda alvus; atque etiam, si per se mota est, comprimenda est. Abstinendum potius, si plenius corpus est. Itemque vitandum balneum, sudor, meridianus somnus, utique si cibus quoque antecessit: qui tamen semel die tunc commodius assumitur; insuper etiam modicus, ne cruditatem moveat. Alternis diebus invicem, modò aqua modò vinum bibendum

est. Quibus servatis, ex reliqua victus consuetudine quam minimum mutari debet. Cum verò hæc in omni pestilentia facienda sint, tum in ea maximè, quam austri excitarint. Atque etiam peregrinantibus eadem necessaria sunt, ubi gravi tempore anni discesserunt ex suis sedibus, vel ubi in graves regiones veneruut- Ac si cætera res aliqua prohibebit, utique abstinere debebit: atque ita ab vino ad aquam, ab hac ad vinum, eo, qui supra positus est, modo, transitus ei esse.

¶ Tota hæc de Peste narratio prophylactica est, cujus compræhendi summa sub tribus præceptis potest, primum caveatur, ne qua virum imbecillitas

Ratio arcendæ pestis in duobus consistit.

litas urgeat, dein ne qua ſit humorum ad concipiendam putredinem aptitudo, ac tertio ne noxio recipiendo aëri corpus recluſis nimium poris expoſitum ſit. Nam quoniam hoc mali genus propria quadam antipatheia cor ſpiritusque vitaleis impetit, utique ſedulò providendum eſt, ne his iufirmis contagium corpora occupet. Tum quia præcipua morborum occaſio ſuccorum eſt ad hos aptitudo, curandum eſt, ne quid venis impuræ ſuperſit materiæ. Poſtremò habenda cura eſt, ne habitus qui totus undique perſpirabilis aeri eſt, ſine modo rareſcat, atque malo (ut dicitur) feneſtram aperiat. Hac regula velut in conſpectu adducta, cognitiſque iis generibus quæ vires labefactare, vitiare ſuccos, aut rarefacere corpora conſuërunt, promptum cuique erit perſpicere, quid ſub peſtifero cœlo ſecundam valetudinem, quid adverſam faciat. Ergo ſæviente hac lue peregrinari oportet atque navigare. Nam cœlum nusquam perperam mutatur quod morbum creat. Sed & nulla præſentior peſtilentiæ medela fuga eſt. Hujus ubi nulla facultas eſt, ambulatio ſub dio & antè æſtum utilis eſt. Diſſipatur enim hoc modo ſiquid inutilis materiæ corpori ſupereſt. Tum ungi quoque poſthæc non alienum eſt, nam rarefactus ambulatione habitus pinguedine occlu-

Graſſante peſte peregrinandum navigandumque eſt. Ambulatio. Unctio ſub gravi cœlo utilis.

ditur, ſic ut non promptus in corpus contaminato aëri ſit introitus. Fatigatio, libido, cruditas, frigus, calor non alia de cauſſa nocent, quam quod ſuccos vitient, & vires nimium convellant. Si grave eſſe corpus cæpit: continendum id altiſſima in quiete eſt: ne malè conditos humores, turbatio graviori incommodo perdat. Sed nec manè admodum è lectulo ſurgere tutum eſt, quando nondum Sole perpurgatus aër in noctis ac Matutæ vaporibus peſtilentior eſt. Neque verò nudis pedibus (ut moris erat Romanis) prodire convenit, ne quo frigore poſt calorem corpus repentè moveatur, quæ res ad conciliandam peſtem (ut alias propoſuimus) plurimum poteſt, ac veluti viam ſternit, ſoletque tum potiſſimum incidere cum ſumptus cibus calorem intrò revocavit, aut balneum corpora rarefecit. Jam neque famelico, neque ſaturo idoneus vomitus aut ducta alvus eſt. Nam cum turbatis tum diſiectis ſpiritibus vitalibus itemque ſtomacho relaxato, natura patitur: paſſa (ut modo comprehenſum eſt) protinus malo cedit ac veluti manum dat. Ejuſque rei cauſſa ſi venter fuſus eſt comprimendus eſt. Tametſi illud vacuandi jus ut effrenatis pharmacis antiquorum negatum, ſic noſtris longè clementioribus tributum ſit. Nam ſi venis cacochymia ſubeſt,

Quæ res per peſtilentiam fugiendæ.

Vomitus & dejectio ſeviente Peſte inutilia.

ſubeſt, quid vetat quo minus licenter ſine turba hæc auferatur. Si cibus intus computruit, aut contracto acore vitioſus eſt, cur nefas ſit hunc ſuprà infrave extundere, cur non ejus colluviem venis eripere qua ſemel imbutis id vitiatum cœlum eſt, quod oleum igni eſt. Ut verò non diffiteor, ſi quis plenior eſt, abſtinentiam his omnibus, ubi validis remediis tentantur, præſtare, ita contrà aſtruo cedere ſi his moderatio ac placida vis ſubeſt. Vitandum balneum ac ſudor eſt, quoniam ambo hæc corporibus partîm diſſipatis vires conſumunt, partim rarefactis facilem aëri noxio ad viſcera acceſſum præbent. Meridianum ſomnum, ſi is in jejuno fit, ſubſequens extenuatio, ſi poſt cibum, cruditas, formidabilem facit. Cibus ita ponendus eſt, ut neque inedia bilis, neque ſaturitate pituita cumuletur. Utrumlibet enim ſuccos vireſque laceſſit. Fortè ergo Romanis ſemel, nobis bis eſſe abunde eſt. Interpoſitis temporibus invicem modò aquam bibere, modò vinum oportet, ne aut per illam cruditas, aut ex hoc ardor aliquis oriatur. Atque hæc eſt vivendi ratio per peſtilentiam neceſſaria, ut immunis inter tot pericula valetudo ſit, ſummoque hæc ſtudio tum demum obſervanda eſt, cum Auſtri nimio calore humiditateque gravem auram reddiderunt. His

Balneæ, ac ſudationes gravi tempore vitandæ.

Somnus meridianus per peſtem fugiendus.

Quæ edendi bibendique ratio obſervanda ſit.

Austri difficilem pestem invehunt.

enim ventis cælo imperantibus cum loca facillimè pestis occupet tum, ægrrii mè deserit.

FINIS.

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

A.

Aceti vis. 145
Aër, quis omnibus æque naturis profit. 56
- - insalubris propter Vicinum flumen. 57
- - inconstans quid noceat. ibid.
- - qualis cruditati idoneus. 55
Aëris mutatio periculosa. 99
- - vis ingens ad mutanda corpora. 10
- - præcipua dos serenitas. 57
Alimentum bonum copiosius ingestum quid faciat. 31
—— trahentes particulæ famelicis Equis persimiles. 25
Alimenta crassa valentis Succi. 87
Alimentum tribus de causis intus computrescit. 130
Alvus dura. 167
Alvus & Vesica, levanda ante Exercitationem. 69
Aloë purgantibus omnibus miscenda. 211
- - lota plus roborat. ibid.
Aloes eximias dotes. 210
Alvi ductio nonnunquam sanis necessar. 211
Alvum siccatam quomodo Galenus solverit. 209
Alvus quibus auxiliis in sanis ducendus. 206

Alvus unde comprimatur. 223
- - dura. 167
Alvo diutius compressæ quæ superveniant noxæ. 204
- - Suppressa inflammationes increſc. 205
Amaritudo oris. 190
Ambulatio Matutina. 288
- - - aſpera imbecillis contraria. 74
Ambulationis quod genus ſalubrius. 73
Amor venereus extenuat. 176
Analepticon ex Aſſis Carnibus Remedium. 258
Animi Pathemata corpus extenuant. 174
- - ſubtilis & craſſi ventris difficilis copia. 33
- - ſecuritas. 168
Animus floridus quid faciat. 169
- - ejus affectus in corde conſiſtunt. 173
Ante exactam Ventriculi Coctionem non eſſe negotiandum. 46
- - Cibum adeunda Exercitatio. 69
Appetentia Animalis. 228
Apotherapia poſt labores tentanda. 81
Aquam frigidam bibere quibus conveniat. 46
Aqua vorax Hippocratis quid ſibi vult. 53
- - calida alias implet, alias extenuat. 171
- - Salſa calefacit. 215

Aqua

Aqua quam frigidiſſima. 217
Aquæ incommoda. 135
- - Potus Capiti infirmo inutilis. 280
Arma quam vim habeant. 73
Arthritis quid, & quæ ejus ſpecies 305
Arthriticis frigus conducibile. 306
Articularis morbi cauſæ. 305
Articulis imbecillis Exercitatio utilis. 305
Arii Peripatetici Hiſtoria frigidam præter ſolitum bibentis. 22
Asclepiades purgationem nihil ad ſanitatem conferre docuit. 212
Athletarum finis Lacorum. 30
Autoris Sententia qui intelligenda ſit. 22
Avicennnæ ratio. 26
A Cibo Laxandus Animus. 66
Athletarum habitus periculoſis. 32
- - - - Animus hebes. ibid.
Aurium ſonitus. 190
Auſtri difficillem peſtem invehunt. 326
Autor omnis functionis Calor. 310
Autumni Temperatura. 260
Autumnum quid reddat periculoſum 261
Autumnus periculoſus. 261
Autumno cibus plenior convenit. 264
& minus & meracius bibendum. 265
Auxilia adverſus imminentem podagr. 307

Auxilia quibus Coli doloribus occurritur. 293

B.

Bachus Podagræ Pater nutrix Venus. 37
Balneis & Unctionibus uti prodeſt. 16
- - iis ſuperſederunt noſtræ ætatis homines. ibid.
Balnea à Populis ſeptentrionalibus neglecta ejus Ratio. ibid.
- - Calida ad quæ conferant & ad quæ frigida. 18
Frigida quibus conferant. ibid.
Balnearum atque Unctionum Vis. 81
Balnea continua alvo inimica. 288
& ſudationes gravi tempore vitandæ. 325
Balneæ dulces & unctiones fatigatis utiles. 117
- - Saturis officiunt. ibid.
Balnei partes quinque. 118
Balneum quomodo fatigatis administrandum. 120
- - fervens fatigatis contrarium, 121
- - jejunos emaciat. 172
- - jejunis adhibitum. 216
Benedicta quæ Barbarorum Scholis ſunt appellata. 181
Benevalentibus non eſt opus Medico. 6
Bilioſis Senibus fames gravis eſt. 229

Bilio-

Bilioso Stomacho quid utile. 302
Blanda Emetica. 195
Biliosis quæ contraria, quæ item Pituitosis. 7
Bilis in ventriculum effusæ signa. 113

C.

Calefacientia quæ. 212
Calida lotio cur pueris & longævis utilis. 237
- - frigidaque in intemperie contraria dare expedit. 158
Calidum duplex. 155
Carnes assæ in quibus Elixis præferenda. 257
Calor motu exercitatur. 11
- - quando lippientibus præsidio sit. 317
- - accessu Alimenti augetur. 214
- - naturalis Natura appellatur. 149
- - duplex. ibid.
- - vitalis quid. ibid.
Caloris opera. 317
Caput imbecillimum per hyemem. 273
- - quæ firment. ibid.
- - imbecillum per hyemem. ibid.
- - debile nunquam ad cutem radendum. 274
- - nec nimia Coma onerandum. ibid.
- - fit grave sub Luna dormientibus. 275

Caput

Caput debile primum tepida dein frigida lavandum. 276
Capiti infirmo vitanda Luna. 274
- - ſol inimicus. 275
- - unctio Balneis anteferenda. ibid.
- - utilis infuſa frigida. 278
- - infirmo cibus offerendus. 279
- - omnis negotioſa actio inutilis. 280
- - Temperamentum per occupationem non mutandum. 163
Capite Catharroſo aquæ aut loca haud mutanda. 285
Capitis affectus cur difficiles. 270
- - imbecillis unica & propinqua Cauſa 272
Cephaleæ frigida ſubvenit. 285
Carnis uſus corpus calidum efficit. 214
Carnoſa quomodo calefaciant. 213
Caro ferarum ventri fluenti utilis. 289
- - Aſſa cicurum Animalium nimis Deject. idonea. 290
Creta figularis in adſtringendo potens. 224
Celſus de quo doloris genere agat. 292
- - ſuæ cuique Valetudinis tuendæ rationem proponere conſtituit. 4
- - nimis violenta exercitia præterit. 75
Cibo in ſtomachum recepto Calor introfertur. 112
- - pravo non offendentur Pauperes 106

Cibus

Cibus quando & quomodo ſumendus. 21
- - à Corpore alteratur & id ipſum alterat. 23
- - bis die ſumptus utilior eſt. 24
- - cujus quam plurimum poteſt concoqui ſumendus eſt. 25
- - Athletarum. 30
- - Plenus & frequens. 165
- - quomodo noceat. 31
- - poſt Pocula noxius. 91
Cibi genus repentè mutatum nocet. 106
- - copia modica. 130
- - inepta qualitas. 131
- - ſumendi ordo præpoſterus. ibid.
Ciborum ordo quis ſervandus. 81
Cibus à Vomitu quis utilis. 201
- - imminutus. 224
- - nonniſi ſemel per diem ſumptus 224
- - duræ Concoctionis. 289
Clara Lectio. 296
- - Lectio quid commodi adferat. 72
Cœna parca quibus utilis. 27
Cœnæ tria ad concoct. adminicula. 29
Cœlo cuivis aſſueſcendum eſt. 11
Concoctio quare poſt longiorem famem everratur. 25
Concubitus immodici incommoda. 37
- - - - frequens quomodo intelligendus. ibid.

Con-

Concubitus neque concupiſcendus neque pertimiſcendus. 33
Concubitus interdiu pejor tutior noctu. 33
Condita rejicienda. 87
Conſueta minus afficiunt. 5
Conſuetudo Bibendi auget aviditatem. 86
- - ſubito mutata Naturæ moleſta. 99
- - altera Natura. 6
- - repentè mutata Sanis obeſt. 104
- - nil non poteſt. 109
Conquieſcendum à labore antequam Cibus ſumatur. 82
Corpota neutra inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat. 8
Corpulentia ex multo fit ſanguîne 165
Corpus quæ impleant. ibid.
- - unde tranſpirabile. 222
Curatio ejus qui perfrixit in itinere contrariis, conſervatio. 141
- - ſimilibus perficitur. 153
Cura corpus conficit. 172
Curæ quomodo Corpus tabefaaſant. 175

D.

De intemperie inæquali. 293
Dejectio Pharmaco petita quando utilis. 203

Deſtil-

Destillatio quæ Pericula adferat. 28
Destillationes quomodo & quando maximè fiant. 58
Devorare facilius est quam revomere. 192
Difficilis sanitatis tutela, quam negotia impediunt. 67
Discrimen sanitatis & morbi. 1
Distillationis pericula. 271
Distillatio seu Catharrus. 283
Distillationibus capiti obnoxio infusa frigida utilis. 283
Dolor Præcordiorum. 300
Dulcia & Pinguia. 165
- - cito obstruunt. ibid.
Dulcia coli doloribus inimica. 293
Duplex Ordo Sanorum. 2
- - Primus. ibid.
- - Secundus. ibid.

E.

Elixæ Carnes aschitico humore plus humectant, asæ ingenito. 259
Empiricorum detestanda, nequitia. 208
Emetica Violenta Antiquorum. 197
- - blanda. 195
—— mediocria. 196
—— violenta. ibid.
Emeticorum duplex ordo. ibid.
Enemata per os reddita. 192

Epi-

Epicuri & Democriti de usu Veneris Sent. 33
—— ambo venerem expulerunt. ibid.
Epulis sumptis non protinus dormiendum. 93
Error eorum qui se à cibo exercent. 92
Error Æginetæ. 400
—— ab Hippocrate exploditur. 411
Errore utentium non suapte Naturaa quædam sunt perniciosa. 180
—— nimis tenuis Dietæ gravior, quam qui nimis plenæ. 84
Exercitationis modus servandus. 70
—— apta tempora ex urina petuntur. 69
Experrectis os eluendum frigida. 64
Error Vulgarium Medicorum. 206
—— Neotericorum in distinguendis ætatibus. 233
Excrementorum Defluxus periculosus. 269
Exercitatio matutina siccat. 221
—— est vehementior Motus. 15
—— autore Asclepiade non conducit ad sanitatem. ibid.
Exercitationum genera & vires. 71
Exercitationis partes tres. 80
—— triplicia Commoda. 11
Excrementorum Expurgatio. 12

F.

Facultas Exercitationis. 68
Fatigatis sudor inutilis. 124

Fati-

Fatigatis humectum nutrimentum idonum. 125
- - quæ potio conveniat. 126
- - itinere quæ conveniant. 138
- - unctio utilis. 121
- - os frigida à Balneo fovendum. ibid.
- - inutilis Frigidæ Lavatio. 122
Fatigatis sessione quomodo subveniendum. 144
- - opus tenui Cæna. 144
Fames quomodo excitetur. 227
Facientibus iter Ardor en Frigus nocent. 139
Fatigatio excedens Lassitudo. 133
- - exercitiis supervenit. ibid.
- - assidua quando fiat. 134
- - usu novi laboris levatur. 136
- - una alteri est medela. 137
Fauces cur vomendo exasperent. 199
Frictio levis. 273
Fructus fugaces seu temporarii. 262
Fusi ventris maxima commoditas. 204
Frictio lenis. 273
Frigus quibus conducat. 313
Frigida dolentibus præcordiis cur inutilis. 54
- - cur inani ventriculo noxia sit. 50
- - urgente crudo Ructu post Cibum porrigenda. 51
- - quomodo crudo Ructui medeatur. 52
- - Alvo fusæ inimica. 129

Frigida potui data ex Labore ſudantibus perniciosa. 126
- - Potio jejuno imbecilloque Stomacho inutilis. 297
Frigidæ Potio quomodo crudo Ructui Succurrat. 50
- - Potus itinere feſſis inutilis. 127
- - Potui quæ reclament. 128
- - lavatio cur ſiccet. 221
Frigidum ex ſe nulli functioni utile eſt. 93
Frigore multi fatis conceſſerunt. 94
Frigus magis inani quam pleno nocet. 95
- - quibus inimicus. 310
Frigidam à Balneo haurire non eſt alienum. 127
Frigiditas & ſiccitas Temperamenti nusquam rectè ſervantur. 153
- - Temperamenti ſemper abolenda. 156
- - ex ſe nobis inutilis. ibid.
Frigoris incommoda. 310
- - violenta potentia. 311
Frigore Cutis dureſcit. 311

G.

Galenus de iis quæ agat Natura. 9
Galeni incuria. 158
- - de urinis ſententia. 62
Galenus ruri inter Agreſtes laboravit. 76

Gra-

Gracilitas quid & unde contrahatur. 164
Graciles & ad vomendum faciles superne purgare convenit. 192
Gravedo. 283
Gula per Acidum vomitum exasperata quid agendum. 200

H.

Hecticos cur in Frigidam duxit Galenus. 123
Helleborus sanas habentibus carnes periculosus. 181
Homo quasi Arbor subversa. 270
Homo Sanus quis. 1
Humidus Victus quando Gravidis inutilis. 157
Humidi magis vitales. ibid.
Humiditas quandoque corrigenda. ibid.
- - similem fere victum poscit. 156
Hyeme totas Noctes quiescendum. 66
Historia pituitam vomentis. 197
Humido Alimento Senes, hectici & morbis exhausti reficiuntur. 159

I.

Increscentes liberalius nutriendi. 237
Inedia quibus maxime infesta. 230
- - pituitosis prompta. 229
- - inediæ primaria causa. 228
Inflantia Colo dolenti inimica. 294

Ignavia quare Valetudini noceat. 14
- - morbi ex Ignavia orti. ibid.
- - qui enumerantur. ibid.
- - noſtrorum hominum quanta ſit. 17
- - & Otio multi perierunt. ibid.
Ignavi & Sedentarii Ventres crudelibus morbis conſumuntur. 15
Inediæ in commoda. 24
- - Symptomata. 83
- - & laboris gravis copula. 83
Invidia cur aliquis macreſcat. 175
Inteſtinis quare dolor adeo gravis accidat. 293
Intemperati ſimilibus facile leduntur. 7
Inane Corpus quodnam Celſus vocet. 97
In Secunda Valetudine adverſæ Præſidia, non ſunt conſumenda. 41
Inpranſi præter ſolitum quomodo reficiendi. 107
Intemperantia in Cibo levior quam in potione eſt. 84
Interdum ſolum mutatum plus opis fert quam medicamenta. 100
Iuventus tertia ætas. 232
Ira quid & quomodo extenuet. 175

L.

Labor & Sobrietas optimi Sanitatis cuſtodes. 15

La-

Labor nulli non neceſſarius eſt. 14
- - firmat inertia enervat motus inſtrumenta. 109
- - gravis Pituitoſo conducibilis. 79
Laborem aſſueti melius ferunt.
Senex ſolitum. 13
- - melius fert, quam Adoleſcens inſolitum. ibid.
Labores Athleticos Celſus jure condemnat. 31
- - quando finire oportet. 76
Laboris idem modus non omnibus convenit. 78
Laſſatis non eſt à cibo dormiendum. 112
- - Vinum aliquot nominibus utile. 134
Laſſitudo quid: quid fatigatio. Celſo & Galeno. 76
Laſſitudinis Remed. concoctio. 134
Lavacrum Calidum quid præſtet. 19
Lavacri calidi uſus quando noxius. 20
Lavandum non ſtatim à Cibo. 167
Lippitudo. 283
Luna humido elemento dominatur. 274
Liberi homines & valentes curioſis Medicorum Præceptis non devinciuntur. 9
Longævis & ægris quæ idonea ſunt. 75

M.

Male formati quibus rebus lædantur. 7
Mare quandoque tentare non eſt inutile. ibid.
Medicè vivere eſt miſere vivere. 6
Melancolicorum Hiſtoriæ. 36
Melancolici ægrè vomunt. 189
Moeſtis extrema frigent. 173
Menſa ſecunda intus coaceſcit. 90
—— ſecunda noſtri Seculi explodenda. 88
— — — — veteribus uſitata. 89
Menſæ ſecundæ noſtrorum luxus. 90
Meridiandum ante cibum. 65
Meridiari quibus tutum. 64
Modicum hyemis Frigus. 167
Modus Veneris quomodo deprehendatur. 38
Molle cubile. 268
Motio lenis imbecillis idonea. 74
Motus & quietis ſubita mutatio periculoſa. 107
- - cruditati inimicus. 55
- - reliquis Calfacientibus præſtat. 12
- - infantibus quoque proficuus. 15
- - excrementa pellit. 13
- - ſolida firmat. ibid.
- - confert articulis & carnibus. ibid.
Modo Ruri eſſe, modo ad Urbem redire

dire Sanitati convenit. 11
Mulſum. 290
Mutatio omnis paulatim fienda. 107

N.

Natura ante bona, poſt vero depravata nunquam eſt mutanda. 9
- - optima unde malè afficiatur. 5
- - ejus valetudo nunquam poteſt eſſe mala. ibid.
- - quid. 148
- - Communis hominum. ibid.
- - Mediocrem Seminis quantitatem nobis largita eſt. 35
- - melius fert copiam quam inopiam. 84
Naturarum in veſcendo varietas. 151
Naturam Corporis ante omnia ſcire convenit. 146
Naturæ inimicum omne nimium. 108
- - jucunda. 147
Nauſea & Vomitus ſpontaneus. 301
- - inanis unde fit. 190
Noſtri Caloris Analogia cum ignis flamma. 92
Noxæ vehementium Catharcticorum. 207
Nutritio quid. 154

O.

Obnoxii Catharris Romani. 284
Obnoxios Pthisi supra ne purgato. 193
Optimè Sanis propria natura. 8
- - omnia juvenit. ibid.
Optima natura vitæ magistra. ibid.
Os omnibus visceribus consentit. 145
Ova magis reficiunt quam frigidæ poculum. 257

P.

Palatorum diversitas. 150
Particulæ imbecilli maxime prospiciendum. 163
Partium imbecillarum Prophylaxis. 268
Peracta Concoctiòne mane surgendum. 63
Per pestilentiam quæ fugienda. 324
Per pestem somnus meridiamus vitandus. 325
Pericula Seminis diutius retenti. 34
Per capitis imbecillitatem fovendum 10 aqua frigida. 284
Pestis arcendæ Ratio. 323
Peste grassante peregrinandum. ibid.
- - Seviente vomitus & dejectio inutilia. 324
Pestilentia quando fiat. 58
Pestilentiæ opt. Remed. fuga. 101

Pi-

Picatio. 166
Picrocholorum ſigna. 189
Pila & Armorum Meditatio. 297
Pituita proprium ventric. excrementum. 184
- - Dulcis lenit. 200
- - Acida exaſperat. ibid.
Poma ex ſeſe non ſemper nocent. 262
- - unde noxia veſcentibus. ibid.
- - acida frigido Corpori noxia. 263
- - nocentia abuſus facit. ibid.
Pomis quomodo veſcendum. 264
Pomorum ſuccus. 263
Poſt Vomitum quid agendum. 194
Potio Frigida alvo ad fluorem proclivi utilis. 290
- - exigua dejectionem tardat. 227
Polybo Autore vinum meracum largius eſſe bibendum. 53
Poſt ſatietatem nihil agendum. 92
Potus Frigidus quomodo frigido Ventriculo ſubveniat. 49
Prandium quale conveniat negotioſis Hominibus. 29
- - quando largius ſumendum. ibid.
Pranſis frigus, æſtas, labor vitanda ſunt. 93
Prærogativa pilæ. 72
Præceptum generale omnis Exercitationis. 74
- - exhibendi cibi. 236
Proprietas arcana etiam natura dicta. 150
Proprietates hominum Medico noſcen-

dæ. 152
Pugnantia inter & valetudini incom. 268
Pythagoras non timore carnes rejicit. 215

Q.

Qua Noctis particula lucubrandum. 66
Quadrati nullum non genus motionis facile sustinent. 7
Quale vinum capiti imbecillo idoneum. 280
Quatuor humanæ vitæ ætates. 231
- - quid Batavi Rosam vocant. 315
Quæ noxæ præter morem impransis accidant. 105
- - causæ doloris colici. 293
- - — Catharros moveant. 285
- - Corpus refrigerent. 216
Quibus Temporibus & ad quæ loca migrandum sit. 100
Quies modica. 165
- - à cibo fuso ventri utilis. 291
- - à cibo. 225
- - quid commodi adferat. 11
Quinam omnium facillime jejunant. 230
- - maximè valetudinarii. 269
Quod Animi mores temperaturam Corporis imitantur. 224
Quodnam Alimentum Calorem augeat. 214

Quo-

Quomodo Stomachi infirmitas castiganda. 301

R.

Raucitas. 283
Remedium anceps præstat quam nullum. 123
Remedia temerè in sanos sumuntur quæ ægrotis debentur. 42
Res novæ quæ dicantur. 29
Rigor undè fiat. 311
Ructui crudo opilatur quies. 55
Ructus crudus quomodo fiat. 53
— malæ Coctionis Index 47
— acidus quid & quomodo moveatur. ibid.
— fumosus. ibid.
— crudus idem qnod Acidus
— Acidus ab infirmo nascitur calore. 48
Ructum quem Celsus hoc loco proponit. ibid.
Rustici cur magis vivaces & sani oppidanis. 68

S.

Sanitas omnis duabus rebus conservatur. 15
Sanitatis ingens latitudo. 3
- - Vitiosæ duæ notæ. ibid.
- - minimè convenit.
- - Autoris Sententia. ibid.

Sa-

Sani vitiosè parum distant ab ægris. 4
Sanis quibus conveniat illud. ibid.
- - probe natura in eodem statu est servanda. 5
Sanus est qui bene valet. bid.
Sanguis Naturæ creditur Thesaurus. 42
214
Sano rectius sensim, ægroto affatim vitium adimitur. 103
Satietas quid noceat, quid nimia Abstinentia. 83
Senes & Pueri solitum laborem ferunt, quo insolito juvenes franguntur. 27.
108
Senibus quale vinum utile. 162
Senectus ultimus vitæ terminus. 234
Siccitas semper inutilis vim Retentricem firmat. 207
Sitis citius vino diluto quam pura Aqua sedatur. 136
Sol, Focus, Acria, Balneæ quomodo calefaciant. 12
— inurens extenuat. 172
— ardens. 288
Sole capiti exusto quomodo prospiciendum. 141
— exustorum noxa in immodica Corporis siccitate vertitur. 140
Soli mutatio longos morbos evincit. 10
Somni meridiani incommoda. 65
— jejunum extenuant. 217
Somnum accersit Humectatio. 19
— Labor conciliat. 111
Somnus quid faciat & quies adjuvant con-

concoctionem. 45
Somnus ex ficcatis utilis, vigilia inimica. 113
— plenus. 167
— nimium brevis aut longus extenuat. 177
— medetur lassitudini. 110
— cur à natura animantibus tributus. 111
— quomodo concoctionem juvet. ibid.
— jejunos extenuat. 114
— — refrigerat Jejunos. 216
Spiritus in mœrore ad cor vadit. 173
— quid patiatur per Invidiam. 174
Stomachi vitia quanti sint. 44
— frigidi præsidia. 302
— infirmi notæ. 300
— imbecillitas unde contrahatur. 295
— Resolutio. ibid.
Stomacho imbecillo idonea Auxilia. 296
— quid frigidæ haustum Impediat. 302
Stomachus quid. 44
— cur studiosis imbecillis. ibid.
— debilis recipit totius superflua. 45
Sudores quibns per nocturnum Somnum sint effusiores. 27
Sudor quis exercitio finem imponat. 77

T.

Temerarium est, gravioribus se malis implicare, ut vitentur leviora. 96
Temperati omnibus resistunt. 8
Tremor & Horror quibus ex causis. 312
Triplex vomitivorum differentia. 195
Tristitia & metus quodomo hominum confirmant. 174

Ve-

V.

Vehemens exercitatio Corporis molem atterit. 177
- - qualitatum exceſſus contrar. victum exigit. 154
Venerem quæ ætates bene, quæ male ferant. 35
Veneri exercendæ, quæ Tempora captanda. 40
Venus quibus utilis. 34
- - adverſetur. ibid.
- - maxime vires affligit & quare. 35
- - rara Corp. ut excitat, frequens ſolvit. ibid.
- - melancolicis utilis. 36
- - quibus accommodatior. ibid.
- - alios neglecta alios tentata offendit. 38
- - cur per noctem tutior. 39
- - cruditati adverſatur. ibid.
- - diurna ante cibum exercenda. ib.
- - Nocturna quando inutilis. 40
- - quando potiſſimè utilis. 266
- - per æſtatem nocentiſſima. ibid.
- - autumno non uſquequaque convenit. ibid.
Venus Podagræ & chiragræ inutilis. 306
Ventriculus & caput citiſſime excrementis per ſomnum opplentur. 28
- - imbecillus. 280
- - ſæpius reficiendus. 297
Veterum in jejunando ſeveritas. 114
Viciſſitudo edendi mutata naturæ gravis. 105
Victus duplex genus. 151

Vi-

Victus sit contrarius calori & frigori. 154
- - totius generalis Regula. 162
- - vigiliæ hominem emaciant. 176
- - dissolutior Galeno morbum subitò attulit. 21 - - novatus nocet. 104
- - in victu commissus error multos anniversariis morbis implicat. 21
- - Insolitus, seu bonus seu malus, naturæ molestus est. 23
- - in variando victu, quali moderatione opus sit. ibid.
- - Acutorum. 105
Vigilia promovet Corporis difflationem. 28
Vitiosè sanis cur vivendi libertas parum tuta. 6
Vini largius sumpti incommoda. 85
Vino Pueros abstinere censuit Plato. 238
Vinum potius languido Cerebro inimicum. 280
- - quale fugiendum. 290
- - expetendum. ibid.
- - immodice sumptum frigidos morbos parit. 32
- - quid noceat. 85
Vinum dilutum Pueris aptius. 238
- - meracum Senibus accommodum. ibid.
- - Hippocrates febricitantibus quandoque indulsit. 304
Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utilissimus. 131 -- Maturus saluberrimum Remedium Temulentiæ. 132 -- Navigantibus perutilis. 142 -- Pleno quam vacuo promptor. 143

143 -- temere ab Asclepiade rejectus. 180 -- quare utilis. 182 -- totum Corpus vacuat. ib. -- hyeme utilior. ibid. -- unde & quæ vacuet. 184 -- antiquis per hyemem frequens. 185 -- quibus utilis. 186 -- quando convenientior. 187 frigidis & humidis inutilis. 188. -- cœlum mutanti utilis. 191 -- salutaris qui hunc præter morem nexlexerunt. ib. -- quibus noxius. ib. -- quid & quomodo fiat. 192 -- in secunda quoque Valetudine sæpe necessarius. 193 -- Stomacho molestus. 199 -- cur compressum ventrem solvat. 226 -- Debile caput offendit. 281 -- à cœna utilis à vomitu firmandus cœna ventric. 291

Utilitas motionis. 12 Unctio. 166. 213 lenis lubrico ventri utilior. 282 Unctiones ad quæ conferant. 20 Urina super hepate & venas significat. 58 -- à sanguinis Massa quomodo discernatur. 59 -- Sanguinis colamentum. ib. -- in putridis febribus spectanda. ib. -- optma quæ. 60 -- alba & ruffa quid significent. ib. Urinæ bonitas ex proba Hæmatosi. 61 -- colorem qualem Celsus album dixit. ib. -- color pallidus. 62 -- ruffus probæ coctionis Index. 61

Urinam bilis colorat. ibid.

Utrum cœna vel Prandium conveniat esse liberalius. 26

CATALOGUS LIBRORUM MEDICORUM,

Quos JOH. ARNOLD. LANGERACK, Bibliopola Leydensis, vel propriis sumtibus edidit, vel quorum major ipsi copia suppetit; & adhuc aliorum in Medicina Librorum, qui apud eundem inveniuntur.

Theoph. Boneti Sepulchretum Anatomicum, 3 tom. 2 voll. Lugd. 1700. edit. opt.

Hippocratis opera omnia Gr. & Lat. cum Not. Foesii, Francof. 1657

Duretus Comment. in Coacas Hippocratis, Genev. 1665

Botanographia, quam Floræ Malabaricæ nomine celebrem, recentior virorum Illustrium industria successivè illustrando, ad publicum usum adornavit, L. Bat. 1718. Fol.

Musitani opera omnia, 2 voll. c. fig.

Mangetii Bibliotheca Chirurgica, 4 voll.

Bauhini Pinax Theat. Botanici cum Prodrom. cum fig. Bas. 1671

Baglivii opera omnia. 1715

Ramazzini opera omnia, c. fig. 1716

Joh. Ray Hiſtoria Inſectorum & Liſter de Scarabæis Brittannicis, Lond. 1710.

Clerici Hiſtoria Naturalis & Medica Latorum Lumbricorum, cum fig. 1715.

Laur. Bellini Opuſcula aliquot Archibaldi Pitcarni de motu cordis, &c. cum fig. L. Bat. 1714. quarto.

— Exercitatio Anatom. de Structura & Uſu Renum & Guſtus Organo, cum fig. ibid. 1711.

Pitcarnii Opuſcula Medica.

— Elementa Medicinæ.

Broen opera omnia Medica, Rott. 1701.

H. a Deventer Operationes Chirurgicæ, ſive Ars Obſtreticandi, cum fig. Lugd. Bat. 1701.

Iulii Pontederæ Compendium Tabularum Botanicar., Patavii 1718.

Charas Pharmacopœa Regia, 1684.

— Pharmacop. Chymica, 1684.

— Hiſtoria Plant. Animalium & Mineral. c. fig.

Vigeri opera Medica & Chirurgica, 1651

Caroli Piſonis Select. Obſervat. de morbis ab ſeroſa colluvie ortis, Lugd. Bat. 1716

Mau-

Mauriceau Traité des Maladies des Femmes Grosses, avec fig. Par. 1715
— *Observations sur la Grossesse avec les derniers observations, ibid* 1715 *en veaux.*
Valsalva de aure humana, c. fig. 1716
Leeuwenhoekii Opera Omnia, 4 cum fig. 1722.
Peyeri Merycologia sive de Ruminantibus & Ruminatione Comment. cum fig. Bas. 1685.
Ioh. Babt. Morgagni. Adversaria Anatomica omnia, opus nunc vere absolutum, inventis & innumeris observat. ac monitis refertum, qnibus universa Humani Corporis Anatome, & subinde etiam quæ ab hanc pendent, res Medica, & Chirurgica ad modum illustrantur, cum Tabb. & universali accuratiss. indice ornata 1723. in quarto.
Ant. Leeuwenhoek. opera omnia seu arcana naturæ, ope exactissimorum microcoscopiorum detecta, experimentis variis comprobata, Epistolis, ad varios illustres viros, ut & ad integram, quæ Londini floret, sapientem Societatem, cujus membrum est, datis Edit. Novissima.

ma. 4 voll. cum fig. 1722. in quart.

Dissertationes in Nov. tutam, ac utilem methodum inoculationis seu Transplantationis Variolarum, prima method. Auctoritate Regiæ Majestatis Brittann. cum criticis notis in varios de hoc morbo scribentis a I. a Castro G. Harris M. D. Lond. Ant. le Duc Constantinopolit. 8. 1722

Muys de Salis Ammoniaci ad Feb. intermittentib. usu.

H. Boerhaven Oratio de Commendando Studio Hippocrat.

— Repurgatæ medicinæ.

Traité Complet de Chirurgie par la Motte, 3 vol. a Paris 1722

Bohnii Circulus Anatomicus Edit.

— De Renuntiatione Vulnerum.

Bidloo de oculis & variorum animalium, cum fig.

Histoire des Insectes par J. Goedart, avec fig.

Les Maladies des Os par petit, Lemmery Courtia, 3 vol. avec fig.

L. Anatomie du corps de l'Homme en Abregé, a Paris 1723

Dissertation Physique par de Roubais.

D. G. Franck Satyræ Medicæ xx. varii Rarior. Argum. Lypf. 1722.

A 743